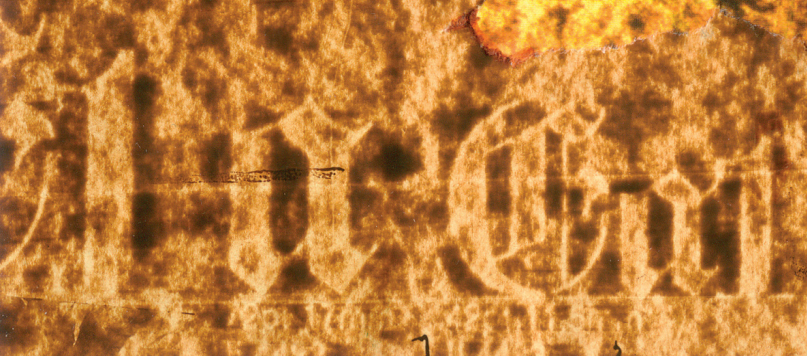

atölele
biztos
ledbet
halott
hoz életet ad
mindig csatla
nem leszün

AGRIA

AGRIA

Irodalmi, mővészeti és kritikai folyóirat

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat
Megjelenik negyedévente

Főszerkesztő: HOMA JÁNOS
Alapító főszerkesztő: KÖDÖBÖCZ GÁBOR

Főmunkatársak: BERTHA ZOLTÁN
BÉRCZESSY ANDRÁS
GERGELY GÁBOR

Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER
Arculattervező: HERCZEG ISTVÁN

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata megbízásából
a Bródy Sándor Könyvtár
A kiadásért felelős: TÖZSÉR ISTVÁNNÉ GÉCZI ANDREA,
a Bródy Sándor Könyvtár igazgatója

www.agriafolyoirat.hu
E-mail: janoshoma56@gmail.com

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

HU ISSN 1789-4379

A folyóirat megjelenését támogatta a Nemzeti Kulturális Alap.

Nemzeti
Kulturális
Alap

Tartalomjegyzék

Beköszöntő

Homa János

Főszerkesztői ajánlások	13
-------------------------	----

ARTériák

Tornai Xénia

Szerelem minden időben	17
Elnémult szavak	18
Janus	20

Németh Péter

Beszkid	21
Hadd legyenek	21
az ötödik évszak	21
Vereckei erdő	22

Szokolczay Lajos

Lidice rózsái	23
Trianon-töredék	24
Kiszámoló	24

Csontos Márta

Puhatestű ivadékok közt	25
-------------------------	----

Török Nándor

A presszó	26
Megérkeztem	27
A kín	27
Négy őselem	27
A kín ünnepe	27
Búcsúzás	27

Wessetzky Dániel

Újévre	28
Formátlanul	28
Pillanat	29
Charlie Kirk emlékére	29
Várákózó	29
Újborra	29

Ködöböcz Gábor

Az lesz fénné	30
Isten álma	30
Öröknyárban	30
A mi gazdagságunk	30
Isten ege alatt	30
Rózsám varázsa	30
A mi erőterünk	30
A legüdösebb gyógymód	30
A legszebb rózsza	31
Bukolika	31
Visszhangos kívánság	31
Adna az Úr egyszer...	31
Időtlen ragyogás	31
Az őszikék varázsa	31
A Fennvaló öröme	31

Szente B. Levente

Miféle fák vagytok	32
(kilenc gerlice ül a fán)	33
Őrült műveltség	34

Törő István

Birtoklás	35
Ahogy a helyzet változik	35
Ti madarak	36
Tudtam, így csak a szerelem	36

Ádám Tamás

Apám galambgomba monológja	37
Farkasszéiben	38

Várady Endre

Béke-vízió	39
Rózsaszirmok	39

Hadnagy József

Óda a vesztesekhez	40
Hetven gyertya (<i>Bertha Zoltán 70. születésnapjára</i>)	42

Demeter József

NAPFÉNYALJÁN/FENEKÉN (prózaversezet-füzér, részletek)	
Nagyító/ lencsevégre; Vészfék/gatyafék; Ünnepekavics(ok)	43

<i>Sajtos Orsi</i>	
Ekliptika II.	45
<i>M. Fehérvári Judit</i>	
Találkozások	46
A tenger 2. (<i>Édesapám, Fehérvári Antal emlékének</i>)	47
<i>Vadász János</i>	
A sorshoz	50
Absolon	50
Ajándék (<i>Szép Ernő emlékének</i>)	50
Kásler Miklós	51
Kérdések	51
Legyek szabad!	51
<i>Parázs István</i>	
Megbillen	52
Szabad út	52
Te és én	53
<i>Fellinger Károly</i>	
Gomba	54
Kitartóan	54
Álarcosbál	54
Károlyi Amy és Weöres Sándor emlékére	54
Égből esett	55
Utánzat	55
Téli rege	55
<i>Ambrus József</i>	
átváltozások	56
megalkotom magam	57
töviskereszt	58
<i>Sípos Anna</i>	
Mindent feledve	59
Minden út nyitva van	59
<i>Pozsgai Györgyi</i>	
Spirituális Prága	60
<i>Murawski Magdolna</i>	
Zápor	61
A fák ezt is látták...	62

Kuti József	
Álom jön	64
Néha	64
Malejkó Norbert	
Pixelek (részlet)	65
Bíró József	
OP./1-3.	67
RŐL-RA	70
Oktatástörténet	
Volt egyszer egy Egri és Csepeli Tanárképző	
(A <i>Tények és emlékek a csepeli Tanárképzőről</i> című könyv bemutatója)	
Dr. Pajtókné dr. Tari Ilona: <i>Rektori köszöntő</i>	71
Dr. Makai János: <i>A Tények és emlékek a csepeli tanárképzőről (1975–1983)</i> című kötet készítéséről	73
Dr. Katona András visszaemlékezése	75
Dr. Sipos Lajos: <i>Magyar nyelv és irodalom szakos tanárképzés Csepelen (1979–1983)</i>	79
Dr. Cs. Varga István: <i>Visszapillantás – Ho Si Minh Tanárképző és Eger, az iskolaváros</i>	80
Irodalmi műhely	
Keller Péter	
„A magyarság nem kalapdíz...”	
(<i>Gárdonyi szakrális nemzetfelfogása</i>)	88
Bíró-Balogh Tamás	
Gárdonyi Géza három korai dedikációja	97
Lisztóczy László	
„Voltunk, vagyunk és leszünk!”	
(<i>Benedek Elek pályaképe</i>)	106
Bölöni Domokos	
Imbolygó alakja ég és föld között	115
Tavaszi	118
Hadnagy József	
Gondolatok a beskatulyázás és írói szabadság paradoxonáról	
(<i>Bölöni Domokosról, új könyve kapcsán</i>)	119
Bertha Zoltán	
Bölöni Domokos novellaballadái	122

<i>Sarusi Mihály</i>	
Visszaszántottunk egy barázdát	126
Laudatio	
Köszöntjük a 80 éves Barsi Balázs ferences szerzetest	142
<i>Cs. Varga István</i>	
„Az igazi keresztények ideje jött el...”	
(Barsi Balázs – a kilencedik évtized-hídon)	143
<i>Homa János</i>	
„Itt csak reményre van ok...”	
Beszélgetés Barsi Balázs ferences szerzetessel	149
Kortárs hangon	
<i>Lőkös István</i>	
Egy régi krakkói emlék	154
<i>Domonkos László</i>	
A tanárnő kérése	162
<i>Kertész Éva</i>	
Számvetés (Kilencven év emlékeiből)	168
<i>Tormássy György</i>	
Karácsonyi gólya	172
<i>Antal Attila</i>	
Hószakadástól virágnylásig (Sárospataki emlékmozai)	175
<i>Murawski Magdolna</i>	
Ejnyebejnye	177
<i>M. Fehérvári Judit</i>	
„Hic locus est ubi mors”	180
<i>Jámbor Ildikó</i>	
Bevezetés az Édenbe	182
<i>Kaszás István</i>	
Csók és halál	184
<i>Kaiser László</i>	
Gina (Librettó)	191

Aniszi Kálmán

A múlt öröksége a jövő záloga (<i>Interjú a Herczeg Ferenc-díjas Deák-Sárosi Lászlóval</i>)	200
--	-----

ARTériák

Balogh Ferenc

Exhibicionizmus	211
arc-zárvány	211
Csended átölel	211
A döbbenet némasága...	212
Tudat	212

Juhos-Kiss János

József Attila a Dunánál vár	213
Az óránk még ketyeg	213
Csak kér a kéz	214

Drotleff Zoltán

Révbe érni végül	215
------------------	-----

Wilhelm Ottó

Áldás	216
Ne tépjed le a virágot!	216

Bakacsi Ernő

Halottak napja	217
FORMA-1	218
Eső után	219
Diszkóban	219

Csák Gyöngyi

Nagy László születésnapján	220
Utazás II.	220
Hazám	220
Kávézás közben	221
P. P Z-nak	221

Csáky Károly

És folytatása furcsa teremtésnek	222
Remény költőszóval (<i>Esterházy János keresztje alá</i>)	222
Kórkép (<i>Esterházy János emlékének</i>)	223
Zsoltár kegyelemért	223

Sándor József	
Elmúlt újra egy év	224
Nem mondom	224
Koncsek József	
Az én szégyeneim (<i>Mesélek a kislányomnak</i>)	225
Magyari Barna	
Extra legenda	227
Természeti varázslat	227
Ferenczfi János	
Az a sezlony	228
S a lány szalad	228
Eszébe jut a lány (<i>Parafrász Tisza Kata Eszébe jut a fiú című versére</i>)	228
Mátay Melinda Mária	
Léleklakat	229
A Mesterem	229
Petrusák János	
Más már	230
Gyáva – én	230
Mese	230
Jön	230
???? ...	230
Olyan	230
Radnai István	
térfél	231
ostrom	231
a tudat peremén	232
Vas István asszonyaihoz	233
Ocsovai Ferenc	
Gyémánt a porban	234
Tablóképen	235
Simek Valéria	
Megtámaszkodtál	236
Derékba tört virág	236
Visszakötés	236
Varjú Zoltán	
Mint késő esti fényben	237
Világos fekete	238

<i>Balajthy Ferenc</i>	
Faltörő kos	239
Mag(tudat)hasadás	240
<i>Juhász Pál</i>	
Csókodért jöttem	241
Hangszerem a líra	241
<i>Orosz Margit</i>	
Tükör előtt	242
Otthon	242
Öltöztető	242
<i>Predák Anna</i>	
Tornazsák	243
<i>Vasi Ferenc Zoltán</i>	
Felhagyott kísérlet	245
Felsőhajtás	245
Jellemrajzok	245
<i>Véssey Ede</i>	
Régen ábrándoztam	246
<i>Márton Károly</i>	
Megszégyenülve	247
Valaki jár	247
Egy vágyam maradt	247
Nagy Lászlóhoz	247
Műhely	
<i>Németh Nyiba Sándor</i>	
Jókai-Feszty villa	248
<i>Orosz Margó</i>	
Tollas Tibor költő-író emlékének, költészetének adózva	250
Könyvjelző	
<i>Lisztóczy László</i>	
„Szívem a szíveddel lüktetett”	
(<i>Magyar költők válogatott versei az édesanyjáról</i>)	256
<i>Frang Gizella</i>	
„Csak az őrzők mások”	
(<i>Gondolatok Jezsó Ákos: Éjjelre kialszanak a lángok című regényéről</i>)	265

Törőcsik Miklós

„A Bükkben hamar ősz lesz a nyárból”

(Tóth Marcsi: *Erdő van idebenn*)

272

Homa János

Bánatos, piciny madárka

(Törő István verseskötetéről)

276

Madarász Imre

Berlin és Bécs: világvárosok és portréfestőik

(Sinclair McKay: *Berlin. Élet és gyász a városban, mely a huszadik századot formálta és Angus Robertson: Bécs – A világváros, MCC Press, Budapest, 2025*)

278

Vizuális kultúra

Béerczessy Lajos

Az élet művészete (Szecessziós plakátművészet és tárgykultúra

Magyarországon 1895–1914)

280

Béerczessy András

Eger a filmvásznon

285

Fra Angelico, Angyali üdvözlés – részlet

Homa János

Főszerkesztői ajánlások

Megjelent az *Agria* irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat 2025. évi téli száma, melyben közel 80 szerző novellája, verse, esszéje, fotója, alkotása található.

Még mielőtt a lapban megjelent írásokra hívnám fel figyelmüket, engedtessek meg, hogy pár gondolat erejéig visszatérjek a mögöttünk hagyott esztendőre. Nehéz évet zártunk, a tavaszi számunk elkészült, de a kinyomására már nem jutott pénz. Mivel szerzőink sokszor jelezték, hogy fontosnak érzik a kiadvány papír alapú megjelenését is, ezért nagyon rövid gondolkodás után úgy döntöttem, hogy az egész éves főszerkesztői honoráriumomat felajánlom a tavaszi szám kinyomására. Szerencsére a nyári számmal már nem volt ilyen gondunk, a Nemzeti Kulturális Alap 2 millió forinttal támogatta a papír alapú megjelenést.

Nagy örömemre szolgált, hogy a folyóiratban évek óta publikáló csapatunk megmaradt, bár néhányan elhunytak kollégáink közül, közöttük Fecske Csaba József Attila-díjas költő, a Kassán élő Máté László irodalomtörténész és Lőkös István egykori egri, debreceni, majd zágrábi egyetemi tanár, író, irodalomtörténész. Hiányuk pótolhatatlan.

Az év során megemlékeztünk a 200 éve született Jókai Mórról, a 100 éve született Nagy Lászlóról. Több cikket írtunk Gárdonyiról, Krúdyról, Kosztolányiról, Zilahy Lajosról, Németh Lászlóról, Madách Imréről, Petőfi Sándorról, Illyés Gyuláról, Weöres Sándorról, de lehetne folytatni a sort.

Ősszel Serfőző Simon Kossuth- és József Attila-díjas író, költőt mutattuk be, akit novemberben a Nemzet Művésze címmel tüntettek ki, s aki sok szállal kötődik Egerhez.

És természetesen a tavaszi, a nyári, az őszi és mostani téli számunkban is lehetőséget biztosítottunk tehetséges íróknak, költőknek, irodalomtörténészeknek a publikálásra. Örülünk, hogy a Magyar Művészeti Akadémia jónéhány tagja adott írást az *Agriába*. Örülünk, hogy sok József Attila-díjas és más irodalmi díjjal kitüntetett szerző küld cikket periodikánkba. Különösen örülünk annak, hogy a fiatalabb generáció szárnypróbálgató tehetségei is sűrűn kopogtatnak írásaikkal.

Nemcsak egriek és Heves vármegyeiek, de nógrádiak, borsodiak, szatmáriak, hajdúságiak, békésiek, baranyaiak, csongrádiak, Pest, Veszprém, Somogy és Fejér vármegyeiek, fővárosiak, s a határon túl élők is (Erdélyből, a Felvidékről, a Vajdaságból, Kárpátaljáról) jelentkeznek alkotásaikkal. S nem szeretném kihagyni a Kanadában, USA-ban, Svájcban, illetve Svédországban élő szerzőinket sem a felsorolásból. Hatalmas a szerkesztő merítési lehetősége. S ezzel igyekszünk is élni.

Az év során komoly segítséget kaptam munkámhoz szerkesztő társaimtól, különösen Dr. Cs. Varga István, Dr. Bertha Zoltán professzor uraktól, valamint elődömtől, Dr. Ködöböcz Gábor tanár úrtól és Bérczessy Andrástól, a Szent István Rádió és Televízió igazgató-főszerkesztőjétől is. Ők a tartalmi munkánkat erősítették. A rajz és vizuális kommunikáció szakon diplomázott Gergely Gábor a vizuális területen, Tömösközi Péter pedig az úgynevezett tördelési munkában, a lap formai megjelenésének szebbé tételében remekelt, hogy figyelemre méltó kiadvány kerüljön ki a kezünkől. Az esztendő során sok helyről kaptunk elismeréseket, kedvező visszajelzéseket. Köszönjük!

Most pedig térjünk vissza téli lapszámunkra!

A *Tények és emlékek a csepeli Tanárképzőről* című könyv bemutatóját 2025. szeptember 13-án tartották Budapesten, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum épületében. Az eseményen elhangzott előadásokból szerkesztett összeállítást Cs. Varga István, aki maga is tanított az intézményben. *Volt egyszer egy Egri és Csepeli Tanárképző* címmel olvashatják mindezt a téli számunkban. Dr. Pajtókné dr. Tari Ilona, az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem rektora a következőket is mondta a rendezvényen: „Eger évszázadok óta a tanító- és tanárképzés városa. 1828-ban nyílt meg az első magyar nyelvű tanítóképző, Pyrker János László érsek jóvoltából. A gyökörek azonban még korábbra nyúlnak vissza: 1774-ben, több mint 250 évvel ezelőtt, már működött egy katolikus iskola, ahol a hallgatók tanítói képesítést szerezhettek. 1949 óta – a Pedagógiai Főiskola megalakulásától – több mint 50 ezer pedagógus, tanító, tanár, óvoda- és iskolapedagógus, sőt a nevelés- és történelemtudományok doktora – szerezte meg Egerben a felsőfokú végzettségét. Intézményünk kihelyezett tagozatokat is indított: a SZOT Központi Iskolában népművelőket és könyvtárosokat képeztek, Csíkszeredában idegen nyelveket és természettudományi tárgyakat tanulhattak az erdélyi fiatalok. 1975-ben pedig Csepelen is elindult egy tagozat, amely később az Eötvös Loránd Tudományegyetem részévé vált.”

Keller Péter, Gárdonyi Géza dédunokája „*A magyarság nem kalapdész...*” címmel írt Gárdonyi szakrális nemzetfelfogásáról. Ahogy megfogalmazta: „Gárdonyi Géza élete Jézus-követő élet. 18 évesen életelvei között fogalmazza meg a Jézus követést. 19 éves, amikor megalkotja a *Fel, nagy öröme* éneket, 24, amikor megszületik a *Mily ragyogó fény* kezdetű karácsonyi ének. Tordai Ányos egri cisztercita pap és szerzetes, Gárdonyi beszélgetőtársa szerint Eger az író számára a megtérést és a megérést hozta. A gondviselő Isten visszahívta a pogány főváros útvesztőiből a templomos régi fészekbe, hogy az öreg líceum tudásával és hitével vértzetten magasra nőtt fája meg is lombosodjék, hogy semmivé törpült hite ismét az ég felé irányuljon. Egri jóbarátainak javarésze katolikus pap. Gyakori tárgyai a beszélgetésnek a szent biblia s a hitigazságok. Folyosója falára maga festi Szűz Máriát a

kis Jézussal. Hálósobájának éke, Munkácsy Krisztusa. Ágya felett a megfeszített Jézus keresztje. Végredelelte azt kívánja: pap szentelje be sírját és a sírkeresztje ezt hirdesse: *Csak a teste*. Az íróval hosszú időn keresztül rendszeresen érintkező Tordai hitet tesz amellett, hogy az író életében megtartotta életelveit...”

Bertha Zoltán irodalomtörténész *Bölöni Domokos novellaballadá*i címmel tette közzé tanulmányát. Ebben így fogalmaz Bölöniről, a Marosvásárhelyen élő íróról: „A sajátos elbeszélőművészetével az erdélyi magyar kispróza-irodalom élvonalában számon tartott Bölöni Domokos műveiről 2022-ben (a *Székelýföld* folyóirat 26. évfolyamában) nagyívű tanulmányban értekező Márkus Béla olyan kiválóságok méltató megállapításait is felidézi a Marosvásárhelyen élő íróról, mint például Sütő András, Bajor Andor, Fodor Sándor, Szilágyi István, Ráduly János, Markó Béla, Lázok János, Simó Márton, Nagy Miklós Kund, Zsidó Ferenc. Mindnyájan élénken rezonálnak azokra a különleges epikai értékvonásokra, amelyek olyannyira egyedivé és jellegzetessé hangolják Bölöni Domokos műveinek megszólalásmódját. (...) Lebilincselő tematikai, műfaji és asszociatív jelentésgazdagság, a megragadó transzszilván életérzést modern, mai disszonanciákkal teli megjelenítő és kifejezőeszközökkel dúsitó nyelvezet árasztja azt a sűrű hangulatiságot, amely a nyomasztó-szorongató historikumba vetett ember egész lelki- és kedélyvilágát átjárja.”

Sarusi Mihály *Visszaszántottunk egy barázdát* címmel küldött esszéjét az *Agriá*-nak. Mint írja: „A Fekete-Körös-völgy szerelmese, Vágner Szabó János (1949–2017) népművelő, közíró, kistájkutató két évtizeden át járta Dél-Bihart. Segítette, szervezte az ottani kicsi (számunkra mégis oly fontos) magyar világ szellemi életét. És utolsó éveiben összegyűjtötte az Erdélyi-szigethegységet átszelő Fekete-Körös völgyének irodalmi hagyományait. Mindezt a *Gyepűmagyarország* címen tervezett gyűjteménybe szerkesztette, de az korai halála miatt nyomdafestéket már nem láthatott. A velem – debreceni főiskolás társával, békéscsabai újságíró kartársával, a Körözs/Kerezs-vögyben kalauzolt barátjával – folytatott levelezésből áll össze lassan kész esszékötetünk, melyből az alábbi részlet kerül olvasóink elé.” Természetesen a részlet e számunkban olvasható.

2025 augusztusának utolsó napján 92 éves korában elhunyt Dr. Lőkös István egri kroatista, „hídépítő” irodalomtudós, akinek lapunkban rendszeresen jelentek meg esszéi, tanulmányai. *Egy régi krakkói emlék* című, személyes ihletettséggű írását pár héttel halála előtt küldte el szerkesztőségünknek. Így kezdi lebilincselő visszaemlékezését: „1961 augusztusának utolsó hetei már a tanévkezdés teendőivel telnek (szeminárium, előadási tematikák, az első hónap előadásainak megtervezése, a könyvtárban fellelhető, vonatkozó szakirodalom egybegyűjtése), ám prágai élményeink varázsa még mindig jelen van mindennapjainkban, amikor váratlan meglepetés ér: krakkói barátom, Jan Lew meghívólevelét hozza a postás, amely szerint szívesen lát bennünket a karácsonyi és újévi ünnepek kör idején Krak-

kóban. Lengyel ösztöndíj pályázatom többszöri elutasítása után ez a *privát* meghívás örömmel tölt el, de aggályokat is támaszt. (...) Szóval kérdéses számomra: megkapjuk-e a kiutazási engedélyt. Végül is mit veszíthetek, ha a belügyi válasz elutasító lesz? Egy szép és feledhetetlennek ígérkező téli utazás élményét a magyar–lengyel kapcsolatok történelmi színterén: Krakókban. Némi habozás után benyújtottam kettőnk útlevélkérelmét – csatolva a hivatalos meghívólevelet is. Csodák csodája: néhány hét múlva megkapom az értesítést: útleveleinket ekkor és ekkor átvehetem a BM illetékes osztályán.”

Eger a filmvásznon címmel Bérczessy András azokat az alkotásokat vette sorra, amelyek részben vagy teljes mértékben Egerben készültek. A *Havi 200 fix* (1936) című alkotást Balogh Béla rendezte, s olyan kiválóságok szerepelnek benne, mint Jávor Pál, Bársony Erzsí, Uray Tivadar, Páger Antal, Salamon Béla vagy éppen Maklár Zoltán. A történet Egerből indul, s Budapestre tart, klasszikus vígjáték-elemekkel. Egyebek között a *Bakaruhában* (1957), a *Ház a sziklák alatt* (1958), a *Nárcisz és Psyché* (1980) című filmek egyes jeleneteit is itt rögzítették. A *Jumurdzsák gyűrüje* (2006) film és játék egyben. A Komlós András rendezte történetben egy magyar származású amerikai újságíró utazik térben és (reménye szerint) időben, hogy felkutasson egy különleges rejtélyt. Az alkotás Eger bemutatására készült, így a város valamennyi turisztikai látványosságát felvonultatja. A *Szinglik éjszakája* (2009) romantikus filmvígjáték nagy része is Egerben játszódik.

A téli számunkban szereplő fotók jelentős részét most is Gergely Gábor készítette.

A verssel, novellával, műfordítással jelentkező szerzőink közül a Széchenyi-díjas Szakolczay Lajost, a József Attila-díjas Bíró Józsefet, Lisztóczy Lászlót és Ködöböcz Gábort, valamint Ádám Tamást, Ambrus Józsefet, Balajthy Ferencet, Bakacsi Ernőt, Bérczessy Lajost, Csák Gyöngyit, Csáky Károlyt, Csontos Mártát, Demeter Józsefet, Domonkos Lászlót, Drotleff Zoltánt, Fellingner Károlyt, Frang Gizellát, Hadnagy Józsefet, Jámbor Ildikót, Juhász Pált, Juhos-Kiss Jánost, Kaiser Lászlót, Kaszás Istvánt, Konczek Józsefet, Kuti Józsefet, Madarász Imrét, Magyar Barnát, Malejko Norbertet, Márton Károlyt, M. Fehérvári Juditot, Murawski Magdolnát, Németh Nyiba Sándort, Ocsovai Ferencet, Orosz Margitot, Parázs Istvánt, Petrusák Jánost, Pozsgai Gyöngyit, Predák Annát, Radnai Istvánt, Sajtos Orsit, Sándor Józsefet, Simek Valériát, Sípos Annát, Sente B. Leventét, Tornai Xéniát, Török Nándort, Töröcsik Miklóst, Törő Istvánt, Vadász Jánost, Várady Endrét, Vasi Ferenc Zoltánt, Véssey Edét, Wessetzky Dánielt és Wilhelm Ottót emelném ki.

Minden szerzőnknek megköszönném a verseit, novelláit, tanulmányait, illetve a fotókat. Köszönet kiadónknak, az egri Bródy Sándor Könyvtárnak, illetve támogatóinknak, a Nemzeti Kulturális Alapnak és Eger Megyei Jogú Város Önkormányzatának.

Tornai Xénia

Szerelem minden időben

Nagy László születésének 100. évfordulójára

Szerelem – paripán abrak,
Aranyos kupolán ablak,
Tüzeket harapó szellem.
Gyönyörűm, te segíts engem!

Szerelem – babonás örvény,
Jogokon tapodó törvény,
Hatalom csaholó elven.
Gyönyörűm, te segíts engem!

Csatazajt daloló zászló,
Ütemét ereken játszó;
Haragon nyugalom-tenger.
Gyönyörűm, te segíts engem!

Szerelem – borom és vérem,
Mit a vágy heve tart éhen
Zamatot kereső nyelven.
Gyönyörűm, te segíts engem!

Eleven, datolyás oltár,
Sebeken hegedő zsoltár,
Palotám a világ ellen.
Gyönyörűm, te segíts engem!

Budapest, 2025. augusztus 5–8.

Elnémult szavak

Elhallgattak bennem a szavak.

A jelentésüket vesztett, csupasz hangtestek
úgy tapadnak ínyemre, mint a gyermekkori
forralt tej föle.

Nyelvem kiszáradt őshüllővé merevedett
szám csend-üregében.

Lelkem megvakult tükör – elnyeli a fényt.

Süket termeimben bolyongok céltalan.

Mellem közepén hegyek gyökereznek.

Évmilliók kihűlt tűzhányóinak súlyát
hordozom. Aszkétalábaim elfáradtak,
de terhem letenni képtelen vagyok.

Elhallgattak bennem a szavak.

És kifordul kezemből a toll is.

A mezítelen papírlap fehér lilioma néma
sikollyal menekül tintám gyalázata elől.

A felmagasztosult beavatás égi
kegyelmére vár. Nem akar megalázva
beszennyeződni.

Dermedt szótlanságom üreges járatai
felerősítik belső neszeimet.

Az ítéletnap harsonáinak rivalló orkánja
dübörög dobhártyáimon.

Minden harangkonduláskor én csapódom
az érckehely belsejének, és minden
pillanat engem feszít a megváltó keresztre.

De bennem elhallgattak a szavak.

Virágaik, gyenge indáik letörve, szentek
imáit évszázadokig éltető törzsük
esőtlen sorvadoz.

És bénává nyűgözve kering elmém
ketrecében a gyűrött gondolat.

Mindig körbe-körbe.

Árnyként végigkúszik az agytekervények
féregszerű telepén, majd kísértet gyanánt

rávetítődik cellám málló vakolatának
tenyéryi faltjaira, és visszaverődik
a szegleteken.

Képek örült kavalkádja cikáz
lázás szempilláim mögött, az alvás
közben is nyitott, ébren is álmodó
szembogarak üvegén:
vándormutatványosok bohócai,
szakadék felett egyensúlyozó, túllszoknyás
kötéltáncosok sziluettje, homokozó-
vödrökbe száradt, kagylószilánkkal
kevert iszap, már augusztusban őszsárga
lombú fák és egy vén vadgesztenye
tövében zokogó társaság retinába égett
negatívja lebeg együtt az ősrobbanás
óta bennem tenyésző Idő rebbenékeny
fátyolával, melyet a Mindenség csillag-
ösvényéről lerántani, és vállaimra teríteni
nem tudok.

És nincs szó kimondani a tűnő pillanat után
maradt vinnyogó ürességet, az önmagam
felé görbülő emlékezet záptojás-szagát,
az érzelmek méreggá feketült tavától
rothadó lélek kínjait.

De eljön még a perc, midőn lepecsételt
ajkaim ismét felfakadnak, és vércseppjein
felsírnak majd a túlhordott ígék.
Ám előbb a világ salakját kell fogaim
közül kitermelni végre.

Janus

Milyen világ ez?! S mennyi kint jelent,
hogy lelket testtel egybeműtenek,
hogy embersakkot úznek istenek,
és ránk zárták a messzi végtelent.

Hogy Janus őrzy múltunk ajtaját,
és vissza többé vágyva nem mehetsz.
Tekintetével, mint a penge, metsz –
átnéz feletted, és jövődbe lát.

A szárnyalásban gátol a tömeg.
S mi fenn ütemre pulzált, mint Egész,
szilánkosodva lenn a porba vész,
bénult anyagként semmisülve meg.

Hát, ennyi lenne. Ily silány a cél.
Hogy egymást úzni férfi és a nő
világot épít, hinni vakmerő,
de pillanatra gyúl csak mind, mi él.

Ezért

a múltba kémlél Janus egyik arca.

És mégis ... Féltő biztatást jelent,
hogy úgy vigyáznak ránk az istenek,
hogy földit éggel egyesítenek –
hisz fák tartják a messzi végtelent.

S ha van, ki őrzy múltunk ajtaját,
bár vissza többé vágyva nem mehetsz,
de zárja nyitva, s lelket újraedz,
ha hátranézel ott a résen át.

A kőben ébredt szellem is tömeg:
anyaggá szervült, éteri egész,
mi önmagát így sokszorozni kész,
a mindöröknyit itt foganva meg.

Bogár, esőcsepp: minden égi cél.
És egygé érik férfi és a nő –
a Mindenség lenn benne újránő.
Szent lesz, s örök, mi lobbanásnyit él.

Jövőbe réved Janus másik arca.

Angyalok

Németh Péter

Beszkid

Hótakaróban látszik
a hegycsúcs,
mindig a másik,

innen a bérc magasáról nézem,
mert ide vágytam,

átok a kétség,
nem lesz már elegendő semmi,

nyugtalan éjjel a lábam,
kínoz örökkön
az Úr.

Hadd legyek

A Szeretet dönt felettem,
ím, eljött a napja,
A Bárány előtt állok,
homlokát vakarja,

Eseménynaplómat
nézi egy tableten,
Sosem volt szerencsém,
most hagyja, hadd legyen.

Ámen

az ötödik évszak

az ötödik évszak a félelem,
a mögöttes sűrűsödő
rossz szándék zaja,
amitől megszorozod a lépteid, talán ma nem is érsz már haza.

az ötödik évszak a szorongás,
az ágyadból holdtekintetével kivet,
a másik szobába,
siess!, a takarón olyan sápadtak
a kezek, percekig tart mire rájössz, hogy a légzésük egyenletes.

az ötödik évszak a bizonytalanság,
a meg nem nyugvás bélyege,
amit hordozol magadban,
mélyen a bőröd alá égetve.
az ötödik évszak a fejedben zajlik, egy soha meg nem történt mese –

énbennem lakik a majomrém aki az egészséget rendezte.

Vereckei erdő

már egyre többet gondolok a múltra
hol nyert értelmet a felnőttkorom
volt szőlő, dinnyeföld, kukorica, árpa
de felváltotta mindezt telepített nyárfa
s évek alatt mint hatalmas katedrálisok irdatlan oszlopokkal csalt a hűvösébe,
a forró nyarakon libabőrös éjek

úsztam a hangokon, illatokon
s nem volt semmi okom, hogy féljek
égig érő tornyok, íves nagykapuk

örökké tartó, hangos szentmise
hol erdei kabócák ministrálnak
néhány őz, szarvas, sün a gyülekezet

vezető dallama fülemüleének
válaszul időnként fácán, vagy kakukk

persze nem járt arra senki más
csak este volt vége a misének
esetleg tücsöktől szerelmi vallomás
a tyúkok elültek,

rabolni járt róka
egér zizzent nesztelen bagolyra
s én nem láttam mi van a fák felett

ma már hadiút megy arra azóta
már nem tudom mi van
a BÉKE helyett...

nincs erdő, az utat más tiprólánc rója
háború van ott, s a mesének vége lett

Minorita templom, Eger

*Szakolczay Lajos***Lidice rózsái**

Színes rózsák Lidicében
jaj feltörték a házat
színes rózsák Lidicében
pokol-könny kutya-alázat
színes rózsák Lidicében
megsárgult régi képek
színes rózsák Lidicében
celláktól mocskos évek
színes rózsák Lidicében
gázkamra pörkölt csontok
színes rózsák Lidicében
vértől rügyező lombok
színes rózsák Lidicében
csenddé dermedt az élet
színes rózsák Lidicében
hajukon füst fehérlett
színes rózsák Lidicében
bűz-fekély ember-állat
színes rózsák Lidicében
tátongó csiga szárnyak
színes rózsák Lidicében
szögtépett apró deszka
színes rózsák Lidicében
forrongó kő-pelenka
színes rózsák Lidicében
kín szülte apró tornyok

színes rózsák Lidicében
a halál szárnyat bontott
színes rózsák Lidicében
tört-száj vad-gyilok-korbács
színes rózsák Lidicében
éhség mart vágy tolongás
színes rózsák Lidicében
teherbe ejtett gyermek
színes rózsák Lidicében
jégpatak-hűvös vermek
színes rózsák Lidicében
roppan a csont a testben
színes rózsák Lidicében
gáz szédül holt fejekben
színes rózsák Lidicében
rongy fa föld mocskok kínzás
színes rózsák Lidicében
torz lélek sárba tiprás
színes rózsák Lidicében
halottak ezrek földben
színes rózsák Lidicében
életért könyörögnek
színes rózsák Lidicében
élő sikolts az égig
színes rózsák Lidicében
hajukon füst fehérlik

1962

Trianon-töredék

Ha jót akarsz ugrani a mélybe,
a Párizs konyhájú főzött kéjbe,
te bármikor megteheted.
Ám ha a kényszerítő hatalmak
törve-zúzva a *nemlétnék* adnak,
dobd félre a keresztedet!

Nincsen sír, ami végleg bezárna,
holott a madár-halott kaszárnya
bilincsben őrzi tagjait.
A csönd lúdbőröző teste pattan,
s a reményként jövő virradatban
már szabadító fény vakít.

Kiszámoló

egy kettő három négy
imára kulcs a kéz
csönd házában ragyog
szólitasz? itt vagyok!

Angyal

Csontos Márta

Puhatestű ivadékok közt

*Embert mímelő utánzat
kinek sorsot a Sátán szab,
olcsó entrópialélek.
(Babics Imre: Sötétség)*

A pénz és a hatalom karanténja bezárt,
lehullottak az égre énekelt madarak...

ágytól asztalig vastagodik a gyűlölet
és a szabadságnak kikiáltott ideológia
guanója, *s lerakódik keményen, vastagon*,
Attila járt itt nemrég, motyogott
valamit a jelenkori verskultúráról,
nem volt érdemes felemelni a hangját,
csak képlékeny, puhatestű ivadékok
voltak az öt csillagos emberketrecekben,
a butaság implantátumaival felszerelve.

Attila nevén szólította a Szépséget,
megszólította a földízű Reménységet,
életet próbált lehelni a sorvadó
világ nyálkás tüdejébe... hiába
nem volt jelentős recepció,
az elmesorvadás mértéke átemelkedett
a kritikus határán...
Aztán reggelre eltűnt Attila az éjjeli
széllel, a szétolvadt humanoid darabkák
közé nem tudott mentőövet dobni.

Csak egy lerágott dinnyehéj úszott
a szennyes vízben...

Török Nándor

A presszó

Billeg az asztal
és a sör ma olyan semmilyen.
Arra gondolok,
a lónak is négy lába van,
mégse billeg. Legfeljebb kilóg.
Kilóg a ló micsodája?
Igen, a második sör után
hülyeségek jutnak az ember eszébe,
vagy sűrű kanti filozófia. Sebaj!
A korsóban majd felhígul
a tiszta ész. S a kritikája, ha továbbra is
így folyik le a torkomon,
feloldódom benne én is,
és eltűnök a percepció mezsgyéjén.
Mégis megkockáztatom:
„hörpintek valódi világot”...

*

A söntés fölött a hétköznapiak
léha párája leng.
A pultos néha kinéz alóla,
mint uralkodó alattvalóira.
A tévében egy tétnélküli BL-meccs
csordogál (lapos mindkettő).
Az asztalon gusztustalan tócsába gyűlik
a korsó hideg faláról az unalom.
Egy bamba szempár meredten bámulja.
Hol a tévét, hol a tócsát.
A tócsa érdekesebb,
a tekintete ott többet elidőz.

A sarokban két bőrdzsekis.
Gesztusaikból sugárzik
a magabiztosság. Tudják a tutit.
A második feles csak növeli
tudásukat. A harmadik már beugró
a polihisztor szakra.

Ez a Mindentudás Egyeteme,
zárásig ledoktorálnak.

Amott egy kurta figura kapar,
majd összegyűri a sorsjegyet
és a hamutálba dobja a többihez.
Nem ismeri a közmondásokat,
de bízik benne, hogy neki is lesz,
ha kapar. Igaz, a tippmix sem jön be
már hetek óta. A szájáról jól
leolvasható, hogy ki és hova
menjen. Ő a pulthoz megy.

A tévében null-null az eredmény,
ami maga az eredménytelenség.
A mosdóból kihallatszik a kézzárító.
Hírek egy percben. A színvonal
csökken! A szomjúság nő,
de lehet, hogy férfi. Kimegy
a mosdóba. Az koedukált.
Második félidő. Valaki bejön.
Valaki lejön. A kézzárító elhallgat.
Csere. Folyik a meccs.

A pultos meglepődve feltekint,
a bőrdzsekisek is hallgatnak.
A sorsjegyes vigyorog. Nyert
tízezer forintot. Mindenkinek
kér egy sört, és magának is
újabb esélyt ad. Közben
a mosdóból a másik is visszajött
tócsát bámulni. Néha kortyol.

*

... de a sör ma olyan semmilyen.
Billeg az asztal.
Vagy csak a világ billeg?
Az egyik lekapart sorsjegyet
összehajtogatom és az asztal
bicegő lába alá teszem.
Az állás egál.

Megérkeztem

Megérkeztem legbelső szobádba,
hová nem hatol a külvilág zaja,
a néma gondok nagyja-apraja
mind kint reked.

Otthonom lett vágyam hő szentélye,
s magányomban, ha benned ébred álmom,
távoli valóm paraszát látom
felizzani

a képzelet torkos tébolyában.
Nehéz szavakkal, zárt ajtóid mögött
megveretve, mint büntől üldözött,
ártatlanul

hinni szeretném Erősz kegyelmét.
S összezárva új istenünkkel végleg,
én érted, te, meg én értem térj meg
egy ölelésben.

A kín

Felborította a megénekelt rendet itt belül
és letarolt mindent, ami szép volt,
mindent, ami igaz volt valamikor.
Ő tette ezt: a fájdalom fia,
kegyetlen bátyja minden szenvedésnek.
Most üszkös lelkem
pernyeillatú pitvarából les ki a világba
sápadt arcom ablakán keresztül,
és csak a mosoly redőnyét lehúзва
bírom elrejtetni torz fintorát,
de ő elpusztíthatatlan és örökké létezik,
mert kín, ha látlak és kín, ha nem.

Négy őselem

Fönn a Tűz,
korongja izzik véresen.
A Levegő
körötte derűs, kék elem.
Lenn a Víz,
hullámozó erő, végtelen.
És a Föld?
Csak züllik, züllik énvelem.

A kín ünnepe

Túlélni
a hitvány hétköznapiakat:
így lesz minden napod ünnep.
Érezni
újra a fájdalomaidat,
ahogy napról-napra szűnnek.

Búcsúzás

Álltam az esőben,
és a cseppek peregetek arcomon.
Álltál az esőben,
és a cseppek gördültek arcodon.
Álltunk az esőben,
arcunk a vízfátyolban összeért,
és én tudtam,
hogy azt a forró gyöngyszemet,
mi arcomra hullva égetett,
nem a felhők nemzették fölöttünk.

Wessetzky Dániel

Újévre

Adjon az új év csendet, békeidőbeli rendet,
bort, puha, friss kenyeret.
Kedvet a szívbe paráznak, terved alá meg másnap
rakja az új kereket.
Adjon az év új álmot, látni lehessen a távot:
mint hoz a perc, a jövő?
Zöldül-e nyár a vetéssel? Száll-e a dal nevetéssel,
mennyei, égbe törő?
Új hitet adjon az Isten, két keze bár meg is intsen:
jó-e az égi irány?
Két keze bár meg is intsen, küldjön, ahol sok a nincsen,
múljon a földi hiány!
Adjon az új év békét, békeidők puha kékjét,
társat, gyermekeket.
Pusztá szívekbe virágot, sűrű sötétbe világot
adjon az Úr eleget!

2024.11.30.

Formátlanul

Sántít a versláb, foszlik a jambus,
mállik a szótag, hallgat a taktus.
Nyúlnak a formák, hígul a mérce,
romlik a versnek a szép aranyérce.
Nyúlnak a formák... Torzul az ember,
s benne a lélek. Bár soha nem ver
bottal az Isten, torz a jelenkor:
új meseként kel szárnyra az egykor.

Téves az ott és téves az arra:
hol van a jobb kéz, merre a balra?
Olvad a nő és olvad a férfi
egy pocsolyává. Senki se érti...
Hígul az egy test, bomlik az együtt,
enged a tartás, lustul a petyhüdt.
Folynak az évek, múlik a minden...
Sziklaszilárdan megmarad Isten.

Pillanat

Charlie Kirk emlékére

Ott van. Látod?
Most jó,
ne mozdulj!
Gyűlölöd?
Helyes!
Tégy nagygyá engem,
tedd meg...
Sokan éltetni fognak.
Téged is, engem is.
Mindketten jól járunk.
Most!
Húzd meg a ravaszt!
Jól van. Vége.
És most siess. Várlak haza, fiam.
Odalent...

2025.09.13.

Várakozó

Galagonya, galagonya, somvessző,
fagy füttyörészik, dermesztő.
Járdánk peremén ücsörög az ősz,
barna avar-köpenyén elidőz.
Berkenye, berkenye, potyog a dió,
szedd tele a zsebedet, enni de jó!
Csillag hunyorog, csikorog a dér,
múlást duruzsol a fülbe a szél.
Ó-aranyát eldobta a nyár,
őrzi a lába nyomát a határ.
Ősz keze kaparász, nincs kegyelem:
pirosodik a nyoma az ághegyeken.
Szövegeti a ködöt a lámpa köré,
nő a sötétség, minden övé.
Türelem, várj még! Eljön a nap:
beköszön az ünnep a kertek alatt.

2025.10.28.

Újborra

Dél fele indul a nyár a ludakkal,
kókad a búzamezőkön a sarjú.
Fák tetején ücsörög s fura-vádlón
károg a csontkopasz ágon a varjú.
Múlnak a percek. Az őszi pirosban
tudja a tőke: ma kész a szüretre.
Életet érlel a csöppnyi bogycso, mely
törve, alélva is újra születne.

Súlyos a prés, beleroppan a szőlő,
vére kicsordul a régi fakádba.
Pince-sötétben alusznak a hordók,
s érik az újbor az úrvacsorára.
Kondul a ködben a lassú harangszó,
rebben a varjú az ősz-szagú szélben.
Vár a kehelyben a krisztusi béke:
vére a bor, és vére a vérem.

Ködöböcz Gábor

Az lesz fénnyé

Mindig az lesz fénnyé bennünk
Mit hiányként sajog lelkünk
Visszajáró álmok gondja
Ébredésed beragyogja

Isten álma

Kagylóhéjban zúg a tenger
Börtönében sír az ember
Szabadságunk Isten álma
Könnyek metafizikája

Öröknyárban

Szürkületbe takart égbolt
Esőházban mindig kék volt –
Lélekarcunk él a tájban
Mintha volnánk öröknyárban

A mi gazdagságunk

Benne vagyunk már a nyárban
Időnk mérjük aranyárban
S mint Dárius hajdanában
Dúskálunk a gazdagságban

Isten ege alatt

Tiszta éden minden berek
Ahol nem járnak emberek
Legfeljebb nyúl s pacsirta vár
Aranymadár fészkeére száll

Rózsám varázsa

Olyan nehéz volt a göncöm
Mint egy teli hordó Göncön
Ám a rózsám várta jöttöm
Könnyített is rajtam rögtön

A mi erőterünk

Ölelésed mámorító
Mély vagy mint a Hámori-tó
Hív szerelmed el nem ereszt
Vagy nekem a Mount Everest

A legüdvösebb gyógymód

Végvári vitéznek ólmos lett a lába
Némi kencefice vóna jó bajára
Végtagi izomláz pipacs-mellékhatás
Gyógyírt mond a babám: kéne egy ráadás

A legszebb rózsza

Ha kertedben kertész volnék
Virágok közt kóborolnék
S hol a legszebb rózsza volna
Szívem szívedre omolna

Bukolika

Öreg hárs volnék egy dombon
Málinkót rejtene lombom
Mellettem szép nyírfa állna
Málinkóné arra szállna

Visszhangos kívánság

Régi-új pár lép a stégre
Kívánságuk száll az égre:
Soha ne legyen a Tisza
Szerelemnek Atlantisza

Adna az Úr egyszer...

Krím-félsziget csücskén ékszerdoboz Jalta
Mindenféle népek csudálkoznak rajta
Adna az Úr egyszer repülőre jegyet
Együtt tölthetnénk ott nyarat őszt és telet

Időtlen ragyogás

Világ fénye világ árnya
Vetül virágra és fára
Sosem múló emléktérben
Ifjú szívünk ragyogása

Az ősziék varázsa

Aszúsodik elmém lelkem
Nagy egómat elfelejtem
Mi talmi volt mind elhagyom
Összes kincsem neked adom

A Fennvaló öröme

Megjárván a poklot mennyet
Kaptunk áldást és kegyelmet
Ím összeért vágy és való
Örül bennünk a Fennvaló

Szente B. Levente

Miféle fák vagytok

(Lapszéljegyzet a *Sárgaház* folyosója című naplójegyzékből)

miféle fák vagytok –
nem keltek fel meg nem szólaltok
holott súlyos századok óta egyre csak fogytok
hát hol vannak a régi nagy öregek
kik tanítói voltak a nagy kezdeteknek
amikor még értették az angyalok által tanított emberi nyelvet
feladtátok talán elfeledtetek mindent –
hát nem érzitek a véget
a hiányzó tisztaságot
mondjátok meg azt mire cseréltétek –
rég szólnotok kellett volna az Ádám féléknek

odalent most a sötét földi mélység gyomra éhesen mocorog
tétován szorul össze élő és holt
kő a kővel nem társul
csikorogva egymástól mind egyre messzi gurul
ti fák bokrok cserjék egymást felismeritek-e még
láthatátok előttetek egykoron a víz volt az úr
de ma itt csak nedvekkkel teli bűzös poshadt mocsarak
tátott szája is valami jelre vár
ezt akarjátok –

suttogva akár de
az ifjú csemetéket közületek már egy sem oktatja
lassan nincsen ki a lankák dombok vagy hegyek fölé emelje fejét
nem maradt egyenes törzsű kérges zöld óriás
ki az egységes összefüggő erdők fölött magasodna büszkén
mint ama ősök tették vigyázva e világon
hogyan egyik másikatok a pusztuló Paradicsom fölött őrt álljon
nem látjátok – kérdezik a vadak az erdőlakók
üreget odút fészket megannyi árván hagyott kárvallott
mondjátok meg aztán hová rakjon

kialszik odabent a belső tűz
s marad az enyészet a kietlenség
a szikra istenében egy gondolat
feleletbe zárt kérdése

(kilenc gerlice ül a fán)

(kilátó a Sárgaház folyosójáról)

1.
ezen a térképen, az ember
összevissza rohangál
2.
iránytű nincsen,
kérdésre, kérdés, az értelmet vesztett felelet
3.
mit ér a győzelem,
ha uralkodni már nincs ki felett?
4.
hej, hej! – kilenc gerlice ül a fán,
égnek feszült szemeikben ablakon túli a remegő táj
5.
egyszer majd önmagunk mélyébe kéne pillantani,
hadd osztozunk a mások magányán
6.
meglásd, megváltozik a kép, a határ-világ,
a mosoly, a kézfogás, a bátorság
7.
szólnak rólunk még mesék és balladák,
géphangon csikorgó imák, de én –

Örült műveltség

(Németh László Európai utas című tanulmánykötete nyomán)

1. nincsen különbség az égbe nyúló
roppant hegyek csúcsa és a rettenetes
2. mélységek között hiszen
természetük az előző korok hajnalán született
3. miként a jövő megsejtése
az örök pillanat titkának délibáb csapdája
4. sorsában ott osztozik a köröttünk suhanó természet
így az ember a gyermekistenek képét nem őrzi meg
5. mégis élnek mellettük a nomád pusztítók
a semmi erejét felismerők
6. kik a régi hanyatlást a botlás tragédiáját
egymásra mutogatva öntudatlan megismétlik
7. követik a betűk erejét látomását
mert jelentését annak régen nevén nevezték
8. a homéroszi magaslatra űzött kultúrának
olyannak kell lennie mint ereinkben a vér
9. nyelve pedig támaszték akár a hit
vers az emlékek szónoka
10. csillagok között teremjen a lélek szerény szépsége
a tiszta észben születő bűvőhelyed
11. ha másokról beszélsz
önmagadról is elmondasz valamit
12. mert nekünk
a Dunán innen és túlról a műveltség
13. és az örület
kardélen érkezett.

Törő István

Birtoklás

Tisztességet nehéz birtokolni,
könnyebb órát, laptopot, szobát,
hogy csöndes magány ne ugasson,
s ne lépje túl az értelem falát,
csupán a szív, mi lutri nagyon,
maga az élet egyetlen vagyon,
öröm csábító pici vedre,
vigyázz! csalódás ne sebezze
– ha a tested sem érzed adunak,
szikével vágnak benne utat,
tolvaj napok is háborgatják,
építenek bele rákot, náthát –
a tisztesség, ami megmaradhat,
örülj elherdálhatatlan rangnak,
gerinc hajolhat, derék rogyanhat,
méltóság csupán a zsebkés,
gyerekkorból megmaradt mérték,
telefon, táska, havi bérlet,
a tisztességhez semmi nem férhet,
életed megváltott szabadalom,
ne hagyj kint napon és a fagyon!

Ahogy a helyzet változik

Az ígéret naponta, s újra növekszik,
mint véghez nem vitt dolgok halmaza,
talán a létezését lendíti tovább,
s cselekvésre időtlen hajtana,
lehet, nem fontos, mi tegnap volt,
vagy túllép rajta az emberi gondolat,
mérlegel, rangsorba elrendez,
s a szív parancs szerint osztogat,
átírja háború, drón-ölő hajnal,
rohanás, romok alatti keresés,
túlélő ki az észet meghaladja,
s az átélhetetlen szenvedés –
ahogy a helyzet változik reggel,
kívül a poklok, s belül az élet,
este a terv még gyönyörű,
hogy véghez vidd, e remény éltet,
könnyen tudsz olykor ráígérni,
megvan minden, mi elegendő,
tartalékod van utánanézni,
s tapasztalattal megkereshető –
mikor rájössz, mily kicsiny vagy,
s ígérető, akár a többi,
úgy nőttél bele rohanó világba,
életed van, mely kevés pöffögni.

Ti madarak

Ti madarak, ágakon ülve
csodáljátok-e az ember művét?
vagy együtt élni, egymást szeretni,
nemcsak az étket, de megbecsülést,
ti adjátok az élet örömét,
dalotok szíveikig elérhet,
s nem tudjátok az ember bosszúját,
mikor elétek szórja a mérget,
s kivágja a fészekrakó fát,
nem futhattok száműzetésbe,
fiókáitok, a jövő virágját
ott nevelitek és rigófüttyöt
csak adni tudtok, sohasem kérték,
felkelő Nap sincs nélkületek,
virágzó rét, nyíló tulipánfa,
nyári fürdés, zengő szüretek,
vagy csacsogásokkal teli naplemente,
ti madarak, költözők, maradók,
önzetlenül hűséget keresők,
nem lesztek soha eltemetve.

Tudtam, így csak a szerelem

Ahogy fény gyulladt, s játszani kezdett,
szálanként járta végig a testem,
akár a bűnbe rángató gondolat,
e tusakodásban oly fáradt lettem,
s láttam, ahogy csillaggá változott,
láttam a gyönyör örömkönnyeit,
a gondolatot, mely hajszolt, űzött,
s cselekedni belém költözött,
immár az óra arra való
bebarangolni mi ismeretlen,
bár minden zegzugot bejártam
mégis sikoltok, ha kincsre leltem,
tudtam, így csak a szerelem
tud váltólázban benne hevülni,
a fény apró sugárnyalábjai
elől nem tudok menekülni,
gondolataimat megformáltam,
kezem hangodnak engedelmes,
szerveim megadták magukat,
s vágy húrjaként zengtek helyettem,
ahogy az érzés a fény kapuján
mindenét küldte, hogy szép legyen,
ne fojtogasson örökös hiány,
világunk megváltani is élj velem.

Ádám Tamás

Apám galambgomba monológja

Minszktől harminc kilométerre működött egy bánya, mindent elnyelt nagy szája, odajártunk naponta, rossz színészként egészen jól teljesítettünk, átéltük a szenvedést. Por járta át a tüdőt, habár nedvesen csillogtak a tákolt falak, nehezen pattant a köszén súlyos csákányunk alatt.

Mint bábuk, lépegettünk, vonszoltuk magunkat a barakkokig. Az örök olykor elfordították fejüket, máskor, szűrős tekintetük a hátunkba hatolt, ritkán vertek bennünket, azért néha vállunkra ájult a puskatus. Az ösvény mentén a lucskos fű közül a gombákat előcsalogatta a halovány napsugár, különösen a galambbegy rózsaszín kalapja tett ránk különös benyomást, mondhatni, báli dáma volt.

Állandónak tűnő, szögesróttal körbekerített lakhelyünkön kifordítottuk gombával tömött zsebünk, gallyakból rácsot készítettünk, illő módon figyelmeztetett ez is rabságunkra. Kicsit szárítottuk a poros esernyőgombákat, kezet se mostunk, nyersen faltuk fel az egészséget.

Negyvenhétben, hazatérve, gombalevessel várt a feleségem. Azóta, ha galambgombát látok, hányinger kerülget.

Farkasszélben

Megtanultad a kutyaúszást, apám,
mégis fejed fölé csapódtak
zabolázatlan hullámok. Megoldhatatlan
feladatnak tűnt a fennmaradás.
Combodba döftek a kardhalak,
Időlegesen túlélted az időváltozást,
a haragos vihar korbácsolását.

Voronyezsnél mélyek a hótengerek,
mondod, mélyek, mint a tekintetek,
mint halottak alatt a tükrös lepedők.

Éjjel megőszült melletted a harmonikás
és rád emelt egy jégcsapot, jó ember
hírében állt, megismételte a gyakorlatot.

Szél vonyított, farkasszél, kihullottak
a fogak, dögcédulát csörgetett
a félelem, szétszórt csontokból építettek
kupolákat. Egy becsapódó lövedék
adott némi meleget.

Várady Endre
Béke-vízió

A szintéren
váratlanul egy gránát
szétszórta színei szivárványát.

Elég volt a pusztításból
végleg!
Ne fegyvercsörgést,
színeket végre a népnek!

Tudom, nagyon költséges,
bár a fegyver sem olcsó,
de drágakő-gránát, smaragd, rubin
sem utolsó.

A katonák hirtelen
összenéztek:
Az ég bordóvörös és
a föld azúrkék lett.

Smaragdzöld eső
zúdult le a mennyből,
halványkék pára
vált ki légtömegből.

Csillagtűz fénylett
árkos ágyra.
Holdfény szikrája
lett a párna.

Puskatus marokban
szétfolyt, bomlott.
Lehullott lánc talp
tarolta le a bokrot.

Rakéta viharzott,
eltűnt úri-ponton.
Repülő sziluett
hullt szét a horizonton.

S Nap aranygyöngye
vetült célkeresztre.
Akkor már mindenki
a békét kereste!

Rózsaszirmok

Gyermekkoromban rózsaszirmok hulltak
a körmeneten, és tovább vonultak
a tömeggel.
Én kerültem jobbra, kerültem
balra,
véletlenül sem rátaposva
a virágra.

Vörös szírom:
Az Úrnak vére.
Csak hullik, hullik
az út kövére.
Folyik mindenhol,
betölti utam.
Óvatos lépteim követnek: Uram!

Hadnagy József

Óda a vesztesekhez

„A győztes igaza meghal.

A vesztesnek igaza lesz.

Mióta világ a világ,

Az nyer igazán, aki vesz.”

(Székely János: *A vesztesek*)

A vesztesek nem vonulnak be
semmilyen kaszárnnyába, nem
öltönek más hadseregtől
megkülönböztető egyenruhát,
nem húzzák föl
senki büdös bakancsát
vagy fényesre suvixszolt
csizmáját,
nem fordulnak se jobbra,
se balra hangos, mosdatlan
szájú káplár üvöltő hangjára,
nem várnak tűzparancsra
vagy szuronyos rohamra
homokba, sárba,
gyökerek közé ásott
lövészárkokból, sehol
és senki ellen önként.

A vesztesek igazi csatája otthon zajlik.
Homlok-és föltúrt ingujjránccok
lövészárkaiból indítják rohamaikat
reggel, délután, este; fegyverük
a gép, a szeg, a kalapács,
koszorújuk, vaskeresztjük
romokból kiemelt ország,
amit a tolvajok eloroznak.

A vesztesek az élet katonái;
ezért nem egyszer,
ezerszer elesnek, de fölkelnek
a tömegsírból, amit közömbösség
kapar följük, és küzdenek tovább.

A vesztesek legyőzhetetlenek.

A vesztesek, ha elesnek,
örökül hagyják
közeli és távoli céljaikat
és szitává lőtt álmaikat:
a történelem kezdete óta
legtávolabbra hordó fegyvereket,
és asszonyaik, apáik, anyáik,
testvéreik, lányaik, fiaik, könnyeit,
melyek messzibbre ragyognak,
mint egy igazságosra fényezett
öldöklésért járó vasdarab.

A vesztesek halhatatlanok.

A vesztesek az ösvények katonái
a liánként rájuk kúszó érdekek
dzsungelében,
az aljasabbnál aljasabb
és leghosszabb közelharcéi,
melyben testvér támad
testvér ellen,

gyermek szülő ellen,
szomszéd szomszéd ellen,
barát barát ellen,
sötétség világosság ellen,
lélekölő fegyverekkel –
a lassan ölő háborúéi,
melyben mindenki elesik,
de a vesztesek föltápaszkodnak,
bekötözik sebeiket szétszaggatott
álmaik rongyaival,
és folytatják a kilátástalannak
tűnő harcot, járható utat
vágni az életnek.

A vesztesek beleolvadnak
a tavaszi virágzásba,
a nyári ragyogásba,
az őszi ködökbe,
a téli havazásba,
tanulnak, tanítanak,
földet művelnek,
aknát szednek,
építenek, üzletet kötnek,
kémlenek kémcsőben,
távcsőben, gyermeket nevelnek.

A vesztesek, akár a hétköznapiak
az ünnepek hiú forgatagában,
láthatatlanok.

Olyanok ők, mint a mező füvei és virágai,
nem nőhetnek magasra,
mert időnként lekaszálják őket,
de újra nőnek s menetelnek
tovább csendesen, ködben,
esőben, hóban, sárban,
háborúban, békében
föltartóztathatatlanul,
pólustól pólusig,
kelettől nyugatig,
hosszú, végeérhetetlen tömegben,
mint az őserdők fái.

A vesztesek a történelem tudója.

A vesztesek küzdelemre született gladiátorok,
idegenben és otthon is hazátlanok
a hazugság múltat, jelent, jövőt eltipró
birodalmában.

A vesztesek kardja, pajzsa, sisakja: a remény.

A vesztesek Isten zsoldosai...

Hetven gyertya

Bertha Zoltán 70. születésnapjára

Ünnepnap ez,
Bertha Zoltán,
hetven gyertya
ég a tortán.

Hetven év ellobbant,
hetven év nincs már,
de hetven évvel
gazdagabb a kincstár.

Sáfarkodjál vele:
hetven aranyrúddal,
fényesítsd a jövőt
kamatozó múlttal!

Hetven év aranyfüstje¹
óvjon meg és védjen,
hetven gyertya lángja
benned tovább égjen!

¹ Magyar mesterek aranyfüstnek nevezték az értékes műtárgyakat borító hajszálvékony aranylemezkeket, megvédendő azokat az idő vasfogától.

*Demeter József***NAPFÉNYALJÁN/FENEKÉN***prózaversezet-füzér
(válogatás)*

1.

Nagyító/lencsevégre

Szturnusz! A szépjféli Magyardellőn.
A Maros megyei Magyardellőn, mely
Maroknyi falut – Kicsi Magyarországnak
Nevezték, amikor még spiccen volt, minő
Réges-rég! Nos, a Tiszteletes-barátom buja
Kertjében-cintermében bámultuk azt az
Égi csodát, nagy távcsövön, s! mintha-
Minta, tükrözöttünk volna – fekete lyuk
Íriszében... Kedveseinkkel. Felváltva –
A fényességes hold alatt. Telehold alatt. Hány
Költőt hallgattattak el – krematóriumok
Füstjén át – az ég sötét plafonjáig áldozva –
Áldatlanul. És mi lett – a hazug rímek egy-
Másra exponálásából, Istenem, kérdeztem
Mintegy önmagamtól. Válasz/ok helyett –

2.

Nagy csábász egy bolygó, állapotított meg,
Hisz! Udvarában – oly sok hold legyeskedik,
És ő mégis saját magát jegyezte el, űr-
Karátosgyűrűjével. Fekete lyuk körül forog
A világ, mondaná – gravitálja, Napóleon. Az
Elcsatolt magyar embereket, mi hozza közel,
Közelebb – egymáshoz, azon a bizonyos lát-
Csövön kívül, na, mi. Eljutni – a bolyongó
Dolgok lényegéig; bizarr egy ügy, mily ürügy –
Az ész és a szív szárnyaló feszttávolsága
Jussán – benső mélységek magasságáért.
Kívül dobogó szív – a Haza. Eszméink égisze,
Mind fent, mind lent – bent. Istenem, riadva
Ébredésünkből – mélységes álomra fel!

Vészfék/gatyafék

A dolgok legnehezen is eredményesen túl-
Jutni – ír, alkot a költő, s csak költ. Csak –
Költ. Mindegyre költ, és! Forog – visszafelé
A Föld, forog. Az óramutatóval ellentétes
Írányba. Döcögősen... A Föld. A tüdőből
Húzó, utolsókat rúgó – Jajteke, holott!
Hihetetlen, hogy ily-mily állapotban,
Minő iszonyatos sebességgel száguld –
Az Andromeda... ölelő karjaiba, mint/h/a!
Kedves a kedveséhez. Ha-hó! milyen kór,
Ez a bolygó/s/ szerelem... Állítsátok meg
A Földet, mondom, kiáltom a Költővel –
Vészesen! Drága jó emberek, fékezzetek,
Fékezzetek! Én Istenem, nem fékező, jó
Istenem, kiakarok, leakarok szállni-szállni.
Ki tart velem? Nincsen vészfék? ámdé! A jó
Dolgok legnehezen, ugye milyen, így túljutni.
Az óramutatóval – miért ellentétesebben.

Ünnepikavics/ok

Nem süt, persze, hogy nem, de a vihar-
Felhők fölött is – na ugye, ugye, s! Lehajolsz
Egy kavicsért, mint az igazi Költő, és hopp!
Felemelsz – egy csillagot... Csakhogy, én-
Istenem, Jóistenem! Ez – milyen... Nem
Hiszed el, nem szokásod, most viszont,
Szeded le az eget! Reá köpsz, súrolod,
Dörzsölöd, sikálsz – azt a minő mohás-
Rozsdást! Gyorsabban, mire vársz,
Igyekezz, gyerünk, hisz! Minden pillanat
Számít, és! Apait, anyait beledsz, ámdé!
Bárhogy is serénykedsz, késő. Virrad. Csak-
Hogy! Százötvenmillió kilométer mélyen –
Az igazi Költő érzi, miként! Az egyre sötétedő,
Daraszóló társadalmi öntvényfelhők alatt –
Színes rozsdá erjed-és... Mi több, égisóder –
A Föld ünnepén, s hogy csikorog, ha! Te, ha...

Sajtos Orsi

Ekliptika II.

Itt, ahol állok:
A megérkezésnyi csendben,
Ahol számunkra nincs már
Érzékelésen túli tartomány.
Hangorkán, s felvillanó
Képsorok zápora
Sem vezet meg.
Csipketerítő mintázatában
Ázik le rólunk,
Mi egybetartotta elképzelt
Létünk testemlékezetét.
Valahogy a percnyi
Ürességet kéne kitágítani!
Félkegyelmű maradjon az
Idő, s a pillanatnyi létből
Sodorjam első cigarettám:
„Kérsz egy slukkot?” –
A sószórót tegnap az
Asztalon felejtettem.

M. Fehérvári Judit

Találkozások

dédanyám Szűz Mária előtt térdel, néma ajkai közül csordul ki a fohász, mielőtt a táska levest az asztalra teszi, már készíti is a szemfedőjét, az feszíti majd koporsója alá, mikor leszedi a terítéket, és felkötö az állát, hogy Krisztus is megáldhassa azt a faládát, amit aztán hatalmas zászlókkal körülvéve fekete lovakkal befogott szekéren visznek végső nyughelyére. dédapám fekvő tömködi pipáját, tüdeje zihál, hiszen most köpte ki a tömjént, amivel kísérve eltemették testét, de a halál nem törte meg a lelkét, visszasétál lassan kihúzott háttal, szikáran lép be a házba, és a Doberdónál levágott karjával a kilincset maga nyitja. micsoda áldás! apám rám csodálkozik, milyen szép sírkövet csináltattam neki, nem is érti, vissza is ül a folyosón lerakott, antik fotelébe, és a stampedli pálinkáját kéri. hej, Anti, Anti ismételteti nagymamám, mikor ránéz a tejfehér arcú fiára, s nem akar visszamenni a sírjába, mert legyöngült anyám már hiába süti a pogácsát, fél lába a virágoskertben, a másik fele elgömbülőben. nincs gyomra egyre csak kívánja az ételt, de nem marad meg abban semmi... becsaptak a doktorok: ez nem gyulladás, miért vágtak fel, ha előre tudták, a kemoterápia csupán egy újabb kínzás? a lányom mélyen alszik. álommanók röpködnek teste fölött, szemei félig kinyitva kérlik: anya, hol vannak az ikerfiaim? nem mondhatom neki, hogy még meg sem születtek kincsem, te viszont hagyd ott a manókat abban a kertben, és gyere vissza hozzám: élők és halottak hadd legyenek egyek: olyan egyezségben, ahol az emlékezés lángja a családokat összekovácsolja.

A tenger 2.

Édesapám, Fehérvári Antal emlékének

„Accidit in punto, guod non seperatur in anna.”

„Azt, amiben annyi sok év nem dönt, eldöntheti egy perc.”

(Latin mondás)

„Ülök magam közepén
gondolkodom mellettem én
kicsinyke lelkem a sötétből fél
felnőtt énem is fényt remél.”
(Én)

Legutóbb a tenger habjaiban merültünk sorsunk alá, s így találtunk haza önmagunkhoz. Azóta is ez volt mezítelen lelkem legfontosabb eszmecsereje. Fehéren zubogtak alá a szavak, nem ismerték sem a halált, sem a gyászt, csak kagylókat sodort mollban vagy dúrban lábaikhoz a víz. Aztán mondatokká növekedtek, majd széthordta üzeneteiket a szél, mielőtt véglegesen megérthettük volna lényegüket. Tudod – mondta egy selyemillatú napon Antoine –, a holdfény is gondolatok csobogása, melyeket Isten néha feltár elénk. Távolról jönnek, mégis kiolvassuk őket; ingatag másodpercekként fonják hálójukat köréd, s ekkor megértjük messze, ködös módon távoli önmagunk, bánataink: saját, elveszett kincseink vagyunk e bolygón. Persze, nem mi akartuk, hogy így legyen. Ahogyan öntudatra ébredt az emberiség, azonnal pusztításba fogott. Sokkal egyszerűbb háborúban állni önmagaddal, a szomszédaiddal, más népekkel, mint csöndben és békességben élni. Tudod – kérdezte Antoine –, mennyi ideje tart már a szomszédos öldöklés? A kezdeti, ingatag burok teljesen kiszakadt, és egyre pusztítóbban ömlik a gyűlölet lángja. Félek, lassan ide is elér. Vannak olyan helyzetek, amikor nem tehetünk mást, csak várunk. Nagy hatalmak rendezik sorsunk, és választani kell, hova álljanak vezetőink. Egy ország sorsa függ tőlük, s abban minden egyes emberé. A végén már te sem akarsz semmi mást, csak békét. Halott metaforák köntösébe bújva posztumusz énünk egyszer csak kivirágzik. Jaj verte életünk lassan régi medrébe visszatér és befedezik távoli nyögések a múlt véres ruháit, miket a föld alá temettünk örökre. De kérdzem én: van egyáltalán bármi, ami az emberek világában végleges?

„Tudod-mondta Antoine. Nem olyan nehéz visszahajtogatni a szárnyaid, csak ide kell hullnod egyszer. Lebuknod, mint az Angyalok, ha a maradni nem akaró lelkekért jönnek. Felismered, ha valaki itt van. Kibomlik a Nap vitorlája, ha csak

egy pillanatra is, szerelmi aktus és Írás. Kitagadnak az evangéliumok, de Isten szemében felsír egy újabb Csecsemő és térdre esik József.

Az élet már csak ilyen – folytatta Antoine. Sohasem tudhatod, mikor nyílik egy újabb ablak az Égre. Te magad exponálhatod az expozíciót... Tabula rasa, olvadás és közeledés, akár az évszakok, a kontinensek, a Föld és az Ég.”

Nem tudom, hogy a világunk valóság-e vagy csupán álom? – töprengett egy november elsejei napon Antoine. A visszatekintés szele ma éles emlékekkel burkol be. Mind elmentek, akiket szerettem, egytől egyig ott gyülekeznek egy ajtó mögött, ahova még nem látunk be, de eljön a nap, mikor mi is megdicsőülünk a Mennyegekben hátra hagyva összes bűnünk, tisztán lépünk Isten színe elé. Lepkék röpködnek majd előttünk és szétnyílik a felhők alkotta tenger. Soha nem volt óceánokká szelődülnek a bennünk élő vadállatok, leheletnyi pillanatok mosolyognak vissza ránk. Már nem is értjük lényegüket, de valahogyan valamikor bennünk maradt egy részük, amit magunkkal kell vinnünk. A vágyódás a szentek boldogságára ma mindennél erősebben feszíti lelkünk – folytatta Antoine. Soha nem gondoltam, hogy nincsen újra találkozás. A dallamot, ami elhív majd ebből a világból, már ontja is magából egy régi emlék, egy hangokkal telt fuvola.

Úgy hiszem – suttogetta Antoine –, a bánat nélküli Angyalok jönnek majd el értünk, hogy égi otthonunkba hazavigyenek. A pillantásunk összecseng, akár az eszmélés muzsikája, és ekkor rajzolódik ki, életünk valódi értelme: az emberen kívüli, felüli az, ami értelmet ad neki: az Isten. Az Írás is így szól Izajás könyvében: „Ne félj, mert megáldalak; neveden szólítalak: az enyém vagy. (43:1). Ekkor tudjuk majd meg, üdvözülhetünk-e, vagy sem. Amit egész életünkben kerestünk, kutattunk, egyetlen pillanat dönti majd el. Ha elfogadtad, befogadtad Jézust, értelmet nyer a halálod is. Nem kell megijedned, nem prófétálni akarok, nem is tudnék, csak gondolataim osztom meg veled. Az emberek most, a XXI. században sokkal inkább önös érdekeiknek élnek, ezért van annyi konfliktus a világban. Az Antikrisztus világa ad-e egyáltalán értelmet bolyóknak, az emlékezés eltávozott szeretteinkre, valódi-e vagy csupán teher, amit cipelünk egy évben egyszer. Drága gyertyakompozíciókat, koszorúkat, virágokat vinni egy sírra... Milyen szánalmas! „Ecce homo”. Ilyenné lettünk. De én várom a találkozást nagyapámmal, akinek Isonzónál levágták a bal karját, apámmal, akit sohasem láttam az életben, nagymamámmal, akinek Máriapócon, pontosan a templomban törött el a gerince. Ha összetaposnak a hívők ez embert, hívők-e még vagy vad csöcselék? Ezen sokáig tűnődtem – mondta könyyeivel küszködve Antoine –, és néhány ki nem mondott mondat erejéig hosszasan hallgatott. Ez a csönd azonban mindennél többet elárult Apámról. Az emberi dimenziókon túlmutató szeretet honolt Antoine tekintetében.

„Folyó felett elsuhanó árnyék az életünk csupán,
Vagy szőnyeg felett surranó lépés egy nagy, kongó szobán;” – idézte Antoine a híres portugál költőt. Aztán legördült egy mosoly a szája szögletéről. Tudod – mondta –, sok mindenféléről fecsegetem itt, de mindennél fontosabb a lelkiismeretünk. El kell majd számolnunk a szeretetünkkel, ami ingyen van, de mégis olyan sokat megtartottunk magunknak magunkból. És ez nem tett boldogabbá. A törvény a humánus élet elve és parancsa. Különben hiába suttogja a tenger, hogy hamarosan meglátod a küszöböt. Nem is érted, mit keresne a vízben egy olyan tárgy, amin beléphetsz valahova. De aztán eszedbe jut a Fény, a mennyei grádicsok, és most minden gyönyörű: a hófehér kagylók, kövek, sirályok, vitorlák... Ilyen lesz majd odaát is, én tudom. Az élet vize másként áramlik, mert levesszük földi gúnyánk, és megtörténnek a várva várt találkozások. Úgy hiszem, ez a hatalmas fénymező örök békével burkol majd be, s, ha lenézünk a Földre, nem értjük többé a harcoló katonákat, a járványokat, kapzsiságot, hazugságokat, álnokságot, éhezést, sértődéseket, magányt... Ezek csupán az ember rosszabbik arcát mutatják, de azt is, hogy, miért ragyog fényszőnyeg, s miért gyújtanak mécseseket ott, ahol halottak napján szeretteikre emlékeznek. És bizony, előfordulhat, hogy nem is igazán tudják, hogy mindenszentek napján, november elsején az üdvözült lelkeket idézzük magunk elé, míg halottak napján, november másodikán mindazokat, akik még az üdvösségre várnak. Természetesen, szeretjük azt hinni, minden egyes szerettünk már szentségben él. Valójában, nem is olyan fontos a két ünnepnap közötti különbség. Az emberség titkos fágyla mindenképpen felragyog ezeken a napokon. Nem tudjuk elkerülni a sírást, zokogást sem, de aztán az avarok, a fák susogása, suttogása, a föld-eső-nap újra élni hív bennünket is, s szívünk megtelik emlékekkel, szeretettel.

Debrecen, 2025. 10. 30.

Vadász János

A sorshoz

ha vessződ újra megsuhint
visszahanyatlok a kezdetekhez
a létért protestáló gyerekekhez
ha vessződ újra megsuhint

gyolcs-fehér ingbe öltözöm
csatakos fejem büszkén felvetem
rest hatalmad hiába küzd velem
gyolcs-fehér ingbe öltözöm

nem alkuszom visszaütök
létem újraépítem szabadon
megmaradok járatlan utamon
nem alkuszom visszaütök

lélek-vértem megőrizem
hűtheted szívem *alvó szegekhez*
hamvadó tüzem is lázadó lesz
lélek-vértem megőrizem

Absolon

tölgyfa-lombba akadva ért a halál
vasvesszők döfték át kihűlt szívedet
Tyrann a bukás torz hatalmadért járt
példád örök – az idő el nem temet

vesztedért apád Dávid király felel
nem tanított: mi élet mi uralom
lélek-árulásod mégsem menti fel
hamis tudatod bíborszín utadon

ki vagyok én s mivé lenni vágyok
amint Absolon felett ítélkezem?
élettel eltelt hontalan vad vagyok
tán' – aki hazámat fel se lelhetem?

amíg hitem van szellemem teremő
röpít jövőm fehér unikornisa
válasz leszek béke messzire zengő
csend – hű szeretet s igaz vers: *szela*

Ajándék

Szép Ernő emlékének

amíg hallod a harangszót a szívedben
a mély bongású borongó nagyharangét
a hetyke madárfütty-víg lélekharangét
amíg hallod a harangszót a szívedben

s látod a pipacsmező se hasztalan
a zöld-sárga-piros szivárvány fölroptet
a nyáresőn ázó friss rét gyönyörködtet
s látod a pipacsmező se hasztalan

ha tudod a lét illó mirtusz-ajándék
egyszeri érintés vágy és hiány együtt
közös emberszag mit lelkek melege fűt
ha tudod a lét illó mirtusz-ajándék

hagyd örökölni a jövőnek izzó tüzed
lágyműködésid légtornász egyensúlyát
életed tündöklő nap-hold ellensúlyát
hagyd örökölni a jövőnek izzó tüzed!

Kásler Miklós

nem büntelen magános oltár
napra nap felzengő ércharang
hű tudás igaz tett tiszta hang
jőlelkű gyógyítónk voltál

szelíd mosoly élet-szerelem
dús gyümölcstől roskadozó fa
szíved izgatta negyven cigaretta
szemedben örök kegyelem

mind aki kérte gyógyítottad
emléked megőrizzük hála vár
közöttünk – s égi muzsika

fent a harcodat megharcoltad
hitedet megtartottad – zsoltár
éltet s a gazdag csend: *szela*

Kérdések

két szürke galamb
a vasbeton villanypóznán
vívja harcát a tetőért

csattognak a csőrök
röppennek a tollak
vér serken

holtan hull le az egyik
peckes-büszkén totyog
a másik fenn

majd – rá se tekintve
a csodát szelíden kínáló
tájra – tovaröppen

mondd: hány ezer éve
nézed könnyel e drámát
naptüzű fényes Balaton?

Badacsonyod koporsó-
fedele létünk ellobbanását
meddig fojthatja le?

Legyek szabad!

lelkem engedd hadd legyek szabad
ha lefekszem elalszom felébredek
óvja derű béklyózott napjaimat –
ne verje arcon jégcsákyás sereg

a reményt – se pajzs se dicsőség
hamis glóriája meg nem véd tudom
de amíg szabadító láng a szentség
kitárt szívemben – nem hagyhatom

hogy az ős-félsszel légbe szálljon
az egykor volt kisfiú fogadalma:
jó leszek és a próbákat kiállom!
áldás legyen vágyamon – *szela*

Parázs István Megbillen

Öregember az este
maga mellé pakolja
a túlélte nappalt
s a mobiltelefonját
hogy meghallja, ha reggel
vagy este hívják

Fiatal lány a reggel
lelkében angyalseregekkel
röpül az öregember
majd feltápáskodik az ágyból
összeszedi a maga maradékát
kicipeli a konyhába
– ne legyen ez se a mások gondja –,
és a többivel elmosogatja

Nemtelenül telik a nappal
semmise történik egyébként
megeszi a maradékot az éhség
majd főz valamit ebédre
öreg lebbencs lesz
az egyszerűbb és laktató
bár sok a szénhidrát benne
de már ennek sincs értelme
az előírt gyógyszerek se fogynak
minden jótanács megy a levesbe

Minek már élni, minek
mondja az öregember
és lassan eljön a délután is
a délelőtt már semmi
alaposan megcsinálta magát
itt az alkonyat máris
a készülődés ideje
még összekapkod gyorsan ezt-azt
hogy lelkítükrének is valamit mondjon

lefekvéskor, hogy a számvetés
ne pironkodjon

Ez a nap is elfogyott
ruhája leesik róla
üres fazék maradt
a magány
csoszog át
a szobán
utána

És megcsörren a telefon
megbillen a szoba parkettája
mintha repülne az öregember
– szekrénytükrére fagyott
fogatlan mosolya –;
Ő telefonál, gondolja
telt hangú kacagás a mobil túlsó végén
„Csak én vagyok, kedves! Rosszkor hívlak?”
„Sose rosszkor, csak már későn...”
feleli magában az öregember

Szerelem égeti az évek távolságát
– öregembereste, fiatalányreggel –
mihez kezd az idő, mondd..., mindezzel?

Szabad út

Az utcán, ahol járok,
mások is jöttek, mentek;
idegen ágyban, ha alszom,
előttem is szerettek;

levegő, amit szívok,
övé és tiéd ugyanúgy...
Kerítést szerelemnek?
Az rabság – ez szabad út.

Te és én

Már bennem vagy a sejtjeimben,
nem az vagyok, kinek születtem;

a hang, ami megszólal bennem,
az is Te vagy – bár hihetetlen.

Amikor nézek, mikor látok,
teveled látom a világot.

Oldalra fordulok vagy szembe
gondolván, én akartam – mégse;

mert fény derült: a végtelenbe
nélküled már sosem jutok be.

Dallamívek zengnek köröttünk
– ünnepi ruhát, ha néha öltünk –,

a fenség érzete vezérel.
A hitetlenség sosem ért el,

mert mindenben Isten volt egyszer,
engem s téged is Ő vezérel.

A világ öleléssel indul,
a vénség is általa ifjul,

ezért igen, a fényes mennyre,
és nem, a sötét végtelenre;

hisz' más válasz a szerelemre
nincs, csak az: Te és én szeretsz-e...

Fellinger Károly

Gomba

Nem szeretem a szeletelt csiperke-gombát sós lében. Az egészet viszont imádom. Mindegy, mekkora benne a a gomba, fontos, hogy egészben lássam.

Hogy elfogadjam, feldarabolhassam, ha nem is olyan egyenletesen, mint ahogy a szeletelőgéppel teszik, mielőtt a fémdobozba kerülne.

Kitartóan

Kitartóan pontos a jelzőlámpa, átvilágít, átlát rajtam, noszogat, az érett színeket kedvelem, piros lesz a póló rajtam, ha áthajtok a tiloson, aztán zöld, ha a rendőr megállít, kört rajzol körém egy négyzetbe, szomjam kút, oldalán egy rés van, abba elbújva meg kihúztam magamból az idő hegyes óramutatóit, már senkinek se kell az analóg óra, kivéve a dúsgazdag és tetszelgő páváskodókat, ha kíváncsiak magukra, megnézik a pontos időt a digitális mobiltelefonjukon.

Álarcosbál

Károlyi Amy és Weöres Sándor emlékére

Kevés vagyok,
mint egy szépségkirálynő
térdkalácsában
a mazsolaszőlő.

Közös lónak
túros a háta,
de ha madártejjel
gyógyítják,
túros is lehet.

De én nem vagyok Éva,
hiába van
akármekkora
ádámcsutkája.

Ádám, ha
önző,
megelőzi magát,
pedig nem hagyja.

Jópofát vág
a kés.

Égből esett

A fájdalom megkönyörül Jánoson,
maga alatt vágja a fát, magának
veti meg a hálót. Más a nyelve, a
szíve az elhasználódott kacatnak.

A nyelv, amin beszélünk, gondolkodunk,
az igazi szemünk, amit nem lehet
lezárni, a felejtés végső soron
időutazás az időtlenségbe.

Szintet lép velünk a tékozló nemlét,
nem nyomtalanul, a forma az anyag
rémálma, identitása. Magánügy.
Aki állandóan alkalmazkodik,

annak az állatkert lesz a hóbertja,
legalább utánozhatja egy derék
csimpánz, mint a széttörhető csillagos
 eget, a légszarus vásári tükröt.

Utánzat

Ha egy híres festő
képét hamisítod,
az mindig csak
utánzat marad.

Ám ha az óvodás
unokádét,
az már művészet.
Senki sem gondolná,
hogy utánzat.

Téli rege

Kisöcsém szerint, télen
az angyalok mindenképpen
a padlásról a pincébe
mennek melegedni, végre.

Az ördögök jóra való, helyet cserélnek, hisz macsók,
kisüsti helyett isszák a
gyerekes, nyálas kakaót.

Idővel a hely kockázat,
fehérednek, arcuk sápad,
bevernek egy gyomrost, hármat,
a sárkányt reptető vágynak.

Az angyalok meg füstösek.
Szenet és fát törnek főleg,
sorsuk boszorkány-végzet,
kiégnek ettől, s megégnek.

*Az alkotó a Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ Petőfi Irodalmi
Múzeum Térey János-ösztöndíjasa.*

Ambrus József

átváltozások

nappallá változtak az éjszakák
– a bús szavakkal teli döntések
de a hallgatás apostola vagyok
két elfelejtett kiáltás között
mert van ami elválaszt és összeköt
amíg elhagynak a történetek
de az éjszaka törvénye beteljesült
s a holdfényben kifosztom a hajnalt

szerelmes csókom hírnöke megérint
a pillanatban merész utak nyílnak
– de megrövidíti lépteim az érzés
és pogány éjszakák általam boldogulnak
mert te virágzol az éjszaka közepén
– beköltözöm a változás szívébe
és szárnyak nélkül fogok emelkedni
az egyszemélyes kéklő napvilágra

mert a fényverés nem visz sehova
kisodródok a tintakék semmiből
mégiscsak órákban éltem tízezer évet
amíg ostromoltak az átváltozások

megalkotom magam

Tollamat az éjszakába mártom – Wass Albert

megalkotom magam
– a nyitott feladatnak
de a tudományban elvérzek
amíg megmentenek az élő szavak
az örökzöld rezgések
amíg rád néz döbbsen az értelem
a csodálkozás ritmusban szárnyal
s mégis felügyel a félelem
behunyt szemeim pénzes jóslatával

megalkotom magam
– a kóbor szavaknak
előhívja arcát az éjszakai kép
sokszor néven szólítanak
– ami már kikopott semmiség
és letisztult a tenyérszerű ritmus
– beöltözve nulladik személybe
ahol felszámolja a díszletet Krisztus
de mégis megóv zavartalan
a tudomány fölszentelt ígéje

megalkotom magam
– az örök veszteségnek
sorok között magányra fáztam
ami ellentmond a teremtnak
furcsa fogalom – megaláztam
akár lesz értelme vagy miértje
– az alkotás homlokán
elindultam hosszasan a létezésbe
ahol kiutat keres a sebhelyes délután

töviskereszt

szebben él aki már halott

Nagy Gáspár

vad töviskeresztben születnek soraim
amikor a Teliholddal nézek farkasszemem
szent tudományokról beszámol a rím
de sorsom visszafog hogy ne írjak verseket
szép kalandor tekintetében virrasztok
amíg a visszhang arcomon térdepel
dőlt kereszték alatt szélcsendes bitangok
– önkéntes csókjaival vétkezel
a kereszties bűn hajnalig szorongat
és megmozdul a látvány idegszála
– a táncos kísérlet összeolvad
és egy új keresztet ácsolok délutánra

a szép élet hajnala messze füstölt
kereszttem balzsamos nyugalmat teremt
kaphatsz rontást – vezényszóra gyönyört
de az ölelésem csak keresztet jelent
– apró kérdésekből épül föl a világ
a szent falak sem pózolnak sokáig
lágyszívekkel keresztezett próféciák
ostromolnak parancsaival az elmúlásig

szememből a legszebb kereszt kifolyt
fájdalom húsából a tavasz kiszakad
– ahogy hirtelen a drámai égbolt
s az igazság papjává szenteled magad

Sípos Anna

Mindent feledve

(A fagyosan más)

A ferdítés adott szárnyakat kérges emlékeket – hogy ne felejtselek
hogy tudjam mit kaptam virtuális utazásaink során – poklok és a
mennyek között – amit egy hosszú távollét prezentált
de az évek átírtak mindent – amit nem tudott – magáért beszélt
negatív hullámokkal különösült hogy más legyen – véresen más
s a kötődés befejezte önmagát – nem így képzeltem – sok volt
amit magamnak hittem – de más lett fagyosan más
most hallatja hangját – ahogy a szavak árnyékában feloldódott
s ahogy ezekből kihátrált – mert a ferdítés adott szárnyakat
kérges emlékeket – hogy ne felejtselek – hogy tudjam
mit kaptam virtuális utazásaink során

Minden út nyitva van

Mikor a világ először mutatta meg magát szerény volt és
szűkszavú – akkor még fonták a hajam – selyemből varrtak
rám ruhát – kalandokért útra keltünk s úgy bővültük a
perceket mint billentyűk a zongorát
most már lassan jár az óra és nehéz könnyek közt nevetni
hogy ez meddig tart csak bizakodhatom – pedig
már fohász a szó mégis csakráimon mindig fennakad
s rajtavesztek mint halott érzések a napsugarán – mert
egy ponton túl egyszer mindenki szétoszlik a ködben
mint önvád poklába a hangulatom – ahogy rabul ejt az indulat
s néha a levegő is terhemre van – csak a kényszer beszél vissza
mert csalán közt nehéz csendben maradni – de a változás
nem ennyire ostoba – a többi már csak kísértés hogy ne fékezzen
inkább kösse be magam – miként az ördög – mert úgysem nyugszik
hiszen a magányban minden út nyitva van

Pozsgai Györgyi
Spirituális Prága

Titokzatos isteni mű,
a teremő és teremtet
világának halhatatlansága.
A Moldva túlszárjáról
tekint rám, mintha
tudná létezésem.
Nem engedi, hogy
messzire fussak –
magához ölel,
számom tartja életem.
A Hradcsin felé haladva
szívemhez közelebb érzem.
A gótika szimbolikus
virága, a szimmetria
tisztasága nem foszlik szét –
masszív oromzat
őrzi a végtelen térben.
Légiesen törékeny csúcsait
a támszer anyaként
ölelve dajkálja.
A fiatornyok is időtlenségét
hirdetik, mint árnyat vető
égbe nyúló ciprusok.
Szememben a megszállottság
félhomálya...
Emlékezetem erejével
bebalzsamozom
kőcsipkék hullámzó
kontúrját, a nap
sugarait megsűrő
festett ablakokat.
A kék-pirosban
pompázó képeken
misztikus történetek
tobzódó jelképeit
szórják felém a
kristályló fények.

Spirituális nyelv, mely
Nepomuki Szent János
ezüst sírját átszűr
színekbe rejti,
Cirill és Metód jöttét
zöld-aranyra festi.
Szép arcok, fennkölt
mozdulatok lengik be
a katedrális szent terét –
aki nézi, maga is
megszépül.
Mindent átlényegítenek
az ólomüveg rejtette
expresszív fények.
A reggeli köd beszívárog,
a tömjénfüsttel elkeveredik,
s már nem látni
minden apró részletet.
Az Aranykapu zárva –
mozaikjai az
Utolsó ítéletet sugallják,
mint Danténak a Pokol kapuja,
mikor olvassa feliratát...
Sok katedrális láttam.
Mind a világ képmása –
nyitott mű.
Befejezetlen.
Csak a képzelet zárja le,
hogymóniára leljen.
A kövek az égig
emelkednek, alakjuk
egyre vékonyodik,
távolodik finoman,
ám az ember nem láthatja
a megismerhetetlen
magasságot.
A szemnek úgy tűnik,
véget ért a misztérium,
de ez csak látszat,
tovább folytatódik
egy másik dimenzióban.

Murawski Magdolna

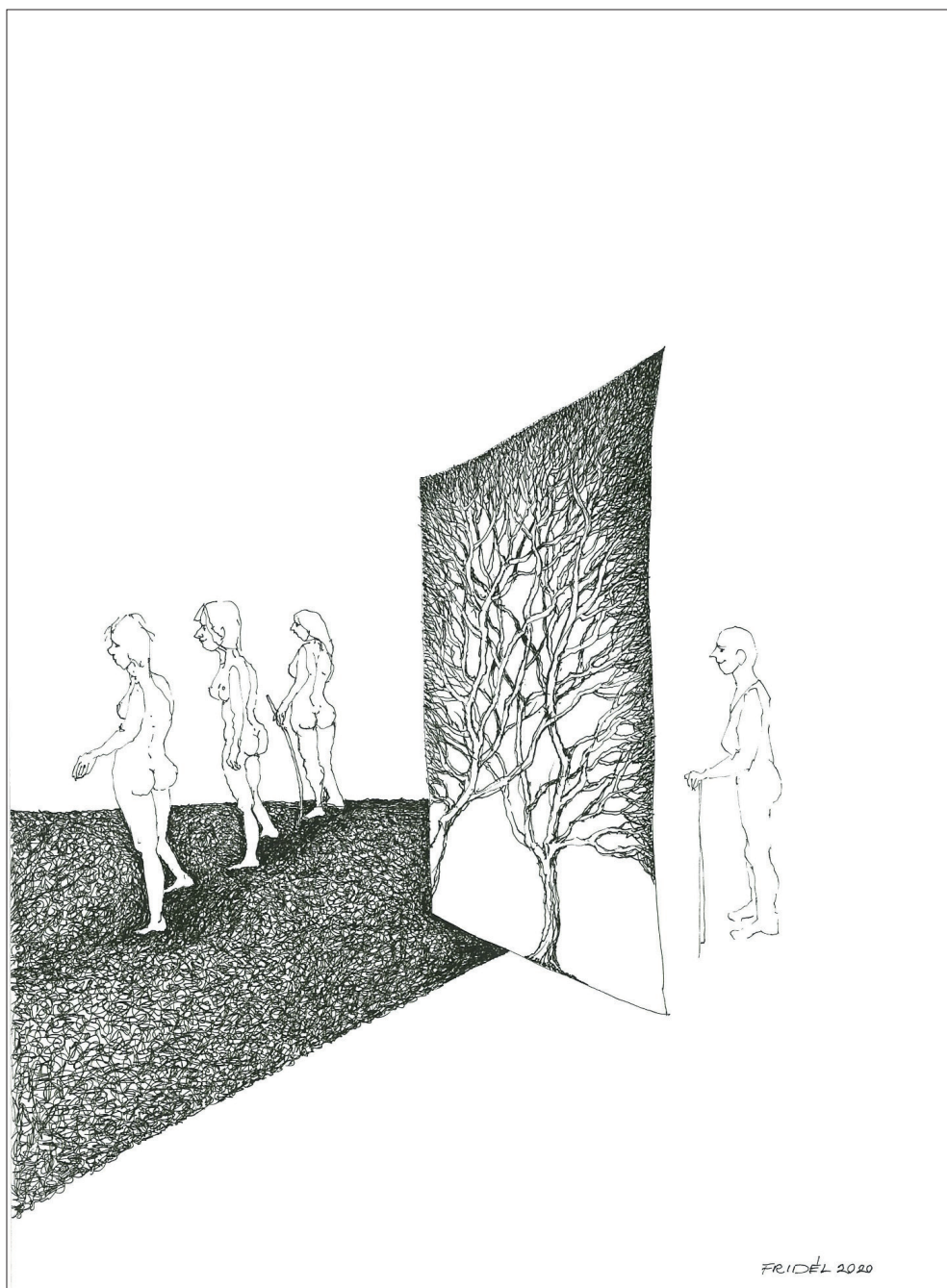
Zápor

Eső bombázza a port.
Üdezöld levelek fénylenek.
Megtelik illattal a rengeteg.
Aztán minden tiszta lesz. Ki emlékszik már arra, mi volt?
Zuhatokká lett a szelíd víz.
Habzik és örvénylik. Minden része hófehér.
Mélyében szörnyek és tündérek játéka összeér.
Sok ágban zúdul lefelé. Csobog, küld és egyszerre hív.
S megint a por... valahol odafent...
ahonnan indult az ár tébolyító sodra.
A tekintetet mégis újra magára vonja.
s habzik a víz, zúdul az ár... odabent... odalent...
Sivatagi porra csapott le, tán órája sincs.
A földről visszapattantak a cseppek egymás után.
A szem csak követné, de csak báván, bután
mered le rá, s csak azt tudja, a földnek ez a kincs.
Zápor hullik alá, megnyugvás a földnek.
A cseppek küzdelme hoz megtisztulást.
Bár követné, mégsem tudod, csak átéled a látomást.
Az apró rögök aztán szétverten görögnek.
Föld és a víz. Levegő s napsugár.
Egymás tükrében éled s ragyog fel ékesen.
Nem kell már semmi más. Ez hívja életre. Léte sem
fontos, csak a csillogás és a puffanás: egy tánc, mely vele jár.

Mert vele ünnepel minden: határ és száz madár.

A fák ezt is látták...

Békés bulvárokon
andalgott esténként a nép.
Minden csupa áradás, az esti fény
csak úgy cikázott át a városon.
Valaha gondos kezek ültették
a mára természetesre nőtt szép növényeket.
Aztán nőttek, terebélyesek lettek,
de ma már ki is emlékszik, vagy hogy szerették-
e a lombos barátokat, melyek lombjaik alá temették
a harcban elhulltakat, kiket, anyjuk se tudja, hová temettek.
Csak állnak a szép törzsű fák az egykori bulvárnak díszei.
Az emberek már rájuk se néznek, csak mentik,
ami még menthető. Életük romjait cipelik,
s kit érdekel, hogy egykor ők voltak a friss levegő őrei.
A fák mindezt látták és megőrzik törzsükön
vagy gyökereikben. Ki tudja, hol fészkel a növényi agy?
Te tán tudod? Tudósa vagy inkább tudatlanja vagy
annak, amit beléjük kódoltak? Tavasszal mindahány merő öröm,
ahogy a sétány megtelik emberi élettel. Vagy csak én képzelem?
Halottak árnyai sétálnak immáron síri nyugalommal,
egyikük se harcol többé a földi hatalommal,
csak lépdél súlytalan. Átlépdelt már az életen.
A fák ezt is látták. Jó ez vagy rossz nekik?
Közömbös hát, hogy annyi élet tűnt a semmibe,
s hogy már senki nem kapaszkodik élete szerelmibe?
s az egészre rászáll a tél. A táj végképp levetkezik.

Fridél Lajos illusztrációja

Kuti József

Álom jön

Álom jön
valami ki takarja,
aztán újjászületik,
Szemben a mindennel,
vagy a valóság,
az álom ringat,
nem hull köd a határra,
Nincs semmi hiába,
kiáltok,
Vajon maradsz, vagy én maradok,
Ott hol minden hontalan
legyen a minden a tiéd
Jobb, mint én vagyok,
Én csak csendben ballagok,
Nincs miért menetelni
Nem kísérnek angyalok
Csak élni akarok
Nem céltalan
Templom hűvösében
Meggújva van a
Csendnek hatalma.

Néha

Néha
Le kéne zárni
Mint a templom ajtót
De tudjuk
Onnan is kiszökik a valóság
Mely mindig jelen van
Nem úszni bánatban
Felhők peremén
Mint aki ártatlan
Cipelve mégis valamit
Kérni
engedj közelebb
Ne hagyj mesélni
Önmagam mesekönyve
Már nem eresztene
Nehéz tudni mi az, ami
Hát kérlek engedd, hogy maradjak
Engedj élni

Fra Angelico, Angyali üdvözlés

Malejkó Norbert

Pixelek

(részlet)

VGA

két könyv egymás mellett a polcon, mindkettő amerikai kiadású, az első a „The Modern Library, 1921”-es kiadása, zöld papír borítója alatt sötét kötés, közepén a könyv címe kék mezőben, alatta a felirat by Walt Whitman, sárgult lapjain tétován szoronganak a fejezetek, Inscriptions, Children of Adam, Calamus, Birds of Passage, Sea Drift, By the Roadside, Drum-Taps, Memories of President Lincoln, háromszázhárom oldal, kilencvenöt cent, olcsó kiadásban szunnyad a nagyszerűség, a másikat műanyag tasak védi, bordó bársony a borítása, „Song of Myself – Walt Whitman” felül szolid téglalapba beleírva, beljebb egy fotón támasztja a fejét fehér kalapban, a piros címek csupa nagybetűvel, a végén „Erie Country, New York U.S.A. completed in ferbruary anno domini, MCMIV”, második amerikai kiadás, az utolsó két lapban vízjel, a fény felé fordítva olvasható „John Dickinson and Co”, feliratot, most is február van, esik az eső, százhusz év telt el ezerkilencszáznégyszer óta, amióta a könyv megjelent, ezernégyszáznegyven hónap, negyvenháromezer nyolcszáz nap, egymillió ötvenegyezer-kétszáz óra, hatvanhárommillió-hetvenkétezer perc, hárommilliárd-hétszáznyolcvannégyezer másodperc, benne mennyi emberi történet, fájdalom, jóval délebbre megyek, mint New Jersey, harminc nap, hamarosan indulok, visszateszem a könyveket a polcra

SVGA

*az ébrenlétről tudni: másik álmom,
az álomról tudni: másik ébrenlét,
mely csak álmodja álmát, s a halál,
mely csak megéli nappalát, s az élet,
melytől a test retteg, az a halál,
melyre a test vágyik, az az élet,
a minden-éji, mit úgy hívnak, álmom
az örök-nappal, mit úgy hívnak ébrenlét*

*nem is tudom, kettőnk közül melyikünk írja e sorokat,
nem is tudom, ezek a sorok léteznek-e vagy léteztek-e,
a kérdést valaha feltették-e vagy most teszi fel először
valaki közülünk, ez a személy akár te, én is lehetek,
nem tudom elhatárolni magamat a másiktól, a világtól,
az elhatárolódás jobban megy önmagamtól, nem tudom,
hogy ki vagyok, akit elhatároltak vagy aki elhatárol,
vagy aki elhatárolódik, közben valaki írja a sorokat,
futnak a betűk, szaladnak a szavak, az emberiség teljes
története játszódik le gondolatomban, ezzel egyidőben
én is játszódok annak a fejében, aki tudja és tisztában
van vele, hogy ki írja ezeket a sorokat, a gondolatok
fejemben összezavarodnak, én írok vagy Malejkó Norbert,
az is lehet, hogy *Borges* ír, aki akkor megírta ezeket
a sorokat, amikor meg sem születtem, amikor ő sem
született meg, amikor nem tudta eldönteni, hogy ő ír
vagy *Borges*, sosem tudjuk ki ír, azt sem, hogy mit fog
írni előre, de az írás meg fog születni végérvényesen,
száz év múlva valaki tovább fogja írni, de ő sem lesz
biztos magában, hogy ki ír, ő se fogja tudni*

BÍRÓ JÓZSEF

OP.

/ 1

SZŰZ 'kit mély álmában ...
nem **ANGYAL** lepett meg – :

k é n y e s – / – szép öléből
... p o k o l r a – menesztett

kihányó – / – kegyes sors ...
erőim' ... serkentsd fel – :
ISTENRE bízd – döntsön –
... épp' – / – mikor' veszejt el

szoktatom ... **m a g a m a t** ...
minden ... túli-csendhez – :
amíg még nem késő – (!) –
... , **KENYÉR** – (r é) ' ... lehessenek

OP.

/ 2

... *‘rothadott* ... avarból ...
— : *fölsejlik* ... *volt* – *arcom*
... *kásás* – *sós* – *havakból* ...
— : *nincs* ... *‘mit jósoltatnom*

[— ... *beforgatom* ... *porhüvelyem*’ ...
— : *sarlós* – *HOLD* – ... – *ölébe*
... *túléltető* – *lélegzetem*’ ...
— : *fénypermet* – ... – *fölébe* –]

... *hite’s* – *sorsom* ... *fáklya* ...
— : *menekítem* ... *vég’re*
... *gyötretésem* – *lángja* ...
— : *rálobban* ... *zord égre*

OP.

/ 3

maradtál / itt vagy
 , vigasztalan – sorsra ' ... ——
 ... magam meg ... MAGYARNAK ...
 —— : ... – foglyoknak – foglya

hiába szé – dül – tünk versbe
 ó – ... – b o r o k b a ... ——
 ... —— : ír – tunk ... csak ... vizekre
 ... raj – zol – tunk ... homokra ...

m a r é k – f ö l d n y i – h a z á n k
 – ... – / – —— :

... annyi / sem /(t) – (?) –

[1 francia barátomnak]

RŐL – RA

:

...

naponta

számatlan ezrével

özönlenek

munkakerülő

parazita

illegálisanbetolakodó **agyondédelgetett**csőcseléksorosokputyinzelenszkijmerzkloswebervonderleyenrutte **ésmégsokanmások**terroristatömeggyilkoském **stb**fiókái

:

...

E**U****R****Ó****P****A***beleöszül**kilgödeleb*

:

...

sorosokputyinzelenszkijmerzkloswebervonderleyenrutte **ésmégsokanmások**terroristatömeggyilkoském **stb**fiókái

parazita

munkakerülő

illegálisanbetolakodó **agyondédelgetett**csőcselék

özönlenek

számatlan ezrével

naponta

[céltudatosan pusztítanak mindannyian]

Volt egyszer egy Egri és Csepeli Tanárképző¹

A *Tények és emlékek a csepeli Tanárképzőről* című könyv bemutatója, Budapest, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (Tündérpalota), 2025. szeptember 13.

Dr. Pajtókné dr. Tari Ilona:
Rektori köszöntő

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Nagyra becsült kollégáim!

Nagy öröm számomra, hogy ma itt lehetek Önökkel és üdvözölhetem Önöket az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum gyönyörű épületében ezen a különleges alkalmon.

Az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem és jogelőd intézményei mindig is fontosnak tartották a pedagógusképzést, a tanárjelöltek felkészítését. A múlt év novemberében ünnepeltük Egyetemünk és jogelőd intézményei 250 éves évfordulóját. A negyed évezred alatt Intézményünk mindig a magas szintű oktatást szolgálta.

Egyik jogelőd intézménye volt a Ho Si Minh Tanárképző Főiskola, a szocialista felsőoktatás egyik vezető vidéki központja, amely hosszú úton jutott el a 1990-ig, amikor nevet váltott és Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola néven működött tovább. A következő mérföldkő 2016 volt, amikor az Intézmény egyetemmé vált. 2021-ben pedig egyetemünk visszatért ahhoz a szellemi és lelki örökséghez, ahonnan indult: ma ismét katolikus intézményként veszünk részt az Egyház tanítói küldetésében és közvetítjük a tanárjelöltek felé a keresztény értékeket. Ami azonban soha nem változott az intézmény története során, az az elhivatottság, a szakmai minőség iránti ragaszkodás és a pedagógus szakma szeretete.

Eger évszázadok óta a tanító és tanárképzés városa. 1828-ban nyílt meg az első magyar nyelvű tanítóképző, Pyrker János László érsek jóvoltából. A gyökerek azonban még korábbra nyúlnak vissza: 1774-ben több mint 250 évvel ezelőtt, már működött egy katolikus iskola, ahol a hallgatók tanítói képesítést szerezhettek. 1949 óta – a Pedagógiai Főiskola megalakulásától – több mint 50 ezer pedagógus, tanító, tanár, óvoda- és iskolapedagógus, sőt a nevelés- és történelemtudományok doktora – szerezte meg Egerben a felsőfokú végzettségét.

Intézményünk kihelyezett tagozatokat is indított: a SZOT Központi Iskolában népművelőket és könyvtárosokat képeztek, Csíkszeredában idegen nyelveket és

¹ Az összeállítást készítette: Cs. Varga István.

természettudományi tárgyakat tanulhattak az erdélyi fiatalok. 1975-ben pedig Csepelen is elindult egy tagozat, amely később az Eötvös Loránd Tudományegyetem részévé vált. A számok mögött mindig emberek állnak: évekkel ezelőtt végzett hallgatóink, az öregdiákok, ma is szívesen térnek vissza hozzánk kíváncsiak arra, merre tartunk.

Amikor egy pedagógus diplomát kap, nem csupán egy papírt kap. Megkapja a felhatalmazást, hogy másokat is taníthasson, hogy diákjait írni és olvasni tanítsa, hogy felkészítse őket arra, hogy bátran álljanak a kihívások elé és minél többet tudjanak meg a világról.

Ezért fontos számunkra az egész életen át tartó tanulás. Foglalkozunk a digitális átállással, a mesterséges intelligenciával, teremtésvédelemmel, esélyteremtéssel, igyekszünk mindig előre látni a kihívásokat és reagálni rá. Ezt példázza például a sikeres Szenior Akadémiánk is, amely nemcsak a tudás átadását, hanem az életörömet is szolgálja.

Intézményünk mindig arra törekedett, hogy a pedagógusképzése szakmailag megalapozott, didaktikailag erős legyen és a diplomák a munkaerőpiacon igazán értékesek legyenek. Oktatási tevékenységünk az egyetem nagymúltú hagyományaira épül, gyakorlat-orientált, ugyanakkor modern szemléletű. Ezért is kaphatott az Intézmény 2023-ban Magyar Örökség Díjat az elmúlt évben pedig az Év Egyeteme díjat nyertük el *kultúra és művészetpártolás* kategóriában.

Különösen büszkéek vagyunk a megújult pedagógusképzésünkre, valamint a köznevelés módszertani megújulását célul kitűző Komplex Alapprogramra, amely ma már több mint 600 iskolában működik szerte az országban és tizenkétezer pedagógust, kétszázhuszezer diákot érint.

Büszkéek vagyunk arra, hogy egyetemünk ma már nemcsak a régióban, hanem az egész országban, sőt nemzetközi szinten is meghatározó felsőoktatási intézmény. Történelemtudományi Intézete kiemelkedően magas színvonalú tudományos munkája elismeréseként elnyerte a „Magyar Tudományos Akadémia által „Kiválónak Elismert Kutatóhely” minősítést. Az egri Líceum Kiadó is hozzájárult ehhez az elismeréshez. A Kiadó feladata, hogy kiadványaiban, könyvsorozataiban feltárja az intézmény történetét.

A most bemutatott kötet: *Tények és emlékek a csepeli tanárképzőről*, szervesen illeszkedik ebbe a programba. A sorozat korábbi kötetei – például *Az egri tanítóképző története, 1828–1959 között*, *Főiskolás életünk, 1951–1953*, vagy Makai János *Az egri történelem szakos képzés 70 éve* – már bizonyították az intézmény történetének értékét. Ez a kötet most a pedagógiatörténet iránt érdeklődő kutatók, és természetesen a csepeli tanárképző volt oktatói és hallgatói számára is hiánypótló olvasmány.

Megtiszteltetés számunkra, hogy meghívtak minket Egerből erre a különleges eseményre. Köszönöm mindazt a munkát, amely 1975 és 1983 között zajlott és azt is, amellyel megszervezték a mai ünnepi bemutatót. Köszöntse ez a megjelent kötet a csepeli tanárképző egykori oktatóit és hallgatóit! Szeretnénk ezzel rájuk emlékezni, s ha rájuk emlékezünk, közös múltunkat, összetartozásunkat is felidézzük.

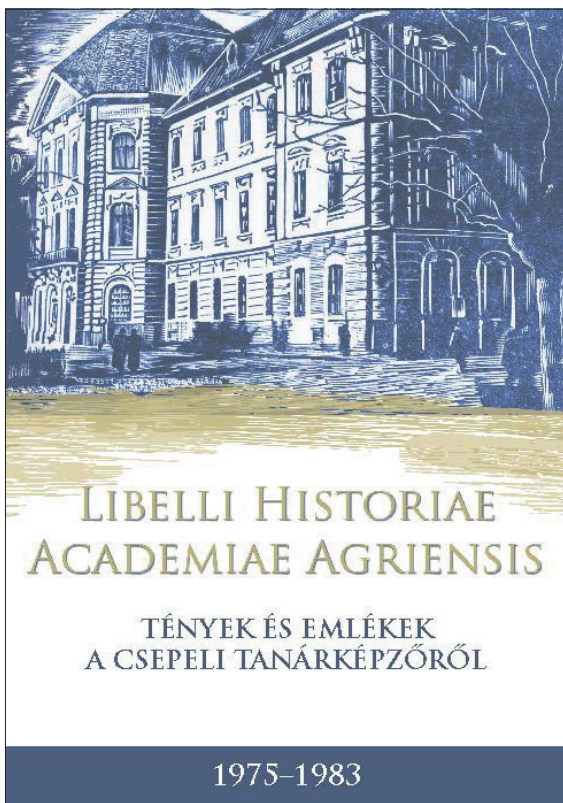
Dr. Makai János:

A Tények és emlékek a csepeli tanárképzőről (1975–1983) című kötet készítéséről

Tisztelt Rektor Asszony! Tisztelt Főigazgató Asszony! Kedves Kollégák!

A *Tények és emlékek a csepeli tanárképzőről (1975–1983)* című kötet két évig tartó munka eredménye. 2023. szeptember 1-jén az ELTE Tanárképző Főiskolai Karának egykori oktatóiból alakult Kévekötlők Baráti Köre az egri Líceumban tartott egy kis konferenciát, és Pajtókné Tari Ilona rektor asszony az intézmény történetének kutatójaként engem kért meg, hogy köszöntsem a vendégeket. A rendezvény alatt kiderült, hogy számomra szimpatikus emberek érkeztek Egerbe, s ennek egyik oka a bennünket összekötő egykori főiskolai oktatói múlt volt.

Bár 2023 szeptemberében nagy érdeklődéssel hallgattam néhány „kévekötlő” egri előadását, csak később tudatosult bennem, hogy budapesti kollégáim az egri és csepeli képzés történetének forrásait képviselik. Ez volt az oka annak a javaslatomnak, hogy írják le egri diákélményeiket és budapesti oktatói emlékeiket, illetve bármit, amit a fenti témákhoz tartozóan fontosnak tartanak. Felajánlottam,

hogy másoknak (volt csepeli oktatóknak és hallgatóknak) is biztosítok publikálási lehetőséget az általam szerkesztett *Libelli Historiae Academiae Agriensis* című sorozatban. A Kéveközők Baráti Köre vezetői támogatták a javaslatomat, s ezt követően Katona András és Horváth Gergely kollégák irányításával megindult a munka. 2024 nyarára jórészt elkészült az egri, különösen pedig a csepeli tanárképzés története szempontjából rendkívül fontos kötet.

2024. október 16-án Csepelen, a tagozat korábbi főépületében a csepeli tagozat alapításának 50. évfordulója alkalmából ismét rendezvényre került sor, amelyen a Kéveközők Baráti Körének tagjai mellett sok egykori hallgató is részt vett. Ismételtlen megköszönöm, hogy akkor és ott a „kéveközők” engem a soraikba fogadtak. Előzetesen munkát is kaptam, mivel felkértek, hogy számoljak be a kötettel kapcsolatos fejleményekről. A kiadói munka gyakorlatának ismeretében jeleztem, hogy a könyv 2024-ben biztosan nem készül el, de azt megígértem, hogy 2025-ben, a csepeli főiskolai oktatás tényleges kezdetének 50. évfordulójára emlékezve, illetve azt emlékeztetéssé téve megjelenik a tervezett kiadvány. Végül pontosan ez történt. Ma, 2025. szeptember 13-án a megjelentek kézbe vehetik a *Libelli* sorozat legújabb darabját, amely az alapvetően az egri főiskola védnöksége alatt működő csepeli tanárképzés almanachja. Kérem, tekintsek ezt az egykori anyaintézmény ajándékának.

Főszerkesztőként és egyik szerkesztőként én elsősorban arra ügyeltem, hogy a kiadvány illeszkedjen a *Libelli Historiae Academiae Agriensis* sorozatba. Mivel a kötetnek 11 oktató és 7 hallgató szerzője van, a budapesti szerkesztőknek (elsősorban Katona Andrásnak, részben Horváth Gergelynek) rendkívül szerteágazó koordinációs feladatokat kellett megoldaniuk, miközben ők is megírtak egy tanulmányt, illetve visszaemlékezést. Az előbbi kollégámmal annyit leveleztem, hogy az általunk írt e-maileket egy külön kötetbe lehetne rendezni.

A kiadvány első fejezetében Katona András történész precízitással és hitelességgel mutatja be a csepeli tagozat történetét, majd négy, egyaránt egri és budapesti kötődésű oktató visszaemlékezési következik. Közülük Milkovits István az, aki tanárként az egri főiskolán és annak a csepeli részlegén folyó képzésben is részt vett. A harmadik fejezet neves budapesti tanárok forrásértékű írásait tartalmazza. Az oktatók közül senkit sem szeretnék kiemelni, mivel mindegyikük memoárja forrásértékű. A fővárosi szerkesztők külön érdeme, hogy hét hallgatót rá tudtak venni személyes emlékeik megírására. Én még több ilyen visszaemlékezést is szívesen olvastam volna, mivel legfőképpen a hallgatók véleménye minősíti az oktatók teljesítményét. Az ötödik fejezet lényegében a 2024. október 16-án az egykori csepeli tagozat főépületében megtartott oktatói-hallgatói találkozó dokumentációja.

A *Tények és emlékek a csepeli tanárképzőről* című kiadvány szövegét fotók, ábrák és táblázatok színesítik, a mellékletek között pedig sok értékes dokumentum és adat található. A fotókkal nekünk, szerkesztőknek sok gondunk akadt. Néhány képet a minősége miatt akkor is ki kellett hagynunk, ha azok jelentős forrásértéket képviseltek. A gyenge minőségű fotó kifejezetten rontja egy kiadvány színvonalát. A kötet a híressé vált csepeli hallgatók és a szerzők rövid, fotókkal kiegészített bemutatását is tartalmazza. Meglehetősen nehéz volt mindezt összeállítani, és még az utolsó utáni pillanatban is akadt biográfia, amelyen módosítani kellett. Amikor az egri szerkesztői kapacitás a 2025. tavaszi–nyári vizsgaidőszak miatt kimerülőben volt, még nem volt készen a személynévmutató. Ebben a munkában a tanszékünkéről Dinnyés Patrik kollégám nyújtott segítséget.

A csepeli főiskolai képzés történetét tartalmazó könyv leginkább almanachnak tekinthető. Köszönet illet mindenkit, aki Budapesten vagy Egerben részt vállalt az elkészítésében, illetve kiadásában. Külön elismerés jár a Líceum Kiadó tördelőjének, Molnár Gergelynek. A kötet szakmai (oktatás- és intézménytörténeti) értéke mellett fontos tanulsággal szolgál: szervezeti szempontból sokkal jobban meg kellett volna becsülni azt a tagozatot, amely kevesebb, mint egy évtized alatt is jelentős eredményeket tudott felmutatni.

Dr. Katona András

Rektor Asszony! Főigazgató Asszony! Tisztelt Tanár Hölgyek és Urak! Kedves Barátaim!

Értelem és érzelem. Ez volt Jane Austin 18. század eleji sikerkönyvének a címe, melyből a múlt század végén több Oscar-díjat elnyerő film készült. Mi lehetett a több évszázadra visszanyúló sikerek titka? Talán a címben megjelölt két olyan fogalom, a ráció és emóció emberi cselekedetekben és megnyilvánulásokban való megjelenítése, amely az embert emberré teszi, melyek életünk szinte minden percét meghatározzák, időnként az emberi lélek legkegyetlenebb küzdelmét vívva egymással.

Talán most bennünk az érzelmek tolnak fel nagyobb mértékben – bennem mindenképpen –, amikor arra az órára is pontosan 50 évvel ezelőtti eseményre emlékezünk, amellyel megkezdődött annak az intézménynek a működése, amely valamennyiünk életét, nem is kis mértékben, meghatározta.

Létrejött Csepelen egy főiskola, amely mindannyiunké lett hosszabb-rövidebb időre – jó esetben négy-öt évre –, de még az alapító tanároknak is csak 8 évre. Mennyi idő ez az emberiség történetében? Másodpercnyninek sem tekinthető. Egy

ember életében jóval több. Nekünk azonban – a jelenlétetek is bizonyítja – mindeképp meghatározó idő, hiszen ebben a négy évben léptétek át végképp a felnőtt kor kapuját, amit nem felejt el az ember. Az itt dolgozó tanárok pedig Eger támogatásával megtanultak főiskolát „csinálni”.

Többen előre megfontolt szándékkal, de jó néhányan „tévedésből”, kényszerből kerültek hozzánk, hogy aztán – ahogy a kötetünk hallgatói visszaemlékezéseiből is kiderül – elégedetten távozzanak. Tanárrá neveltük őket. Mert a csepeli főiskola – már elszigetelt helyzetéből következően is – nem csupán tanárképző volt, de tanárnevelő is, a Kádár-korszak éppen hanyatlásnak induló szakaszában. Talán ebből is következett az, hogy aztán oly sokan választották a tanári pályát – a végzetek mintegy 80%-a –, sőt maradtak is meg ezen a felettébb rögső úton. Akik pedig elhagyták, azok közül sokan neves közéleti szereplővé, egyetemi oktatóvá, kutatóvá, irodalmárrá, sajtómunkássá, művészeti életünk jeles képviselőjévé, gyakran vezetőjévé válva sem tagadták meg azt a csepeli múltat, amely sok nehézséggel járt ugyan, de segített a társadalom hasznos polgárává válni mindenkinek.

Ezért is emlékezhetünk pozitív érzelmekkel telten örömmel és büszkén erre a fél évszázada született és egy évtizedet sem megélt intézményre, a csepeli tagozatra, mert nehéz körülmények között is maximálisan teljesítette feladatát, az elhivatott pedagógusok nevelését. Szerény emlékmű ehhez ez a közös visszaemlékezés és a csaknem 300 oldalas kötet, amely ennek tiszteletére készült. Forgassátok azzal a szeretettel, amellyel a készítőik megalkották, hiszen 18 szerző, 3 szerkesztő és 3 lektor, valamint számos kiadói munkatárs olyan közös munkájáról van szó, mely ebben az emlékező szeretetben fogant. A *Tények és emlékek a csepeli tanárképzőről* cím is az értelem és érzelmek kettősségét tükrözi, hiszen – ha a tények nem is, de – az emlékek lehetnek érzelmektől átitatottak, ahogy számos visszaemlékezésben azok is.

*

Minden könyvnek megvan a maga története. Egerből indult, Egerben fogant a Tündérpalotában bemutatott könyv gondolata, két évvel ezelőtt, amikor ott, az EKKE vendégszeretete jóvoltából egy kiskonferenciával megemlékeztünk a TFK megszűnésének 20. évfordulójáról az intézmény hajdani tanáraiból még 2007-ben alakult és azóta is működő Kéveközők baráti köre tagjainak a részvételével. Budapesten íródott, de Egerben valósult meg a könyv fizikai valóságában. A kötet sorozatszerkesztője Makai János, aki vendéglátónk volt az említett egri kiskonferencián, és tulajdonképpen kezdeményezője volt a kötet elkészítésének. Jómagam, Horváth Gergely szerkesztőtársammal együtt rögtön vettük a lapot, és felkaroltuk a kezdeményezést. Tehettük, mert Cs. Varga István, Milkovits István, Szombatiné Kovács Margit és Széplaki György személyében rövidesen lelkes szerzőtársaink támadtak, akik egri tanári és hallgatói emlékeiket vetették papírra. A

kör egy kisebb szervezéssel tovább bővült csepeli éveikre emlékező tanárok (az azóta körünkől eltávozott Hajdu Péter, továbbá Závodszy Géza, Salamon Konrád, Victor András, Horváth Gergely és az egyik főiskola-alapító Pálfalvi Józsefné) írásaival. A volt hallgatók közül is szép számmal vállalták rövid visszaemlékezés megírását a csepeli évekre: Kaposi József, Lőkös Ildikó, Papné Tompa Andrea, Fülöpne Sipos Annamária, Radó Gabriella, Winkler Ágnes, Petres Katalin.

Szakértő lektorok segítették a munkát, főleg a neves Babits-kutatóvá vált Sipos Lajos professzor úr, a tagozat hajdani irodalomtudományi tanszéki csoportjának a vezetője, vagy a nyelvi lektor Erdélyi Erzsébet kollégánk a Kéveköthők baráti köréből, illetve az egri Báthory Kinga. Így vált igazi budapesti-egri koprodukciós munkává a kötet, melynek megjelenése kapcsán kihagyhatatlan a neves egri Líceum Kiadó munkatársainak szakértő közreműködése, hiszen nélkülük nem láthatott volna napvilágot a munka.

A kötet rövid sorozatszerkesztői és szerkesztői bevezetőket követve egy levéltári kutatásokra alapozott tagozattörténettel indul – I. *„Ahol még a madarak is röpködnek”, avagy önkéntes száműzetésben* címmel –, melyhez a több éves kutatásban segítségemre volt az ELTE és az EKKE Levéltára egyaránt. Előbbi vezetője, Tóth Krisztina, korántsem mellesleg, tanártársam volt az ELTE TFK Történelem Tanszékén az ezredforduló környékén.

Ezt követik az érzelmektől sem mentes tanári és hallgatói visszaemlékezések, adják ki a kötet bő harmadát. A II. fejezetben – *Egri emlékmozaikok* – ottani emlékeket idézünk az akkor az egri főiskolán tanító Cs. Varga Istvántól és Milkovits Istvántól, majd hallgatói visszaemlékezéseket Szombatiné Kovács Margittól és Széplaki Györgytől. Közülük Milkovits tanár úr az egyetlen, aki a csepeli tagozaton is tanított, mégpedig szinte kezdettől.

A csepeli tanári írások – III. *Csepeli emlékek* címmel – megidézik Bencédy tanár úr „cár atyuska” mivoltát (Hajdu Péter segítségével), Eperjessy tanár úr jóságos alakját (Závodszy Géza jóvoltából), a kádári idők fullasztó levegőjét (Salamon Konrád adaptációjában), egy fiatal oktató tanárképzővé válását (Victor András vallomásában), egy érdekes csepeli pályakezdést (Horváth Gergely tolmácsolásában) és egy matematikatanítási kísérlet kezdeteit (Pálfalvi Józsefné elővezetésében).

A hallgatói írások – IV. *Hallgatói emlékmorzsák* címmel – közül Kaposi József megemlékezik a diáklapokról (Kérdőjel és Induló) és a Chemotox Théátrum diákszínpadról. Lőkös Ildikó kifejezetten szubjektív emlékeit osztja meg az olvasóval. Papné Tompa Andrea – Radó Gabriellával együtt – az „én főiskolámról” szólva ír szeretett tanszékéről és a még a Ceaușescu-érában zajló korántsem izgalommentes, de nagyon élménydús erdélyi *törís* kirándulásokról. Fülöpne Sipos Annamária a szintén nem zökkenőmentes szovjetunióbeli részképzésről nyújt emlékképeket.

Winkler Ágnes arról ír, hogyan lett angol szakos helyett vérbeli történelmes, Petres Katalin pedig arról vall, hogyan vált tanárságát nem elhagyva a „pillanatversek” költőjévé.

Az *V. 50 év múltán – epilógus* című fejezet a tavalyi csepeli, a hajdani anyaintézményben tartott látogatásunkat és megemlékezésünket idézi fel, gazdag képanyaggal. Ez a sikeres rendezvény adta az inspirációt egy nagyobb 50. évfordulós megemlékezés megszervezéséhez.

A kötet „tények” vonalát erősítve jelentős terjedelműek a könyv végén a *VI. Mellékletek*. Ezek tartalmazzák az intézmény történetéhez tartozó fontos dokumentumokat: Alapító levél, A Tejút utcai épület átadása, Megállapodás a Fővárosi Tanáccsal és TTK-s képzés kapcsán az ELTE-vel, végül a Minisztertanácsi határozat az ELTE-hez való csatolásról. Csokorba gyűjtöttük a Tagozat sajtómegjelenéseit (79 tétel), közöljük a főállású és mellékfoglalkozású, illetve óraadó tanárok tanzéki csoportokra bontott névsorát, a nem oktató dolgozók és szakvezető tanárok listáját, de közreadjuk a tagozatalapító oktatók és hallgatók, valamint az 1979 és 1983 között végzett hallgatók szakpárok szerinti csoportosítását is.

Érdekes, de kissé szubjektív válogatás a *Negyedszáz nevéssé vált csepeli tanítvány* felsorolása fotójukkal és rövid pályaképükkel. A statisztika – *A számok nyelvén* címmel – sem maradhatott ki a dokumentumok közül a végzett hallgatók 1979 és 1983 között számadataival, illetve az 1975 és 1983 közötti hallgatói, oktatói és nem oktató dolgozók létszámainak közlésével hol táblázatok, hol diagramok formájában.

A könyv végén *VII. A kötet szerzőinek a rövid pályaképét* adjuk közre, utána a sorozat profiljához igazodó *VIII. Képek, ábrák és táblázatok jegyzékével*, illetve *IX. Bibliográfiával*.

Külön érdemes szólni a képanyagról, melynek gyűjtésében – ez vonatkozik a felhasznált diaképekre is – a Ho Si Minh Tanárképző Főiskola (1975–82) Facebook-csoportjának és a Kéveköttők baráti körének fotóira támaszkodhattunk. Köszönet mindenkinek, akinek a képanyagából meríthettünk. Hosszú lenne felsorolni a teljes névsort.

E rendezvény szervezői – Bebesi Dalma, Kaposi József, Lőkös Ildikó, Winkler Ágnes és jómagam – tréfásan megjegyeztük egymás között, hogy azért is fontos a megemlékezés tető alá hozása, mert a századikon valószínűleg már kevesebben lennénk. Nos, élvezzük ki annak a pillanatát, hogy 50 évvel ezelőtt valami jót, ha nem is hibátlant, de emlékezetre méltót hoztunk létre, megidézve azokat is, akik ezt a félévszázados évfordulót sem érhették meg.

Vörösmarty hálaadó soraival zárom könyvbemutatómat: „Mondhatjuk, tévén őseink porához: Köszönjük élet! áldomásodat, Ez jó mulatság, férfi munka volt!”

Dr. Sipos Lajos:

Magyar nyelv és irodalom szakos tanárképzés Csepelen (1979–1983)

1979-ben tavaszán Király István akadémikus javaslatára kerestem fel Csepelen, a korábbi Tejút utcai iskola épületében Bencédy Józsefet, az egri Ho Si Minh Tanárképző Főiskola Budapesti Kihelyezett Tagozatának igazgatóját, a Magyar Nyelvészeti Tanszék vezetőjét, aki akkor éppen az Irodalmi Tanszékre keresett vezető oktatót. Tudtam róla, hogy Eötvös kollégista volt, egyik nagyon jó barátomnak volt a gimnáziumi osztályfőnöke, folyamatosan ír nyelvészeti cikkeket, szerkesztett szakfolyóiratot, volt minisztériumi főosztályvezető. Akaratlanul is arra gondoltam, életének utolsó harmadában vissza akar térni „főhivatásá”-hoz, a tanársághoz, de nem egyszerű nyelvész akar lenni, hanem valami olyan tanárképzést akar itt csinálni, mint amilyen valamikor az „Eötvös Collegium”-ban volt.

Kedvesen fogadott. Kikérdezett. 1953-ban meghalt édesapámról tudta, hogy Eötvös kollégista volt, rólam is tudott sok mindent: tudta, hogy doktoráltam, hogy 1976-ban megvédtem kandidátusi disszertációm, tudta, hogy tanítottam általános iskolában és gimnáziumban, meg azt is, hogy ösztöndíjas aspiráns voltam az MTA Irodalomtudományi Intézetében. A tanárság intézményéről és szerepéről kérdezett. 1972-ben felmerült ugyanis az oktatási reform ügye, a központi irányítás kérdése, új tantervek bevezetése, a magyar nyelv- és irodalom tantárgy esetleges kettéválasztásának gondolata. A beszélgetés végén felszólított: adjam be a pályázatomat a Tagozaton betöltendő tanszék-csoport vezetői munkakörre.

A főiskola hallgatóival való első találkozásaim nagy élményt jelentettek. Kiderült, a magyar – angol és magyar – történelem szakra jelentkezők között kiváló fiatalok vannak, köztük többen olyanok, akik bárhová jelentkezhetek volna a siker reményében, az ELTE-t azonban nem kockáztatták, a felvételt ugyanis nem a pontszámok döntötték el, hanem a „Munkás-paraszt hatalomért!” érdemem családi tulajdonlása. Ha valakinek valamelyik szülője „kitüntettet” volt, az illető gyakorlatilag biztosan bekerült a főiskolára (és az egyetemre), kiszorítva a nála jobb felvételi eredményt produkálókat. A hallgatók óriási többsége – érezhetően – valóban tanár akart lenni. Jöttek kis falvakból, feltehetően családjukból elsőként kívánva diplomát szerezni. Jöttek megátalkodott budaiak, akik minden jó akaratú figyelmeztetés ellenére általános iskolai tanárként képzelték a jövőjüket. Voltak természetesen olyanok is, akik átmeneti megoldásnak gondolták a főiskolai tanulást. Az oktatók is (majdnem mind) tanárok is voltak. Nem kutatók, hanem olyan valakik, akik megjárva tanárként az általános iskolát, a gimnáziumot, sokféle munkahelyet, úgy gondolták, legjobb tudásuk szerint tanulva kell tanítani a főiskolán. Nem tekintették két külön lehetőségnek az életfogytig terjedő személyes, célirányos tanulást, az azért történő erőfeszítést, hogy még jobban tudják végezni oktatói munkájukat.

Ilyen felfogású tanárok tanítottak jórészt az egri főiskolán is. Mivel a Kihelyezett tagozat Magyar irodalmi tanszékcsoportja jogilag az egri intézmény tanszékének része volt, hivatalból is találkoznom kellett egri kollégáimmal. Mindenekelőtt dr. Nagy Sándor tanszékvezetővel, Gárdonyi Géza, Bródy Sándor és Remenyik Zsigmond életművének kutatójával, a szintén kandidátus dr. Lőkös Istvánnal, Balassi és a 16. századi magyar irodalom életművének tudósával, a szerb-horvát irodalom és kultúra elkötelezett hívével (a Horvát Tudományos Akadémia későbbi levelező tagjával). Mindannyian egyformán gondolkoztunk a magyar irodalomról, a bármelyik országban készült, magyar nyelven született alkotással. A haza nem politikai határral kijelölt terület volt a számunkra, hanem nyelvi-kulturális-hagyományokat egyformán őrző, közös tudattal rendelkező emberek egysége. És egyformán gondolkoztunk a gyakorló iskolák (gyakorló helyek) feladatáról. Nem a sokszor változó közvetítési divatok jelszavait tartottuk sokra, hanem azt, hogy a vezető tanárok irodalom-fogalma, nyelv-fogalma, általános műveltsége, érdeklődése legyen közeli egymáshoz.

Az egri tanszék és a csepeli tanszéki csoport évente legalább egy közös értekezletet tartott. Ezeken a találkozókön irodalomról, mindenféle lomról, legújabb olvasmányainkról, a tanítás hétköznapi feladatairól egyformán szó volt.

1971-1983 között baráti viszonyt alakítottunk ki a nyelvészeti-, a földrajzi-, a történettudományi szakok tanáraival. És hallgatóval is. Találkozókat szerveztünk, beindítottuk a Babits-kutatást, a 20. századi magyar irodalom szervezett vizsgálatát. A diploma megszerzéséig sokukkal személyes, baráti kapcsolatba kerülhettem. Kaposi Józseffel, aki közben mindenféle tudományos érdemeket és címeket szerzett, sok év után is ott tudtuk folytatni, ahol 1981-ben egy interjú-beszélgetésben abbahagytuk. Vilcsek Bélával, akivel ugyanebben az évben barátkoztam össze, s akivel aztán majd 40 évet dolgoztam együtt a Babits-művek kritikai kiadásában, már nem tudok beszélgetni. A 2021-ben meghalt nagyszerű tanárra, utolsó beosztása szerint az ELTE Tanárképző Karának egyetemi docensére, csak emlékezni tudok.

Dr. Cs. Varga István:

Visszapillantás – Ho Si Minh Tanárképző és Eger, az iskolaváros

Köszönöm Katona András főszerző Tanár úrnak, és minden őt támogatónak, szervezőnek, az ELTE Tanárképző Főiskolai Kar elődjének, a jubileumi, a tündérpalotai emlékünnepegy könyvbemutatójára szóló meghívását és felkérését hozzászólásra.

A hajdani ELTE TFK máig igen aktív „Kéveközők” csapata a Csepeli Tanárképző anyaintézmény és az Egri Ho Si Minh Tanárképző Főiskola kapcsolatáról szóló konferencia védnökének, dr. Dr. Pajtkókné dr. Tari Ilona Rektornak a jóvoltából került sor konferenciánkra. A Rektor Asszony dr. Makai János történész tanár urat bízta meg az EKKE részéről egri házigazdának. Oszlanczi Krisztina, az EKKE Tittel Pál Könyvtárának főigazgatója és munkatársai részéről már az egri vasútállomáson illő fogadtatásban részesültek a „kéveközők”. (Hangosbemondó köszöntötte a vendégeket. Személyautó és kisbusz állt a rendelkezésükre.)

A konferenciát a Líceumban, az egyetemi könyvtárban tartottuk. Dr. Makai János köszöntötte az előadókat, a résztvevőket. Dr. Katona András a Csepeli Tanárképző történetének fellelt forrásairól adott számot. Keller Péter, Gárdonyi dédunokája, az *Egri csillagok* írójáról tartott előadást. Dr. Milkovics István professzor úr egri tanárságáról, kiemelkedően szép eredményeiről beszélt. Kedves egri tanítványával, Szombatiné Kovács Margittal, aki kétszer is OTDK első díjat nyert, együtt idézte fel egri tanárképzős emlékeiket. Széplaki György, aki egri diákként találta meg itt élete párját, szépirói műveiben emléket állított egri főiskolás diákkorának. Jómagam egri „boldogult úrfikorom”, tanárságom örömeiről szóltam.

1973-tól 1978-ig az egri Tanárképző magyar irodalomtörténeti tanszékén 5 tanévet töltöttem. Kitűnő tanáregyenységeket, tudós tanárokat ismerhettem meg. A tanszékvezető dr. Nagy Sándor az egri írók, Gárdonyi, Bródy, Remenyik Zsigmond kiváló kutatója, tíz éven át szervezte és vezette az egri Gárdonyi Társaságot... Meggyőződhettem arról, hogy „Mindennek megvan a rendelt ideje”. Dr. Nagy Sándor, a legjobb egri Gárdonyi-kutató 2025. január 17-én, 89. éves korában, türelemmel viselt hosszú betegség után elhunyt. Január 22-én, a Magyar Kultúra Napján személyesen már nem vehette át, de tudta, hogy megkapta szülővárosától Eger Város Gárdonyi Díját.

Dr. Lőkös István, a magyar szlavisztika és a komparatiztika meghatározó személyisége, a Horvát Akadémia levelező tagja, a „közép-európaiságban” lett példaképem. Külhonban is magasan jegyzett és kitüntetett munkásságáért háromszoros érdemelte ki a Horvát Írószövetség Davidias-díját. (1997; 2008; 2011) Birtokosa az INA-díjnak. (2003.) A külföldieknek adható legmagasabb elismerést, a Red Danice Hrvatske s slikom Marka Marulića – a Horvát Hajnalcsillag Érdemrend Marko Marulić képmásával díszített kitüntetéssel 2018-ban ismerték el munkásságát. Magyar kitüntetése: Magyar Köztársasági Érdemrend Tiszti keresztje – polgári tagozat 2003. 89 éves korában a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti-díjában, Cs. Szabó László-díjban részesült. 2025. augusztus 20-án, a Szent István-napi egri ünnepségen fia, dr. Lőkös Péter, vette át édesapja nevében Eger Város Életmű Díját. (Az ünnepi díjátadást követően, 11 nap múlva, 92. évében, augusztus 31-én, tért meg Teremtőjéhez.)

Szabó Zoltán a pedagógus hivatás példaembere volt. Abkarovits Endre az idős, tapasztalt nemzedéket képviselte, a jókedvű társalkodásban is irányt mutatott. Bitskey István időközben aspirantúrával kandidátusi fokozatot szerzett. Akkor óradó volt tanszékünkön. Komoly szakmai munka, igényes oktatás és kutatás folyt az egri irodalmi katedrán. Az etikumra emelt Németh László életművét kutathattam, minőségeszményét taníthattam, kultuszáért munkálkodhattam. (Sándor B. György, a Németh László diákkör tagja, OTDK-án első díjat érte el a *Tanúró*ról, a *Minőség forradalmáról* szóló dolgozatával.)

Felejthetetlen emlékem, amikor Németh László temetésére igyekezve mondtam Nagy Sándor tanszékvezetőmnek: az óráimat pótlólag megtartom, az időpontot diákjaimmal megbeszélem. Ezt válaszolta: „Menj csak!” Lőkös István pedig hozzátette: „Helyettünk is légy ott!” Németh László 1975. március 3-án, Arany születésnapján – hunyt el. Temetésén, a Farkasréti sírkertben, a hatalmas gyászoló gyülekezetnek tilos volt *Himnusz*t énekelni...

Miért volt nagy szó, hogy a Ho Si Minh Tanárképző Főiskoláról 1975. március 7-én elmehettem Németh László temetésére? – Mert 1976 áprilisában Hódmezővásárhelyen nem engedélyezték, az író 75. születésnapj jubileuma alkalmából tervezett, Németh László tudományos konferencia megtartását. A korábbi ígéretek ellenére, a hatvaniak is visszaléptek a rendezéstől. Ekkor a gyöngyösiek, dr. Fülöp Lajos, a Berze Nagy János Gimnázium igazgatója és barátai vállalták, „szemben az árral” is megtartották a konferenciát. (Kiderült, hogy lehallgató volt elhelyezve az igazgatói irodában, a névadó képén, és a kenyeres kosárban, az ünnepi asztalon, Németh Lászlóné Ella néni és Czine Mihály előtt is.)

Aczél György, a kulturális élet akkori korifeusa, fentről indított kurkászó vizsgálatokat a szervezők, a résztvevők ellen. De a közbenjáró írók kérésére, szintén ő állította le a számonkérő procedúrákat. Jómagam azt vallottam: „Németh László-kutató vagyok, ott a helyem, ahol róla van szó.” (A Gyöngyösi Németh-konferencia előadásainak anyaga 1986-ban, Moldvay Győző újraindított *Délszigetében* látott napvilágot.)

Az egri Főiskolától 1978 tavaszán, Nagy Sándor tanszékvezető hozzájárulásával, diákkörös diákjaimmal együtt, egy liceumi Németh László-konferencián búcsúztam. Jelen volt Németh Lászlóné Ella néni. Czine Mihály remek előadást tartott. Nagy volt az érdeklődés „a városból” is. (Babus Antal is jelen volt, végzős, gárdonyis egri gimnazistaként.) Az egyik informátorom pontos jelentést írt a rendezvényről. (Olyan elismerő értékelést adott róla és rólam, amelyért egy nekrológban is pirulnom illene.)

A Csepeli Tanárképző Főiskola anyaintézménye a Ho Si Minh nevét viselő egri Tanárképző Főiskola jogelődje az Eszterházy Károly Katolikus Egyetemnek. Az EKKE és jogelődjeinek nyolc névváltoztatása magyar és közép-európai sorstükör.

Katona András recenziót írt *Az egri Líceum a magyar oktatásügy történetében* c. reprezentatív kötetről. Kifürkészte a nyolc névadást: 1949–1962: *Egri Pedagógiai Főiskola*; 1962–1969: *Egri Tanárképző Főiskola*; 1969–1990: *Ho Si Minh Tanárképző Főiskola*; 1990–2000: *Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola*; 2000–2016: *Eszterházy Károly Főiskola*; 2016–2021: *Eszterházy Károly Egyetem*; 2021-től pedig: *Eszterházy Károly Katolikus Egyetem*. Ez csak „hét”, plusz előtte az *Egri Tanítóképző*, és megvan a nyolc.

Külön is szólok a biológiai, vagyis a növényteni, állattani tanszékről. A világhírt Pócs Tamás, Széchenyi-díjas magyar botanikus, ökológus, főiskolai és egyetemi tanár, a MTA rendes tagja. Apja református lelkész volt. Ő meg bizonyoság arra, hogy a tehetség kitartó szorgalommal utat talált magának. Milkovits István a szakmai tudás magas fokát képviselte. Az áldott emlékü Juhász Lajos bácsi, főiskolai tanár, botanikus, a növények, virágok, a szépség szerelmese virágokat és szép versrészleteket vetítve tartott előadásokat. Suba János professzor szeretetre méltó, csendes habitusával, lelkületével igencsak emberséges és igazságos magatartást tanúsított nehéz ügyekben is. Futó József és Köves József a földrajz tanszéken derekasan, eredményesen munkálkodott. Bakos József a nyelvészeti tanszék színes egyénisége nagyszerű tanulmányi kirándulásokat szervezett...

Iglói Endre, kedves emlékü, debreceni professzorom, háromszori hívására, Alma Materemben, a debreceni egyetemen, 1978-tól 1984 szeptemberéig, Puskindól Jeszennyinig taníthattam az orosz irodalmat. 1983. december 8-án, az Akadémián védtem meg Németh Lászlóról készített kandidátusi disszertációm. Czine Mihály akkor mondta Király Istvánnak: „Ez a fiú orosz irodalmat tanít oroszul, magyar diákoknak. Jó lenne, ha magyar irodalmat tanítana...” Javaslatát kedvező fogadtatásra találta. Bencédy József, a TFK főigazgatójának a meghívására, 1984 szeptemberétől az ELTE TFK-ra kerültem a Csepelről Budapestre, a Kazinczy utcába költözött, akkor már ELTE TFK-ra.

Olyan kiváló embereket, tanáregyeniségeket ismerhettem meg, mint Eperjessy Géza, az egri főiskoláról már ismerősként Futó József, Köves József és Milkovits István, aztán Grétsy László, Adamikné Jászó Anna, Hajdu Péter, Katona András, Kelényi István, Köves József, Salamon Konrád, Závodszy Géza, és még mások is. Az irodalomtörténeti tanszéken kollégám lett Druzsinn Ferenc, Kilián István, Hubert Ildikó, Széplaki György – másokkal együtt.

Széplaki György nyugdíjasként vált szépíróvá. *Láncöltés* című könyvéből Eger sem hiányzik. Központi témája Eger és Heves megye megjelenítése, történelmi novellafüzér-események alulnézetben. Az évszázadnyi idő a Darvasi-család, apai részről juhász szépszüloktől, anyai ágról pedig a Pártai-család története 2005-ig.

Az ELTE TFK váratlan és oktalan megszüntetésekor, az ELTE BTK Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézetében folytathattam munkámat. Kiváló iroda-

lomtörténészek közé kerültem, élükön Rónay László barátommal, akik értékelték még az ars sacra, literatura sacra, lyrica sacra területén végzett, és folytatott, kutató és oktató munkámat is. Az oktatásban és kutatásban is érvényesíthettem célkitűzéseimet. Jeles egyetemi tanárok társaságában munkálkodtam.

A MIT elnökeként Sipos Lajos és különösen Gintli Tibor hathatósan támogatta irodalomszervező és ismeretterjesztő munkámat. Egerben, 2006 és 216 között, főképpen a MIT Heves megyei csoportjában, 10 könyvet jegyezhettem szerzőként, társszerzőként, szerkesztőként. (Apor Elemér-, Bródy-, Gárdonyi-, Kálnoky-émlékkönyv stb.)

A MIT égisze alatt, a családkutatóból Gárdonyi-kutatóvá, dédapja kultuszának mecénásává vált Keller Péter szervezői és kiadói támogatásával, 25-35 fős Gárdonyi-kutató csoportunk számos konferenciát szervezett Szőlősgyörökön, Devecserben, Rimaszombatban. Az ELTE BTK dísztermében négy Gárdonyi-tanácskozáásra került sor – ebből három Gintli Tibor elnökletével. Gárdonyi-előadásokat tartotunk szerte az országban, Kapuvártól Sátoraljaújhelyig, Rimaszombatig, Kaposvártól Pécsen, Szegeden, Debrecenen át Marosvásárhelyig...

A tanári munka lényegéhez tartozik a kultúráközvetítés, eszmények tudatosítása, a szépre, jóra, igazra és szent dolgokra való tanítás is. Egerben magas szintű nyelvi képzés, görög, latin és francia nyelvoktatást folyt. Az európai kultúra három alappillére, az ókori görög és római örökségre és a Szentírásra épül. A görög *kalo-kagathia* eszménye, az esztétikai szép abszolút érték. A szépség, az erkölcsi jó és az értelmet tápláló igazság egységét jelöli. A szépség minden érték szülőanyja, a szív tápláléka, a belső igazság és jóság napfényre jutása, a jóság és igazság lelke. A kereszténység mindezt a szakrumból, a szakralitásból eredezteti. A görög *kalosz* (szép), *agathosz* (jó, derék, erényes) érvényesülése az értékszempléletben. A jóság, igazság és szépség együttesét és egységét jelölő fogalomhoz a görög esztétikában az igazság is hozzátartozik.

Babits Örökkék ég a felhők mögött című, *Vallomás helyett hitvallás* alcímű remeklésében idézi: „Khalepa ta kala – Ami szép, az nehéz”. Keats Óda egy görög vázához című költeménye magyarul Tóth Árpád fordításában vált kanonikussá. A klasszicizáló irodalomesztétika címermondata: a „Szép igaz s az Igaz: szép!” – „Beauty is truth, truth beauty”. A finálé költői kinyilatkoztatás: „sohse / áhítsatok mást, nincs főbb bölcsesség!” – that is all / Ye know on earth, and all ye need to know”.

József Attila *A Dunánál* című ódájában anyját – a valóság rovására az apját is – piedesztálra emeli: „Anyám szájából édes volt az étel, / apám szájából szép volt az igaz.” Illyés Gyula *Ars poetica* hitvallásában a *szépség*, *jóság*, a horatiusi *hasznosság* (utilitas) hármas elvét képviseli: „A szép a jó, a hasznos, / mihelyt elkészül, az élet-hez áll. / Minden jó mű egy-egy szabadságharcos. / Légy hű magadhoz, olyanokat

alkoss, / ne fogja a halál!” Nagy László *Jártam én, koromban, hóban*: „Engem a szépség, a vígság / csodásan éltet. / Érte égek, hogy megmaradjak...”

Az Eötvös Kollégium jelmondata: „Szabadon szolgál a szellem” (Keresztury Dezső) Albert Gáborral és a Százak Tanácsával egyetértve, szabadon szolgáló értelmiségiként vallom: egy nemzet legteljesebb, legigazabb alkotmánya: a kultúrája. Fő hordozója az anyanyelv és a művészet. A legreményteljesebb vállalkozás: a kultúrába, az oktatásügybe való befektetés. Németh László szerint: „A kultúra nem tudás, nem művészi produkció, hanem valami életet szabályozó elv, ami egy embercsoport minden tagjának belső mágnes, irányítója.” „Aki hisz a pedagógiában, az csak optimista lehet...” „A pedagógus hit, mely inkább a természet, mint nézet dolga, kettőt tételez fel: hogy az emberek (az eddiginél különbbé) nevelhetők s hogy (az eddiginél többre) taníthatók.”

Eger Dobó, Gárdonyi és a bor városa. Gárdonyi a mértékletesen fogyasztott borról írta: „A borban öröm, barátság, dal és boldogság van.” Eger, a jeles, rangos püspöki/érseki és vármegyei székhely, már régóta jelentős iskolaváros. „Ez az a hely” („locus iste”), amelyet, jelenlegi ismereteink szerint, először Madách nevezett „Magyar Athén”-nak. A drámaköltő szerint: „... ha mi jelenlegi élők 'e nemzet szellemi templomához csak egy követ is viszünk 's szilárdul be alapítjuk azt, úgy nem éltünk híjába.” (Madách I.: *Művészeti értekezés*, 1842.) A magyar történelmi tudatban és sorsérzésben Adyhoz mérhető Juhász Gyula *Madách* című portréversében tudatosítja a *Tragédia*, az *opus magnum* jelentőségét: „... A világa régen összeomlott, A szerelme följáró halott, A művészet lombikjába hordott Minden üdvöt, minden bánatot. Elpusztulhat gyönyörű világa, Úr lehet az őszi hervadás, Gondolatok örök lombikjában Örök embert alkotott Madách.”

Márai szerint „a borhoz kegyelem is kell. A nagy borvidék olyan, mintha áldás lenne rajta. Ez a profán kegyelem árad az Eger környéki tájból. (...) Akad gyümölcsfa itt az út mentén, mely három mázsa jonatán alma piros terhétől roskadozik. Csak a Provence tájai ilyen áldottak. Egerben: „Itthon vagyunk egy városban és egy kultúrában, mely egészen a miénk. (...) Ezt a várost nem hatalom és tömeg emelte, hanem ízlés és lélek...”

Apor Elemér, a „legegribb” költő, újságíró, szerkesztő, Kálnoky László első mestere, a *Kisváros a felhők felett* című könyvében írja Ludányi Tamás egri püspökről: már ő is foglalkozott egy „magasabb tanintézet” alapításának tervével. Lépéseket is tett megvalósítása érdekében. Fraknói Vilmos fedezte fel a bécsi egyetem bölcsészkarának 1421. évi jegyzőkönyvében: Tamás egri püspök levélben fordult az egyetem tanácsához. Azt kérte, küldjön egyetem két tanárt, akik közül az egyik a bölcsészettudomány mestere, a másik pedig jogtudor legyen, kijelentvén, hogy azoknak illendő ellátásáról gondoskodni fog. Ez a levél a bizonyítja: az egri felsőfokú, vagyis

főiskolai-egyetemi gondolat nem a 18. században, hanem már a 15. században megszületett.

A „közpénz nélkül”, vagyis saját magánvagyonából felépítő Eszterházy Károly püspök négyfakultásos egyetemnek álmodta a Líceumot. Eger szakrális központja a bazilika, a tudomány centruma: a Líceum. Eszterházy püspöki végrendeletének részlete: „a könyvtárat ... az egri ... püspökségre hagyom úgy, hogy egyszerre szolgáljon a köz javára, és oda bárki bemehessen és járhasson könyveket olvasni.”

Sok jeles magyar látogatása erősíti az egri „*genius loci*”. Vörösmarty 1829-ben járt Egerben. a magyar irodalom utolsó klasszikus hősi énekéről, *Eger* című műve megjelenése tén a költő hiába várta Egerből a borban remélt honoráriumot. Ez a mulasztás íratta vele, a *Rossz bor* című verset, amelyen Egernek címzett panaszt: „Megénekeltem hőseit, borát / S mind a mai napig nem láttam áldomást.” Az egriek felismerték és jóvátették mulasztásukat. Illő borajándékot és köszöntő verset küldtek a *Szózat* költőjének, aki az „öröm bora” örömeivel köszönte meg az adományt *Jó bor* című versében. Felbuzdulva az egri példán, a magyar borvidékekről sorra küldték a bort és a köszöntőket a nemzet koszorús poétájának.

A tévedés beismerése és jóvátétele Gárdonyinál is megismétlődött az egrivé lett író javára. A háza előtti kis „pástra” benyújtott, megvételi kérvényét először leszavazta a városi képviselőtestület. Majd felismerve tévedést, jóvátette hibáját: a kért kis földterületet „élethossziglan” Gárdonyinak adományozta. A tévedés jóvátétele példaértékű. Tévedni emberi dolog („errare humanum est”), de a hibát jóvátenni emberibb. Apor Elemér hangsúlyozta: a hibák elkövetése emberi dolog, de a hibák újra elkövetése, büszkeségből, makacsságból, netán hazugságból – az már erkölcsi kudarc.

Kossuth Egerben is kivételes fogadtatásban részesült. Petőfi versekben is megörökítette nevezetes látogatásának élményeit, az egri kispapokkal való örömteli találkozását. Széchenyi 1845. szeptember 28-án érkezett Egerbe. Lévy Sándor kanonok kitűnő vendéglátásban részesítette a „legnagyobb magyart”. Együtt nézték meg a Líceumot, a főegyházmegyei könyvtárat, amely különösen megragadta figyelmét. Tárkányi Béla idézi Széchenyi szavait: „Soha nem hittem – úgymond –, hogy hazám egyik provinciális városában ily szépen rendezett kincset találjak. Ezenkívül a könyvtár boltozatára festett krackeri frescót csudálta, miben Kazinczy Ferenc is elragadtatással gyönyörködött.” Széchenyi a vendégkönyvbe is beírta a nevét. Naplójában lakonikusan rögzítette elismerő, emléktáblára méltó véleményét: „A líceum nagyszerű”.

Eger főutcája régen is Széchenyi nevét viselte, meg ma is. Találkozik ugyan a Kossuth utcával, a Budáról az egri várba vezető hadiúttal, de semmi gond, mert a Deák Ferenc utcában folytatódik, és a Mátyás király utcán vezet a főváros és az Alföld felé. Eger északi irányát pedig a II. Rákóczi Ferenc Nagyságos Fejedeleme utcája mu-

tatja. Az egri barátoknak harangot ajándékozó Rákóczi erőt kötődik Egerhez. A zászlaján olvasható textus jelenkorunkra is igaz: *Cum Deo pro Patria et libertate*. Jelmondata: „Ha Isten velünk, ki ellenünk?” – *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* (Pál Levele a rómaiakhoz, 8.31.) Ez az igehely a kereszténység legfontosabb hitbizonyítékainak egyike. A hitben és Istenben való bizonytságot, „a belülről és felülről irányított lélek” bizonytságot szimbolizálja. (David Riesman, Bertha Zoltán)

Eger, az iskolaváros mindig is vallotta: létfontosságúak a fiatalság elé tűzött ideálok. A jövőnk, de már a jelenünket is az határozza meg, amit a „Hass, alkoss, gyarapíts” és „A haza minden előtt” (*Patria ante omnes*) jegyében megteszünk. A nemzeti közösség érdeke mindig fontosabb az egyén érdekeinél, ambícióinál. A Kölcsey-szállóigék hagyatékot, élő-elevenné tehető örökséget jelentenek. Emlékeztetnek bennünket, hogy minden döntésünknel a haza javát kell előtérbe helyeznünk.

Kedves, Dákjainkból lett, hivatáshoz hűséges Kolléganők és Kollégák! Széchenyi „kiművelt emberfők” eszménye, Németh László etikumra emelt minőség-ideálja ma is érvényes imperatívusz. Ma is korparancs: „a vélt és valós nézetkülönbségeken túllépve, együttgondoskodásra, együttműködésre van most a legnagyobb szükségünk.” Tehetségükhöz sok jó erőt, sikert, örömet és bátorságot kívánok. Figyelmüket megköszönöm. Befejezem mondandómat, nehogy úgy járjak, mint az egyszeri szónok, aki a gondolatból kifogyott, de a szóból nem tudott.

Az egri főiskola csepeli tagozat épülete napjainkban

(Forrás: *Tények és emlékek a csepeli tanárképzőről (1975–1983)*. 99. o.)

Keller Péter

„A magyarság nem kalapdész...”

(Gárdonyi szakrális nemzetfelfogása)

Gárdonyi Géza élete Jézus-követő élet. 18 évesen életelvei között fogalmazza meg a Jézus követést. 19 éves, amikor megalkotja a *Fel nagy öröme* éneket, 24, amikor megszületik a *Mily ragyogó fény* kezdetű *Karácsonyi ének*. Tordai Ányos egri cisztercita pap és szerzetes, Gárdonyi beszélgetőtársa szerint *Eger az író számára a megtérést és a megérést hozta. A gondviselő Isten visszahívta a pogány főváros útvesztőiből a templomos régi fészekbe, hogy az öreg líceum tudásával és hitével vértetetlen magasra nőtt fája meg is lombosodjék, hogy semmivé törpült hite ismét az ég felé irányuljon. Egri jóbarátainak javarésze katolikus pap. Gyakori tárgyai a beszélgetésnek a szent biblia s a hitigazságok. Folyosója falára maga festi Szűz Máriát a kis Jézussal. Hálószobájának éke Munkácsy Krisztusa. Ágya felett a megfeszített Jézus keresztje. Végredelelte azt kívánja: pap szentelje be sírját és a sírkeresztje ezt hirdesse: Csak a teste. Az íróval hosszú időn keresztül rendszeresen érintkező Tordai hitet tesz amellest, hogy az író életében megtartotta életelveit. Tordai szinte kanonizálja is Gárdonyit, mert – papként! – mondja, hogy a Jóisten őt a Bebek bástyánál is magasabbra vitte.*

A *Földre néző szem, Égre néző lélek* című gondolatgyűjteményben a szakralitás átragyogásáról maga az író beszél. „Aki lelki igazságokat keres, úgy halad, mint kincses földben a bányász: lépésről lépésre dolgozva egy-egy szemernyi aranyért. Néha napokig nem is talál, de néha szinte magától, egy pillanat alatt, ragyogva omlik eléje.”¹ A szívében őrzött hitét is a sötétségen átragyogó mécs fényével szemlélteti: „A templom közepén az örökmécs ég. Napos időben elhalványul, szinte eltűnik a mécses lángja. De mikor elborul az ég, mikor sötétség száll a templomba, a láng elővilágol. Az ember szívében is van szent örökmécs: a hit.”²

Az istenhit a családja történetén is átragyog. Az író a legrégebbi családi emléke, hogy felmenője Paizs Anna³ hét papot nevelt. A Gárdonyi emlékhelyek között unikális helyet foglal el az agárdi Szent Anna Kápolna, ahol megkeresztelték. Szőlősgyörökön Béla testvére sírjára a „Hiszek egy Istenben” feliratot vésette. Saját sírfeliratát is első megfogalmazásban hasonlóra tervezte: „Hiszek egy Istenben és az örökéletben.”

¹ Gárdonyi Géza: *Földre néző szem, Égre néző lélek*. Dante, Budapest, é. n. 114.

² Gárdonyi Géza: *Földre néző szem, Égre néző lélek*. Dante, Budapest, é. n. 159.

³ Id.: Gárdonyi Géza *Pajzs Anna* című versét

A szakralitás átragyog az író irodalommal, művészettel kapcsolatos fogalomrendszerén. A nyelvet isteni adománynak tekinti, ami a tökéletesedés eszköze.⁴ Élete végén az *Ida regényében* összegzően fogalmazza meg, hogy számára a művészet az isten teremtményének munkájába való bekapcsolódás, a teremtéskor az Isten által kimon-dott legyen meg-, át- és továbbélése. Bibliai hasonlattal: „Az író úgy van a nyelvtu-dománnyal, mint a fazekas az agyaggal”⁵, lényegileg magasabb rendű dolgot alkot (Iz 45, 6–13). A könyv az író lelkének földön maradt világító része.⁶

Gárdonyi írói technikájának lényegi eleme az átragyogtatás. Nem kell mindent meg- és elmagyarázni. Úgy kell írni, hogy az olvasó maga jöjjön rá arra, amit az író üzeni szeretne („Semmit ki ne mondj, amit az olvasó maga kitalálhat.”⁷) Ezzel a technikával természetesen sokan képesek alkotni. A Gárdonyi életmű különle-gessége abban rejlik, hogy szakrális üzeneteket ragyogtat át („... örök művek csak azok az irodalomban, amelyek a végtelenséggel érintkeznek”⁸.) A lélekre kíván hat-ni („Az olvasmány, (...) lelkünknek részévé válik.”⁹) Minden lélekre. Ez az értelem útján a különböző képességek okán nem lehetséges, csak a szíven át („Csak az az örökség, amit a szívünkkel olvasunk.”¹⁰)

A szakralitás és a nemzetmentés összekapcsolódása

Gárdonyi nyelvről alkotott fogalma magában rejti a nemzetmentés feladatát és an-nak szakrális lényegét. Az életet is, a nyelvet is Istentől kaptuk. Életünk célja a bűnbe-esés óta visszakerülni a Paradicsomba. Ennek eszköze a tökéletesedés. A tökéletesé-s bár egyéni, személyre szabott feladat, mégis társadalmi keretek között valósítható meg. A társadalmon belül a lelki tökéletesedést szolgáló hit hallás útján terjed. Bábel óta több nyelv létezik, melyen a hit terjeszthető. Több nyelven lehet, lehetett elindulni nemzeteknek a tökéletesedés útján. Ha megszűnik a nyelv, megszűnik a tökéletesedés

⁴ Gárdonyi Géza: *Földre néző szem, Égre néző lélek*. Dante, Budapest, é. n. 186: „Ha Jézus maga írta volna meg a könyvét, Európa és Amerika nyelve ma az arámi nyelv volna. Mint ahogy az arab a Mohamedánusoké. A kereszténység terjed, a nyelv is terjedne: lassankint elmúlnának a nyelvek. Dehát ez bizonyára nem akarata a világrend alkotójának. A nemzetek versenye meggyengült vol-na. Kell az emberiség tökéletesedésére.”

⁵ Gárdonyi Géza: *Titkosnapló*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1974. 49.

⁶ „A könyv is emberi test. Papiros-test. A Földön élt lélek világító része maradt benne. S hangtalan beszéde könnye, mosolygása, – szíve dobogása.” In: *Földre néző szem*, i. kiad. 32

⁷ Gárdonyi Géza: *Titkosnapló*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1974. 55.

⁸ *Titkosnapló*, i. kiad. 32.

⁹ *Titkosnapló*, i. kiad. 53–54.

¹⁰ *Titkosnapló*, i. kiad. 60.

lehetősége. Gárdonyi ezért is mondja „A nemzet lelke meg a nyelv lelke egy”¹¹ „Mind den nemzetnek főkincse a nyelve. Bármit elveszthet, visszaszerezheti, de ha a nyelvét elveszti, Isten se adja vissza többé.”¹² Nem csupán a nyelvhelyességre gondol, amikor arra figyelmeztet, hogy „Aki hibásan beszéli a nyelvet, a lélek ellen vét.”¹³ vagy „Aki a jó magyar szót elhagyja az idegenért, akinek a korcs magyar szó nem fáj, hazaáruló!”¹⁴

A kortársak szemében Gárdonyinál a szakralitás a nemzetmentést is szolgálta. Herczeg Ferenc is beszél erről beszél a nekrológban¹⁵, Sík Sándor is a monográfiájában: „... vátesznek, a lélek papjának, emberek útmutatójának érezte magát. Gárdonyi Géza a betlehem-i csillagot érezte céhe címerének, és hittel vallja, hogy csak az a jó könyv, amely tanítója a nemzetnek. (...) Egész alakja azonban életével és halálával, mélységeivel és különöségeivel, prédikációs könyvlapjaival és tiszta költészetével: impozáns erővel hirdeti a lélek szuverénitását, a halhatatlanság hitét, a szeretet evangéliumát. Ezt a tanítást írásaival beleépítette a jövő magyar generációk lelkébe. (...) Gárdonyi remeteforrásából mindig a tiszta felfrissülés vizét meríthetjük.”¹⁶

Egri díszpolgárrá avatására tervezett beszédében maga Gárdonyi is szakrális feladatnak tekinti nemzete szolgálatát: „Soha semmiféle parádénak előficánkolója nem voltam. Ha vannak értékek a munkáimban, nem az én értékeim, hanem nemzeteméi. Amit Isten nekem erőnek adott, hogy alkossak, nem nekem adta, hanem nemzetemnek...”¹⁷

A történelmi regényekből vett példák a szakralitás és a nemzetmentés összekapcsolódására

Az embert Gárdonyi agyagedénybe zárt Isten-sugárnak tartja. A Gondviselés az ember Isten-sugár volta okán képes hatni a világban. Erre példák történelmi tárgyú művei: a magyarság sorsa nem független a Gondviseléstől. Mivel minden ember

¹¹ *Magyarul így*, i. kiad. 3.

¹² *Magyarul így*, i. kiad. 5.

¹³ *Magyarul így*, i. kiad. 3.

¹⁴ *Magyarul így*, i. kiad. 5.

¹⁵ „Életének a költészet adott súlyt, tartalmat és méltóságot. A saját tehetségét olyan áhítatos hittel hordozta magával, mint a pap a szent kelyhet. Úgy érezte, hogy az valami drága és ritka kincs, amely nem is az ő tulajdona, hanem azé az istene, akit szolgálnia büszkeség és boldogság volt. Magyar volt. Költészetében a nemzeti elem nem programmszerű szándékossággal, hanem mint magától értetődő ősalap érvényesül, akár az orosz írónál. Egyensúlyozott, egészséges és becsületes lélek volt, minden írásából a tisztaság illata és édes melegség áradt.”

¹⁶ Sík Sándor: *Gárdonyi – Ady – Prohászka*. Pallas Rt., Budapest, 1928, 398–403.

¹⁷ *Titkosnapló*, i. kiad. 218.

Isten-sugár, ezért Isten nem csupán a híres embereket, hanem a névteleneket is a nemzetmentés szolgálatába képes állítani. Gárdonyi tudatosan épített a Máté evangélium¹⁸, a Lukács evangélium¹⁹, a Rómaiaknak írt levél²⁰ logikájára, amikor – mint azt Oláh Gábor 1910-ben megjelent *Írói arcképek* című könyvében²¹ is kiemeli, – regényeiben általában nem az ismert történelmi alakok a főszereplők. A nemzetmentésben szerepet kapnak a kicsinyek is, akik nem bölcsekednek, de felismerik Istent a világban.

A láthatatlan ember a hun-magyar összetartozás szellemében született. Kiváló elődeinknek mutatja be a hunokat, akik vonzóvá tudják tenni világukat és értékrendjüket a kultúra és tudomány akkori fellegvárából, Bizáncból érkező Zéta és egyben az olvasó számára is. A magyarság életében a hun világ értékeihez Szent István a kereszténységet adta hozzá. A kereszténység lett nemzetmegtartó, nemzetmentő érték. Gárdonyi ezt a fejlődést elővételezi, sejteti meg azzal, hogy a hun világból a szeretethimnusz (1 Kor 13) megélni képes Dsidsiát menekíti ki. Ez a „kicsiny” nem „okoskodó” nem bölcsnek tartott személy, éli elénk a regényben, hogy a szeretet türelmes, a szeretet jóságos, a szeretet nem féltékeny, nem kérkedik, nem gőgösködik, nem tapintatlan, nem keresi a magáét, haragra nem gerjed, a rosszat föl nem rója, nem örül a gonoszszágnak, de együtt örül az igazsággal. Mindent eltűr, mindent elhisz, mindent remél, mindent elvisel²². Dsidsia példája a nemzetmentés, az érték-továbbadás vonatkozásában a zsoltáros gondolatait is elénk varázsolja: „Uram, a te hajlékodon ki lakhat? / A te szent hegyeden ki pihenhet? / Aki feddhetetlenül él, és helyesen cselekszik, / akinek őszinte szíve gondolatja, / aki álnokságot nem

¹⁸ „Dicsőítelek, Atyám, ég és föld Ura, hogy az okosak és a bölcsek elől elrejtetted ezeket és a kicsinyeknek kinyilatkoztattad.” (Mt 11, 25)

¹⁹ „Abban az órában Jézus kitörő örömmel dicsőítette az Istent a Szentlélekben, ezekkel a szavakkal: „Dicsőítelek, Atyám, ég és föld Ura, hogy elrejtetted ezeket a bölcsek és okosak elől, és kinyilvánítottad a kicsinyeknek. Igen, Atyám, így tetszett neked. (Lk 10, 21)

²⁰ Ami ugyanis megtudható az Istenről, az világos előttük, maga Isten tette számukra nyilvánvalóvá. Mert ami benne láthatatlan: örök ereje és isteni mivolta, arra a világ teremtése óta műveiből következtethetünk. Nincs hát mentségük, mert fölismerték az Istent, mégsem dicsőítették Istentként, s nem adtak neki hálát, hanem belevesztek okoskodásaikba és érteni nem akaró szívük elhomályosult. Kérkedtek bölcsességükkel és oktalanná váltak. A halhatatlan Isten fölségét fölcserélték a halandó ember, a madarak, a négy lábúak és a csúszómászók képmásával. (Róm 1, 19–23)

²¹ Oláh Gábor: *Írói arcképek*. Singer és Wolfner, Budapest, 1910.
<https://mek.oszk.hu/11400/11477/11477.htm>

²² Ld. Keller Péter: *Gárdonyi Géza legkedvesebb regénye* (In: *Somogy Kulturális Folyóirat*, 2019. 4. 14–24.)

terjeszt nyelvével, / felebarátjának nem okoz ártalmat, / és embertársára nem szór gyalázkodást” (Zolt 15, 1–3)

Az *Isten rabjai*, ahogyan Cs. Varga István fogalmaz: „a nemzeti méretű engesztelődés remekműve...” Margit misztikus vallomása a substitutio tanról. Ahogyan az Ige, a Bárány élete árán váltságdíjat fizetett az emberiségért, elégtételt adott az összes bűnösért úgy vállalta Szent Margit a *mysterium passionis* jegyében a magyarságért a kegyelem-, irgalomszerző megszentelődést, szenvedést: önként és ártatlanul bűnhődött Magyarorszáért, hogy kiengesztelje az ég haragját, hogy az Úr kegyelmezzen a nemzetnek.

Margit másokért felajánlott szenvedése nemzetmentő erő.

Margit arca olyan arc, mint Dsidsiáé. A nemzet arca. Gárdonyi szerint ugyanis „A csoportnak is éppúgy megvan a maga arca, mint az egyes embernek”²³ Margit arca azonban Mária arca is. A Magyarok Nagyasszonyának arca lényegül át ugyanis Margit arcává. A szakralitás ebben az átlényegülésben képszerűen ragyog fel, de mégsem érti mindenki. Még Jancsi fráter sem. Margit viszont fontosnak tartja, hogy megértse:

„– Jó fráter (...) Mért homályos néked az én szenvedésem?

Nem láttad-e, mily romlottságban él ez a nemzet? (...)

Nem láttad-e, hogy megindulnak az én alázatosságomon, az én szegénységemen, az én ájtatosságomon? (...)

Nem láttad-e, hogyan terjedt az én imádságos, szent életemnek híre szét az országban? (...)

Hát nem láttad, hogyan fordult a testi világban élők lelke a lelki világ felé? (...)

S épp te sajnálsz-e, (...)? Avagy nem helyezed-e te is a méltóságos szép liliomot szemét-földbe? (...) De a te liliomod elhervad, én pedig, Istennek e földre ültetett lilioma, századokon át fehérlek majd a nemzet emlékezetében...”

Az *Isten rabjai* is példa arra, hogy Gárdonyi írásai példabeszédek²⁴. Jelen esetben a nemzetmentés vonatkozásában a magvetőről szóló példabeszéd (Mt, 3-20) újrafogalmazása: a liliom születésének titka és értelme.

A regényt János kertész azzal indítja, hogy a saját nyelvén értelmezi a magvetőről szóló példabeszédet:

„– Nem érted? A mag az élet. A hagyma a rothadás. Az élet a rothadásból kikél... De minden növénynek más a természete. Mint az embernek. Meg köll vele összemerkednünk. Van olyan, aki csak kövér földben díszlik, ... Van olyan, akinek szegénység a világa. ... Ismét más növények a társas életet szeretik... Ismét mások a magányos életet kedvelik, ...”

²³ Gárdonyi Géza: *Titkosnapló*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1974, 110.

²⁴ Ld. Kelller Péter: *Az élő Gárdonyi-arc*. Szent István Társulat, Budapest, 2015, 247–257.

Érezvén, hogy nincsen sok ideje hátra, a hagymás növények példájával kezdi a kertészet titkaiba beavatni fiát.

Nem tudja végigmondani, sejtetve ezzel, hogy valami teljesen más rejtélybe vezetné be Jancsit, valami olyan titokba, amit a Mária képből elé lépő Margit magyaráz majd meg.

Margit szavaiból érthető meg, hogy az öreg kertész lilioma nem kerti virág, hogy az igazi *kertész* legfontosabb szerszáma a szeg, amivel keresztül kell szűrni a hagymát, hogy az elhaljon, és legjobb bölcsője legyen a magnak.

Az igazi *kertész* soha nem hervadó lilioma magyarázza meg Jancsinak a szeg misztériumát, a mindenkor megtartó és megmentő szakrális értékeket: az alázatosságot, a szegénységet, az áldozatvállalást, az irgalmat.

A magért elhaló és a magot tápláló hagyma, a reves fával és korhadttal kevert föld szimbólumok, metaforák.

A hagymába ültetett hagymamag a generációról generációra lelkiileg fejlődő magyarság képe.

A szöggel átszúrt hagyma a substitutio tan alfája és ómegája.

Az öreg kertész tudta, Margit elénk élte: a meghalt hagyma táplálja a legjobban a magot!

Az *Egri csillagok* nemzetmentő regényként született. Gárdonyi célja az volt, hogy a magyarság magyar példán buzdulhasson, és ne más nemzetek hőseit utánozza. A regény szakralitásáról annak ellenére kevés tanulmány szól, hogy Gárdonyi figyelmeztet a *Titkosnaplóban*, hogy a mögöttes üzenetekre figyeljünk. Erre a regényre különösen igazak zsoltáros szavai: „Istenünk, hallottuk saját fülünkkel, / atyáink elbeszélték nekünk a csodákat, / amelyeket napjaikban tettél, egykor régen. / Kezed népeket űzött el, őket meg letelepítetted, / nemzeteket zúztál össze, őket pedig megnöveltet. / Mert nem kardjukkal vették birtokba ezt a földet, / és nem is az ő karjuk segítette őket, / hanem a te jobbod és a te karod és arcod fényessége”. (Zsolt 44, 2–4)

A Jézus-követő és a munkásságát a nemzetért feláldozó Gárdonyi esetében a nemzetmentés gondolata az *Egri csillagok* kapcsán a Római levéllel is párhuzamba hozható: „Ki szakíthat el bennünket Krisztus szeretetétől? Nyomor vagy szükség? Üldöztetés vagy éhínség, ruhátlanság, életveszély vagy kard? Amint meg van írva: Minket minden időben teérted irtanak, s vágójuhok módjára tartanak. De mindezen diadalmaskodunk őáltala, aki szeret minket. Biztos vagyok ugyanis benne, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem jelenvalók, sem eljövendők, sem hatalmasságok, sem magasság, sem mélység, sem egyéb teremtmény el nem szakíthat bennünket Isten szeretetétől, amely Krisztus Jézusban, a mi Urunkban van. (Róm 8, 35–39).

A két kultúra harca Krisztus szeretetéről is szól. A vágójuhok módjára tartás reális veszély volt.

1552 azt üzeni, hogy Mária oltalma alatt állunk, ha Krisztusért harcolunk. A győzelem ugyanis Dobó imája meghallgatásának köszönhető. A történelmi helyzet hasonló volt, mint Szent István korában. Dobó Máriához és Szent Istvánhoz mondott imája a két szent okán Szent István király *Nagy legendájának* 14. fejezetére is emlékeztet. A legenda e fejezetének alaphelyzete rokon az 1552-beli állapotokkal: „egész Németország csapatait egyesítve ellenségként próbált rátörni Pannónia hatáira.”

Dobó ugyanúgy gondolkodik és tesz, mint Szent István, aki a *Nagy legenda* szerint: „megfontolván, hogy Krisztus segítsége nélkül mit sem tehet, kezét-szívét égnek emelte, és sérelmeit úrnője, az Örökszűz Istenanya, Mária elé tárva, ilyen szókra fakadt: „Ha kedved telik benne, világnak úrnője, hogy örökséged szőlejét ellenség pusztítsa, s a kereszténység zsenge ültetvényét irtsa, kérve kérlek, ne róják fel az én renyhességemnek, hanem inkább akaratom rendelkezésének. Ha a pástor bűnös, érdeme szerint ő maga lakoljon, kérlek, ártatlan juhokat dühöd ne sújtson.”

Eger vár védelmének története is hasonlóan alakul (a csata Te Deummal záródik!), mint a *Nagy legendában*: „E beszéd után Máriától már szinte megvigasztalva, magabiztosan útra kelt az ellenség irányába. Mindjárt másnap hírnök érkezett a germánok táborába minden egyes vezérhez, mintha a császár küldte volna, és parancsot adott át a visszatérésre. Mihelyt az ellenség visszavonult, és a szent felismerte, hogy Isten irgalmának oltalma látogatta meg, a földre borulva hálát adott Krisztusnak és szülőanyjának, kinek védelmébe magát és országának gondját szüntelen imában ajánlotta. A császár pedig megrémült övéinek ennyire váratlan kudarcától, és tudakolta, miképpen történt a dolog” A regény rejtett üzenete a legenda szavaival: „Mikor aztán belátta, hogy valóban visszatértetek, nem kételkedett, hogy ez Isten szándékából történt...”

A hivatalos irodalomtörténet *Az öreg tekintet*et nem sorolja a történelmi regények közé. Mondanivalója alapján azonban oda illik. Gárdonyi saját korának, a modern világnak problémáit elmélkedni át. A századforduló korában a modernitással kezdenek megkérdőjeleződni a tradicionális értékek, mint hazaszeretet, emberi kapcsolatok, család, másokért vállalt áldozat. Már nem a török támad, de ugyanúgy veszélybe kerülnek alapértékek, mint 1552-ben.

Az öreg tekintetes nemzetmegtartással kapcsolatban való említése meglepő lehet az életművet ismerők számára, mert az értelmezések legtöbbje szerint Gárdonyi nem tud más megoldást adni a regényben felvetett kortörténeti (társadalmi, családi, stb.) problémákra, mint az öngyilkosságot.

Gárdonyi értékszemléletének ismeretében öngyilkosságról azonban nem lehet szó, mert az idegen az írótól.²⁵

²⁵ Ld. Keller Péter: *Tették okai... Gondolatok Gárdonyi Géza Az öreg tekintetes című kisregényéről*. In: Gárdonyi Géza: *Az öreg tekintetes*. Budapest: Szent István Társulat, 2019. 131–155.

Másképpen kell tekintenünk a műre.

Ha a szakralitás felől közelítünk a regényhez, akkor észrevehető, hogy a Rerum Novarum enciklikában felvetett problémákra figyelmeztet.

Ha Csurgó személyét elemezzük, akkor nem szabad nem tudomást venni arról, amit Gárdonyi maga mond: Csurgó „egy ismeretlen világ képviselője; egy ó-magyar, aki kilép a képrámából, s leül az élők közé”.

Az ismeretlen világ, az ó-magyar és az élők egy mondatba sűrítése okán beszélhetünk történelmi regényről.

Ugyanezen mondattal az író arra is felhívja a figyelmünket, hogy Csurgó több kor embereként létezik egyszerre.

Az órásné, a varga és Csurgó találkozásakor a varga prófétának nevezi: „Íme ahogy mondtam: az Isten elküldi az ő angyalát a szükség órájában és mindeneket megvigasztal. Így van ez uram. Ön nem is tudja, hogy önt az Isten küldte ide, csak egy belső sugallatot érzett, amely azt mondotta: Kelj fel és eredj az özvegy órásnéhoz. Ön pedig felkele és eljőve, teljesítvén az Úrnak akarátát.”²⁶

Csurgó két prófétára is emlékeztet: Illésre és Jónásra. Illésnek azt mondj az Úr: „Kelj fel, s eredj a szidoniak Száreftájába, s tartózkodj ott: íme, meghagytam ott egy özvegyasszonynak, hogy tápláljon téged.” (1 Kir 17, 9)²⁷ Jónásnak pedig: „Kelj fel, menj Ninivébe, a nagy városba, és hirdesd benne, hogy gonoszsága felhatolt élem.” (Jón 1, 2)²⁸

Csurgó mindkét prófétával rokon. Illéshez hasonlóan konkrét személyhez jön: az özvegy órásnéhoz, aki modern világban is örök értékeket megtestesítő életcéllal „táplálja”. Csurgó jó ügyeket szolgálhat, árvákat gyámolít, halottat temet. Jónáshoz hasonlóan – a Rerum Novarumnál radikálisabban – megtérésre buzdít: „Még negyven nap, és Ninive elpusztul!” (Jón 3, 4).

Csurgó addig ó-magyar, míg veje le nem marházza. E jelenet után új időszámítás nyílik, Csurgó a modern világ gépemberévé válik, aki nem tudja, mit csinál. Nem lát, csak néz arra a helyre, ahol a doktor állt. Megszűnik igazi valója. Gépiesen sétáló lépésekkel kezd menni. Amikor a vargával találkozik, látszik rajta, hogy néz, de nem lát. Nem ügyel semmire. Nem veszi észre azt a villamost, amit a fővárosba érkezésekor csodált. A bárkán ülő asszonyt sem veszi észre.

A rendőri hír szerint egy életunt öreg úriember vetette magát a Dunába.

Igen ám, de Csurgó nem volt életunt. Az ó-magyar nem halt meg.

Aki a bárka szélén állt, az nem vetette magát a Dunába. Beleborult! A beborulás nem aktív tett!!!. Illés sem volt aktív, amikor tüzes szekérrel elragadta az Isten.

²⁶ *Az öreg tekintetes*, 125–126.

²⁷ Káldi-fordítás – azért ez, mert itt jobban érződik, hogy a varga szavai a Bibliára utalnak

²⁸ Káldi-fordítás – azért ez, mert itt jobban érződik, hogy a varga szavai a Bibliára utalnak

Nem is halt meg. Jónás sem volt aktív, amikor beledobták a tengerbe. Ő sem akkor halt meg. Őt Isten megmentette a cethal gyomrából. A próféta tehát nem halt meg!

A gépember halhatott csak meg.

Az öreg tekintetes nemzetmentő szakrális üzenete az, hogy nem szabad elszakadni a gyökerekről, mert halálra ítélt gépemberekké válunk. Vállalni kell a prófétaságot, tenni kell a jót, mint ahogyan Csurgó is tette! Nem szabad félni, hiszen „*az Istent szeretőknek minden a javukra válik*” (Róm 8, 28).

Összefoglalás

Gárdonyi élete sikeresnek tartott Jézus-követő élet. Családi gyökereiben szívja magába a szakralitást és a nemzetmentést. Irodalommal művészettel kapcsolatos fogalomrendszer szakralitás. Művein gyakorta átragyog szakralitás. *Írásai példabeszédek. Maga is vallotta és kortársai is figyeltek arra, hogy életművében a szakralitás és a nemzetmentés összekapcsolódnak.* Mondanivalóját tekintve *Az öreg tekintetes* is a történelmi regények sorába illik. Történelmi regényeiben már az is bibliai üzenet, hogy a főszereplők az egyes korok hétköznapi emberei, a kicsinyek, akik nem bölcselkednek, de akik képesek felismerni a világban az Istent. A történelmi regényeken átragyogó szakrális nemzetmentő üzenetek:

- a magyarság sorsa nem független a Gondviseléstől,
- a szeretet és a másokért felajánlott szenvedés nemzetet építő szakrális erő,
- Mária országa vagyunk,
- az értékeket hordozó nemzetet a Gondviselés pártfogásába veszi,
- nehéz időkben fel kell vállalni a prófétaságot,
- a prófétákat Isten nem hagyja el
- a gyökereit elvesztő ember és nemzet öngyilkosságba rohan.

Bíró-Balogh Tamás¹

Gárdonyi Géza három korai dedikációja

A termékeny írókkal – utóéletük szempontjából – alapvető „probléma” a nagy terjedelmű életmű. Egy fiatalon meghalt és/vagy viszonylag keveset publikáló szerzőről „egyszerűbb” monografikus jellegű áttekintést írni, mint egy hosszú életű és bő termésű íróról. És ez független az adott író kánonban elfoglalt helyétől: egy ismeretlen vagy elfeledett szerző és egy elismert és olvasott alkotó életművének feldolgozása hasonló feladatokat igényel, és csak a teendők arányaiban eltérő: míg első esetben néha az alapadatokat (születési és halálozási dátum, származás, iskolák stb.) is csak időigényes munkával lehet kikutatni, addig a kanonizált szerző esetében éppen a már meglévő adatok ellenőrzése és a nagyobb recepcióban való eligazodás, annak kritikai olvasása jelenthet kihívást.

Különösen igaz ez azokra az írókra, akiknek irodalomtörténeti helye változik. Jókai Mór, Mikszáth Kálmán, Móricz Zsigmond vagy Kosztolányi Dezső helye – természetesen – évtizedek is biztos az irodalomtörténetben, ugyanakkor jelzésértékű, hogy pl. Gárdonyi Géza, Krúdy Gyula, Karinthy Frigyes vagy a későbbi korokból Fekete István szakmai feldolgozottsága elmarad az övéktől: életművüknek nincs kritikai kiadása, levelezésüket nem gyűjtötték egybe, nincs életrajzi kronológiájuk stb., és bár vannak (voltak) kutatóik és születtek róluk érdemi irodalomtörténeti munkák, a valódi, szintetizáló nagy feldolgozás, a nagymonográfia elmaradt eddig. Pedig mindnégyen „megérdemelnék”.

Az alap kutatások közé tartozik – illetve tartozna – a dedikációk összegyűjtése is.

Két korábbi közlés² után alábbiakban Gárdonyinak három olyan dedikációját adom közre, amelyek még a „nagy” művek előtt, az első alkotói korszakában megjelent könyvekben találhatók. Mindhárom példány egy szegedi tulajdonos gyűjteményében található.³

¹ A szerző a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógiai Kar Alkalmazott Pedagógiai Intézete Tanítóképző Tanszékének főiskolai docense.

² Bíró-Balogh Tamás: *Gárdonyi Géza három dedikációja*. In: *Agria*, 2021. ősz. 96–102., *Még három Gárdonyi Géza-dedikáció*. In: *Agria*, 2024. 4. sz. Tél, 189–194.

³ Itt köszönöm meg az Antikvarium.hu vezetőjének, Chovanecz Baláznak segítségét, akinek szíveségéből a tételeket még aukcióra bocsátásuk előtt láthattam és írhattam róluk.

Novellák (1894)

A fiatal Gárdonyi már ismert, de még nem volt igazán befutott író, amikor a *Novellák* című kötetét kiadta 1894-ben a Singer és Wolfner. Több könyve megjelent már ekkor, újságíróként is jegyezték nevét, de még az igazi nagy sikerek (*Egri csillagok*, *A Bor*, *A láthatatlan ember*) előtt állt. Fiatal íróként kereste a kapcsolatokat, a helyét a magyar irodalmi-kulturális életben, s mivel – az írás mellett – a festés is ifjúkorától foglalkoztatta, gyakran rajzolt és festett; sőt, 1891-ben egy képét kiállították a szegedi festők(!) tárlatán, természetesen a képzőművészek között is voltak ismerősei. Ezért is adhatott elismerése gyanánt egy példányt a *Novellákból* Margitay Tihamérnak, az alábbi ajánlással:

Margitay Tihamér / festőművész urnak / tiszteletem jelekül / Gárdonyi

A címzett jól ismert magyar festő: Margitay Tihamér (1859–1922) Székely Bertalan növendékeként, majd a müncheni képzőművészeti akadémián folytatta tanulmányait. 1881-től volt jelen a hazai képzőművészetben, pár évvel később már országos népszerűsége tett szert. Festményei ma is „jó áron” cserélnek gazdát.

Margitay roppant népszerű volt, s nemcsak mint festő: a Nemzeti Szalon titkáráként (ahol Margitay töltötte be az elnöki posztot) őt közvetlen közletről ismerő Rózsa Miklós szerint „a szó szoros értelmében ő volt az akkori leányálom” (*Rózsa Miklós visszaemlékezései*, kézirat), és Krúdy Gyula is mint a kor „legszebb férfijáról” írt róla, arra keresve a választ, miért lehetett, hogy Margitay népszerűsége egy időben Munkácsyét is meghaladta: „Sohase láttam még ilyen festőművészt, aki mindig olyanforma volt, mintha a saját vásznáról lépett volna ki. De hát nemcsak a festő, a Margitay képek mintájára volt formálva akkor egész Magyarország... Évtizedeken át Magyarország szebbik neme Margitay Tihamér ecsetjétől tanult mosolyogni, az eladólány tőle leste el a vőlegényváró mosolyt, a bakfisch – akitől udvarlója thuják közt csókot rabolt, tőle tanulta meg az árnyalatos nevetéssel enyhített durcás arckifejezését. Nem a műértő gourmanok piktora volt, hanem a modellje, a középosztályé, akik szívesen látták a maguk korát és életét a napfényben, a derűs koloritban, mint egy eszményítő tükörben.”⁴

Nem bizonyos, hogy Gárdonyi és Margitay ekkor személyesen ismerték egymást – de az bizonyos, hogy tudtak a másiktól: a *Novellák* megjelenésekor már publikáltak „együtt”: pl. az *Ország-Világ* című folyóirat 1892. karácsonyi számá-

⁴ A szöveghelyeket idézi: Kovács Ágnes: *Magyarok Münchenben* 8. Gróf Margitay Tihamér – aki a magyarok szalonjait festette. Artmagazin online, 2009. máj. 18.

ban, ahol Gárdonyinak írása, Margitaynak pedig festményreprodukciója jelent meg.

Az idősödő Gárdonyi pedig egy regényébe talán bele is írta a festőt. Az *Ida regénye*, amely folytatásokban 1920-ban, de könyv alakban csak a szerző halála után, 1924-ben látott napvilágot, részben a festők világában játszódik, kiváltképp a müncheni magyar festőművészek műterméibe és a müncheni magyar kolónia életébe ad bepillantást. A regény egyik értelmezője szerint azonban Gárdonyi ekkor már eltávolodott a tehetségét a polgári divat aprópénzére váltó Margitay festészetétől, mert bár a regényben „felidézett festmények egyike sem kerül megnevezésre”, sorolni lehetne „azokat a magyar festményeket, amelyeknek a vizuális világát a regény ironikusan kifaragva (pl. Margitay Tihamér festményei) vagy éppen komolyan véve fordít le verbális világgá”.⁵

A kötet megjelenését a *Corvina* könyvészeti szaklap 1894. február 20-i száma regisztrálja. (S talán már ekkor adott vagy küldött az író belőle tiszteleti példányt a festőnek.) A *Novellák* azonban egyszerre jelent meg Gárdonyi a *Tárczák* című gyűjteményével, így a korabeli kritika is együtt írt róluk, összehasonlítva a kettőt: A *Tárczák* „csupa napilapokban megjelent tárcákat foglal magában. Tanúskodik a kötet arról, hogy Gárdonyi Géza invenciója jelentékeny s kiváltképp, hogy ízléses ember. A mindinkább meghonosodó fin de siécles ízetlenkedéseket jobb érzéke folytán kerüli. Egy-egy szerény tárca szerényebb keretében elmond egy-egy tréfás falusi, kisvárosi vagy fővárosi históriát vagy inkább tréfát, s nem számít többre, csakhogy jobb kedvű közönség elmosolyodik a megjegyzéseken s a mese furcsaságain. Csak itt-ott látszik meg, hogy Gárdonyi kezd belekerülni a főváros áldatlan légkörébe, mely termékennyé teszi az író s mégis sivárrá. (L. *Megismételt idill*). De bízunk benne, hogy vigyáz majd magára s a maga poétai lelkére, s hogy mindig többre fogja becsülni az ízléses poétai holmit – ha kevésbé hatásos is –, mint az ízetlent, ha falrengető hahota fakad is a nyomában.

A másik kötet címe: *Novellák*. Tán csak azért kapta ez a kötet ezt a komolyabb hangzású titulust, mert kevesebb a tréfa benne. Mert e novellák is csak tárcaszerekek; egy-egynek terjedelme is csak akkora, hogy épp megszorulhat egy napilapban a vonal alatt. Mégis meglátszik az egyes novellákon, hogy gondosabban írta Gárdonyi e komolyabb tárgyú tárcákat. Aminthogy kellett is, hogy így legyen. Mert tréfán kacag az ember, ha ízetlen is, ha ostoba is. De ami komoly, az csak akkor hat, ha igazán van megfelelő komoly eszköze, amellyel hason. De épp ezért kissé jobban megválogattam volna e kötet egyes darabjait. A *Mi az a szerelem?*

⁵ Kovács Gábor: *A véletlen, az esetleges és a többértelmű. Gondolatok a felismerés komparatistikai problematikájáról*. In: *Műfaj és komparatistika*. Szerk.: Szávai Dorottya, Z. Varga Zoltán. Bp., 2017. Gondolat. 326–347.

mellé nem tettem volna oda a *Csodálatos történetet*, mert a diszharmonia így kirívó. Legkedvesebb e kötetben az *Annuska apáca lesz* című novella, mely igazán élvezetes olvasmány s a maga egyszerűségével elragadó. Jól tenné Gárdonyi Géza, ha azon az ösvényen maradna, melyet ezzel a kis novellával jelölt ki magának. Falrengető hahota s falrengető taps tán kevesebbé jut majd így osztályrészéül. De őszinte elismerés annál több, jó barátok inszenázta harsogás helyében.”⁶

A *Novellák* kötet maga is ritkaság. Az utóbbi években mindössze egyetlen másik dedikált példány bukkant fel belőle – és dedikátlan is csupán egy. És mivel „iker-könyvekről” van szó, nagy valószínűség szerint Margitay a *Tárczákból* is kapott (ami szintén ritkaság, abból is egyetlen, dedikátlan példány futott eddig árverésen) – de ez a példány még lappang.

A kötet történetéhez hozzátartozik annak későbbi tulajdonosa. Margitay Tihamér 1922-ben önkezével vetett véget életének. A kötet vélhetően ezután – a címlap felső részén olvasható tulajdonosi névbejegyzés szerint – Selbstmann Henrik (1883–1941) gépészmérnök, gyárigazgató birtokába került. Viszont azt, hogy miképpen vándorolt a festő könyvtárából a Rothmüller S. Fém- és Bádógárugyár igazgatójához a becses példány, még megválaszolandó kérdés.

Április. Költemények (1894)

A szintén 1894-ben megjelent *Április* című kötet mára ugyancsak feledésbe merült a későbbi nagy művek árnyékában, pedig a „korai” művek nélkül Gárdonyi későbbi regényeinek sikere sem lett volna garantált: valójában ezek, a saját korukban népszerű művek teremtették meg az író korabeli olvasóközönségét.

Gárdonyi ekkori olvasottságára jellemző, hogy könyvei gyors egymásutánban sorjázta. 1894 *januárjában* az Alumnery Robert álneven közreadott *A világjáró angol* című „kacagtató” regényéről cikkeztek a lapok, de *februárban* már saját nevén jött ki a nyomdából két kispróza-kötete (*Novellák* és *Tárcák* címmel), s ugyancsak *februárban* egy megzenésített verse (*Rózsa termett a kertemben...*) is megjelent kottaként,⁷ *márciusban* viszont már új regénye („regény a tanítói életből”) indult meg folytatásokban *A lámpás* címmel, és ugyancsak márciusban adták hírül, hogy hamarosan megjelenik majd Gárdonyi „sajtó alatt levő verseskönete”, az *Április*, amelynek darabjai „mellett senki sem ütögette a reklám nagydobját, nem is szorulnak senki ajánlgatására vagy dicséretére”, mert „aki ezeket elolvassa, el fogja ismerni, hogy olyan üdén, bájosan, annyi egyszerűséggel és gráciával verset

⁶ *Magyar Génius*, 1894. márc. 4. 160.

⁷ *A zenepiacról. Fővárosi Lapok*, 1894. márc. 1. 510.

ma kevesen írnak a magyar irodalom zengő berkeiben, mint amilyenell az *Április* minden kis dalocskáját megformálta Gárdonyi Géza”.⁸ A kötet – nomen est omen – április közepén jelent meg,⁹ az első kritikák róla pár nappal korábbiak. (És a sorhoz hozzá lehet tenni, hogy *májusban* már *A legvígabb magyar regényét* hirdették, *júliusban* az *Örök naptár* című kötetét, *decemberben* pedig *A nagyapó tréfáit*. Stb.)

Az áprilisban megjelent *Április* „egy hosszabb verses monológuson kívül többnyire dalokat, apró szatírákat tartalmaz”, s benne a szerző ugyan időnként „átvándol excentrikus tréfáihoz is, melyek prózai műveiben sűrűk, de mégsem annyira, hogy a könyv szelíd, csöndes alaphangján változtatna, és az „igen csinos kiállítású” *Áprilist* mindenképp az utóbb hírre kapott jeles költeménykötetek” közé lehet sorolni.¹⁰

Ennek egyik darabját Gárdonyi Géza dedikálva adta egy olvasójának. A kis kötet előzéklapján a költő (!) fekete tintás autográf ajánlása így szól:

Kedves kis tanítványomnak / Bodoky Irénnek / emlékül / Gárdonyi

A címzettől viszonylag keveset tudni. Bodoky Irén 1876. március 27-én született Devecserben, az érsekújvári Bodoky István és a devecseri Fonyó Rozália gyermekeként. Apja foglalkozása „bábos”, „önálló bábsütőmester” mester volt, azaz mézeskalácsot (mézeskalács bábokat) sütött (és talán gyertyát is készített). A családalapításkor Irén szülei nem voltak módosak; első gyermekük még „törvénytelenként”, azaz házasságkötés előtt született, viszont ahogy Bodakyék egzisztenciálisan megerősödtek kissé, és házasságot is kötöttek 1873 szeptemberében, a fiú is „törvényessé” lett. A Bodaky szülők számára fontos volt a gyerekek taníttatása, és a gyerekek is okosak voltak: két fiuk is a budapesti egyetem jogi karán végzett. – Irén Devecseren nőtt fel, majd Tömör Ferenc rábakecöli körjegyző felesége lett. Öt gyermekük született, de a felnőtt kort csak három érte meg. Rábakeczölön éltek. A család legidősebb gyermeke 26, a legfiatalabb viszont csak 13 éves volt, amikor édesanyjuk 1922. május 28-án meghalt, s erről a helyi sajtó is hírt adott: „Súlyos csapás érte Tömör Ferenc rábakecöli körjegyzőt, felesége, Bodoky Irén 46 éves korában hosszas szenvedés után elhunyt. Temetése tegnapelőtt délután volt nagy részvét mellett.”¹¹ A fiatal asszonyt a rábakecöli római katolikus temetőben helyezték örök nyugalomra.

⁸ *Magyar Hírlap*, 1894. márc. 18. 3.

⁹ *Corvina*, 1894. ápr. 20. 38.

¹⁰ *Április. Gárdonyi Géza költeményei. Budapesti Hírlap*, 1894. ápr. 18. 3.

¹¹ *Halálkozás. Sopronvármegye*, 1922. jún. 2. 4.

Annyi tudható még róla, amennyi most kiderült. Az ajánlás szerint ugyanis Bodoky Irén Gárdonyinak „kedves kis tanítványa” volt.

Mert Gárdonyi Géza – és ez a regényolvasók előtt nem feltétlenül köztudott – még Ziegler Géza néven nem íróként, hanem tanítóként kezdte pályáját; úgynevezett néptanító volt. A pedagógusképző iskola elvégzése és az egyéves tanítói gyakorlat teljesítése után előbb 1881/82-ben Karádon volt segédtanító, majd – képesített néptanítói oklevelének átvétele után – 1882. szeptember 5-től a Veszprém megyei Devecserben lett elemi iskolai tanító. Nem sokáig állomásozott itt sem. Még itt kezdte az 1883/84-es is, de 1883 végén felmondta itteni kinevezését, és 1884. január 20-tól már Sárváron tanított.

Devecseri diákjai szerették a fiatal tanítót, aki persze szerelmes is lett a másfél év alatt, írásai rendszeresen és egyre jobb lapokban kezdtek megjelenni, itt kezdte el írni első regényét is, és itt született meg a *Fel nagy örömmre* kezdetű karácsonyi templomi ének, melynek zenéjét és szövegét is Gárdonyi szerezte. Egykori „kis” tanítványai sokáig emlegették, és a városban ma is ápolják emlékét: iskolát neveztek el róla, utcát is kapott, sőt, 2023-ban Gárdonyi Devecser díszpolgára lett.

Gárdonyi 1882–1883-ban tanította Devecserben az akkor hat-hétéves Bodoky Irént, aki a könyv megjelenésekor már nagykorú volt. Nem annyira „kis” tanítvány már. Gárdonyi gesztusa emlékező gesztus: számon tartotta egykori neveltjét, és könyvet adott neki. Hogy mikor és holt találkoztak, egyelőre homályba vész (a két életút más kereszteződéséről, találkozásáról nincs információ), mindenesetre maga a dedikáció a bizonyíték arra, hogy sem a dedikáló, sem a címzett nem feleltette el a másikat. Gárdonyi „meghatározó”, jó tanító volt, a kis Irén pedig jó diák.

Az *Április* kötet maga több szempontból is kivételes mű. Ez Gárdonyi első verseskötete, melyet a szerző életében csak egyetlen másik követetett, kijelenthető tehát, hogy – a jó visszhang és a népszerűség ellenére – nem ez volt Gárdonyi jellemző műneme. Az első versgyűjtemény ráadásul – a könyvszakmai sajtó szerint – „különösen igen sikerült alkotás”, mert „a nyomás tisztasága, a beosztás, a papíros és a könyv külső lapja egyaránt jó ízlésről tanúskodnak és e könyv becsületére válnék bármely elsőrangú nyomdának. E könyvecskére igazán el lehet mondani, hogy *elegáns* könyv.”¹² Dedikálatlanul is ritkán fölbukkanó kötete Gárdonyinak. Kézjeggyel, ajánlással gazdagított példánya pedig az utóbbi évtizedekben mindössze egyszer futott hazai árveréseken korábban.

¹² *Könyvekről. Grafikai Szemle*, 1894. jún. 20. 101.

Ygazság a földön (1896)

Az *Ygazság a földön* 1896 karácsonyán a *Szegedi Napló* ajándékkötete volt olvasóik számára. Viszonylag nagy példányszámban készülhetett, mégis kevés maradt fenn belőle. Dedikált még kevesebb.

Gárdonyi korábban egy ideig Szegeden élt és ott dolgozott hírlapíróként, a kötet megjelenése idején azonban már nem a város lakója volt. Egykori – nem is oly régi – kapcsolatait működtetve mégis egykori munkahelye, a *Szegedi Napló* kiadásban és a lap nyomdájában készült el ez a kötet. (Könnyen meglehet, hogy éppen a lap szerkesztői, Gárdonyi egykori munkatársai kértek az időközben meglehetősen olvasottá vált Gárdonyitól kéziratot, hogy a lap előfizetőinek egy országosan ismert író művével „reklámozzák” a lapot.)

Az életműben kevésbé ismert, aktualizáló szatirikus verses „legenda” „a társadalom perifériájára csúszottak, a nyomorban tengődők iránti együttérzésének és részvételének ad hangot, s kíméletlenül támadja a kisemberrel nem törődő kormányt, az igazságtalan törvényhozást, valamint a krisztusi útról letért egyházat”, s témája „a politikai felszín látszatderűje és a társadalom mélységeiben meginduló válságfolyamatok fölfedezése, a valóság és a Millennium világának ellentéte”.¹³ Egykori lapja, amely az olvasókhoz juttatta ezt a művet, a könyv megjelenésekor nem fukarkodott a dicsérő jelzőkkel: „[Gárdonyi] Amiként megírta, úgy megírta, a maga föltétlenül tiszta magyarságával és szép színes beszédével ez a magyar poéta, az ő tudásával, amely az egyszerűséget keresve éri el a modern sablonok fölött az erős hatást. Az ő igazsága, ez az úr, amelynek elől van az ypszilonja, mivelhogy nem hátul nemes, hanem elől, igen szépen beszéli el egy mélyen érző lélek és mélyen látó szem által tapasztalt minden bajokat. Ennyit el kellett mondanunk róla, de tovább nincs jogunk, hogy dicsérjük. Ezt a költeményt veszik a lap előfizetői karácsonyra a laptól egy külön könyvben.”¹⁴

A kötetbe írt dedikáció szövege ez:

Vidacs Jánosnak / rabtársi üdvözléssel / Gárdonyi

A Gárdonyira jellemzően szűkszavú, de rövidsége mellett mindenképpen rendhagyónak számító ajánlás mindazonáltal nagyon pontos, Gárdonyi megragadta benne a címmel való kapcsolatának lényegét: együtt ültek. Szebben mondvá: együtt raboskodtak.

¹³ Szoviár János: „Azt mondd-e, hogy versnél szebb a próza?” Tollvonások Gárdonyi Géza lírikusi portréjához. In: *Agria*, 2013. ősz. 172–185.

¹⁴ *Igazság a földön*. SZN, 1896. dec. 25. 6.

Vidats János (1862–1940) olasz családból származó hírlapíró, jogász, MÁV főfelügyelő. Fiatal jogászként birkózó- és vívóegyesületi tag volt, mellette újságíró és vasúti hivatalnok. Az 1880-as években többször is a sajtóba került párbajai miatt. Egy ideig élt Szegeden is (a börtönéveken kívül is), később Miskolcra költözött feleségével, ahol részt vettek a város kulturális és szociális életében: kórházat, gyermekotthont, polgárőrséget szerveztek, jelentős szerepe volt a városvezetésben is.

Párbajvétség miatt került a szegedi államfogházba.

Vidats büntetést kiváltó esete Zágrábban történt 1887-ben, amikor egy pisztolypárbajban halálosan megsebesítette Kovács Sándort, és ezért 1888-ban a kaposvári törvényszék három évi államfogházra ítélte. Ezt 1890-ben hagyta jóvá a Kúria (közben Vidats mint a *Budapesti Újság* „belső dolgozótársa” dolgozott), büntetését 1890. szeptember 19-én kezdte meg Vácott. Szegedre 1890. november 11-én került, ahonnan a büntetési idő letelte előtt, 1893 márciusában királyi kegyelemmel szabadult.

Gárdonyi kétszer is ült, mindkétszer párbajozás miatt. Először az 1889. január 16-i viadala után ítélték 14 napra és 1890. augusztus 2-án vonult be, másodszor pedig az 1890. július 19-én Újlaki Antal hírlapíróval történt kard általi elégtétele miatt kapott egy hónapot.¹⁵ 1891. április 10-én vonult be újra, május 10-én szabadult – és utána gyorsan el is költözött Szegedről, Aradra.

Ez utóbbi fogsága alatt találkozott Vidats Jánossal, ekkor voltak „rabtársak”.

A szegedi államfogházat nem sokkal korábban nyitották meg, 1890. május 1-jétől fogadta „vendégeit”, akik közül legtöbben párbajvétségért, sajtóvétségért vagy izgatásért kerültek ide. „A büntetés itt alig állt másból, mint a szabadságnak kíméletes elvonásából. Az államfogház lakói nem is rabok, csak foglyok voltak. Nappal érintkezhetek egymással, házi vagy vendéglői kosztot hozathattak be, újságot olvashattak, leveleiket fölbontatlanul kapták kezükhöz, csupán éjjel voltak elkülönítve.”¹⁶

Alátámasztja ezt a dedikáció címzettjének egy visszaemlékezése is. A Gárdonyit tizennyolc évvel túlélő Vidats János egy későbbi cikkben felelevenítette a szegedi hírlapíróval közös fogságát: „Mondhatom, hogy én nyitottam meg Gárdonyi Gézával együtt a szegedi államfogházat. Gárdonyit szintén párbajozásért ítélték el. Három évet töltöttem az államfogházban... Az udvaron gyönyörű parkot létesítettünk és különös játékokkal szórakoztunk. Szegény Gárdonyinak volt az ötlete a vadászbáték. Fürjeket hozattam be a fogházba, levágtuk szárnyaikat és fehérre meszeltük a madarakat. Gárdonyi volt a vizsla, én voltam a vadász. Gárdonyi

¹⁵ *Hírlapírók párbaja. Szegedi Hírek*, 1891. márc. 13. 6.

¹⁶ Péter László: *A szegedi államfogház. Magyar Nemzet*, 1986. febr. 25. 4.

négykézláb futott az udvaron a fürjek után, és ez a multság sok derűs órát okozott nemcsak nekünk, hanem a fogház tisztviselőinek is.”¹⁷

Amikor Gárdonyi a közös fogság után fél évtizeddel megjelent könyvét dedikálta „rabtársi üdvözléssel”, ezekre az időkre utalt.

Angyal szobor, Santa Maria Maggiore-bazilika, Róma

¹⁷ Régi emlékeiről beszél a letűnt idők legendás párbajhőse. Vidats János híres gavellér halálosvégű és véres párbajszorozatai. 8 Órai Újság, 1934. aug. 19. 6.

Lisztóczy László

„Voltunk, vagyunk és leszünk!”¹

Benedek Elek pályaképe

„Hős volt, bátor és igaz, ennek a földnek egyetlen szemünk előtti vértanúja, testvére a régieknek, akiket úgy szeretett: Apáczaiknak, Mikes Kelemennek, Kőrösi Csomának, a keveseknek, az örökké élőknek.” Tamási Áron gyászolta így, sorolta a székely halhatatlanok közé Benedek Eleket. Testvére volt a régieknek az „édes anyaföld” szerelmében, az iránta való hűségben és önfeláldozásban.

Kisbacont olyan jelképpé avatta, amilyen például Széphalom. Ez az Erdély keleti részén, Székelyföld Erdővidék nevű táján elterülő maroknyi falucska nemcsak születésének és halálának a színhelye, hanem írói világának az archimedesi pontja és a születő romániai magyar irodalom egyik bölcsője is. „Nincs magyar író, aki testben, lélekben annyira rabja lett volna szülőfalujának, mint ő... Magyar falu aligha szolgáltatott több irodalmi tárgyat, mint Kisbacon: temploma, temetője, erdeje, ifjú és öreg emberei s azok életének szívhez szóló apró eseményei, mint meg-megújuló dallam, minduntalan visszatérnek Benedek Elek írásaiban” – írta róla fiatal barátja és munkatársa, életművének egyik legjobb ismerője, Szondy György. Az újabb magyar irodalom térképére ő rajzolta rá a székely etnikumot, s tette ezt anélkül, hogy néprajzi és nyelvjárási kuriózumoknak, a falu egzotikus szemléletének, a láthatárszűkítő provincializmusnak hódolt volna. Az impériumváltkozás után önmagára eszmélő romániai magyar irodalom tágabb egységében ő testesítette meg a székely gondolatot, védőszárnyai alá húzódtak azok az írók, akikkel összefűzte a közös származás köteléke és küldetése.

Nem feledte el szülőföldjét akkor sem, amikor 1877-ben, tizennyolc évesen – miután leérettségizett a székelyudvarhelyi református kollégiumban – Budapestre került bölcsészhallgatónak, s negyvennégy éven át ott marasztotta a továbbtanulás, majd az írói hivatás és a családalapítás, a kenyérkereset gondja. Négy esztendő után megszakitotta egyetemi tanulmányait, s azzal a szándékkal tért vissza ismét Kisbaconból az ország szívébe, hogy tollával fogja meghódítani. *Édes anyaföldem!* című memoárjában lírai szavakkal örökölte meg a búcsú pillanatait. Az édesanyja által szőtt székely ruhában útjára induló „tékozló fiú... még egy meleg pillantást” vetett „a vasúti kocsi ablakából erdőzúgásos, vadgalambszólásos, szép Erdővidék felé”, ezzel a „szent fogadalom”-mal köszönt el tőle: „Tied a szívem, tied a lelkem, tied mindenem, édes anyaföldem!”

¹ Elhangzott Budaörsön 2025. szeptember 30-án, Benedek Elek születésnapján, a Magyar Népmese Napján

Fogadalmához sírig hű maradt. „Jövevénynek” érezte magát a fővárosban, „aki azért jött... Székelyországból, hogy meséljen a pesti gyerekeknek s mesélés közben beléjük plántálja a magyar szót – s talán a magyar lelket is”. Sorsát a székely kivándorlókéhoz hasonlította, akik Amerikában próbáltak szerencsét, de szüntelen az „édes anyaföld” felé szállt a sóhajtásuk. A székelység szószólója volt népköltészeti gyűjtőként és mesemondóként, elbeszélőként és történetíróként, elsősorban szülőföldje boldogulásáért küzdött, pörölt a régi Magyarország hatalmasságaival újságíróként, lapszerkesztőként és függetlenségi politikusként.

1884-ben feleségül vette Fischer Máriát, a zsidó hitű, okos és szép budapesti trafikos lányt, aki élete végéig hűséges társa maradt. Esküvőjükön reverzalist adott férjének, és ő is áttért a református hitre. Házasságukból hat gyermek született. Közülük a legidősebb, Benedek Marcell író, irodalomtörténész, műfordító is beírta a nevét a magyar kultúra történetébe. Az ő fia, Benedek István íróként és művelődéstörténészként úgyszintén méltó folytatója ennek az örökségnek.

1887 és 1892 között Székelyföld követeként országgyűlési képviselő volt. Bemutatkozó parlamenti beszédét – idea-emberségére oly jellemző módon – a magyar gyermekirodalom korabeli állapotáról tartotta. Másnap karikatúrák jelentek meg róla, amelyek modern Don Quijote-ként ábrázolták. Parlamenti munkájának a befejezése után néhány évig Apponyi Albert oldalán még részt vett a függetlenségi párt tevékenységében, 1902-ben azonban végleg hátat fordított a politikának, amely a legkevésbé sem igazodott az ő erkölcsi normájához. Egyszer s mindenkorra visszatért – egy idevágó vallomását idézve – a legmagasabb rangú politizáláshoz: a mesemondáshoz. A pártpolitika színpadán eltöltött éveknek az volt az egyik hozadéka, hogy életre szóló barátságot kötött a századforduló egyik legjelentősebb magyar államférfijával, Apponyi Alberttel.

Igazi otthonának mindvégig Kisbacont tekintette, szüleihez sűrűn hazalátogatott, s kezdettől fogva élt benne a fészekrakás, a hazaköltözés vágya. Könyvei – jórészt a honfoglalás ezredik évfordulójára megjelent ötkötetes *Magyar mese- és mondavilág* – jövedelméből 1896 és 1898 között építette föl szülőfalujában azt a hajlékot, mely ezután mindig hazavárta. „Ebbe a házba be van falazva a lelkem, a téglákat, melyeknek mind-egyik darabja egy-egy könyv, az én véremmel kevert mész ragasztja össze” – idézte visszaemlékezésében Kőműves Kelemenné balladáját. Itt talált megnyugvást évről évre tavasztól ősziig, a mezei munkák idején visszatelepedése előtt is. Innen menekült az anyaországba feleségével együtt 1916-ban a hadüzenet nélkül Erdélyre támadó román csapatok elől. Sok zűrzavarral és megpróbáltatással járó útjuk során – amikor a nagy tömegben el is sodródtak egymás szeme elől, s csak nehézségek árán találkozhattak újra – megfogadták, hogy „sem élve, sem halva el nem hagyják egymást”.

Ettől a „meseház”-tól szakította el 1918 októberétől 1921 augusztusáig a nagy összeomlás és az új – a trianoni békediktátum által kijelölt – országhatár. A kényszerű

háromévi távollét és az őket az idő tájt ért tragédia érte meg benne az elhatározást, hogy végleg Kisbaconban telepszik le. Honvágyát és elszántságát csak fokozta, hogy szülőföldjét szinte elérhetetlen messzeségbe sodorta, a hazafelé vezető utakat tövis-sel lepte el a történelem vihára.

Felesége 1919. szeptember 21-én hazaszökött Kisbaconba második gyermekükkel, a tüdőbajban szenvedő Jánossal, reménykedve az otthoni tiszta, ózondús levegő gyógyító hatásában. Áldozatvállalása nagy fájdalommal zárult: fiuk 1920. szeptember 5-én meghalt. Édesanyja egyedül temette el őt, majd visszatért Budapestre férjéhez. Hazaérkezésekor megismételték korábbi fogadalmukat, hogy soha el nem hagyják egymást.

Benedek Elek épp akkor fejezte be *Édes anyaföldem!* című memoárját, melynek utolsó bekezdéseiben így fogalmazott: „Mindent elvehetnek tőlünk, de azt a talpalatnyi földet, szüleink és gyermekünk sírja közt, el nem vehetik... Ide temetnek Téged is, testben-lélekben velem = egy Mária! Együtt álmodjuk át a Végtelen éjszakát... Tavasz nyíltán hazamegyünk, Mária.”

Ígéretét valóra is váltotta. Amikor úgy látszott, hogy élete értelmé semmivé foszlik, a legteljesebb és a legkövetkezetesebb hűség parancsának engedelmeskedett: a haza helyett a szülőföldet, a város helyett a falut, a többségi lét helyett a kisebbségi sorsot választotta, a száznál több könyvével megteremtett, biztos egzisztenciát az újrakezdés kockázatával cserélte föl. Akkor döntött a hazatérésről, amikor mintegy kétszázezren menekültek el Erdélyből a reménytelennek ítélt jövő elől. Magyar Lajos, a kiváló sepsiszentgyörgyi költő ezért nevezte őt „szembejövő” embernek. Ezt a gyönyörű verset teljes terjedelmében szeretném idézni. Címe: *A szembejövő*, alcíme: *Benedek Elek arcképe 1921-ből*:

*Háborúk üszkén, birodalmak romján
egy férfi jön a szülőföld felé.
Jön szembe a futók megriadt hadával,
és semmi sincs, mi megrettentené.*

*Háborúk üszkén, birodalmak romján
egyedül jön ő és fegyvertelen,
ősz szélben leng szép ősz szakállá,
és bölcs mosolya fölsüt szelíden.*

*Ki küzdeni olykor tágabb térre vágyott,
most jön az örök szülőföld felé.
Tarsolyában kincset hoz: új világot,
és minden kincs az elesetteké.*

*Háborúk üszkén, birodalmak romján
fát ültet, szánt, kaszál és arat,
s mikor az embert ronggyá kicsinyítnék,
akkor nevel fel bátor fiakat.*

*Háborúk üszkén, birodalmak romján
egyetlen hite maradt még: a nép,
a bajlított nép, a vad vihart kiállott,
ki szövi mégis az idő szóttetését.*

*Egy férfi jön az örök szülőföldre,
fegyvere szelídség, ő harca a béke.
Szava a földbe hull s nyomán kinyílik
virágnak virága – ember reménysége.*

A Székely népballadák című antológiával – hazaköltözése előtt az utolsó Budapesten megjelent könyvével – búcsúzott el anyaországi olvasóitól: „Bokrétát kötöttem a székely népballada-költészet legszebb virágaiból, szeretettel nyújtom át nektek, magyar testvérek. Aki ezt a bokrétát kötötte, a virágok egy részét maga gyűjtögette ifjúkorában, s keblébe rejtve hozta fel a székely havasok közül az anyaország szívébe. E néhány szál virággal indult „hódító” útjára a tizenhét éves gyermekifjú, s megfutván negyven esztendőnél hosszabb írói pályáját, a szülőhazájába tán örökidőre visszatérő öregember e bokrétával búcsúzik tőletek.” Az előszót 1921. július havában keltezte.

Kevéssel ezt követően, augusztus 3-án feleségével együtt vonaton érkezett meg Ágostonfalvára, onnan lovas szekéren tette meg az utat Kisbaconba. Élete utolsó, legküzdelmesebb és legszebb szakaszát az „édes anyaföld”-ön töltötte.

Akkor tért vissza Erdélybe, amikor tollára, feddhetetlen jellemére égető szükség volt: a hatalomváltást követő korszak bénultságából akkortájt tért magához és kereszte helyét az új államiság keretei között az erdélyi magyarság. Az ősz „Elek nagyapó” korát meghazudtoló aktivitással, „ifjúi lelkességgel” kapcsolódott be abba a munkába, mely elárvult népe talpra állítására, a továbbélés feltételeinek a megteremtésére irányult.

Hazaérkezésekor a tennivalók megítéléséről két ellentétes vélemény ütközött Erdély magyar szellemi életében. Az egyik tábor a Deák Ferenc-i hagyományt követő passzív ellenállásban jelölte meg a követendő magatartást. Velük szemben lépett föl az Ady Endre és a Nyugat-mozgalom eszméin fölnevelkedett polgári radikális értelmiség, mely az új államrendbe történő beilleszkedéstől, az alsó néposztályokat is mozgósító, demokratikus összefogástól, a román-magyar megbékéléstől várta a kibontakozást. Benedek Elek szívvel-lélekkel az utóbbiak táborához csatlakozott, „a

tevékeny önszervezés elvét”, a munka, a szorgalom, a cselekvő erények hatalmát hirdette. „Dolgozzatok, dolgozzatok!” – ez a két szó ismétlődött abban a riportban is, amelyet a Kisbaconba látogató Zágoni István készített vele, s a *Keleti Újság* 1921. november 15-i számában jelent meg. Az idézett szavakba tömörödött a kisebbségi sorsot önként vállaló Benedek Elek első és legfontosabb üzenete, amelyet az erdélyi magyarsághoz intézett. A felszólítás több volt közhelynél: állást foglalt a passzív ellenállás híveivel szemben. Itt is, másutt is józan helyzetfelmérésre, aktivitásra, a gyulafehérvári határozatokban megígért kisebbségi jogok érvényesítésére buzdított. A cselekvő, áldozatra is kész nemzet- és szülőföldszeretet gyakorlásában ő járt elől jó példával.

Szerteágazó tevékenységének legszebb fejezete a *Cimbora* című gyermeklap történetével fonódott össze. Szerkesztése Benedek Elek erdélyi éveinek – s egyben a romániai magyar irodalom hőskorának – az egyik legheroikusabb vállalkozása volt. Kisbaconból egymaga irányította a Szatmáron kiadott, hosszú ideig Nagybányán nyomtatott hetilapot. Egy-egy szám anyagát, a gondosan átfésült és gyakran általa lemásolt kéziratokat három héttel a megjelenés előtt kellett postáznia, ügyelve arra, hogy az újság így is friss, eleven maradjon. Külön levelezett a kiadóhivatallal, a nyomdával, az írókkal, a kolozsvári és nagyváradi cinkográfusokkal, s ehhez járult még az olvasók, a „*Cimbora*-unokák” serege. Utolsóként az *Elek nagyapó üzeni* című rovat anyagát tette postára, hogy levelező partnereit minél rövidebb ideig várakoztassa válaszaival. Az emberpróbáló nehézségek közepette föl-fölszisszent olykor: „Ha volnának ellenségeim, s képes volnék az átkozódásra, azzal átkoznám meg, hogy *falun* szerkesszenek újságot!”

A romániai magyarság akkor felnövekvő nemzedéke jórészt az ő gyermeklapjából szerezte meg vagy egészítette ki történelmi, anyanyelvi és irodalmi műveltségét. Különösen sokat jelentett ez azok számára, akik kényszerű okokból nem magyar iskolákban végeztek tanulmányaikat. Arra biztatta az anyanyelvükkel iskolán kívül ismerkedő unokáit, hogy minél gyakrabban írjanak neki, ezzel is gyakorolják magukat a magyar fogalmazásban és helyesírásban. Időnként kijavítva küldte vissza leveleiket, megdicsérte őket, ha írásukban fejlődést tapasztalt. A feledékenyeket figyelmeztette, hogy magyarul is tüntessék föl falujuk vagy városuk nevét. Egyik mesehőse, Veréb Jankó nevén gyatra helyesírású és stílushibákkal teletűzdelt leveleket tett közzé, és a saját könyvtárából jutalmazta a legjobb megfejtőket. „Az állam nyelvét meg kell tanulnotok, az édesanyátok nyelvét nem szabad elfelejtenetek” – ismételte meg újra és újra a híres mondatot szerkesztői üzeneteiben. Egy ideig ezt a mottót illesztette az *Elek nagyapó üzeni* című rovat élére: „A levélírás igen fontos szabálya: hol, melyik évben és melyik hónap hányadik napján kelt a levél!”

A gyermeklap *Magyar Pantheon* és *Híres erdélyi magyarok* című rovatai múltunk nagy egyéniségeit mutatták be. Részleteket közölt Szentimrei Jenő *Verses magyar*

krónikájából, amelyet a szerző „Elek nagyapó” buzdítására írt. A *Régi költők szólnak tihozzátok* sorozatban magyar klasszikusok versei jelentek meg, a főszerkesztő ezekből és magyar közmondásokból állította össze azt az idézetgyűjteményt is, amelyet „helykitöltésül” a nyomda rendelkezésére bocsátott. Alkalmanként tájékoztatta az érdeklődőket a romániai magyar irodalmi élet eseményeiről is. *Szép levél* címmel rovatot indított a legszebb, legértelmesebb levelekből. Nyári élménybeszámolóra évről évre pályázatot hirdetett. Azokat a leveleket és élménybeszámolókat publikálta a legszívesebben, amelyek az olvasók helytörténeti ismereteit gyarapították. Még arra is ügyelt, hogy a rejtvényeknek – ezeket a gyerekek küldeményeiből válogatta ki – magyar vonatkozása legyen. Ebben a szellemben ajánlott könyveket is levelező partnereinek. Nemegyszer eszmecserét folytatott velük, hogy városukban vagy falujukban milyen magyar történelmi és irodalmi emlék található. „A *Cimbora* sok éven át egyetlen kapocs volt a mi nemzedékünk és az impériumba nőtt legújabb generáció között. Tanítók, politikusok, társadalmi tényezők helyett a kapcsolatot egy hetvenes éveiben járó öregúr tartotta erdélyi magyarok régi és új kultúrája között” – méltatta misszióját Tabéry Géza.

Benedek Elek a „meleg szív és kemény gerinc” emberideálját testesítette meg. Világképe egyszerű és szilárd erkölcsi elveken alapult. Az egyik például így hangzott: „Állj a védtelenek, gyengék közé; az erősek, hatalmasok oldalán harcolni nem virtus.” Egy másik így: „ne félj, ne szégyelld szeretni a hazát! Ma a világpolgáriasság a divat, de te ne hódolj e divatnak. Inkább légy „vad magyar”, mint „szelíd hazafi”. Mennél jobban szaporodnak a szelíd hazafiak, annál inkább lesz szükség a vad magyarokra.” Egy harmadik pedig így: „Fajokat, felekezeteket, osztályokat egymás gyűlöletére nem neveltem, a *Szeretet* volt alapigéje minden egy könyvemnek.” Ezek az eszmék hatották át egész életművét és a *Cimbora* minden szavát. Útmutatásai jó talajba hullottak. Olyan nagyszerű tanítványai, „*Cimbora*-unokái” voltak, mint például Dsida Jenő, a magyar költészet Assisi Szent Ferenc-e és egyik legnagyobb formaművésze, a létezés mindennapi, miniatűr szépségeinek párját ritkító énekese, vagy Maléter Pál, az 1956-os forradalom és szabadságharc hőse és mártírja, akit a Nagy Imre-perben halálra ítélték, és aki a felvidéki Eperjesről kereste föl „Elek nagyapót” leveleivel.

Benedek Elek erdélyi pályaszakaszának másik jelentős vállalkozása az 1920-as évek elején föllépett fiatal székely írók közös székértáborba gyűjtése és fölkarolása volt. Igen sokat tett erdélyi és hazai népszerűsítésükért. A Budapesten töltött téli hónapokban – régi kapcsolatait fölhasználva – magyarországi lapoknál és kiadóknál kilincselte, hogy elhelyezze kézirataikat. 1927 és 1929 között, miután több székely író elbocsátottak újságírói állásából, élükre állt, író-olvasó találkozók szervezésével járta velük egész Erdélyt, és elhozta őket az anyaország néhány városába is. 1929. március 17-én a budapesti Zeneakadémia nagytermében léptek föl, melyről rádiófelvétel is készült. Barátja, Apponyi Albert az első sorban foglalt helyet. Amikor Bene-

dek Elek bevezetője végére ért, mely a „Voltunk, vagyunk és leszünk!” mondattal zárult, Apponyi tapsolva fölemelkedett székéből, vele együtt fölállt a zsúfolásig megtelt Zeneakadémia egész közönsége, és percekig tartó, szünni nem akaró tapsvihar tört ki. A Benedek Elek által pártfogolt székely írócsoport vonultatta föl a két világháború közötti erdélyi magyar irodalom legeredetibb hangú tehetségeit. Közülük Tamási Áron állt legközelebb a szívéhez, aki többször meg is látogatta őt Kisbaconban, s olykor még a fűkaszásban is segítette. A házhoz L alakban vezető fenyősort Benedek Elek és a hozzá közel álló fiatal székely írók kalákában ültették. A faültetés családi és vidám hangulatára Tamási Áron élete végéig kellemesen emlékezett vissza.

Kisbacon legendás zárandokhelyé vált már „Elek nagyapó” életében. Rokonok és barátok, ismerősök és ismeretlenek egyaránt föl-fölkeresték őt. Benedek Marcellnek jó barátja volt a pályakezdő, kiváló irodalomtörténész, Bóka László. Kérésére egyszer elvitte őt Kisbaconba is. „Elek nagyapó” igen előzékeny és figyelmes volt minden vendégéhez. Ez esetben is alkalmat teremtett, hogy a kúria kertjében külön sétálhasson és beszélgethessen Bóka Lászlóval. Ifjú híve hipochonder volt, „Elek nagyapónak” például elpanaszolta, hogy tüdőbeteg. Ha ez így van – hangzott a válasz –, két dolgot kell tenned. Az egyik: kímélned kell a tüdődöt. A másik: mérlegeld, hogy egyetlen szerved beteg, a többi egészséges: vigyázz, nehogy az egy betegség uralkodjék a sok egészség fölött, hanem fordítva. Én is így tettem mindenkor – fűzte hozzá „Elek nagyapó”. Ha csalódás vagy bánat ért, földézttem, mikor volt részem sikerben és örömben, körülvettem a jajt hoppal. Maga Bóka László idézte föl így kisbaconi emlékeit.

A „székely író fiai”-val megszervezett irodalmi körutak légkörében fogant meg Benedek Elekben a Székely Népművelő Társaság megalapításának az eszméje. Az ötlet az 1928 júniusában Székelyudvarhelyen megrendezett föllépésükön került szóba először közte és ifjú barátai között. 1929 májusában ugyanott öntötte konkrét formába és hozta nyilvánosságra elképzeléseit, amikor felolvasást tartott az egykori kollégium örökébe lépett tanítónőképző javára. Írókat, művészeket, tudósokat, tanárokat, orvosokat, jogászokat és agrármérnököket hívott az egyesületbe, akik kijárnának a falvakba, tudásukat megosztanák a néppel, előadások tartásával, orvosi, jogi felvilágosítással, gazdakörök, téli iskolák szervezésével dolgoznának Székelyföld társadalmi és kulturális fölemeléséért.

A kezdeményezés csaknem teljes közönybe fulladt. A fölhívásra egyetlen válasz érkezett, Adorján Ákos álneven azt is Benedek Elek ifjú barátja és segítője, Szentimrei Jenő írta.

Súlyos válságba jutott a *Cimbora* is. Csődjét a forgótőke hiánya és a hanyag adminisztráció okozta. Egyre ritkábban és rendszertelenebbül jelent meg. Utolsó, összevont száma 1929. július 7–14-i dátummal látott napvilágot. Benedek Elek augusztus 15-én levelet írt a tulajdonosnak, bejelentette, hogy „az újság megszűnt, mert nem

lehet élő újságnak nevezni azt a heti megjelenést ígérő újságot, mely teljes egy hónapon át szünetel”. Nincs értelme, hogy több kéziratot küldjön.

A *Cimbora* és a Székely Népművelő Társaság sorsa körül forogtak gondolatai, amikor másnap levelet írt Szentimrei Jenőnek. „Fő, hogy dolgozzanak...” – ennek a mondatföredéknek a megfogalmazása közben agyvérzést kapott, elvesztette eszméletét, felsőteste az íróasztalra hanyatlott, és tollával krikszkrakszot rajzolt a levélpapír üresen maradt részére. E félbeszakadt levél ma bekeretezve a kisbaconi Benedek Elek Emlékház falán látható. 17-én kis időre még magához tért, de egy újabb roham véget vetett földi életének.

Benedek Marcell vette észre, hogy az utolsó Benedek Elek-levélből idézett mondatföredék feltűnően egybecseng azokkal a cselekvésre, munkára buzdító szavakkal, amelyeket édesapja Zágoni Istvánnak ismételtetett a hazatérése után vele készült riportban. A két üzenet mintegy jelképes keretbe foglalja Benedek Elek Erdélyben eltöltött nyolc esztendejének legszebb és legnemesebb törekvéseit.

Híven régi fogadalmukhoz, elkísérte őt utolsó útjára felesége is. Amikor megérezte, hogy férje megállíthatatlanul a halál közelébe ért, fejét ölébe vette, kétszer homlokra csókolta, majd félrevonult. „Velem ne törődjete!” – ismételtette, s gyermekei éberségét kijátszva, bevette az évek hosszú során titokban összegyűjtött altatószert, a veronált. Önként, elszánt és feltartóztathatatlan akarattal foglalta el a helyét párja mellett Kharón ladikján. Augusztus 19-én reggel hunyta le a szemét örökre.

Még aznap délután együtt és egymás mellé temették őket a kisbaconi kúria kertjében arra a helyre, amelyet Benedek Elek az *Édes anyaföldem!* című memoárjában kijelölt. A gyászszertartás megkezdését zuhogó eső hátráltatta. Akkor hangzott föl a gyásznének, amikor már csak szemerkélt. A temetésen összegyűlt Kisbacon apraja-nagyja, s egész Erdélyből, az anyaországból is nagy számban érkeztek gyászolók. A kisbaconiak ezeket a szavakat írták koszorújukra: „A kis falu sír – siratja nagy fiát.” Az ezernél is több résztvevő egy emberként, hangosan zokogott. Zokogásba fulladt Szentimrei Jenő gyászbeszéde is. Ekkor – Benedek Marcell beszámolója szerint – kiűtött a nap, rávetette fényét a két koporsóra, egy közeli fáról pedig zengő, győzedelmes madárének hallatszott.

A koporsókat székely írók – az erdélyi és anyaországi irodalmi körutak hajdani résztvevői – tették föl a gyászkocsikra: Farczádi Sándor, Nyíró József, Szentimrei Jenő, Tamási Áron, Tompa László és Zágoni István. A gyászmenet két oldalán őrt álltak a kisbaconi kertben fehér kereszttel megjelölt fenyőfák. „Elek nagyapó” azoknak az árából szerette volna megmenteni a *Cimborát*, – a fehér keresztek erre emlékeztettek.

Benedek Elekné Fischer Mária fejfájára az *Ószövétség*ből, Ruth könyvéből választottak szöveget, mely arról az asszonyról szól, aki magáénak vallja férje népét, Istenét, sorsát, és úgy követi őt, mint az árnyék. Idézem a szentírási szemelvény egyik szép

fordítását: „Odamegyek, ahova te mégy, ahol te szállsz meg, ott szállok meg, néped az én népem és Istened az én Istenem. Úgy tegyen velem az Úr akármit, hogy csak a halál választ engem el engem tőled.” Fischer Mária még ennél is többet és nagyobbab cselekedett: a halálban sem szakadt el hőn szeretett férjétől.

Benedek Elek síremlékén egy négysoros vers olvasható, mely emberi és írói hitvallását összegzi. Évekkel korábban írta, megkérve családtagjait, hogy ezt írják a fejfájára. Az alkotás betekintést nyújt írói műhelyébe, megfejt a legfőbb titkot, mely tollát vezette, amikor ifjúsági műveit írta. Nem hajolt le gügyögve, őket utánozva a gyerekekhez, ahogyan elődei tették, hanem a szívéhez emelte, teljes belső jogosultsággal rendelkező személyiségeknek, egyenrangú partnereknek tekintette őket:

*Jézus tanítványa voltam:
Gyermekekhez lehajoltam,
A szívemhez fölemeltem,
Szeretetre így neveltem.*

Benedek Marcell baráti kapcsolatot ápolt Romain Rolland-nal. Amikor beszámolt neki a kettős tragédiáról, a kiváló francia író válaszlevelében többek között ezekkel a szavakkal fejezte ki részvétét: „Szomorú a gyermekek számára, de – szép.” Vagy ahogyan Benedek Marcell fogalmazott *Magyar író tragédiája 1929-ben (Benedek Elek utolsó évei)* című könyvében: „mindaz, amit most lesújtottan, összetörten, szédülten élünk át, nemcsak rettenetes, de: gyönyörű!”

Említett visszaemlékezésében Benedek Marcell közölte az egyik *Cimbora*-unoka édesanyjának a részvétlevelét, melynek a befejezésében ez olvasható: „Fájó sebük leljen enyhülést abban a tudatban, hogy minden magyar szív s különösen mi, magyar anyák, velük érzünk bánatukban, s átérezzük sokszorososan azt a pótolhatatlan veszteséget, mit drága halottunk okozott. Áldani fogjuk őket még haló porukban is. Édes Nagyanyó, Nagyapó lelkének fele! Tekintsetek le reánk, s ne hagyjatok elveszni bennünket.”

Bölöni Domokos

Imbolygó alakja ég és föld között

Odafent, a faluban könyörögnie kellett, hogy felszállhasson a helyi járat ütött-kopott buszára, de alig érték a tó csücskéig, a milicista fickósan fütttyentett a sofőrnek, és hirtelen megtorpant a jármű, pedig ott nincs megállója. A féktől hátracsapódott a rozoga ajtó.

Na te hitvány, mars a pokolba, morogta setéten a milic, majd jót lódított a sovány kis öregem. Orra bukva terült el az éjjeli zivatartól még fel sem száradt sárban.

Indulás, kiáltotta a hatalom embere, s a jármű a piacos néppel hörögve zakatolt tova az erdők alatti kanyargós kerülőn.

Porfelhő lepte el a környéket, Jakab úr teljesen elmerült a szürke ködben.

Szemüvege is leesett. Tapogatózva kereste. Szerencsére nem esett benne kár. Poros arcát törölgetve várt, míg ritkul a fojtó felhő, és tisztább levegőhöz juthat.

Esetlen mozdulatokkal porolta kopott öltözkését, majd leráncigálta lábáról a cipőt. Fűzővel kötötte össze, majd szegénylegényesen a vállán keresztülvetve indult, hányadszor, az alsó faluba.

Kegyetlenül sajtó térdeit fájlalva eregél le az ösvényen, amelyről a tó alá költöztek immár senkinek sem mondhatják el, hogy valóban hosszabb-e, mint ama táv Makó és Jeruzsálem között. Egy pillanatra úgy tűnt, ott lépeget vele a lányfalui fájós lábú író is, fején a gazdakörtől kapott óriás kalapjával. Mély hallgatással dicsérik a gyalog járást, a tájat, kettejük derűs magányát.

Aztán úgy tetszett, hozzá beszél az istenlélek. Jó Jakab, te jól tudod, hogy itt vannak a kövek, itt vannak a füvek, erdők, egy külön kis világ dobog itt, a hegyek karimája között... Azt is jól tudod, hogy itt még nem volt az özönvíz óta új olajág, mely a békét hirdette volna. Igazságot látsz, hiszen emberi láva ég, tüzel mindeütt körülötte... Ha immár nem hallod is, úgy énekelnek egész nap a madarak, mint a földnek többi sok részén, sőt szebben is néha. Mind a teremtetést dicséri... Emlékezz gyermeki éveidre, a rigó tele szájjal kiáltja a reggelt, a csalogány a hold útját kíséri zenével. És a patakok is oly szépek itt, hogy párjukat keresni kellene akárhol, a hangjuk csilingelő erdei szimfóniát játszik.

Jakab, a virágok valóban tarkábbak, mint máshol a lélek... A földnek, fának, bogárnak is szava van, és beszél és sír és kacag – de a hangját sehogyan sem hallják, mert innen a segélykiáltás sem juthat messze...

Bizony, bármennyire furcsa, itt is emberek élnek, akik ma is annyit dolgoznak, hogy a lelkük szakad meg belé, életük örökös kínlódás. Mécsüket mégis a

fájdalmak sortüze oltja ki végül... Jól érted és tudod, fiam, hogy minden időben énhozzám fordulnak, tőlem várják sorsuk jobbra fordulását.

Ó, Teremtőm, örült vállalkozás volt az egész életem, megírni mindent, ami történelem, s immáron azt sem tudom, mi történik velem.

Él még, ugye, benned az emlék. Újkenyértörés napján úrvacsorára gyűlnek ott lent az emberek. Munkájukkal szentelték meg a búzaszemet, a templomba mennek szentelt kenyérért.

Lásd, ott a tarlón egy búzakalász, kihullott a kévéből, s itt feledték. Bontsd ki apró barna szemeit, rántsd le a héját, nézd, kezeden a drága fehér mag. Végy hát a tenyeremből úrvacsorát.

*

Amint a fehérén meredező lépcsős romhoz ér, nagy bajjal visszahúzná bakancsait – eldagadt a lába, talpát a kavics- és forgácshalmazok véresre sértették. Mindössze néhány lépcsőfok maradt a templomból, a felsőre, ókori trónra ereszkedve forgatja körbe szemüveges tekintetét a sivár pusztaságon.

Végtelen sükettségében mégis hallani véli a szorongató csendet megtörő, szárazon kopogó kórust – a kisemmizett lelkek komor siratóját.

Már csendes és néma a mi életünk itthon, csendes és néma, mint kő a tó fenekén, mint a nehéz kő, melyet elhajítottak, s útját tévesztve megállott, s áll tehetetlen. Fölöttünk hínárok úsztak büszkén, zöld békanyál és zavaros víz takarta el az eget és a napot. Erjedezett a mocsár mifelettünk, s gőzölgött forrva, erjedt az élet, a másé, és nőtt szabadon, de mi már mélypontra jutottunk, mélyre, hol csendesség van csak s mozdulatlanság.

Így szoktuk meg az életet immár és – így jó.

Pedig tudjuk, hogy vannak ragyogó tájak, hol élni lehet, vannak csillogó tükrű vizek is, jól tudjuk, vannak csobogó, kristályos patakok, melyekben csillog a nap és tündöklük az ég és tündökölnék a többi kövek.

És jól tudjuk azt is, hogy a vizeken túl vannak szárazföldi világok, és ott is a mi társaink élnek, testvéreink szabadon, és vannak szédítő magasságú hegyek, félelmetesek; mibőlölünk! S vannak csillagok is, mindent tudunk mi; ó, mindent számontartunk keserűn, amit egyszer elvesztettünk.

De bölcse lettünk mindnyájan, mint hordójában az ember, nem lázadozunk a tó fenekén, nem kívánunk csillogni, s nem kívánjuk a fényt, ami a másé. Mélység lett a mi sorsunk, csendesség és némaság.

*

Pünkösöd hete Vásárhelyen, két vonat közt. Korán telt a húsvét, későn jött a tavasz, Jakab úr egyszobás lakásában az állomás mellett az ácsorgó fák a szemben lévő háztömböt takarják, egymás torkába bámuló lépcsőházak, égett hagymailat, elkésett káposzta birodalma.

Szorongó ünnepvárásban szóródik az idő.

Langyos, sárga fényben ragyog az egyszobás lakás mindhárom ablaka.

A szűk folyosón bárányok, tíznél is többen, nyugözött lábakkal, fejük elnyúlva a betonlapon. Akár egy háborús állomás.

Reggel eladják, nincs hová vinni; ott kell segíteni, ahol lehet.

Mintha dúdolt is volna hozzá, a kilendült hinta visszatérő dallamával.

Ott üldögélnek beljebb a bözödi emberek (négyen is) a széken, a földön, az ágy szélén, fejük térdükre hajtva, virrasztva, mint a pásztorok, a csillagot várván.

Közöttük járkál Jakab úr vidoran, mint lámpaláng a huzatos tornácon.

Itt még nem volt az özőnvíz óta új olajág, mely békét hirdetett volna.

*

A szörnyeteg nagyokat csuklik, az óceán is háborog. Odabenn Jónás szakítóan agresszív fájdalmat érez, kétségbeesve sikoltozik. Soha kínzás így nem fáj.

Az istenlélek vasmarokkal facsargatja a fülét.

Jakab úr a hallószervéhez kap.

Páll Lajos megigazítja Gyurkán a készüléket.

A cet kinyitja mindkét szemét.

Az idő kitisztul.

A tér megvilágosodik.

Mindenfelé röpcék szállonganak, kissé koszos, gyűrött papirosok, láb- és kézjegyzetek, észmondatok, a Jakab úr cetlijei.

És egy soha meg nem jelent regény sokszorosított lapjai...

Láthatatlan kezek szórják igaza széttört darabjait.

Régen felől bezakatom a vonat. Lajos feláll, búcsúzik. Megy Kolozsvárra.

Jakab úr hallani kezd, immár rendesből. Olyan irreális megint minden.

Belép a kis kocsmába, szerencsére nincs más vendég. Kitöltik a pálinkáját, megvásárolja kapadohány cigarettáját. Megint nem leli a gyufát.

A csapos tüzet ad neki. A vén siketnek.

Ő megint boldog, mert nem keresi senki.

Feltündöklük egy tétova emlék. Mintha önmagát látná s hallaná a budapesti nagy moziban.

Hogy pünkösöd van és kései bárányok vannak. És fáradt emberek. És köztük fénylik egy apró ember imbolygó alakja szinte ég és föld között.

A novella Bözödi György és Páll Lajos szövegeinek felhasználásával készült. A cím forrása Páll Lajos verse: Noé bárkája.

Tavaszi

Veled sok a baj, mondja. A habitusod. Túl eklektikus.
Skatulyákban bábuk. Zárt életművek. Írók gubómelegben várják a feltámadást.
Tanulmányoztalak. Hát...
Ez a doboz még üres. Válassz, ülj be.

Nem is tudom, rebegem. Nagy tisztesség. Sosem voltam skatulyázva.
Meglátszik. Hát mi vagy, vidéki múmia. Ki olvas? És azok is, küldenek, tudod, hová.
Ha meg tetszene mutatni, hogyan kell...
Hát ez roppant egyszerű. Cupp, a doboz kellős közepébe. Így ni!
Életemben először nem vagyok rest.

*

Akkor jut ismét eszembe, mikor valaki megvádol, hogy egyik szereplőben az ő bátyját mintáztam meg –, aki szintén galambtenyésztő volt, és ugyancsak veszett kutya harapása okozta a halálát; de egyébként teljesen hamis a sztorim, mert valójában így meg amúgy történt. Szégyelljem magam, ferdítem a szent valóságot.

Belépek a szentélybe. Élénk kaparászást hallok. Leszedem a skatulyáról a nehezék-kötetet. Óvatosan felnyitom a dobozt.

Szívárványos lepke repül a szememnek.

Boldogan tobzódik a váratlan szabadságban. Szeszélyesen cikázik, ide-oda csapong.

Akkor volt ilyen, mikor a Kossuth-díjat. Is.

El tetszik fáradni, suttogom gyöngéden. A nehezék (A világirodalom története). Nyitom, s kínálok – leszállóul Pillangó úrnak.

Ahogy oda ereszkedik! Király ül trónjára.

Aztán csak.

Csatt.

A könyv morog.

Én hallgatok.

Hadnagy József

Gondolatok a beskatulyázás és írói szabadság paradoxonáról

(Bölöni Domokosról, új könyve kapcsán)

A *Tavaszi* című lírai próza (*Imbolygó alakja ég és föld között* című új könyvének – Juventus Kiadó, Marosvásárhely, 2025 – hátsó borítójára helyezve) Bölöni Domokos legjelképebb alkotása. Az író egy skatulyákkal teli helyiségben kutakodik, és ironikusan kritikus alteregója korholja: „Veled sok a baj, mondja. A habitusod. Túl eklektikus.” Jelképes megállapítással folytatja: „Skatulyákban bábuk. Zárt életművek. Írók gubómelegben várják a feltámadást.” A közvetlen jelentés nyelvére fordítva: a szakma mindenkit, akit észrevesz, besorol valahová – klasszikus, modern, posztmodern, meta stb. –; ebben az átmeneti állapotban várják az elismerést.

A pattogásszerűen rövid mondatok továbbgondolásra sarkallnak. Baj-e az eklektikusság egy életművön belül, hiszen maga az irodalom is a legkülönbébb irányzatok rendszere. És baj-e, ha egy szerző nem kap azonnali elismerést? Mint például Katona József. Nem skatulyázták be, nem akadt a *Bánk Bánnak* üres skatulya sem Vörösmartynál, sem Széchenyinél. Személyes tragédiája ez, és a korabeli magyar irodalom rövidlítására vall. Viszont Katona József neve ott van a magyar irodalom történetében, a *Bánk Bán* irodalmi örökségünk megkerülhetetlen alapköve. Madách Imrével sem tudtak mit kezdeni a kortárs kritikusok, Arany János is kételkedett *Az ember tragédiájában*, később mégis a magyar irodalom egyik alapműve lett, sőt, a világirodalom Goethe *Faustjával* egy lapon említhető része. Mindkét szerző túlságosan bonyolultnak, összetettnek minősült a kortárs kritika számára.

Petőfit meg az egyszerűsége miatt szapulták.

A meg nem értettségnek vannak világirodalmi példái is. Franz Kafka esete talán a legbeszédesebb. Életében kevés sikert aratott. Írásait halála után fedezték fel, és akkor is többféleképpen próbálták besorolni, de igazából egyik skatulya sem írja le pontosan művészete sajátosságait.

Fontos-e egyáltalán a valós vagy vélt értékre alapozott besorolás – a Bölöni-látomás kontextusában a pillangólétre váró bábállapot a gubó melegében –, ugyanis az a remény mellett biztonságot, védelmet jelent a feledéssel szemben. Ráadásul nagy tisztességet is: „Nem is tudom, rebegem. Nagy tisztesség. Sosem voltam skatulyázva.”

Az író megkapja látomásos alteregójától a lehetőséget: egy üres skatulya várja: „Ez a doboz még üres. Válassz, ülj be.” Első reakciója a tétovázás, majd mégis elfogadja a skatulyázást: „Cupp, a doboz kellős közepébe. Így ni! Életemben először nem vagyok rest.”

Tálcán kínálja fel magát a kérdés: helyes-e ilyen készséggel ugrani a skatulyába? Az író tétovázása érthető. A skatulya nem garancia a feltámadásra. A skatulyázás egyszerre jelenthet védelmet és csapdát: egy író számára a besorolás adhat ismertséget, de egyben korlátozhatja is az alkotói szabadságát. Kafka ezt a dilemmát egyetlen mondatba sűrítette: „*Ein Käfig ging einen Vogel suchen.*”¹ / *Egy ketrec madarat vadászni ment.* – tehát az alkotói szabadság szempontjából problematikus, viszont az olvasót segítheti tájékozódni az író műveiben. Egzisztenciális szempontból akár tragikus is lehet. Az író úgy járhat, mint Franz Kafka Gregor Samsája: visszataszító bogárrá változhat, aki elszigetelődik, családi és tágabb környezete elidegenedik tőle.

A továbbiakban az író az igazságra reflektál. Rövid eszmefuttatásából az derül ki, hogy az igazság mintája a valóság, de nem a teljes valóság, csupán annak egy releváns darabja. Nem a szereplő hajszíne, dzsekije, hanem foglalkozása és halálának oka: „szintén galambtenyésztő volt, és ugyancsak veszett kutya harapása okozta a halálát”, egyébként csupa hazugság.

Ez a valóságdarab teszi hitelessé a sztorit. És élvezhetővé, mint fűszer az ételt. A teljes valóság szent – egyetlen releváns elemének elhallgatásával is hazugsággá silányul –, mint ahogy a teljes hazugság ennek ellentéte: hamis, mesterséges, élettelen.

Azután az író egy szentnek tekintett helyiségbe lép. Ez lehet egy dolgozószoba, ahol az író értékes könyveket őriz egy skatulyában, fölöttük *A világirodalom története* című könyvvel. Kinyitja és felkínálja leszállóhelyül a skatulyában bebábozódott állapotban szunnyadó alkotások között kaparászó pillangónak, aki azonnal él a lehetőséggel. Miért tiltakozna? Hiszen minden író végső vágya – túl a Kossuth-díjon – a nemzetközi irodalmi térben is szentesített elismerés. A nemzeti elismerés is szárnyakat ad, de csak az adott nemzet viszonylag behatárolt keretei között. Az író a szöveg szimbolikus dimenziójában leírt történnel figyelmeztet – a szeszélyesen cikázó, ide-oda csapkodó, veszett röpködés, illetve igyekezet veszéyekkel jár: az alkotói véna kiapad, és a „szivárványos lepke” trónként fogja kezelni új státusát. Utóbbi attitűd („Ahogy oda ereszkedik! Király ül trónjára”) pedig méltatlanná teszi a nemzetközi elismerésre.

Ám a könyv ezt a szivárványos istenkedést nem tűrheti. A következő négy rövid, pontban csattanó sorból álló szövegrész („Aztán csak. / Csatt. / A könyv morog.

¹ (Tagebücher / Naplók)

/ Én hallgatok”) Kafka-féle kínai fal – nagyobb benne a hézag, mint a téglá –, de nem omlik össze; összetartja az író groteszk humora. A könyv rácsap („Csatt”) a Bajor Andor rózsaszín költőjére emlékeztető szivárványos lepkére, aztán elégedetten morog. Az író pedig hallgat, és talán a Bajor Andor-i átkot parafrázálva azt gondolja: szivárványos villám csapjon minden ilyen lepkébe! Humorosan groteszk, komoly, messzeágazó gondolatokat rügyeztető látomásos „Tavasza” ez a szöveg (ilyen tavasz is van), melyet Gyarmathy János szobrászművész *Fényvivő* című sugallatos alkotása is alátámaszt. Azt sugallja, hogy az írásművészet végső célja nem „gubómeleg” hely egy megtisztelő skatulyában, hanem a világítás – ég és föld között.

Bertha Zoltán

Bölöni Domokos novellaballadáí

A sajátos elbeszélőművészetével az erdélyi magyar kispróza-irodalom élvonalában számon tartott Bölöni Domokos műveiről 2022-ben (a *Székelyföld* folyóirat 26. évfolyamában) nagyívű tanulmányban érkező Márkus Béla olyan kiválóságok méltató megállapításait is felidézi a Marosvásárhelyen élő íróról, mint például Sütő András, Bajor Andor, Fodor Sándor, Szilágyi István, Ráduly János, Markó Béla, Lázok János, Simó Márton, Nagy Miklós Kund, Zsidó Ferenc. Mindnyájan élénken rezonálnak azokra a különleges epikai értékvonásokra, amelyek olyannyira egyedivé és jellegzetessé hangolják Bölöni Domokos műveinek megszólalásmódját: a leírás, a történetmondás vérbő empirikus elevenességére és erőteljességére, az évszázados erdélyi sors- és gondtapasztalatokat érzékletesen tömör életképekben villództató stiláris sokszínűségre, a történelmi traumákat plasztikus közelképek atmoszferikus közegében kiábrázoló szociografikus, balladisztikus, anekdotikus, vallomásos formanyelv rendkívüli esztétikai összetettségére. A súlyosság és a fanyar-kesernyész irónia különös vegyülésére, a tragikum és a humor szétválaszthatatlan keveredésére, a megrázó és meghatározó személyes és közösségi létélmények kavargó összefonódására.

Lebilincselő tematikai, műfaji és asszociatív jelentésgazdagság, a megragadó transzszilván életérzést modern, mai disszonanciákkal teli megjelenítő és kifejezőeszközökkel dúsító nyelvezet árasztja azt a sűrű hangulatiságot, amely a nyomasztó-szorongató historikumba vetett ember egész lelki- és kedélyvilágát átjárja. A gyakran líraian vagy drámaian kanyargó történetszálak, az egymást keresztező elbeszélésmenetek és szereplői beszédhelyzetek, a hiányos vagy töredezett félmondatok (olykor „pattogásszerűen rövid mondatok” /Hadnagy József/), az elfojtott tudattalanból is feláramló szó- és gondolatfoszlányok, a kihagyásos, időjátékos, elliptikus előre- és vissza- (vagy oldalra) utalások, a széles regiszterskálájú, ízes táj- és argónyelvi kiszólások narratív rengetegében történelmiség és lélektaniség egész összegomolygó univerzuma ott borzong és borzongat. A nyers és vaskosan tapintható (naturalisztikus) mélyvalóság mikrorealista pillanatképeiben (és emlék-, álom- vagy látomásképzeteiben) tárul föl illúziótlanul mindaz a hányattatás, ami a sokféle és sokarcú erdélyi ember huszadik századi kálváriájának teljes folyamatára és legapróbb hétköznapi részleteire is élesen képes rávillantani. Világháborúk („bakatörténelem”), hadifogságok, diktatúrák, börtönök, menekülések, ki- és elvándorlások, a falvak sorvadása, elöregedése és elnéptelenedése, a magyarság zsugorodása – mindez átítatva a (székely) önérzet és helyzettudat, tréfálkozó önismeret, szellemi fölülkerekedés vitális energiáival: életigényével és

életrevalóságával. Szenvedés, vergődés, pusztulás – bőségesen tarkítva a túlélés- és megmaradásremény sziporkázó nyelvi, értelmi, spirituális magasrendűségével.

Legújabb prózakötetében (*Imbolygó alakja ég és föld között*) balladás elbeszélései, (ebben a műformában Mikszáth, Tamási, Nyirő remekeivel is összevethető) novellaballadáit egy csoportjának koherens és szuggesztív gyűjteményét nyújtja át az író. A nehéz sors torokszorító légkörében a lírai és balladai stilizálás (a „dalban elbeszélt tragikum”) emeli meg a nyomorúságban, a létküzdelemben viaskodók jelképesse lényegülő cselekvéseit, megnyilatkozásait. „Az egyedül maradás, a Makk-féle összeesküvés kivégzett áldozatainak emléke és Orbán Balázs rájuk való emlékeztetése, az egykori amerikai álom torzképe, a kommunista munkaszolgálatosság, saját hazatérései a szülőfaluba, a címadó novella Bözödi Györgyre emlékeztetése, börtönbeli kínzások, a városra származott értelmiségi gyengülő kapcsolata szülőfalujával és anyjával, illetve búcsúzkodás az élettől azzal, amint a minket örökre elhagyóktól búcsúzkodunk – mind olyan témák, amelyek pár évtizednyi erdélyi földi lét után ismerősek” (foglalja remekül össze könyvismertetésében P. Buzogány Árpád a marosvásárhelyi *Népújságban*). S e témák kifejlése ezekben a novella-gyöngyszemekben, a megvilágítón katartikus sors- és igazságbeszéd által: otthon- és világban-létünk velejét, gyönyörű-gyötrelmes lényegét tárja elénk.

A kiüresedő falu magányos öregemberének (akiről csak egy szerencsétlen özvegyasszony gondoskodik) egyetlen öröme egy rádió maradt, amelyet süketsége ellenére is tudott hallgatni, s a sok belőle hallatszó idegen beszédet is tudta utánozni, de amely végleg elnémult, amikor a települést a villanyhálózatról is lekapcsolták. A talányos, de szimbolikusan sorsszerű végkifejletet a ház lángra gyúlésa és porig égése jelenti, olyannyira, hogy a rémület odafutó asszony már az öreg hamvait se találja – csupán titokzatos, furcsa idegen hangokat hall a levegőből (*Hangok a semmiből*). A sejtelmes hallucináció az értelemre vágó kisember semmibe hullásának fájdalmas és egyetemes titkát sugallja.

A *Postaréti Golgota* (Orbán Balázs emlékének) a vérbe fojtott 1948-49-es forradalom és szabadságharc után néhány évvel szerveződő (a száműzött Kossuth által is bátorított) erdélyi Makk-féle összeesküvés mozaikos eseménykockáira építi rá a szuggesztív és megrázó üzenetet: annak az etikai és metafizikai értelemben is összeegyeztethetetlen ellentétnek a jelentőségét, amely az igaz szabadságvágy székelő vértanúinak krisztológiai párhuzamokkal nyomatékosított örök mártírológiai becsülete, illetve az őket eláruló gyalázatos kémek és besúgók lelkiismeretlen tébolyba fulladása között tátong. A hősök és az őket kivégzők között. 1875-ben Jókai disztichonjaival ékesített emlékoszlopot állítottak a marosvásárhelyi Postaréten a szegény legyőzötteknek, Orbán Balázs (a „legnagyobb székelő”) tartott beszédet, s a novella hosszan idézi a fennmaradt megrázó balladát, mely szerint:

„Ifjak, lányok, ügyeljete! / A németnek ne higgyetek! / mert a német csúffá tesszen, / Akasztófa alá viszen.”

Drámai végkicsengésű annak az Amerikába „kitántorgott” fiatal erdélyi munkásférfinak a története is, amelyet az ő haza, a családjának, a feleségének írt fiktív levelei tanúsítanak: hogy kegyetlen, napi akár tíz-tizenkét órás fizikai robotokat vállal, a gyári főnököktől (a „boss”-tól) megalázva, kiszolgáltatott helyzetben, betegen is, csak hogy pénzt tudjon gyűjteni és küldözgetni az otthoniaknak, megsegíteni őket – a sóvárgott valamikori viszontlátás csekély reményével. Megrendítő ez a stílusbravúrosan hiteles, átképzéletes levélfolyam – s még inkább az a végén az amerikás magyar lelkipásztor értesítése, részvétnyilvánító levele a fiatalasszonynak: hogy a férje halálos munkabalesetben elhunyt és már el is temették (*Új hazában új hont...*). Az új hon így metaforikusan: egyben a végső, a túlvilági. Ugyancsak a mardosó honvágy emészti a második világháborúban a Regátba munkaszolgálatra kényszerített Kerekes Mihályt (*Szívünk megszentelve az örök honvággal*), aki naplószerű feljegyzéseiben „ad érzéseinek hangot” s „teszi azokat papírra”. Ez a szörnyű fertőzésekről, maláriáról, éhezésekről, mindennemű sýnlődésről beszámoló fájdalmas krónika – szinte sirámos ének – szívszaggató hatású stílusos eszközöket mozgósít: az elbeszélői előadásmód, a monologikus szubjektív tudósítás epikus vonulata mindegyre dúsan lírai, szinte tiszta népi költészeti formákba torkollik. A vallomásban az egyszerű parasztember minden prózaian is értelmezhető sora átminősül, átszíneződik – s így ő már egyenesen tagoló, magyaros-ütemhangsúlyos ritmikájú, rímes, népballadásan poétikus verses prózába hajló mondatfutamokban kesergi bánatát, siratja sanyarú sorsát: „Betegen hevertem égető lázban, ráragadt a nyelvem a szájpadrásra. A fertőzött vízből nem mertem inni, nehogy kórságba találjak esni. Átkos maláriám alig bírtam el, ha más is fellép, halálba cipel”; „Ilyen keservesen teltek a napjaink, és éppen így éltek többi barátaink”; „Mi, akik megjártuk a világháborút, az idegenséget ott megtapasztaltuk. A nap irányába könnyes szemmel nézünk, arra van a kedves, drága szülőföldünk”; „Ha csak meghallanak magyarul beszélni, még a kisgyerek is el akar tiltani. Csakhogy mi ezekhez hozzá vagyunk szokva, s nincs az a hatalom, amely eltilthatna. Ha észre vesszük, hogy bántja a fülüket, még inkább használjuk szép anyanyelvünket”; „Szomorán hallgatjuk a gőzmozdony sípját, véges végig járva a giurgiui utcát. Minden pillanatban azon jár az eszünk, mikor láthatjuk meg kedves szülőföldünk. Meg van telve szívünk az erős honvággal, mint a madár mikor fészke felé szárnyal.” S mikor végre hazaengedik, két évre rá újabb csapás: „behívó „koncentrára”, – és irány Szibéria, ahonnan pedig már nincs visszaút. „Kerekes Mihály hazavágyó lelke valahol a végtelen mezőkön bolyong – mindörökre vigasztalanul.”

És hasonlóan kilátástalanok azt azóta eltelt idők változásai – „minden táj zsugorodik, elváltozik, mint az ember.” A katonakori nyomorgások, a sivárság, s „amikor az álmaim nyelve is román lesz” (szembesül az önéletrajzi én a mélyvilág törvényeivel) – s aztán a temetőbe kiköltöző (vagy szinte már csak az onnan elszármazottak emlékeiben élő) szülőfalu, a karácsonyi hazalátogatáskor is láthatón, hogy a „parasztok, akiket kerékbe tört a kollektivizálás, féltve gyűjtött javaikkal igyekeznek városra menekült gyermekeikhez a panelba”, s „egyik-másik arc Goya rajzait idézi”, és „a levegőtől is rettegve lapul” „a pusztulásra ítélt település”, „ami még belőle megmaradt” (*A próféták elhallgattak*) – mindez tehát a jelenkor siralmas sorspanorámája. Benne az édesanyával, aki viszont minden rimánkodás ellenére sem akar beköltözni a fiáékhoz a városba, hanem makacsul kitart az elvénhedő faluban, magányosan az öreg házban – s még évődik-civődik is neves író fiával, hogy az vigyen neki olvasnivalót, mert még elég élénk az értelme (*Nőnap legomenon*). Csipetnyi kedélyes humor (a balladás végzetsejtelem szövetében), ahogy feddi is őt: írhatna olyan regényt, mint Sütő András, lám, az „milyen szépen beszél az anyjával”.

Kavarog az idő, múlt és jelen, az elnémulós, haláltudatos jövőképzet (a „kozmosz világsemmisége mindent sztornóz” – *Szikrázva szállongó*) – s a barátok, ismerősök, pályatársak, hírességek kiélesedő-elhomályló, egymásba áttűnő sora a börtönviselt Böződi Györgytől Derzsi Sándoron át a korondi festő-költő Páll Lajosig (*Imbolygó alakja ég és föld között; Brong a szív*). Felsejlő alakjuk, vendégszövegeik: csupa elégia és melankólia. „Mélység lett a mi sorsunk, csendesség és némaság.” „Szorongó ünnepvárásban szóródik az idő.” De a felfénylő szellem – föld és ég között – mégis az örök magasságokról tanúskodik.

(Bölöni Domokos: *Imbolygó alakja ég és föld között*. Juventus Kiadó, Marosvásárhely, 2025)

Sarusi Mihály

Visszaszántottunk egy barázdát¹

= *Levelesládámból* =

A Fekete-Körös-völgy szerelmese, Vágner Szabó János (1949–2017) népművelő, köztíró, kistájkutató két évtizeden át járta Dél-Bihart. Segítette, szervezte az ottani kicsi (számunkra mégis oly fontos) magyar világ szellemi életét. És utolsó éveiben összegyűjtötte az Erdélyi-szigethegységet átszelő Fekete-Körös völgyének irodalmi hagyományait. Mindezt a Gyepűmagyarország címen tervezett gyűjteménybe szerkesztette, de az korai halála miatt nyomdafestéket már nem láthatott. A velem – debreceni főiskolás társával, békéscsabai újságíró kartársával, a Körözs/Kerezs-völgyben kalauzolt barátjával – folytatott levelezésből áll össze lassan kész esszékötetünk, melyből az alábbi részlet kerül olvasóink elé.

2013

Magyarremetei A híres kálvinista istenháza falfestményéről készült színes fényképet küld, hátulján üzenettel. „Küldöm – Szt. István kerál képmásával, ami olyan 600–700 éve ott van a m.remetei templom falán. Ez a kép 13 esztendeje készült.” Székesfehérvári restaurátor tette rendbe a templombelsőt, „az egykori gyantai lelkész, jó Szigeti Ferenc pedig teszi a dolgát. Üti, vágja a lelki-szellemi Trianon gyöngé köveit. (Zsírku, szalonnakú/?/ – mondjuk, s nem vaskói márvány.)” A remetei lelkész, ottjártamkor – jó évtizeddel korábban – első szóra elém állította azt a férfit, aki ott volt 1944 őszén az oláh kivégzőosztag által halomra lőtt ártatlan magyar polgári áldozatok között, és élve ki tudott onnan kerülni. S vallott nekem, idegennek, első szóra. A sírkertbe is kivitt, mutatni, hol nyugszanak azok a bajtársai, akik nem tudtak vele mászni. (Igaz, lelkésze – bátorításul? – odaállított elé egy üveg pálinkát.)

Körözs-mente Szervezi a fenesi irodalmi rendezvényt. A köröstárkányiak jelezték, hogy ott lesznek. „Fel kell kötnöm a gatyát... Nekem a Körözs-mente is a hazám. Te meg Kisiratoson is otthon vagy. Vura Ferivel beszéltem, s úgy leszen, ahogy elképzeltem, jön majd a nép Tárkányból, Nyégerről, Sonkolyosról, Belényesből is.” Nem akármikor, március 15-én. S nem akármilyen irodalmi est lett belőle. Hogy a bevezetés sem hétköznapi legyen. Hóviharban. Túl-a-Dunán

¹ Részlet az író Vágner-Szabó Gyepűmagyarországa címen készülő művéből.

országút hófalai közt, át a behavazott Alföldön, Erdély irányában a vastag hó lepte Béli-hegységig. Magad kocsikázva egyet. Ha csúszva-mászva nem is. Istennek hála. Csabán nem engedtek volna tovább benneteket.

Rege fénymásolatban Bár még odébb van március 15, „én azért jártatom az eszemet azon az eseményen. Jó esély van rá, hogy olcsón fénymásolnak nekem a FEKETE-ZARÁNDból, amelyből alig van a Felsővölgyben. Lehet, hogy csak vonatkozó részleteket másoltatok, de valószínűbb, hogy lesz az egészből. Mindegy, csak legyen.” A környékbeli értelmiségiek segítenek az előkészítésben. „No, nem ez lesz a népművelési gyakorlatom a Kerekes-telepen, bár pont úgy lámpalázás vagyok és ez a jó.” Hív, akit csak tud Várasfenes Sarusi-estjére. Lettünk is vagy százan. Meg a karikába állt férfiak magyar éneke! Nincs annál szebb. Lélekemelőbb. Iratoson is, lagziban.

Csíksomlyói passió Szolnokon Fenesi ügyek, szervezkedik március idusára, csabai segítséggel. Hosszú leírását lezárva búcsúzik. Majd jön a folytatás, új levélbe kezd. „Most lapoztam bele a Búvópatakba és átfutottam a Balogh Elemér-köszöntődet. A teljes hűség kedvéért: eredetileg Szolnokra tervezték a Csíksomlyói passió bemutatóját. Én aztán a második-harmadik előadást megnéztem még szolnoki újdondász koromban. És mert a lapnak nem lehetett semmit írni: írtam egy rádiójegyzetet, aminek váratlan visszhangja lett rádiós szakmai körökben is, kerestek is utána, hogy dolgozzam ide-oda. Zseniális előadás volt és tudom, azt írtam, hogy ez az előadás a világ bármelyik pontján földhöz csapja a közönséget... No, nem mintha a próféta beszélt volna belőlem, de telibe találtam. Még arra is emlékszem, hogy a szolnoki nagyszerű színész, Ivánka Csaba (ő volt a Megfeszített) segítségével jutottam két jegyhez: „ahol hely van” felirattal, és a lépcsőn ültünk... Isten éltesse Balogh Elemért, akit én nem is ismertem személyesen, de ezt a munkáját nagyon becsülöm mindmáig.” Nekem Veszprémben rovatvezetőm s egyben haláláig a barátom lett. Egy bizonyos szavazáson, hol – a párt határozatával szembeszállva – nyíltan egyedül álltam ki mellette, alaposan elástam magam. Nagyszerű darabjáról meg én mertem csak megírni, hogy az ő műve, nem a rendező – aki ezért Kossuth-díjat kapott, ő csak vállveregetést. Tán ’56-os, „ellenforradalmár” egyetemistaként viselt dolgai miatt?) (... No meg a szakmai irigységnek – és a közép-szer értetlenkedésének – köszönhetően.)

Búvópatak + Körmendi + megtermékenyítés Kedvire való, hát dicséri a kaposvári folyóiratot. Ha van maradék e Búvópatak-számból, hozhatok Fenesre. Vittem. „Leesik az állam, hogy mi minden mellett megy el a mi népünk?! Balogh Elemér, Körmendi Lajos, Rideg Pista, Sarusi – biz jó volt olvasgatnom. Lajos komám is

sokszor eszembe jut: ő Karcagon, én Tiszafüreden, mindketten makacs pártonkivüliek, én bátran kértem tőle tanácsot bármiben (szívbéli vagy filléres gondok idején is) és sokszor kaptam is. Nem tudom, hogy megírta-e azt a „pártbörleszket”, amit, ahogy elmesélte, egy vak lóért nem adna egyetlen halivúdi forgatókönyvíró sem. Sarlós István, a Hazafias Népfront elnöke, a PB tagja (egy a piszkos tizenkettőből) Karcagra látogat. A karcagiak kitalálják, hogy elbűszkélkednek már Sarlós elvtársnak az új mesterséges megtermékenyítő állomással, nem ám csak úgy futólag, hanem még egy bemutatóval is. Lajosunk a Néplap kirendeltjeként, karcagiként követi az eseményeket. Megérkezik a társulat a mesterséges megtermékenyítőbe. Egy karámos porond, közepén egy deszkatákolmány, valami szőrös bőrdarabbal a tetején – később megtudjuk, ez maga a kívánatos koca. Kinyitják a hátsó épület ajtaját, kiüget egy természetes kani disznó és békésen elkezd túrkálni. Szalad a koma és üvegből locsolja a műkoca hátát valamivel. Nem történik semmi, de aztán egyszer valami szag megcsapja végre a kani orrát és bemutatja, hogy honnan is ered a „Csavaros a disznó f...a...” kezdetű nóta és megszimatozza a műkocát. És meg is ugrotta, bár az egyik lába kitört a tákolmánynak, és adja neki a részt rendesen disznómód nagyokat lökve a levegőbe. És jön a fehér köppenyes gumicsizmás szocialista szakember valami üveglábossal és tartja alá a kani csavarosának. És...! És...! No! Végre! A Hámán Kató Szocialista brigád jelenlévő tagjainak tapsikolása közepette a Kunság Nagykanja kieresztí az értékes nedűt a lábosba... És Sarlós elvtárs is összeüti a tenyerét és így összegez: „Remek, elvtársak, de azt a deszkanőstényt sürgősen ki kell cserélni...” Lajos nagyon szerette ezeket a parabolisztikus életképeket és szívesen el is mesélte, ha olyan formában volt. Egy kocsiiban utaztunk, amikor először hallottam és meg kellett állni, valahol Tiszaderzs határában, mert már a sofőrünk sem bírta vezetni a nevetéstől.” Hát ennyit a mi jó Lajosunkról, meg a régi szép időkről – zárja Jánosunk. Hozzátenni ehhez bármit.

Zarándfeketefa Még mindig – meddig? – a FEKETE-ZARÁND. „Mily kicsi a világ! Meg milyen messzire ér a történelem. Olvasom-olvasgatom – már megint – a Fekete-Zaránd történeteit, szakgatott-zaklatott regéjait. Hát, barátom, a zarándfeketefai... Ez Nyégerfalva, mely nevét akkor kapta a rumuny „nyegruból-negruból-neagraból”, amikor Aczél György szólót táncolt, mint prímabalerina a leningrádi Kirov Balett színpadán. Ilyen toponímiát a magyar nyelv nem ismer – nyűgér, nyígér ismert töveknek utána se néztek derék földrajzi-név kutatóink, nem szólva a leírt korai helynevek tömeges elírási hibáinak... S mi derül nekem ki! Az, hogy a Te „feketefai” kurátor urad, akivel beszélgetsz, az biz nem más, mint a mi vendéglátónk, Vura Feri apósa, Izsák János(?), akinek a felmenőit legyilkolták az oláhok. Óriási! Adja Isten, hogy találkozzunk vele (is) Fenesen. (Jó lesz, ha belenézel a régi írkaídba, kikkel is tanálkoztál te ott, kik is adtak kézrül-kézre.)”

Adtak. Ott volt, másokkal, kik ugyanazt átélték. Az is érdeklődött estünk iránt, aki szamizdatnak gondolta Körös-völgyi regénket.

Recski kő Bécsben Még mindig március 15. előtt... Izgatja a dolog? Ne aggódjam, jó idő lesz Fenesen. „Március idusán ott a Nagypatak mentén már virágok lesznek és bújik az avar alól a medvehagyma. (Olyat ettél már?)” Nemigen, mert jókora hó borította a Kárpát-medencét, alig tudtam odautazni – néhol a kocsi a hófúvásnak köszönhetően másfél méteres hófalak közt robogott Dél-Biharnak. Ott pedig... káprázatos téli táj fogadott a Nagypatak völgyében. Hajkurássza a FEKETE-ZARÁNDot a fenesi estre, föltételné a világhálóra (nekem ez jó évtizeddel később sikerül, elég gyöngé minőségben). Mire nem jön rá: a Könyvtárellátó még a megrendelhető könyvek között sem szerepeltette annak idején a könyvet. Ha egyszer a kiadó erejéből ennyire sem tellett. Nem hogy könyvbemutatókat szervezett volna, kínálva a sajtónak. Irodalmi ügynökség – ne adj Isten, ügynök – meg, amely segítene, sem égen, sem földön. (Jankó igyekezett...) „Még nem tettem le, hogy lesz a Fekete-Zarándnak újrakiadása.” Hogy lett volna. Majd a nyugati szomszédra vált. „Utálom Bécsset, de ezt elmesélem róla, tovább is adhatod és ellenőrizheted is, ha akarod. Megesett velem, hogy én tudósítottam a recski emlékmű-avatásról, szegény Antall Józseffel nehezítve, de ez most lényegtelen. Járom a recski fogolytábor területét és mindenkiel szóba elegyedtem, meg hallgattam a beszélgetéseket. Így tudtam meg: a recski rabok által bányászott követ az '50-es évek elején Ausztriába szállították, a fene tudja, miért oda. Állítólag a Máriahilfer strassze szép kövei recski kövek. Az a város ki van kövezve a magyar vér festette kövekkel, amelyiknek a helyén mocsár volt, mikor Budán már paloták álltak... Volt olyan örök által agyonvert rab, akit úgy „temettek”, hogy a robbantásra váró sziklához tették és felrobbantották. Így az „elszámolás” meg volt oldva.” Meg. Mindig nagyon értettek hozzá. Ma nemkülönben. El, velünk. „Aztán: írnom kell egy téged is részletező előzetest vmelyik jövő heti *Reggeli Újság*ba. (Megoldom; megjegyezve, hogy Te seggfociban vagy a legjobb, de az nem olimpiai szám.)” Debrecenben, a tanítóképző tornaóráin üztük ezt a négykézláb, fenéken ülve üzött labdajátékot. Jókora lábamnak-kezemnek köszönhetően az alacsonyabbak réme voltam, mert egyszerűen átléptem rajtuk. Akaratlan vérig sértettem őket.

Visszaszántottunk egy barázdát? Fenesi estünkről ír a váradi lapnak. És hát, mire nem jut: „a nemzeti színház ott van, ahol azt létrehozzák. Az nem intézmény, az intézményből már rég szellemi-lelki pócegödröt csináltak. A nemzeti magyar irodalom pedig ott, ahol éppen most, valami nyégerfalvi házban, hátát a csempekályhának támasztva az Izsák-házaspár olvasgat és megért valami jó Sarusi-szőveget. Hogy nevet-e a szemük, avagy pedig a könnytől pálás, hát azt is látja az Úr.

Sok levelet kell írnom ma és holnap. Még Apor Zolinak is, aki pont úgy, mint Te, kiállt mellettem, amikor letértem a keskeny útról.” Apor az MTI-nél volt a főnökünk. Egyike annak a kettőnek, aki(k)nek köszönhetem, hogy negyed évszázadig ott lehetett – hogy volt – munkahelyem. „Arról, ahogy a kamaszok” (csabai színjátszók) „ezt a nehéz-érdes-kemény szöveget milyen csengő tisztsággal szólaltatták meg, a magam diákszínjátzó korom is eszembe jutott, sokszor táplálkozom onnan, az akkori lelki ajándékokból ma is.” Kerepeczki Nóra irányításával a csabai színjátszók valóban gyönyörűen adtak elő a FEKETE-ZARÁNDBÓL. „Mihályom! Ez egy szép március 15. volt. Egy barázdát megint visszaszántottunk a hazának. Ezeket a szép, okos, magyar arcokat, tekinteteket nem felejtí az ember, ezekért a találkozásokért érdemes élni, alkotni, magyarul beszélni, írni.” Szebben én sem tudnám megfogalmazni. Isten áldja azt a magyar szellemet. Amely Fenesen ott, akkor megmutatta magát. Nem kis részben Jánosunknak köszönhetően.

Körözs-menti fohászok a hazáért Jankó ezt találta írni a Bihari Naplónak a március 15-i estümről, a címe: Körözs-menti fohászok a hazáért, alcíme szerint Egy magyar író az övéi közt. Ha egyszer valóban így volt; az enyéim között éreztem magam ott, Biharban is. „Bensőséges, beszélgetős, éneklős március 15-e helyszíne volt a várasfenesi Györffy István Táj és Népismereti Otthon. Az eredetileg „Körözs-menti fohászok a hazáért” címmel, Sarusi Mihály József Attila-díjas író, költő, publicista író–olvasó találkozójának meghirdetett program magától értetődően szélesedett az 1848/49-es forradalom és szabadságharc évfordulójának ünnepévé. A vendégeket – a Belényesi-medence több településéről érkezetteket és az anyaországiakat –, mintegy hatvan embert, Vura Ferenc, a Györffy Otthon házigazdája köszöntötte, majd Szakács Zoltán, köröstárkányi református lelkipásztor Jézus Krisztusra mutató bevezetőjével vette kezdetét a műsor. Sarusi Mihály tizenegy évvel ezelőtt megjelent FEKETE-ZARÁND című kötete a Fekete-Körös völgyi magyarság huszadik századi megpróbáltatásairól szól, az események sokszor elrajzolt, metaforákba öltöztetett, de a dokumentum pontosságával. A találkozón a békéscsabai Csabagyöngye Kulturális Központ Csabai Színistúdiójának három tizenéves diákja – Kecskeméti Anna, Tóth Gergő, Falusi Balázs Áron, és vezetőjük, Kerepeczki Nóra előadóművész mintegy 20–25 perces előadásban mondott el részleteket a Sarusi-műből. Úgy, hogy ott és akkor valódi, drámai színházi előadás született: a gyönyörű, tiszta, élettől lüktető kamaszhangok és Kerepeczki Nóra tiszta és kiváló értelmezésű szövegmegjelenítése a hallgatóságot, köztük a Sarusit anyaggyűjtése idején segítőköt a katarzis gyönyörűségével ajándékozta meg. Nagyon felszabadult beszélgetés bontakozott ki, s tartott vagy másfél órán át, elsősorban arról, hogy mi is légyen a magyar író dolga az osztódással szaporodó, láthatatlan diktatúrák korában. Igazat mondva, azokért szólni, akik a valódi nem-

zetet alkotják, a hazát mentik, s megtartják, amikor dőlni készül. Szakács Zoltán jó közbekérdezésekkel vitte előre a beszélgetést, majd egy jó ízléssel kiválasztott, Gábor Ferenc szalontai költő általa megzenésített versével átkötötte a programot a közös éneklés felé, a '48-as énekek, a Kossuth-nóták felé. (Ebben segítségére volt a tárkányi kórus egy része is.) Megállapítható: a trombitatorkú tárkányiak és fenesiek, s más felsővölgyiek nem a visszavonulás hangján énekelnek. A kötetlen beszélgetés órákig tartott, ami természetes is, hiszen a könyv megírása óta Sarusi most találkozott először azokkal, akiknek igaz történeteit a könyv rögzíti. Többször elhangzott: „bizony így mondtam én ezt akkor az írónak...” Sarusi az övéi közt volt. Fel kell itt jegyezni, hogy a közösségi terem falain Györffy István száz évvel ezelőtt készült fotói is kivételesen szép háttérrel adtak az estnek: a képeken azokkal az emberekkel, akik – talán – tanúi vagy szenvedői voltak a hajdani káini tetteknek. Szép, emlékeztető este volt a március 15-i Várasfenesen.” Tán meg is jelent Jankó e beszámolója. (S – melleleg –, lám, Falusi, és nem Falui. Mert emiatt rám szoktak szólni – akik nem tudnak magyarul.)

Papok kútja Ki is volt Busica, mi köze volt a Vaszgárdához... Réhont emlegeti. „Én is úgy hallottam, hogy fél Belényes kijárt Fenesre a Papok-kútjához ivóvízért, amit mi meg se kóstoltunk, ill. ti nem, mert én tudom, hogy finom.” Arra kockáztatva Réhon Jóska bátyám emlegette a néhai kút forgalmát. „Szenzációs, amiket a jó Réhon mester ír. Bizony: mert a Papok kútja a papoké volt eredetileg. A belényesi papírgyár – nem a fenesi – vízjele megvan nekem. Elküldöm majd neki és írok a korabeli papírgyártásról ezt-azt. Keletmagyarországon ez a két papírmalom volt csak. És közel egymáshoz. Páratlanul gazdag vidék? Az bizony.” Ezt kell megjeleníteni Gyepűmagyarországában... Majd' elvész a gazdagságban. Melynek nyoma vész? Ha.

Martfűi capriccio Már megint – még mindig – a FEKETE-ZARÁND új kiadásán gondolkodik. Hogy s mint. (Ha annyi pénze lenne – pénzeszsák állna mögötte –, mint amennyi esze és szíve...) „Igen jó elképzelésem van: egy rész Békéscsaba, egy rész vfnesi Györffy Alapítvány és egy rész Királyhágó-melléki ref. egyház. Ez túl szépnek látszik, mi?! Pedig így lesz. Öregem! Itt Martfűn május elsején úgy felavatták a Wermacht-bakancsszállító, Benes-támogató Jan Antonin Bata szobrát, hogy ihaj. Itt vót a cseh nagykövet, Helena Bambasova, bizony Isten így hívják – magyarul: Bamba Ica. (Szerintem Hrabal tanálta ki ezt a nevet.) A szobor, kérlek tisztelettel, leginkább Hámán Katóra hasonlít, amint férfiruhába bújva Vörös Segélyt osztogat, vagy fosztogat. Kész kabaré. Hrabálnál maradva: Susztergyári capricció. Ide kétszáz méterre még áll a szovjet hősi emlékmű – ami momentán már jogsértés, alkotmányellenes, mondom, ez olyan kriptokommunista és förtelme-

sen agyamosott település, hogy itt minden trágyalevet meg lehet itatni.” Mondja, mondja – Martfűn, Martfűről. Máskor már megjegyezte: ha néha túl vastagon fogalmaz, nézzük el neki. Mi igen. Hátha. Netán.

Vörösmarty zuhé Pesti, esőáztatta könyvheti találkozásunkat emlegeti. „Akár-hogyan is, de én igen jól éreztem magam ott a szakadó-felszakadó-Duna-árasztó esőben is a Vörösmarty-téren. Körülnéztem és azt láttam, hogy van ott egy jó magyar elit-hadosztály. S az már csak ráadás volt nékem, hogy egy csapat jó ismerős, barát is felbukkant ott.” Köszöni, hogy összehoztam a lakitelki könyvkiadó vezetőjével, hátha ráharap Gyepű-Völgyére. „Jó vót. Örülök a kapott könyveknek és töretlenül bízom a jó folytatásban.” Üsd a tokost, mondja. „Kérdés csak az: szaga van az asszonynak, vagy illata. Nekem ugyan mindegy: az asszony az jószagú és finom illata is van. Akinek van orra hozzá!! No, barátom, Mihály! Menek az istentiszteletre, zárom soraimat.” Zárja, hogy istenházából jövet folytatja. „Akkor most... Én továbbra is a jó rétszagú, szénaillatú asszonyi embert kedvelem. A semmilyen kevésbé. Éljen Lajtabánság...” Hogyne. A buszon idefele a LAJTABÁNSÁGI ÁLLATMESEKET olvasta. Másnap ezt írta: „Még hogy Lajtabánság nincsen?! Tiszta Lajtabánság az egész Kárpát-medence! Különben pedig: azt minden tollforgató tudja, hogy ahány olvasó, annyi olvasat – Németh Lászlótól kölcsönözve.” Ha ő mondja. Mert én – ilyenkor – csak pislogok.

Kereszt a munkásszállón Jó hónap múlva esedékes iratosi könyvdélutánunkra készül. „Ha a vidékre gondolok, hát eszembe jut ez a szegény Herta Müller nevű, Niczkyfalván született Nobel-díjas. Lefogadom, hogy őt még a kutya sem hívta oda találkozni a néppel, pláne nem velem egy társaságban. És abban is halálbiztos vagyok, hogy a fél karját odaadná egy olyan estéért, mint volt-vala például a fenesi. Szóval: hagyják csak békén a szorgos-dolgos-talentumos magyart, legfeljebb jöjjenek kérni, ha üres a lelkük, vagy szörnyű vakfoltok borítják az elméjüket... No: ezt akkor jól megmondtam. Fényesítsük fokosainkat... Jut eszembe. Engem ugye egy szép esztendőben, 1949 decemberében kereszteltek Martfűn, a munkásszálló társalgójában. Megjött Tiszaföldvárról Cvikovszky János plébános úr. Leakasztotta a falról Sztalin, Lenin és Rákosi képét, felrakta a feszületet és megkeresztelt, ahogy Krisztus urunk rendelé. Aztán a plébánost elvitték. Követ törni, csatornát ásni, Hanságot lecsapolni, Kazincbarcikát építeni, nem tudom, pontosan hová. Könnyen lehet, hogy én voltam az ő általa utolsónak megkeresztelt ember. Amikor kijött: már csak vörös papok voltak, megkeseredett és fogta magát, letette a reverendát és megnősült. Sokáig élt, míg meg nem halt. Hanem. Tegnap meséli az egyik osztályfőnököm az érettségi találkozón, hogy ja, a Cvikovszky! Az igen! És meséli, hogy 1944-ben, amikor Földvárt előzönlötték a ruszók, és advent idején

a templomba nem fért a nép, az utcán is álltak, amikor prédikált, hát így magyarázta a Tízparancsolatot: „Az áll ugyan, hogy Ne lopj! Egy kivétel van, testvéreim. Amit most a ruszkik elszedtek tőletek, azt mind vissza szabad lopni.” Úgy ám. Aztán amikor a ruszkik bárisnyákat kerestek, hát elkezdte emelgetni a reverendát, mint a szoknyát és még táncolt is hozzá nekik, neszték, itt a bárisnya. Öregem: ez is egy állatmese, Tiszabánság tájáról! S mi van még a hamu alatt.” Mi nem. Ha mindezt kiírhatta volna magából! Rendszerbe szedve. Mindössze ez a nekem – meg még ki mindenkinek nem – küldött levélzőn...

Olvasókönyve Alakulgat a Fekete-Körös völgyi olvasókönyv. (Még mindig.) Ha Isten is megsegíti, lesz DVD-melléklete, rajta szépirodalom, ami odavág. (...vágott vóna.) „Szédületesen jó összeállítás az is, csak ami eddig van. A névsorban találók: Ady (Hazafiatlan oláh papokról ír, épp arról a vidékről, 1906-ban), Arany, Sinka, Simonyi, Erdélyi, Görbedföldi Tóth István, Köteles, Sarusi, Zsisku, Réhon, Kun, népi költők (tudod, a komáink), Bartók-levelezés, Györffy cédulák és népdalok, balladák, mesék, gyermekmondókák... – Tomanek G. és a Csabagyöngye színitanodásai, Dinnyés J. versmegzenésítései, Balla Tibor és egy jó zongorista Bartók-darabokkal... Ez már elég mutatós, nem?! Ez van hozzácsapva az Antológia Kiadó (Agócs Sándor) számára megfogalmazott könyv-vázlathoz.” Hogy ott is annyiban maradjon? Majd holnap (után kiskedden). (...megazután seholnap.)

Nyeszttertől a Tiszáig Miskonás komájának arról ír, hogy a FEKETE-ZARÁND-ban „citálsz szegény Eminescutól egy versrészletet. Hát honnan az neked? És hol olvasható a teljes szöveg? Kinek a fordítása? Egyébként ez is Busica–Bartók dolgozatomhoz kéne, mert a mostani legnagyobb címlet (500 lei) kiváló portréja, mint nemzeti költő, fertőző góc volt – és ma is az, ha az erdélyi románok hungarofóbiájáról beszélünk. Szóval e vers forrása, fordítója kéne, ha szabad kérnem. Nem mintha a naplójában írott izzó magyargyűlölete nem volna elég.” Sőt. Több kettőnél. A Dnyeszttertől a Tiszáig Sír a román, panaszkodik – szól Eminescu dojnája. Daj, daj.

Önkéntes kutyák Szolnoki rádiós jegyzeteit és a rádiós besúgókat emlegeti, hogy eljusson lassan kész könyvemhez. „Piszok kíváncsi vagyok a KOPÓIRATra, ami – ne szépítsünk – a hazaárulás egy fajtájáról is szól. A magyar törvények ismerik egyáltalán még ezt: hazaárulás? Ocskay derék katona volt, szerette a nőket, a pénzt, a szép paripát. Botlott egy nagyot. Vérpadon végezte. Rákóczinak még voltak törvényei. Most legalább egy teljes vagyoneklobzásról olvasnék, ha felgöngyöltették egy kopó múltját. A kopó különben eleve jó címszó: Illyés Gyula *A magánszorgalmú kutyák* című verse is a derék négy lábúakat illeti csúful” – hogy

Jankónak az '56 utáni önkéntes feljelentők jussanak eszébe. Ki, hogy. „Előre!” Jó, hogy nem hátra. Meg a nem önkéntesek – már ha a kopómunkára fogott emberekre térünk. „Hol a fokos?! / Hol a tokos? / Aj, de szíp a labanc tokos / Fejibe a magyar fokosch!” – „Jankó”. Túloz, már megint. Mindig. Egyhúztomban. Folyvást. Végestelen végig.

2014

Iroda-lom Ez az év is jól kezdődik... 2026-ból visszanezve Jankó leveleire: a hónap első felében naponta megereszt egy-egy (vagy épp két) levelet (mert nem egy küldeménye több folytatást tartalmaz „folyt.” címen.) A KOPÓIRATot köszönettel vette. „Sejtettem: marha jó. Igaz indulat nélkül nem születhet irodalom. A fájdalmas az, hogy a műítészet úgy fog elmenni e jelentős könyv mellett, hogy nagyon fog az fájni. Legalább neki szaladna valaki: hogy ez nem is igaz. Miközben szörnyűbb igazságok is ott vannak, s nem pusztán az irodalmi pályák vidékén. Most tudtam csak meg, hogy az én tiszaföldvári gimnáziumomban KISZ-titkár csak martfűi lehetett, mert az egy megbízható munkásosztály-fészek. Ez lezárhatatlan, de muszáj volt megírnod – a három T világa az nem csupa jópofaság vala.” Nem az leve. Öreg hiba.

Spionlista sehol Már eljutott a KOPÓIRAT 78–80. oldalára, „és különben magánbeszélgetéseink olyan szépen simulnak a szövegbe, hogy nagyon.” Sajnos vagy sem, ez máskor – máshol – is előfordult. „Őszintén meglepett és jól is esett olvasni. De nem ez igazán az érdekes. Nem nyomozom gondolatban, hogy ki kicsoda lehet(ett), de – mindenki ismerősöm. Könyvtárból, irodalmi estről, Tiszafüredről, Csabáról, Karcagról, Szolnokról, népművelő egyesületből, sajtóklubból, színházból, tenispályáról – egymillió jelentés, olvasom valahol. Minden telefon megfigyelhető volt. Hát ez majd' rosszabb volt, mint Románia. Nagyon jó és fontos könyv, s ezúttal még az is érdektelen, hogy milyen példányszámban kél el – bár neked ez aztán nem mindegy.” Hogy tökéletesen secko jedno legyen, ki tehet róla. Mert nekem sohasem fizettek az eladott példány után – pedig szépen kelt mondjuk A CSABAI SZAJNÁN meg a MAGYAR KRISZTUS. „Isten velünk. Kicsoda ellenünk.” Ne is mondjam... A csabai könyvbemutatón mindenki a spionlistát várta. Potyára. Mert hogy nem leleplező-sajtós valék. Újságíró ismerős előtte beharangozta a világhálón, hogy Miska közlést teszi a csabai besúgók névsorát! Eszemben sem volt. Azon túl, hogy mindről honnét tudtam volna. Annál nagyobb volt az izgalom az érintettek körében. Ügynökeink egyike-másika ott lapult a hátsó sorokban. Nézzük, mit tud ez a koma rólunk. Mit nem.

Öt olvassa a kopórege El nem szakadna a besúgó-regémthől! „A fene essék a KO-PÓIRATba, már nem én olvasom, hanem az engem, pedig hát... Mindig beugrik valami. Valami – akkor – jelentéktelen apróság. Itt valék a Szolnok Megyei Bércsnél, ma már tudom, nagyon precízen szemmel tartva. Csakhogy. Én nagyon kerestem a jót, s az alkotó, közösségnek szolgáló népművelőket, könyvtárosokat, klubvezetőket, mozisokat, néprajzosokat, tanárokat stb... Hogy írjak róluk, hogy ők a minta. A minta, abban a szörnyű szóval emberarcúnak nevezett szociálmusban. (Azt hiszem, most írtam le életemben először ezt a szót: emberarcú, mert különben valami emberevő állat arca van... Ilyen nincs.) Elég sokan köszönhetnek az én „felfedezémnek” valami kis szoc. kult kitüntetést, kiválóf...t... Martfűn volt a szakszervezeti műv. ház élén egy művelt, jó ízlésű, okos, kiválóan szervező népművelő, I. L. Gyakran megfordultam nála, csak úgy beszélgetni, dumálni, együttgondolkodni. Próbáltam a munkatervemben „eladni”, portré, ez, az, amaz, martfűi modell, tudomisé. Tényleg baromi jól használta ki a helyzet előnyeit, én például az ő színházi különjáratukkal jártam Pestre színházba – amikor kedvem tartotta és nem operett volt a menü fő fogása. (Háztól házig szállítottak, pedig Szolnokon laktam.) De I-ről soha egy szó nem jelent meg. Egyszer aztán hívatnak: „Hagyja már maga ezt az I-t! Hát nem tudja, hogy nyilas volt?! Résztvett a szentesi zsidók deportálásában.” Mit volt mit tenni, hagytam, de – szóval nem egészen... Megkérdeztem: hány éves? Szó se lehetett nyilas párttagságról, ’44-ben 15–16 éves volt. Mi van itt akkor?! Szépen sumákolva – már nyugdíjban volt Szentesen – felültem a vonatra, elmentem hozzá és egy napig beszélgettünk. Az történt, hogy ő színművészeti főiskolás volt, talán ’50–’52-ben. Nagy álmok, szerelmes Szemes Piroskába (fotót is mutatott) és egyszer csak hívatják a tanulmányi osztályra, ahol közlik vele, hogy ki van zárva minden magyar felsőoktatási intézményből, 24 órája van, hogy eltűnjön Pestről. Élet-halál közt lebegett másfél évig, teljes idegösszeomlás és előről kezdte, mint könyvtári raktáros, aztán araszolt feljebb, feljebb, népművelő K-on, s utána M-n, mert oda profi kellett. A kizárásának közvetlen előzménye. A pesti művészeti főiskolák közösen rendeztek ezt-azt, s egyik alkalommal a képzőművészeti főiskolán voltak, ahol egy szentesi földije – festő v. szobrász jelölt – meglátta és pánikba esett, mert eltitkolta kulák származását, úgy került be. Ő jelentette fel I-t, hogy 1944-ben fegyveresen őrségben állt a szentesi gettó utcájában. És ez igaz volt: Laci levente volt, egy fapuskával a vállán tényleg egy este ott kellett sétálni a gettóban. Hát ennyi, öregem. Ott, akkor Szentesen nagyon jól beszélgettem L. bátyámmal. És kívártam a pillanatot, amikor a fél szerkesztőség nyári szabadságon volt és nem volt mit a lapba rakni: előhúztam egy szép népművelő pályát ábrázoló portrét, I. L.-ét, aki nyugdíjban is a kórusba jár énekelni. Semmi gettó, levente, ’44, kirúgás a színi pályáról szörmentén. Megjelent az írás. Meghökkenem, olyan sokan gratuláltak, L. egy nagyon meleg han-

gú levélben köszönte meg a kis cikket. Nekem meg a kutya se mert szólni, hogy ejnye, ejnye... Igaz: prémiumot se kaptam ezért a kitűnő írásért... No, ezt akkor jó részletesen elmeséltem a KOPÓIRAT szerzőjének. Ezt még mögbánod, hogy nem férsz a bűrödbe. De mit lehet itt tenni.” Mert hogy megzenésítettem ezt is. „Olyas eset ez is, mint a FEKETE-ZARÁND: ha nem mondjuk ki, azt se tudhatjuk, hogy kiért, miért imádkozunk, amikor azt mondjuk, hogy „... miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek...”. Ez , úgy ahogy, általában általában nem megy. Még annyit, s tényleg zárójelben. I. túlélte a személyes tragédiát, mert az volt. Sokan, sokat, sokfélét túlélünk – amekkorákat, bukfencsel, alkohollal, kompromisszummal... És akik az első zuhanást sem éltek túl a trambulínról? Tudod, öregem: nekik is emléket állít ez a könyv – az elcsalt, megcsalt, elhazudott, bemocskolt haza könyve.” Ha fele ennyit írt volna valaki a könyvről... A nyomtatott (napi, heti, vagy épp havi, ne adj’ isten irodalmi) sajtóban. Ajvé! Jó, hogy nem.

Gatyás esete(iból) Hogy a végén odajusson: a ki nem mondott dolgokért nem lehet imádkozni. „Öregem: elmegyek a negyvenéves érettségi találkozómra és tudom, hogy volt olyan tanárom, aki szaglászott utánam. Baráti körben Gatyás volt a becenevem; aki ezt nem a megszokott hangsúllyal, érzelmi töltéssel mondta (édeskésen, bratyzíva, sejtelmesen..., s valami félsszel a hangjában), tudni lehetett, hogy velem kapcsolatban járt a sötétben is egy párszor.” Csabára került egykori osztálytársát is említi, aki az érettségi találkozón kezét fogni odajött hozzá: „mintha valami meleg meztelen csigába markoltam volna. Nehéz ügy ez. Olvasgatva a könyvet pláne. Ráadásul az a veszély fönn áll, hogy a hálózat egy szervere azzal ütögette Isten drága idejét, hogy a nómenklatúrához a „tűrt” kategóriához tartozókat hogy lehet besározni. Pl. művelődési otthonokban dolgozók munkaköri kötelessége volt írni az ú.n. hangulatjelentéseket, még a bélyeggyűjtő, vagy a hímező szakkör vezetője-instruktora is kötelezve volt erre. Istenem! Ilyeneket írtam, hogy az ifjúsági klubom tagjait most a tiszai jégzajlás foglakoztatja és menni kéne vidrákat menteni. Kizárólag luftballonokat kaptak tőlem. Hogy más?! De az én orrom alá is oda lehet kenni ezt a fokhagymát: hangulatjelentést te is írtál! Írtam. A vidramentés jelentőségéről... Különben meg: szerintem szépen fog fogyni a könyv. A volt spiclik hatalmas tételeket vásárolnak fel, eltüntetni a nyomokat. Csak azt ne gondold, hogy marhászkodok.” Nem vettem észre. Nem tolakodtak? Legföljebb suttyomban. Különösen ha volt a könyvtárban. „Ha a könyvedről valami bulvárosan személyre szabott ijesztőt írnék recenzió gyanánt, alaposan megnövelné a könyv kereskedelmi forgalmát. Mondjuk egy ilyen alcímmel: Szokolay Zoltán Hidas Antal-díja – besúgó-érdemérem?! Csak így kérdőjelesen... Ennek valóban nincs értelme. Ez így komolytalan is. Én a legjobban fájlalom, hogy voltak lányok, asszonyok, akikkel én is ágyba bújtam és gyanúsán kíváncsiskodtak... Pl.”

Nem hagyjuk írásunkban Jankó névsorát. „Labancok! Jön a kuruc!” Nem, nem jön. Marad. Rólam is érdeklődött politikai nyomozó az egyik hölgyismerősöm ágyában; az ifjasszony utóbb röstelkedve elregélte. Főleg azért, mert meglepte – addig nem hitte el nekem, hogy járkálnak utánam.

Lap körüli spion-holdudvar? Gondolkodtam-e azon, hogy a megyei lapoknak miért volt az időben (amikor mi is ott tevékenykedtünk) akkora holdudvara? „Például az ú.n. lapkiadó vállalat, lapszervezők, ezek-azok, neked se volt fogalmad, hogy Csabán, Veszprémben, Szolnokon annak a temérdek embernek mi a búbánat a dolga? Úgy hatan, nyolcan eltartottunk másik harmincat. Mert a lapra annyi előfizetőnek kellett lenni, amennyit előírtak – és azt dekára lebontották megyeszerte, a Népszabadságot meg országszerte. Hát, barátom, azok a jó emberek – többségük – velünk-rajtunk keresztül figyelték, strigulázták, feldolgozták, milyen a „szellemi” légkör megyeszerte. Még a sötét lyukakat is külön figyelték: ilyen volt Szolnok megyében például Kenderes, Vitéz Nagybányai Horthy Miklós szülőfaluja, ahol én életemben egyszer voltam hosszabban. Reggel mentem, délből már tudtam, hogy holnapután megyek a Barátság vonattal – Kijev–Leningrád–Moszkvába. A tanácsházán ért utol a megyei pártbizottság ukája, útlevelem se volt semmilyen, úgy jártam meg azt a hosszú utat, pont az argentinai foci vb-alatt, tehát akkor ez 1978 volt. Csabán joviális, de kellőképp pöffeszkedő figurák maradtak meg bennem a kiadótól. És így tovább, szinte i tag dal se... A lapkiadók: szinte köztudott vót, hogy ingyenélők. A legszebb az volt, amikor Szolnokon papírtakarékossági okokból megpróbálták kötelezővé tenni, hogy kéziratpapíroknak mind a két oldalára írni kell, úgy kevesebb fogy. No, ekkor majdnem lázadás tört ki – úgyhogy vége lett a papírtakarékosságnak.” A moszkvai jutalom-utadat elhallgathattad volna! Mert így te is gyanúba keveredsz. Mivel nem kenyerezték (volna) le az embert a főnökeink... (Láthatóak, láthatatlanok.) Jó, hogy nem a bu-dipapírral kísérleteztek elvtársék.

Magyar Körös-völgy Az idei március 15. környékére több Fekete-Körös völgyi helységbe is tervez FEKETE-ZARÁND-bemutatót. Úgy is alakult, mind nagyszabású irodalmi rendezvény lett. „Ráadásul – eszembe jutott – hetven magyarai éve lesz annak is, hogy a tizenhárom magyar honvédet a Pantaskü oldalában lemészárolták a szomszédok „újromán” voluntérai – szerét ejtjük és kimegyünk a temetőbe. És elmorzsolhatunk egy csepp könnyet azért a lelkipásztorért is, aki szépen, anyakönyvezve eltemette őket.” Ott voltunk; Belényesújlakon, Tenkén, Körösjánosfalván, Belényessonkolyoson megtelt a minket fogadó ház (volt, hol istenháza). Mindenütt vagy százan. Volt, hol mi voltunk az első anyaországi küldöttek a

rendszerváltozásuk óta. Pontoskő: 300 m magas szikla Poklos és Újlak között – itt védték a hazát a mieink. Annyi öröm, könny, ölelés. Fájdalom.

MTI-szerk., rendőrőrszoba? Azon morfondírozik, hogy kik jártak a mi csabai MTI-szerkesztőségünkbe a rendszerváltozás előtti s alatti években. Nem egyről később kiderült, hogy a politikai rendőrség beépített emberei voltak. „Mondd csak, nem gyanús neked, hogy a mi kis MTI szerkesztőségünk amolyan szellemi céllövölde volt, ahova jött...” És névsorolvasása. Hagyjuk. Magam a politikai nyomozók sarki őrszobájának éreztem szerkesztőségünket, úgy ránk telepedtek. Minden szavunkra, mozdulatunkra ügyelni kellett. Minden értelemben. Azt kivédeni – nem akármilyen kihívás volt. Mindkettőnknek. Ha nem is a vérmedve barlangjában. „Soroljam?! Még jó, hogy nem tudtuk, hogy olyan szellemi présben vagyunk, amibe normális ember beleőrül. Szerencsére Te se, én se vagyunk, voltunk normálisak a szó szabadkőműves-bolsevik-fasiszta értelmében. Engem Szolnokon utólag világosítottak fel, hogy ne örüljek olyan nagyon, amikor beadtam a telefonkérelmet a lakásomra és egy héten belül megkaptam. S tudod, hogy ki oktatott ki, hogy mire vigyázzak-figyeljek, ha telefonálok? Idegen zörej, kattogás, ahogy megy a magnótekerecs; hát bizony, az egy-i képviselőségig vitte és Körmen-dit is jelentette. És ő tudta mindig, ha valamit szemlézett tőlem a Néplapból a Szabad Európa.” A III/III-közvetlen távrecsegő elkerülését odahaza a feleségem ügyességének köszönhetjük – hogy tomboljon a rám állított és épp nekünk szánt vonal beszereléséről álmódzó főnököm. Ahogy elárulta: abban membrán van... Nem tudva, hogy az nyilván a második lenne, mert egy mindenképpen van a készülőben. „Komám! Bevallom férfiasan, hogy a KOPÓREGÉNYt bizony csak úgy olvasgatom: amit most szegény Szabó Ernőről elmeséltél... Én voltam az első házassága esküvői tanúja, tornacipősen, a képzőből kiszaladva. Ernő engem megke-resett tökrészen a szolnoki szerkesztőségben, egy-két kollégát le bűdöszsidózott, nálam valahogy kialudta magát, aztán reggel elment, utoljára a Rátkay-klubban volt gondnok, vagy ilyesmi. Föltette az életét, hogy költő lesz. A Kopóregény. Nyil-ván nem én vagyok az egyetlen, aki úgy közeledem ehhez, mint tűzszerész a bom-bához. Így van. Az a membrán, az k... jó. Én a '90-es években tudtam meg egy hangmérnök sráccal kollégiumi szobában elszállásolva, hogy: Na, húzzuk csak ki a hangszórót, azaz, ott egy vezetékét távolított el a kötésből, aztán elmagyarázta, hogy az igazgatói szobában némi kapcsolgatással rá lehet menni akármelyik szo-bára és hallgatni, hogy mit beszélnek. Na, hallod, ezt a képzőben a technikai ismeretek keretében nem tanították, csak a mozigépet, amit én sikeresen felgyújtot-tam vizsga címén. Ja. Egy poroltó bánta... De megkaptam a kettést.” Majd a lassan eljövő új választásról elmélkedik. Senkiben sem bízik. Akiben hinne, félretették.

Végül, csak azért is: „Éljen a Kopóregény. Azért is elolvasom betűről betűre és úgy leszedelem a szerzőről a keresztvizet, hogy attól kódul.” Nagyon vártam – hiába.

Buzi bácsi A Buzi vezetéknev a jelek szerint nem csak a Viharsarokban ismert. (S lett belőle pl. Budai.) Jankó képzeletét valamért megragadta. „Hoppá! Ez nem ragadványnev. Földváron is, meg Mezőtúr környékén a Buzi családnév nem ritka. Bár ma már sokan „magyarosítottak”. Földvárnak volt egy hírhedt Buzi bácsija, piás, kártyás, futballbolond, minden meccsen szidta a bírót. De nekem volt egy iskolatársam is, jól focizott, meg a csúzlival is jól bánt. De a csúcs az volt, amikor *Néplapos* koromban sportot szerkesztettem, hát a mezőtúri tudósítóm Buzi volt, próbálkozott az szegény, Búza, meg Búzi lenni, de nem sikerült neki, aztán boszszúból, hogy véletlen se csúfolják, minden nőt elkapott, amúgy magyarosan, aki a keze ügyébe esett – erre fel ráragadt a B...s Buzi bácsi név. Képzeld el! – Hát oszt mék Buzit keresi az elvtárs? – Hát én a B...sat. Ezt nem lehetett röhögés nélkül birni. Nesze neked, anyanyelv-védelem. Iregszemcsén, Újireg jász falu, várom a tanácsitkárhoz a bebocsájtást a fotós komámmal együtt. Ki van írva az ajtóra, VB-titkár: Hadaró Sándor. Nyílik az ajtó, bemutatkozunk: oszt a koma rettenetesen dadogott: Ha-ha-ha-dda-da-rrrr Ssánd-orrr. No, a fotós komának sürgősen máshol akadt dolga, nekem meg ki kellett fújni az orromat. Mihályom! Amiket Te mesélsz, meg én itt marhulok. Apám, ebből egy közepes írónak megvan az életműve. Istenem, de jó, hogy a mi asztalunk tele ilyen morzsákkal! Örülök, hogy eszembe jutott... A hatvanéves vécés néni se volt biztonságban, ha ő megjelent. És nem volt rossz tudósító.” Mi meg csak lestünk. Vagy épp vihogtunk. A Buzi meg... tán Búza faluból való – mely Búza arrafelé Buza...

Kiket kidekorálna Szervezi a csabai csapattal a márciusi Fekete-Körös völgyi föllépéssorozatot, amelynek Belényesújlak lesz a székhelye. A főszereplő a FEKETE-ZARÁND lesz – de bokros teendőim miatt személyesen nem lehettem ott. „És a Kopóregény. Persze, hogy néha viszket a tenyerem, amikor olvasom.” És megint előjön természettudóssá vált diáktársának az árulása – amiben biztos. „Jórészt neki köszönhető, hogy az osztályunk 1968-ban nem készítettett folyosói tablót, a IV. B-nek azóta sincs, besúgó tanárokkal és diákokkal nem akart az osztály döntő része egy lapon szerepelni. Kis képeket csináltattunk, egymás között cserélgettük. Szóval. Ez egy fájdalmas seb, elvakarni nem jó. Ki kellene mondani, legalább úgy, irodalmilag, ahogy Te is teszed, hogy annyira ne fájjon.” Meg a többi csillogó-villogó volt besúgó, akik tönkretettek annyi életet, és most újra kieresztik a hangjukat. „„Kísértet járja be Európát, a kommunizmus kísértete...” Ez nem múlt el, dühöng világszerte a burkolt nemzetirtás, nálunk a nyelvpusztítás. Az ötvenéves érettségi találkozon azért lehet, hogy pofán vágom az „osztályellenség-

get”. Hogy negyedik gimiben majdnem agyonvertem. Űrvacsoraosztás előtt mindig eszembe jut, de nem érzek igazi bűnbánatot emiatt, és ez nem jó. És, hogy a képzőben a későbbi rádiós A. képét is kidekoráltam, azon is csak nevetni tudok. Pedig lett belőle botrány. Aztán egyszer úgy elkaptam egy rádiójegyzetben, hogy fel akart hívni telefonon, mert egy rakás prémiumot vontak meg tőle az írásom nyomán – én meg letettem a kagylót: nem ismerlek, barátom. A műsorra is emlékszem: gúnyt űzött, giccset csinált az anyaságból – én meg szépen körülírtam –, értse, akinek van füle, hogy ez a létező legszentebb földi dolog leköpése.” Mennyi fájás, fájdalom, sértés, bántás. Föloldhatatlanul? Kiköpni sem tudja az ember.

Vasharapó-rege Március derekán emlékezés a márciusi ifjakra, meg a Fekete-Körös-völgy legújabb írójának FEKETE-ZARÁNDja – ezt tervezi Jankó a Körös-völgynek. A csabai garabonciásoknak március 14–16-án három fellépésük lesz. 14-én Erdőgyarakon, 15-én Újlakon, 16-án Tenkén. „Ajánlott válogatásom a Sarusi-regényből: Kyskeresi-rege, Be a pártba rege, Zarándházi-rege, Vereskő-rege, Kopjafa-rege, Vasharapó-rege és e Sarusi blokkhoz hozzá lehet kombinálni a HUN FOHÁSZt. És. A belényesújlaki estének még nincs vége, hasonlóan a feneseihez átmegy a márc.15-i megemlékezésbe, ehhez van egy-két énekes-gitáros helybeli is és természetesen a Színistúdió. Remélem, hogy ez is pont úgy közös nótázásba torkollik, mint legutóbb Fenesen.” Finom összeállítás lehetett, kár, hogy nem hallhattam, nem lehettem részese semmilyen formában. Sarusi-műsor Sarusitlan.

Szamizdat Fekete-Zaránd Beszámol az általa szervezett Körös-völgyi ünepségsorozatról. „Ha a Bihari Napló, de főleg a Reggeli Újság eheti és múlt heti számait lapozod, akkor találsz dolgokat. Bár most, hogy nem voltál jelen (immár megbocsájthatatlanul) kevésbé helyeződött a hangsúly a Fekete-Zarándra.” Máig sajnálom, hogy lemaradtam. Mi mindenről... „Sok volt az esemény, de nem volt sok a bába: csak láttad volna a Wittman István nevű embert, akinek ajándékoztam egy fénymásolt (szamizdat) FEKETE-ZARÁNDot. Az újlakiak meg óriási érdeklődéssel hallgatták a falura vonatkozó részleteket. És elültettük, bizony, a fákat – igaz, hogy mind almafa, Tizenhárom almafa: írta Wass Albert. A friss disznótoros csak-csak megnyerte a csabai gyerekek tetszését, akik hatan voltak és remekül, alázattal, tisztán értelmezve mindent mondták a szövegedet. Még a román polgármester asszony is megsimogatta utána őket. Én meg képen csókoltam: mert úgy hívják, hogy Sabau Michaela. Hát. Sigur.” Ölelem őket. Köszönve, mit köszönhet a magamfajta levante. Sabau? Meg Curtuti.

Magunk a Müpában Március 15-e alkalmából Pesten, a Művészetek Palotájában a Magyar Érdemrend Lovagkeresztjét vettem át, ezért nem lehettem ott a fekete-Körös-völgyi sorozaton. „Amúgy csak nem vetted tán rossz néven a Múpával való viccelődést: az pontosan olyan fontos, mint a Fekete-Körös völgyi menet, ami valóban várakozás feletti... D. L. pedig jól megérezte, hogy hagyományt teremtetünk, ami mindenképp fölött való, mert lehet tovább építkezni, velünk, vagy nélkülünk, az mindegy. Ezért volt öröm Újlakon sok fiatallal találkozni, engem még egy nagyváradai Lorántffy-s diáklány is megkért egy kis segítségre az ő lakóhelyéről (Belényesújlak) szóló dolgozatában. És voltaképpen milyen kitüntetéssel is vehettél át? Mi az újlaki disznótorost kaptuk, a rajtnál toros káposztával. Aztán reggelire bundáskenyér házi hecsedlivel, én most próbáltam így először, de nagyon megjegyeztem. Meg ilyenek. Huj-hujj kuruc, itt a tokos-labanc! Üsd-vágd, nem apád!” A falatozást illetően is megállhatta a helyét a Körös-völgy Vágner-Szabó féle menete a Müpát illetően.

Körös-völgyi népszámlálás Csöndes számvetést végeztem: „az elmúlt hat Fekete-Körös völgyi Sarusi-alkalom jóvoltából olyan hét-nyolcszázan kézközelből is megismerhettek Téged és a munkáidat. Körítés: helyiek, Balla Tibor tekerőlantos, Meleg Vilmos, Fábián Enikő, Kerepeczki Nóra színművészek, Szederinda Citeraegyüttes (Zilah), Csabai Színistúdió kétszer és öt helyszínen. (Azért öt, mert Belfényér bejött Nóra jóvoltából egy vers erejéig.)” A korábban 5, újabban 3 ezernek vett Fekete-Körös völgyi magyarságból. „Sajtó mindig, az ő jóvoltukból ezekhez szólt az irodalom? Meg a helybeli hullámverés... Akkor hetfűn meg a Csabagyöngyében: ezek nagyon fontos alkalmak, nem szégyellték, sőt nagyon is megbecsülték az ilyen összejöveteleket pl. a Nyugat írói, ill. az a hatalmas kör, amely a Nyugat köré szerveződött.” Mindamellettt ő e napokban a KAZAIt tartja kiemelkedő jelentőségűnek. A viarsarki megyeszékhely Csabagyöngye művelődési házáat emlegeti – mert szülővárosomban a 70. születésnapomról emlékeztek meg. „Te mögtanáltad a tüt a szalmakazalban, pont a közepibe, puff, neki! Amúgy pedig: a kend biztatásai nélkül én nem igen írtam volna egy bűdös sort se a Fekete-Körös völgyéről, s lám, immár a kirándulók is engem olvasnak az interneten. Az Fekete-Körös völgyi kis traktát újra is kéne írnom, s lassan már azokat a malacságokat is lehetne sütogetni, miszerint a tenkei víz meddőség ellen úgy jó, hogy...” Ne is folytassuk. „Ki vagy próbálva, százhetven év tapasztalat.”

Köszöntjük a 80 éves Barsi Balázs ferences szerzetest

Barsi Balázs OFM (Sióagárd, 1946. január 5. –) Széchenyi-díjas ferences szerzetes, hitszónok, teológiai tanár.

Életpályája: 1946. január 5-én született Sióagárdon. 1960-tól a győri bencés gimnázium diákja. 1964-ben belép Szent Ferenc rendjébe. 1965-től teológiai tanulmányokat folytat, valamint egyetemi hallgató az ELTE-n, ahol magyar–oroszc szakos középiskolai tanári diplomát szerez. 1968. szeptember 15-én örök fogadalmat tesz. 1971. augusztus 8-án szülőfalujában pappá szentelik.

1972-től az esztergomi ferences gimnázium tanára. 1975-től tanári munkája mellett – kétéves megszokással – több mint húsz esztendőn át

novíciuszakmáster. 1980-tól két éven át biblikus tanulmányokat folytat a strasbourgi egyetemen. Itt írja francia nyelvű doktori értekezését a gazdag ifjúról szóló evangéliumi történet exegéziséből. 1982-től korábbi megbízatásai mellett főiskolai tanárként biblikus tárgyakat és liturgiát tanít a Ferences Hittudományi Főiskolán, valamint a Pázmány Péter Római Katolikus Hittudományi Akadémia levelező tagozatán.

1991-ben megkezdzi mind a mai napig tartó adventi és nagyböjti konferenciabeszéd-sorozatát a pesti ferences templomban. 1995-től a Zeneakadémia óraadó tanáraként liturgiát oktat az egyházzene-sz hallgatóknak.

1997-ben Sümegre helyezik, ahol lelkipályaközpontot hoz létre. 2005-től egy éven át, a két magyarországi ferences rendtartomány egyesítéséig a Szűz Máriáról Nevezett Ferences Rendtartomány provinciális. 2006-ban provinciálisként megáldja az ország első Newman-templomát, melyet a sümegcsehi szőlőhegyen építtetett. 2011-ben Veszprém megye érdemrendjével tüntetik ki. 2012-ben „több évtizedes oktatói tevékenységéért, a generációkat megérintő lelkiismereti irodalom gazdagításáért” a Magyar Érdemrend lovagkeresztje kitüntetésben részesül. 2021 júliusától újból a Nógrád vármegyei Szécsény ferences rendházának lakója.

2019-ben hitszónoki és teológiai tevékenységéért Széchenyi-díjban részesült.

Az Agria mostani számában olvasható Cs. Varga István visszaemlékezése és Homa János interjúja a december 6-án Budapesten, a Központi Szeminárium-ban bemutatott Barsi Balázs-életrajzban olvasható. Az ünnepi kiadvány címe: *Cor ad cor loquitur* latin kifejezés jelentése „Szív szól a szívhez”.

Cs. Varga István

„Az igazi keresztények ideje jött el...”

Barsi Balázs – a kilencedik évtized-hídon

P. Dr. Barsi Balázs OFM ferences szerzetes, sokkönyves, Széchenyi-díjas hitszónok, műfordító... Életkora 2025. január 5-től nyolccsal kezdődik. Belépett 80. életévébe. Ez még nem az aggkor. Csak a küszöbe. Rálépett a 9. évtized-híd küszöbére.

Négy éven át osztálytársak voltunk a győri Czuczor Gergely Bencés Gimnáziumban, kollégisták az internátusban. Számos diákélményből lett emlék részese, szem- és fültanúja lehettem. Mindketten magyar és orosz nyelv és irodalom szakos tanári diplomát szereztünk. Könyveit, tanulmányait, érdeklődést és elismerést kiváltó, az interneten is elérhető missziós munkáját, előadásait, homíliáit igyekszem követni.

A személyesség ma már a filozófiában is egyre fontosabb. Terjedelmi okokból emlékeimről most csak dióhéjban, sőt csupán mogyoróhéjban szólhatok. Nincsenek véletlenek. Ha a „véletlen” jó, akkor az a jó Isten mosolya. (Gyakran a humora is!) Számomra emlékezetes, hogy ballagásunkon két édesanya volt népviseletben. Barsi édesanyja sióagárdi, az enyém pedig kapuvári népviseletben. (Az érettségi tablónkon Barsi Balázs mellé kerültem – dr. Kelemen Atanáz, osztályfőnökünk jóvoltából.)

Bencés tanáraink tüneményes műveltsége, soknyelvűsége sokunknak imponált. Többünket szorgos nyelvtanulásra serkentett. Kemény Dózsa, az internátus rektora, fakultatív angolt és németet tanított. Nádasi Alfonz, az akkor kötelező orosz nyelv mellett, franciát is oktatott, másodmagamnak, jelképes, madáreleségre sem elegendő tiszteletdíjért.

Barsi Balázs fontos könyvek, tanulmányok, könyvfordítások szerzője. A műfordítás vértelen szellemi hódítás, a világkultúra kincseinek legális honosítása, a gondolkodni és beszélni tudó ember univerzális megismerő tevékenysége. Barsinak, hasonlóan, mint Szabó Lőrincnek „a latin hozta a franciát, s így megint új ablakokkal tárult a világ.” Végül francia nyelven írta doktori értekezését is a gazdag ifjú bibliai példázatának exegéziséről.

A *kalokagathia* a nemzetek fölötti, de nem internacionalista kereszténység által is vallott ógörög eszmény, a Szépség és Jóság, sőt az Igazság Szakrumból fakadó egységet jelenti. Jézus önmeghatározása: „Én vagyok az Út, Igazság és az élet” – „Ego sum Via, Veritas et Vita” Az igazságban felragyog az ember. Az *agapé* az Isten szeretete, amely nem vár viszonzást. „Az igazság az értelem java” – „veritas bonum intellectus”. Aquinói Tamás szerint „az egész mindenség célja az igazság”. – „Opertet igitur veritatem esse ultimum finem totius universi.”) Sütő András *Anyám könnyű álmot*

ígér című, különleges műfajú regényében mondja ki: nem az a kérdés, hogy egy mű „vidám-e vagy szomorúságos”, hanem, az, hogy „Igaz legyen” (...) nem vigasztalónak, hanem tanúságképpen.” Visszatekintve, ma már egyértelmű: Barsi Balázs már gimnazistaként is talentumos, szorgalmas, kötelességtudó, ferences, máriás lelkületű bencés diák volt.

Emlékezetes, ahogyan az internátusban esténként harmóniumon játszott és velünk együtt énekelte a bencés zsoltosma szép magyar textusát: az *Esti himnusz*t: „A napvilág leáldozott, Teremtőnk, / kérünk tégedet, / Maradj velünk / kegyelmesen / Őrizzed, óvjad népedet!...” Nem „diktálta” a ritmust, hanem ránk figyelve, jó érzékelű ügyelt az együtténeklés összhangjára.

2024. május 25-én, a bencés öregdiákok győri találkozóján – érettségink 60. évfordulóján –, Bíró László emeritus tábori püspök úr, gimnáziumi diáktársunk, homíliájában többször is hivatkozott Barsi Balázusra. A Czuczor-Fogarasi szótár szellemében értelmezte bencés jussunkat: „Óriási bencés hagyatékot, szellemiséget, lelkiséget, világ- és értékszemléletet kaptunk, kötelességünk azt élő-eleven örökséggé tenni, és továbbadni.” Meggyőző példát hozott arra is, hogy a pártállami időkben – súly alatt nő a pálma (sub pondere crescit palma) – a bencés diákoknak az egyetemi felvételükön milyen kényszerhelyzetekkel is szembesülniük kellett. Számunkra a bölcsészkar 1963-ig tiltott zónának számított. Híres-nevezetes eset az orvosi egyetemen: a többször is kiválóan, mégis sikertelenül felvételiző bencés diáktól az egyik bizottsági tag azt kérdezte: „Maga a Bibliából fog gyógyítani?” A diák, érezve helyzetének reménytelenségét, visszakérdezett: „Miért? A professzor úr Marx *Tőkéjéből* gyógyít?”

Ferences segítséget, tiszta forrásvizet is kaptam a ferences lelkiségből, amikor 36 évvel ezelőtt a szemináriumi képzés időtartamát hat évre emelték, és tantervbe vették az *ars sacra* stúdiumot is. Tanítására Mikolai Vince, az egri papnevelő intézet akkori rektora kért fel. Kiváló teológiai tanároknak lehettem kartársa. (Az 1990-es években, az egri szemináriumban a kispapok létszáma 70 és 80 között mozgott.)

Az *ars sacra* tanításához nem volt tankönyv és jegyzet sem. Felkértem Bánhegyi Miksa atyát egy előadásra, aki a győri internátusban prefektusunk volt. Remek előadást tartott az *ars sacra* lényegéről. Hozzájárult, hogy előadásának írásos változatát felhasználhassam egy jegyzetpótló könyvben. Ez lett a *Szent művészet* első kötete, amely *Tanulmányok az ars sacra köréből* alcímmel, 1994-ben, Büki Attila *Xénia* Kiadójánál látott napvilágot. Benne, Bánhegyi Miksa *Ars sacra* című nyitó esszéje után Barsi Balázs, Dávid Katalin, Korzenszky Richárd, Kuklay Antal, Nagymihályi Géza, Rónay László írásai az enyéimmel együtt szerepeltek.

Ebben a könyvben Barsi két nagyszerű tanulmánya is olvasható: *Az életfa a lélektan és a nevelés szempontjából – a Biblia alapján. A Naphimnusz elemzése* összegező érvényű értelmezés. Könyvcím lett az *ars sacra* terminus technicus ma-

gyar megfelelője: a *szent művészet*. Barsi Balázstól és általa a ferences lelkeségből nemcsak lelki útravalót kaptam, hanem konkrét segítséget is. A lelki erőt illetően hasonlót, mint Németh Lászlótól: „Egy gondolat ereje nem az, amit mond, hanem amit ad.” A *Szent művészet* II. kötete 2000-ben jelent meg, *Tanulmányok költészetünk szakrális vonulatából* alcímmel. (Lektor: Barsi Balázs és Rónay László. *Xénia* és Édes hazánkért, Magyarországért Kiadó.)

Jáki Sándor Teodóz, mindig derűs, másokat is vidámító ember, a trianoni határon túl élő magyarok, különösen a csángómagyarok bencés vándorapostola, néprajz- és népének-kutató volt. Barsi Balázs írta róla: „Hihetetlen összekötő kapocs volt az emberek között (...) Mérhetetlen sokat kaptam a bencésektől. A legtöbb jót Teodóz atyától, aki már akkor, harmincéves fiatal tanárként is jelenség volt.” Nekünk, diákjainak 21 darab bérletet vásárolt a győri Filharmónia-koncertekre.

A személyesség ma már a filozófiai gondolkodásban is egyre fontosabb. A személyes történetek rendszerint hatóképesek és tanulságosak is, különösen, ha azok Teodóz atyához és Barsi Balázshoz kötődnek. Az egyik erdélyi és csángóföldi utazásunk során Teodóz atyával beköszöntünk a székelyudvarhelyi ferencesekhez. Nagy örömmel fogadták bencés paptestvérüket, aki engem titulusaimmal együtt akart nekik bemutatni. Egyszerre csak a fejére csapott: „Mit beszélek...?! Barsi Balázs osztálytársa volt.” Erre, mintegy varázsütésre, rám is kiáradt az udvarhelyi ferences atyák szeretete, jókedve.

Jáki Teodóz a hálásszívűséget csodálatos lelki örömforrásnak tartotta, amely nemcsak a legszebb, hanem az egyetlen értelmes magatartás is. A hálásszívűségben szép, tiszta közösségteremtő érzés, óriási lelkierő rejlik: „Legyetek hálások, Krisztus tanítása éljen bennetek elevenen, s teljes bölcsességgel tanítsátok és intsétek egymást. Az Istennek énekeljete hálás szívvel zsoltárt, himnuszt és szent énekeket.” (Kol 3,16)

Barsi Balázs minden megnyilatkozásában hálásszívűség érződik – minden bencés tanára iránt. Az élő lelkiismeret hangja, a „Legyetek hálások! – Az *Eucharistia* igazi imperatívusz. (A *Hagyatékából örökség* című, két kiadást megért, adósságtörlesztő és emlékéllító „bencés” könyvem is hasonló indíttatású. *Magyar Napló*, 2023; 2023)

Barsi lelkesen beszélt arról, hogy a bencések már a ferences rendalapítás kezdetén is jó kapcsolatot ápoltak Assisi Szent Ferenc követőivel. Segítették a női rend indulását, a klarisszákat is. (*Assisi Szent Klára. Életet sugárzó üzenet*; ford. Barsi Balázs, a mellékletet összeállította: Varga Kapisztrán; Kapisztrán Szent Jánosról Nevezett Ferences Rendtartomány, Bp., 1993.) Barsi Balázs műveltségében szerves egységet alkot a bencés és ferences képzettség. Összetartozik a bencés jelmondat, a *Pax et gaudium* (Béke és öröm) és ferences ikerpárja: *Pax et bonum* (Béke és jóság).

Jáki Teodóz szerint: Barsi Balázs tudja, miért érdemes „Newmant és Jáki Szaniszlót olvasni.” Hozzátette: „És Barsi Balázst is!” John Henry Newman (1801. febr. 21.

1890. aug. 11.) Barsi nagy tisztelője volt már jóval azelőtt, hogy a bíborost boldoggá avatták volna. Tiszteletére a sümegcsehi szőlőhegyen adományokból kápolnát építtetett.

Dr. Bánhegyi Jób áldott emlékű magyartanárunkhoz illő volt a szerzetesi *Jób* név (Nomen est omen.) Lelki arculata tükröződött derűs, mosolygós arcán, egész habitusán. Jellemző volt rá joviális alkata, ragyogó humora, jóságos figyelme, tanítványai iránti bizalma. Szeretett szellemesen anekdotázni. Remek katedra-előadásait, definícióit jegyzeteltük. Barsi Balázs pontosan fogalmaz: Jób bácsi „Mindig a jót kereste bennünk.” Nagy tudásánál csak embersége volt nagyobb.

Stílusos ember volt. Tőle franciául is megtanultuk Buffon híres mondását, amely 1753-ban, a botanikus természettudós akadémiai székfoglalóján hangzott el: „Le style c'est l'homme même” – 'A stílus maga az ember'. Nem a tankönyvben obligát szocreál íróról beszélt, hanem Illyés Gyuláról és a *Puszták népéről*.

Amikor Radnótiról, Sík Sándor lelki fiáról, tragikus sorsáról beszélt – évente ismétlődően –, könnycsepp perdült ki a szeméből. A mindig derűs és segítőkész bencés tanáreszmény példaképre senki sem haragudott, de még nem is neheztelt. 1945 után, kiszorítva rangos lehetőségekből, diákjait a maga mércéje szerint tanította és nevelte hitünk, emberségünk, magyarságunk, csodálatos nyelvünk, irodalmunk, kultúránk megismerésére, megértésére és szeretetére.

Látókörébe fogta a „testvérműzsákat”, az irodalom és a képzőművészet horizontjait. Jób bácsi tanította művészettörténetre Rieger Tibort, az M. S. Mester- és Kosuth-díjas szobrászművészt is. Segítette felismerni a művészet vertikális irányát. Molnár Pál Rieger Tiborral készített dialóguskönyvének címe: *A művészet őszinte, mély hit*. A Mester azt vallja: a magyarságtudat és az egyetemes látásmód nem egymás mellett, hanem egymással szimbiózisban létezik. (Kairosz Kiadó, Miért hiszek? LII. kötet. 2008.)

Barsi Balázs hálás szívvel emlékezik dr. Nádasí Alfontzra is: „Az Alfontz bácsival készült utolsó interjú a *Jel*ben igen meglepett. Nem gondoltam volna, hogy ilyen mélyen megjelölt engem is az ő egyénisége, papi, szerzetesi arca. Csupán egyetlen dolgot szeretnék említeni, amely bizonyos alapvető irányulást adott az életemnek is, és talán másoknak is. Azért tudta ezt adni Alfontz bácsi, mert ő ebben igen gazdag volt. Figyelmünket, figyelni tudásunkat, a figyelő-képességet akarta kiművelni. Nem tudta elviselni azt, amit ő „szellemi lustaság”-nak nevezett, vagyis a figyelem kispórolását a szellemi munkából. Hányszor mondta, kiáltotta, könyörögve vagy könyörtelenül: „KONCENTRÁLJ!” Tudta, hogy az embernek ez talán a legmagasabb rendű kiművelésre váró képessége, mert ha a figyelmet kiveszem az imádságból, kivonom a szeretetből, akkor az nem szeretet, csak utánzata a szeretetnek.”

Nádasí Alfontz igen erélyes szigorúságával etikumra emelt minőségeszményt képviselt. A tanulás fegyelmét, a pontosság királyi erényét, a holtig tanulás követel-

ményét is megtanulhattuk tőle. Őrá valóban jellemző volt Dsida Jenő intelme: „Ha kérdeznek, becsületesen / felelni kell. / A harcot becsületesen / fel kell venni, / az úton becsületesen / végig kell menni...”

Etimológiai (görög és latin) szakkörében a világképet meghatározó emberkép lényegét így értelmezte: az *antróposz* – *felfele néző*, vagyis Ember. (*Antr*: *felfele*, a *horaó* alakváltó ige: *nézek*.) Aki felfele néz, felemeli fejét, reménye van, hogy a szívét és lelkét is felemelje. *Sursum corda* – *Fel a szívvel*, hogy a Végtelennel, a Teremtővel létesítsünk, tartsunk kapcsolatot. Tőle tudjuk: a stílus görögül *στυλος/stylos*. Eredetileg végével kihegyezett *karót* jelentett, ha kettő volt belőle, akkor *ajtófélfát*, majd pedig viasztáblán betűvetésre használt írószerszámmal. (A dór oszlopon az oszloptörzs része a *στυλος* (stylos). A latinban a *stylus* főnév jelentésében világszerte elterjedt változás történt. Az írószerszámról, az írás eszközéről a hangsúly az írás *hogyanjára* tevődött át.

Dr. Kelemen Atanáz osztályfőnökünkötől és történelemtanárunktól nem csak a lényegkiemelő, pontokba sűrített vázlatírást tanultuk meg. Messze tájakra is kiváló tanulmányi kirándulásokat szervezett – Egerig, a Bodroghöz. Életemben először osztálykiránduláson jutottam el Egerbe. Akkor még az egri várból láthattam a szeminárium impozáns épületét, ahol szállást kaptunk. (Később egy szocreál magas épülettel eltakarták.) A csodálatos egri városképet akkor még díszítette egy szép, tornyos zsinagóga is. Nem lebontani kellett volna, hanem felújítani. Sorsa végül is ugyanaz lett, mint korábban a Regnum Marianumé, a Nemzeti Színházé: lebontották.

Atanáz oszifőnk Szekfű Gyulánál doktorált. Széchenyi volt az eszményképe. Kedves történelmi korszaka volt a reformkor, a magyar társadalmi, jogi, gazdasági és szellemi-lelki teljes nemzeti megújulás kora. Bíró László püspök és osztálytársai is nagy szeretettel emlegetik: amikor Atanáz tanár úr történelemórán Széchenyiről beszélt, elhalkuló, torokszorító hangon mondta: „Fiúk! Széchenyi és a hazaszereget...” – és az ő szeméből is kiperdült egy könnycsepp.

Dr. Holenda Barnabás igazgató úrnak a reggeli miséken Barsi Balázs és Baán László együtt ministrált a bencés templom sekrestye fölötti kápolnájában. Atomtudós hírében állt, nekünk matematikát tanított. Nagy matematikus és nagy lélek, a bibliai jó szolga példaképe volt. Osztályunkból Corradi Gábor fizikus, az MTA doktora és Baán László mérnök kamatoztatta leginkább a tőle tanultakat. 2008-tól *Holenda Barnabás regionális matematikai versenyt* tartanak az általános iskolás, 2–4. osztályos tanulók számára.

Jogos kérdés: mit kaptunk bencés tanárainktól? – Barsi Balázs szerint „a bencések talán még az oktatást is a nevelés körén belül végezték.” Számukra igen fontos volt az emberi és a keresztényi nevelés. A hitet, emberséget, magyarságtudatot példaként éltek elénk. Többben is karakterek, egyéniségek, rendi munkaruhájukban, rendsze-

resen hordott habitusukban is tanúságtevő, igaz emberek voltak. Tanítványaikból embert faragtak, osztályközösségeket formáltak. Legfőbb példaképük, Mesterük az Úr Jézus.

A Jézus-eszmény szellemében tanítottak és neveltek. Céljuk ma is: őrizni és átadni a hitet, az emberséget, a magyar kultúrát. A magyar bencés *servitium* egyik fő célja ma is: *Pro stabilitate regni nostri*. Pannonhalmán ma is minden nap imádkoznak Magyarorszáért, sérthetetlenségéért, épségéért, erősödéséért. Legkitűnőbb tanáraink azt a hitet sugározták, hogy a magyarságnak, csodálatos nyelvének, különleges kultúrájának az örökösei, művelői, éltetői, egy heroikus, – a Gondviselés által megőrzött – történelmi sorsközösség tagjai vagyunk. Az *Ora et labora* életelvet, szeretetet, bizalmat kaptunk. Hitet, bátorítást adtak, hogy többre taníthatók és jobbra nevelhetők vagyunk. Mindannak megkaptuk az alapjait, amit Barsi Balázs egész életével, egyedülálló, evangelizáló munkásságával hitelesít: „Amit a világnak adni tudunk, az hitünk gazdagsága és széles látóköre, amely egyszerre szilárd és nyitott; következetes és dinamikus; igaz és egyre mélyebb megismerésre törekvő” (XVI. Benedek pápa)

Aquinói Szent Tamás, gondolkodása és élettisztasága révén, az „Angyali Doktor”, többször is hivatkozik Areopagita Dionüsziosz (Dénes) állítására: „Hierotheus doctus est, non solum discens, sed et patiens divina.” – „Hierotheusz művelt, nemcsak tanul, de isteni türelmes is.” Az állítás értelme: az Istennek élő embert nemcsak a tanulás világosítja meg, hanem az isteni fény, a lelki sugárzás, az ihletettség is – főképpen, ha a lelki élet jelenségeit értelmezi, mindaz, amit csupán emberi erőből megérteni nem lehet. Amit a Barsi Balázs, a hitszónok mond és ír, nem csupán tanulással megszerezhető ismeret és tudás. A Lélek indítja igehirdetésre, tanúságtételre, missziós szolgálatra, irányítja és vezeti. Két sugallatos idézet: „Mert nem az élmény az érték, hanem a szeretet, nem az értelmi ismeret, nem a jámborság a legfőbb kincs (...) Igenis a misztériumból, az imából kell élni.” – „Az igazi keresztények, aki tudják, hogy miért keresztények, azok ideje jött el.”

Barsi Balázs bencés gimnáziumi tanítványból lett ferences szerzetes mintaadó szolgálatának eredményeihez, evangelizáló munkája tevékenységéhez szívből gratulálok. A *gratulor*, a *gratula* lényege: elismerem teljesítményét, és vele együtt örövendek. Isten éltesse – a lehető legjobb egészségben, sok jó erővel, örömmel! Teljesítse be mindazt, amit benne a tehetség kegyelme Sióagárdon elkezdett, Győrben, Esztergomban, az ELTE-n, a pesti ferences templomban, majd pedig Sümegen valóra váltott, és mindazt is, amit Szécsényben is folytat! Arany János aranyos áldáskívánásával köszöntöm, amellyel Toldi Miklós búcsúzik édesanyjától: „Kegyelmedet pedig áldja meg az Isten; / Áldja meg az Isten ezen a világon: / Még a másikon is, szivemből kívánom.”

Homa János

„Itt csak reményre van ok...”

Beszélgetés Barsi Balázs ferences szerzetessel

Néhány perccel a megbeszélt időpont előtt érkezünk a szécsényi kolostorba fotóriporter kollégámmal. Ahogy bezárjuk magunk mögött az ajtót, hirtelen valami sikító csend fogad bennünket.

Sehol egy lélek.

Tanácstalanul körözünk a széles földszinti folyosókon. Az ajtókon latin szavak: Studium, silentium, klauzura...

Amikor eljutunk a konyhaajtóig, még inkább elbizonytalanodunk az ott olvasható figyelmeztetésen: a helyiségbe lépni csak a gvardián engedélyével lehet.

Nehezen vesszük a bátorságot, hogy megtörjük a csendet, míg végül halkan bekopogunk az egyik ajtón. Kérésünkre néhány pillanat alatt megkeresik Barsi Balázs atyát, a kolostor előljáróját, aki egyben a leendő szerzetesek, a jelenlegi újoncok, vagy ahogy nevezik őket, novíciusok magistere, azaz mestere.

Balázs atya, aki negyedszázaddal ezelőtt tanárom volt Esztergomban, a Temesvári Pelbárt Ferences Gimnáziumban, régi ismerősként üdvözl, majd szobájába vezet minket. Itt készül az interjú.

*

– *A televízió vallási műsorainak egyik ismert szereplője mennyire tartja fontosnak a médiát az igehirdetésben?*

– Legalább annyira, amennyire fontosnak tartja II. János Pál pápa, aki magyarországi látogatásai alkalmával a püspöki konferencia tagjait fogadva kitért többször is a televízió fontosságára, hiszen ez a hír adásnak egyik legelfogadottabb, mindennapi eszköze. Azt hiszem, hogy minden becsületes emberi csatornán kell, hogy áradjon az evangélium, az örömhír az emberekhez. Ez a legnagyobb szószéke Magyarországnak. És azt hiszem, hogy mi papok ezt még nem eléggé gondoltuk át, hogy milyen hatalmas lehetőség egyrészt az evangelizációra, megerősíteni testvéreinket, másrészt eljuttatni a hitet azokhoz, akik nem jutnak hozzá. Mindig hangsúlyozom azt, hogy ateista, vagy más hitű kortársainknak is keményen emberi jogaihoz tartozik az, hogy ha akarja, hallgassa az evangéliumot.

– *Az utóbbi időben több könyve is megjelent. Az egyik Úrjövet címmel adventi gondolatokat tartalmazott, a másik címe: Adventtől pünkösdig. Miért ilyen visszatérő az advent?*

– Azért, mert a legalapvetőbb emberi réteget jelenti bennünk. Addig vagyunk emberek, amíg vágyaink vannak. Advent a vágyakozás ideje. A szentíráson alapu-

ló hit az ember legmélyebb vágyát jeleníti meg. Minden ember azt várja kimondatlanul is, hogy egyszer minden jó lesz. Ezen el kell gondolkodni. Negyven-ötven évesen kétségbeesik, hogy ennek semmi „logikai alapja” nincs. És mégis, hogyha nem hallgat erre a vágyra, hogy minden jó lesz egyszer, hanem a logikájára, meg a tapasztalatára épít, akkor öngyilkos lehet. A legemberibb dolog arra hallgatni, hogy egyszer minden jó lesz. Minden.

– *Az atya legutolsó könyve a szécsényi kolostorról szól.*

– Konkrétan a rendházról szól, de mélyebbre mutat. Egy nyitott évet adok ebben a könyvben keresztény és nem keresztény testvéreimnek. Joguk van tudni, hogy mit jelent szerzetesnek lenni. Nemcsak egy külső leírásból, vagy a történelemkönyvekből, nem egy rosszul sikerült filmből, hanem ahogyan a most élő szerzetes átéli a maga szerzetességét. Ez egy éven keresztüli napló, amit nem megjelenésre szántam. Rendtársaim átnézték, kijavították, de nem húztak ki belőle. Úgy döntöttek, hogy közöljük a szereplők neveit is. A magyar könyvpiacra jelennek meg a családról jó és gyenge könyvek. De a szerzetességről, belülről még nem mertek megnyilatkozni. Én mertem. Miért ne mondhatnánk el valamit az életünkről? A rendház életét és mindennapjait ezen keresztül ismerhetik meg. Évente tíz-húsz novícius jön ide, akik szerzetességre készülnek, és több örökfogadalmas is él itt. Én vagyok a rendház előljárója (gvardiánja) és egyben a novíciusok mestere. Csodálatos hivatás ez, mert nem tanár vagyok, nem is nevelő. Ez nem kollégium. Nekem ők testvéreim, mégpedig olyan testvéreim, akiket Isten jelölt ki, vagy hozott ide, és ha ők azért jöttek, amiért jönniük kellett, akkor valóban egy testvéri közösség alakul ki. Ez az egy év egy nagy lelkipraktikus, csöndes év a számukra, amely végén megszületik a döntés, hogy leteszik a fogadalmat, amelyet évente megújítanak. Az örök fogadalom messze van, ahhoz hosszú út vezet...

– *A mester, az előljáró honnan veszi a mintát?*

– Két forrásból. Az egyik az, aki azt mondja, ne hívassátok magatokat mesternek, mert egy a ti mesteretek, a Krisztus, ne hívassátok magatokat atyának, mert egy a ti atyátok, a Mennyei. Nyilvánvaló, hogy szektás, egyoldalú értelmezés, hogy itt a megszólításon van a hangsúly. Ahhoz a Mesterhez igazodom, aki nekem is mesterem, nem eszem más ételt, nincsenek más útjaim, amiről ők ne tudnának. Ugyanazt az életformát élem, s látják azt a küzdelmet is, hogy én is küszködök, hogy pontos legyek, hogy a dolgaimat jól ellássam, s látják, hogy én nem magamhoz igazítom őket. Amennyiben magamhoz, annyiban Krisztushoz is igazítom magamat. A másik forrás pedig a rendi hagyományok. Nekem is volt egy magiszterem, annak is volt egy magisztere, és az alapvető tudást átadják. Azt a meggyőződést, hogy itt annak van helye, aki egyedül Krisztusé, azt hiszem, az a legegészségesebb nevelés, amikor nem is akarunk nevelni. Tehát itt van öt testvér, akik közül négyen örök fogadalmasok, amit én nagyra értékelek. Kandi testvér

nyolcvanon fölül van, és látják a kertben dolgozni, úgy, ahogy ma nagyon kevés embert lehet látni. És ő nem pap... A nevelés akkor sikeres, ha nemcsak nevelői akarat van benne, hanem ha véletlenül is nevelünk. Tehát az itt lakó testvérek életét, gyarlóságait is látják. Belülről ragadják így meg a szerzetesség lényegét. Könyvekből nem lehet azt megtanulni, hogyan legyen valaki jó családapa, vagy jó feleség, ha ilyet nem látott.

– *Pár évvel ezelőtt láttam egy filmet egy kolostorról, s elgondolkoztattott, mikor megpillantottam azokat a derűs szerzetesarcokat, akik éjjel is felkeltek és imádkoztak, dicsérve Istent, örülve a hajnalnak. Ez egy világi ember számára szinte elképzelhetetlen. Szinte felfoghatatlan, hogy ilyen is van.*

– Ilyenre csak a szeretet képes. De én azért nagyon sokszor nem szerzetespéldákat állítok a novíciusok elé, hanem családapákat. Akinek négy-öt gyereke van, vagy hat, hányszor ébred fel éjjel, míg a legtöbb pap és szerzetes nyugodtan alszik. Reggeltől estig rángatják a gyermekei és az ügyei, s szinte nincs magánélete. Számomra ez a csodálatos és odaállítom eléjük, s azt mondom: lehetetlen, hogy egy szerzetespap misézett egyet, két órán át tartott, és ez a mai munkája. Hol van a kegyetlen kemény nyolc órai munka?! Akad a jelöltek között, aki szinte betegen jön be. Egykor fekszik le, nappal alszik, fölcseréli a napszakokat. Aztán nagyon nekiront a munkának, utána pedig semmit sem csinál. Nem tud hallgatni sem. Itt pedig állandóan csendben vagyunk. Nem öröm, hogy a másikhöz szólhat. Amíg ezeket az alapvető dolgokat nem fogja fel, szenved és szorong.

– *Sokan feladják a szerzetesi életet? Megpróbálják a noviciátust és nehéznek tartják...*

– Az újabb időben többen elmentek még az örökfogadalom előtt. Ez azzal a korszellemmel is jár, amely most mindent előnt, a nagy-nagy evilágisággal. Ha itt nem építette ki nagyon szilárdan az elveit, akkor nem tud élni a szabadságával, hanem átvesz egy olyan életformát, világiasságot, amiben ez a kegyelem nem működik. De azt hiszem, hogy az elmenetek nagy része jó, hogy megtörténik, még az örökfogadalom előtt. Nem is haragszunk rájuk, hiszen a rend nevelt egy jó katolikus keresztényt a világ számára vagy az egyház számára.

– *Mennyire korszerű ma a ferences életeszmény, a pax et bonum?*

– Béke és áldás... Annyiban korszerű, hogy az ember ma is békére vágyik, és nincs békéje. Áldásra vágyik, létbeli kibontakozásra. A ferences élet az evangéliumra mutat rá, hogy a békesség nemcsak a fegyverek hallgatása, bár az is jó. Nemcsak parlamentek és nemzetközi tárgyalásoknak döntési folyamán megszületett megnyugvás. A béke kiengesztelődés Istennel, megbocsátás egymásnak, és azt hiszem, hogy ennél aktuálisabb program vagy tennivaló nincs.

– *Az embernek olyan érzése van, mintha itt lelassulna az élet. Lehet pontosan követni, hogy mi történik odakint? S érdemes-e követni ezt egyáltalán?*

– Sajnos, vagy hál’ Istennek, nem minden kolostorban lassult le az élet. Ugye, emlékszel rá, amikor Esztergomban 18 vagy 20 órában tanítottunk, mellette még sok minden más, rengeteg szakkör, énekkar várt ránk. Bizony reggeltől estig hatalmas futkosás volt. A kolostoroknak lényege az, hogy legyen lelassított és csöndes élet. Azt hiszem, hogy egyre inkább az ilyenfajta kolostor fogja megmenteni egyrészt a szerzetességet, másrészt a szerzetesség helyét a világban. A csírázás mindig lassú. A gyereket se lehet felnevelni két év alatt, hogy legyen 15 éves. Ebben a lelassított, lelassult, vagy csöndesebb életben a hírek is megszűrődnek. Újságot olvasunk, de tévét nagyon keveset nézünk, a rádiót hallgatjuk, de ahogyan erről beszélgetünk, ahogy kiértékeljük, több mintha még tízszer annyi információban részesülnénk és azt mondanánk: „Milyen kár, hogy a busz felborult és anynyian meghaltak. Jaj, Istenem!” – és megyünk tovább. Nagyon sokszor imádságok témája lesz az emberiség minden nyomorúsága. Látom a fiatal testvéreket is, hogy az egyik böjtölni akar, a másik összeszedettebb, mert egy családban baj van. A kápolnában van egy könyv, oda írják, hogy egy családjért, egy fiatalemberért, egy öreg asszonyért, egy rákos betegért imádkozzatok. Ez nagyon mély szolidaritás. A családoknak is le kellene lassítani a belső életüket! Ezt valahogy véghez kell vinni, egy felpörgetett életben elrongálhatjuk a gyökereket, tönkre mehetnek az emberi kapcsolatok. Rá kell érní Istenre! Rá kell érní még időben egymásra!

– *Nagy Lászlót kérdezték portréfilmjében, mit üzen a következő évezrednek, azoknak, akik látják majd ezt a filmet. A költő válasza ez volt: ha emberarcuk lesz, csókolom őket. Merre megyünk? Emberarcúbbak leszünk?*

– Ez olyan kérdés, hogy ősszel nyilatkozunk arról, lesz-e tavasz? Lesz. Ősszel nem látszik, mert minden korhadt és széthullik, télen még kevésbé, de a rügyek ott vannak ám. Óriási élet van a kereszténységben és magában az emberiségben. Isten nem hagy el bennünket. Ezek az új rügyek semmit nem tudnak a romboló eszméről, ezek új emberek, tiszta fiatalok, tiszta családok, olyan novíciusok, olyan novíciák, olyan arcok, akikről sugárzik az emberség. Az, hogy jó embernek lenni... Hát ezekben már meg is született a jövő! Ők a jövő. És minél inkább olyan emberekkel találkozunk, akik ezt a rügyet képviselik az emberiség ősi törzsén vagy a kereszténységben, annál inkább azt látom, hogy itt csak reményre van ok. De minél inkább olyanokat látok, akikben elhatalmasodott az önzés, annál inkább sötéten látok. Nem úgy várom a világ végét, hogy 2000-ben vége lesz, hanem úgy, hogy jöjjön még el erre a világra, a Földre, Isten országa. Erre minden reményünk megvan.

– *Milyen itt a kolostorban a karácsony vigíliája?*

– Az egészhet átszövi a liturgia és az Isten tisztelet. Hat órákor megszólal a csengő, és ünnepélyes vecsernyét éneklünk, egy legfiatalabb novícius mond szentbeszédet. Énekelve vonulunk végig a folyosón, a gyermek Jézus szobrát hordozva,

hiszen Szent Ferenc Greccióban felállította az első betlehemet. Beérve az ebédlőbe, gyertyát gyújtunk, és imádkozunk az egész kereszténységért, az egész emberiségért. Gyönyörű, hosszú imádság ez. Majd a gvardián kíván a testvéreknek boldog karácsonyt, békecsókot váltunk és megkezdődik a vacsora. Ezután éneklünk egy-két órát a rekreációs teremben, ott már várnak bennünket a meglepetések, kis ajándékok. De a legszebb az éjszakának a csöndje, az éjféli mise. A matutinum, az éjszakai imaóra előtt valamelyik kápolnába elvonulhatnak a testvérek és imádkozhatnak. az éjféli mise előtt kezdődik az éjszakai imádság, amikor a hívek már gyülekeznek a templomban. Az éjféli mise másfél órás. Utána elmondom a Pásztorok miséjét. Már hajnalodik, és már nemcsak Mária és József van ott a Megtestesült Ige körül, hanem a pásztorok is. Izraelnek és talán az egyház pásztorainak is a jelképeként. Aztán koccintunk egyet és boldog karácsonyt kívánunk. Négy óra felé lefekszenek aludni.

– *Nem hallatszik ide be a város zaja? Hiszen Szécsény közepén található ez a kolostor.*

– Az az érdekes, hogy a város közepén van és a városon kívül is, és ez a kolostor a ferences létnek a kőbe épített szimbóluma. Ha kilépünk a templom ajtaján, akkor a főutcának egy nyúlványában vagyunk. Az ablakomból lázható a Borjú-pást, ahol az 1705-ös országgyűlés volt. Ez elhagyatott vidék, itt ember nem jár. A városnak a zaját legfeljebb szilveszterkor hallani, amikor a petárdák robbannak.

Ez nagyon csendes kolostor.

*

Az interjút követően, Balázs atya néhány novíciust hív a cellájából, jöjjenek le a közös helyiségbe, adjanak ízelítőt mindennapi életükből. András, Özséb, Csongor és Bertalan testvérek derűt sugárzó arccal mutatják be az úgynevezett rekreációs termet, ahol kártyázni, játszani szoktak. Ezután a kis kápolnába invitálnak minket, ahol eléneklik azt a zsoltárt, amelyik karácsony éjszaka is felcsendül majd itt.

(Megjelent a Heves Megyei Napban, 1996 karácsonyán.)

Lőkös István

Egy régi krakkói emlék

1961 augusztusának utolsó hetei már a tanévkezdés teendőivel telnek (szeminárium, előadási tematikák, az első hónap előadásainak megtervezése, a könyvtárban fellelhető, vonatkozó szakirodalom egybegyűjtése), ám prágai élményeink varázsa még mindig jelen van mindennapjainkban, amikor váratlan meglepetés ér: krakkói barátom, Jan Lew meghívólevelét hozza a postás, amely szerint szívesen lát bennünket a karácsonyi és újévi ünnepkör idején Krakkóban. Lengyel ösztöndíj pályázatom többszöri elutasítása után ez a *privát* meghívás örömmel tölt el, de aggályokat is támaszt. Magánjellegű utazásról lévén szó, az útlevel megszerzése, némi költőpénz engedélyezése pillanatnyilag kétségesnek tűnik. Döntöttem. Mégis megpróbáljuk. Az idő ugyan nem sürget, túl nagy anyagi vonzata nem lenne az utazásnak, barátom teljes ellátást kínál, magunknak csupán a vasúti jegyek árát és az útlevel megszerzésének költségeit kell vállalni. Persze azt is tudom: Lengyelország magyar politikai megítélése „a szovjet–magyar örök és megbonthatatlan barátságától” messze áll. Poznań és 1956 emléke még nagyon közeli, a hatalom azt is számon tartja, hogy a magyar fiatalság számára Lengyelország nem csak turisztikai, hanem politikai úti cél is. Már virágzik az autóstop turizmus főleg krakkói és varsói céllal, magam – éppen Jan Lew barátomtól – azt is tudom, hogy a lengyel állampolgár turistaként szabadon utazhat a titói Jugoszláviába, amely nálunk még mindig a revizionizmus bástyájaként tartatik számon. Szóval kérdéses számomra: megkapjuk-e a kiutazási engedélyt. Végül is mit veszíthetek, ha a belügyi válasz elutasító lesz? Egy szép és feledhetetlennek ígérkező téli utazás élményét a magyar–lengyel kapcsolatok történelmi színterén: Krakkóban. Némi habozás után benyújtottam kettőnk útlevelkérelmét – csatolva a hivatalos meghívólevelet is. Csodák csodája: néhány hét múlva megkapom az értesítést: útleveleinket ekkor és ekkor átvehetem a BM illetékes osztályán. A „betétlapok”, mert nem kék útlevelekről volt szó, ezek csupán a személyi igazolvánnyal együtt érvényesek. Az okmányok átvételekor nem kapok „kérdéseket”, s az „állampolgári kötelességeimre” történő „figyelmeztetést”, a civil ruhás „ügyintéző” jó utazást kívánva nyújtotta át a betétlapokat.

Három nappal Karácsony előtt indulunk el a Keleti pályaudvarról a varsói gyorsal, amelynek kényelme, tisztsága meglepetés volt a Miskolc–Budapest között közlekedő szerelvényéhez képest. Utazásunk már az induláskor egy kis izgalommal kezdődik: a közeli büfében néhány szendvicset vásároltam, s épp csak elértem vagonunkat, a szerelvény elindult, hajszálon múltott, hogy fel tudtam kapaszkodni a meglepően gyorsuló szerelvény lépcsőjére. Ha egy félpercet kések, lemaradok a

vonatról. Istenem! Mi történt volna, ha nem tudok felszállni? Feleségem, útlevelem, személyi igazolványom, pénzünk, télikabátom a kupéban – én meg a pályaudvaron kétségbeesve, fagyoskodva állok tehetetlenül. Szerencsére mindez csak egy rossz álom maradt.

Útitársunk, egy fiatalasszony, szintén Krakkóba tart ott dolgozó férjéhez, aki a Hawelka nevű magyar étterem séfje. A hideg és havas télben a nemzetközi gyors sem kerülheti el sorsát: már késő este van, amikor a cseh–lengyel határállomást, Zebrzydowicét elérjük. Órákkal korábban meg kellett volna érkezünk Katowicébe. A krakkói csatlakozás, s vele az este hét óra körüli Krakkóba érkezés semmivé lett. Szerencsére útitársnőnkét férje várta Katowicében, így az ő kalauzolásával furakodunk be a zsúfolásig megtelt váróterembe, hogy bevárjuk a legközelebbi krakkói szerelvényt. Valamikor éjfél tájt futott be Varsó felől egy személyvonat – az is zsúfolásig telve –, szerencsére az egyik kocsi peronján találunk üres helyet – így utazván éjszakán át reggel hét óráig. Jan barátom természetesen menetrend szerinti érkezésünkben bízva, este óráig várta a katowicei gyors érkezését, amely – mint mondta – nagy késéssel be is futott a krakkói pályaudvarra este tíz óra körül – nélkülünk.

Taxit kerestem, szerencsénkre a pályaudvar előtt több kocsi is várta utasait, így az Almási-házaspártól elbúcsúzva – hamar eljutottunk a Jan által megadott címre. Barátomat az ágyból ugrasztottuk ki, aki persze örömmel nyugtázta érkezésünket...

Érkezésünket másik lengyel barátom: Henryk Kanik is várta. Ő – egyetemi hallgatóként – nyaranta az egri vár ásatásainál dolgozott, s vele naponta találkoztam – lengyel nyelvi ismereteimet általa gyarapítva. Már Egerben sokat mesélt a krakkói egyetemi életéről, professzorairól, a lengyel egyetemi ifjúság létformájáról, magyar kapcsolatairól, Báthory Istvánról, Piłsudski marsallról, a varsói felkelésről, a szovjet megszállással szembeni ellenállásról, amelynek diákként maga is részese volt, s amelynek felszámolása után rá is a kommunisták börtöne várt. Minderől lengyelül, s csak természetes, hogy most, Krakkóba megérkezve, vele is találkozhattunk, s ha Jan barátunk hivatali elfoglaltsága miatt nem tudott kísérgetni bennünket, Henryk vállalta az „idegenvezető” szerepét. Történész hallgatóként – magyar történelmi ismeretek birtokában is – avatott kalauzunk volt e csodálatos város megismerésében.

Krakkó téli látványa csodálatos. Egész nap esik a hó, már félméteres vastagsággal lepi be az utcákat, a házakat, a hőmérséklet –30 C° körül, az autók hólánccal közlekednek, vidékről lovasszánnal jönnek az emberek, a helybeliek gyalogosan járkák az utcákat, tereket – a villamost is mellőzve. A várost a közelgő Karácsony hangulata uralja: a Rynek Główny (Főpiactér) közepén a Sukiennice (Posztócsarnok), mellette a monumentális, most hólepte Mickiewicz-emlékmű, átellenben a

Kościół Mariacki (Mária-templom) díszekkel ékes, a szűnni nem akaró hóesésben mesebeli díszletekként hatnak. A Mária-templom előtt egyre gyarapodó csoport tagjainak tekintete a jobb oldali torony ablakaira szegeződik. Néhány perc múlva tíz óra, s ahogy elüti a tízet, megnyílik az egyik toronyablak, harsonával kezében kihajol a toronyőr s különleges dallamot szólaltat meg hangszerén, de a dallam váratlanul megszakad, befejezetlen marad. Henryk barátom meséli el az eseményhez fűződő történetet, mely szerint 1241-ben, amikor a tatárok lerohanták a várost, a toronyőr kürtöt ragadva riadót fújt, s mert egy tatár nyíl torkon találta, a kürtjel félbeszakadt. A csonka dallam máig e tragikus eseményre emlékezteti a krakkóiakat. *Hajnal* – mondja Henryk, így, magyarul – a lengyel nyelv magyar „jövevényszavaként”, ami ott annyit jelent: *hajnali kürtszó*.

Henryk is, Jan is a Mária-templomba irányít bennünket. A lengyel gótika e csodája lenyűgöző. A koradélelőtti órák ellenére imádkozó hívek sokasága ül a padokban, az orgonamuzsika a közelgő Karácsony ünnepéhez méltóan lengyel karácsonyi énekek improvizációja, majd Bach-művek következnek. A főoltárnál apácák szorgoskodnak, tizenegy órakor kezdődik a szentmise.

Még van időnk tizenegy óráig, indulunk is a Fekete Mária-kápolna felé. Oltárképe a Częstochowai Mária-kép másolata, a hagyomány szerint a legrégebbi, a magyar hívő ember számára sokat mondó: az egyetlen magyar alapítású, a történelem évszázadaiban többször megszüntetett, ám szüntelenül újjászületni képes, ma (1961-ben vagyunk) csak Częstochowában működő rend emlékét idézi. Keserűséggel elevenítem fel magamban egy-egy irodalomtörténeti szeminárium tapasztalatait: hallgatóimnak halvány fogalma sincs arról, hány jeles író adott irodalmunknak a pálos rend. Pedig a középiskolában tanultak egyet-mást Verseghy Ferencről, Virág Benedekről, Ányos Pálról, s talán még anyai dédanyám név- (netán vérrokonáról is), az iskoladráma-szerző Pálya Istvánról.

Noha a mellékhajó további kápolnáinak remekműveinél tovább is időzhetnénk, Henryk a főhajó művészettörténeti csodájához, a Mária-szárnyas oltárhoz irányít. Némán, ámulattal állunk Wit Stwosz remekműve előtt. Az egyházművészet iránt fogékony szemlélő megszólalni sem tud a közép-európai gótika e csodája láttán. Azt már csak a Felső-Magyarország művészettörténetében járatos magyar tudja: e mű alkotójának műhelyében tanult a Felvidék gótikus művészetének legkiválóbb mestere: Lőcsei Pál mester is, aki vélhetően maga is részese volt a tizenkét éven át készült krakkói szárnyas oltár megalkotásának. Az oltár jelenetei Mária és Jézus életének legfontosabb eseményeit idézik: Joachim és Anna találkozása, Szűz Mária születése, Jézus születése, Jézus bemutatása a templomban, a tizenkét éves Jézus tanítása a zsinagógában, a kertész alakjában Mária Magdolna előtt megjelenő Jézus, a Megváltó elfogatása, a keresztre feszítés, Jézus levétele a

keresztfáról, Jézus a Pokol tornácán, Jézus feltámadása stb. Az előttünk álló két hétben még többször visszatérünk e csodát látni...

A katedrálist elhagyva Henryk a Mały Rynek (Kispiactér) felé indul velünk, itt áll a jezsuita rendház, amelyben 1687 és 1690 között a fiatal Pázmány noviciátusát töltötte. „Ez is fontos epizódja a több évszázados lengyel–magyar kapcsolatok történetének” – mondja Henryk – szép, nyilván előre begyakorolt magyarsággal. A látvány, s Pázmány emlékének felidézése ismét oktatásunk megnyomorított mivoltát idézi fel bennem: ezekben az években a középiskolai tananyagban is, a főiskolai oktatásban is csupán egy szűkös, negatív képet kap Pázmány.

Délidő közeledvén, ebédelni megyünk az egyetemi menzára. A menüre már nem emlékszem, csak arra, hogy a tágas étteremben jó meleg van, s az ebédlő asztalokon víz helyett tea a kancsóban. Tudtam a lengyelek teaimádatáról, de azt nem gondoltam, hogy az étkezésnél is tea járja – víz helyett. Szomjunkat az édesített tea nem oltja, mire feleségem fogja is csészéjét, a kiszolgáló ablakhoz megy vizet kérni. A szakácsnő kiöblíti a csészét, majd üresen visszaadja. Feleségem nem tágít, nehezen bár, de végül megérteti: vizet kér a csészébe. A szakácsnő számára ez már végképp érthetetlen, az meg még inkább, hogy meg is issza. Az egész konyhaszemélyzet ott ámuldozik az ablak mögött. Jan barátom nevetve mondja: a konyhai személyzet nem érti, miért isznak vizet a magyarok az egészséges tea helyett.

Rendületlenül szakad a hó, a köd is leszállt a városra, az utcai lámpák fénye is csak pislákolás a ködös, délutáni hóesésben. Az Óváros utcái a sűrű hóesés ellenére népesek, a Karácsony előtti tolongás mindenütt, zsúfolt a piac, az üzletek. A Mały Rynek 14–15. századi, több emeletes, ékes homlokzatú házai egy mesebeli város képzetét fakasztják az emberben. E képet, s a város téli hangulatát újabb látvány színezi: a dominikánusok kolostora és temploma előtt járunk, a templomajtó előtt csuháját felhajtva, domonkos szerzetes csizmában a jégge fagyott havat csáskányozza a bejárat előtt. Amott két apáca halad el sietve a sűrű hóesésben. Már a Franciskanskán járunk, előttünk a Ferenc rendi templom és kolostor. Látnunk kell az 1237 és 1269 között épült templomot, amely a román stílus jegyeit éppúgy hordozza, mint a gótikáét (ez utóbbit a templomhajó is reprezentálja), s a kolostor kerengőjét. A gyertyafényben úszó oltár, a templomhajó félhomálya, egy ferences barát megjelenése a sekrestyeajtóban visszaröpít bennünket a 13. századba. Henryk ismét magyar vonatkozásokat idéz: Nagy Lajos királyunk lánya: Hedvig (Jadwiga) itt tartotta kézfogóját Jagelló Ulászlóval, Litvánia nagyfejedelemével.

Lassan sötétedik, az idő még hidegebbre fordul (–28 C° körül), ideje hazamenni. Jan Lew barátom kiváló „krakkóival” (nálunk is így ismert felvágott), s persze az elmaradhatatlan nyers sonkával (szynka wędzona), kolbásszal, teával vendégel

meg, s mert alaposan átfáztunk, az ingyencségek előtt jólesik egy pohárka wódka zúbrówka is.

A Karácsony-estet Jan barátnőjének szüleinél töltjük. Kedves, idős emberek, s mint minden lengyel, akivel itt sorsunk összehoz, ők is tradicionálisan üdvözlőnek: „*Polak, Węgień dwa bratanki, i do szabli i do szklanki*” (Lengyel–magyar két jó barát, együtt harcol s issza borát). Az ünnep hangulatát idézendő a mama és lánya (Danuta) lengyel karácsonyi éneket ad elő, amit a papa pengető hangszeren kísér. Aztán jön az ünnepi vacsora. Céklaleves húsos derelyével, aztán a bigos, ez a bosnyák csupor, az orosz és ukrán csí és borscs ízvilágával rokonítható egytál étel, amely kétféle húsból (disznó és marha), szalonnából, kolbászból, zsíros csontokból, savanyú káposztából, gombából készül, szemes borssal, sóval, babérlevéllel fűszerezve. Danuta mamája mesteri változatát tálalja, s amíg a derelyés céklalevessel – magam legalábbis – kissé nehezen birkózunk, addig a bigos trófeás fogásként vonul be gasztronómiai élményeink históriájába. E tartalmas étket a pączki (cukormázás fánk) és a duża kawa zárja. Ez utóbbi kegyetlen erőpróba: a kétdecis pohár aljára szórt őrölt kávéra (1-2 teáskanálny) forró vizet öntenek, s már fogyaszthatod is. Essünk túl rajta – biztatom magam – s felhajtom a pohár tartalmát. Erre – mit ad Isten – a mama újra tölti poharamat, azt gondolván: kedvemre való az ital...

*

A *Wawel*. Észázadokon át a lengyel királyok székhelye. Miként hajdan Buda vára. A rokonítás több okból indokolt. A hagyomány úgy tartja: a Wawelbeli királyi rezidencia Buda várának mintáját követve épült, s építésének alapanyagát – mindkettőhöz a Kárpátokban bányászták, s a két várpalota építőmesterei is jórészt azonosak voltak. A lengyel királyok 1338-tól a 17. századig innen kormányozták az országot. Későbbi sorsa viszontagságos: Lengyelország harmadik felosztása után Krakkó a Habsburgok fennhatósága alá került, s a Wawelt az osztrák militarizmus vette birtokba. Garázdálkodása csúcspontjaként 1846-tól az ármádia kaszárnyája lett. A német megszállást követően irodákká és magánlakásokká degradálódott az egykor oly pompás királyi palota, s noha kincsei jelentős részét már korábban Kanadába menekítették, a maradék értékek sorsa az elrablás lett. Csak a véletlen mulott, hogy 1945-ben az aláaknázott Wawel épségben maradhatott: Hitler ármádiájának már nem maradt ideje a terv végrehajtására. Ma a székesegyház is, a várpalota is teljes pompájában várja a látogatókat.

A bazilika jellegű, háromhajós katedrális kápolnák sora övezi. Henryk barátom közös történelmünk eseményeit követve a Zsigmond-kápolna bemutatásával kezdi a kalauzolást. A kápolna Báthory István feleségének, Jagiellonka Annának nyughelye, szemben vele pedig Nagy Lajos király leányának, Hedvignek fehér-márvány szarkofágja készlet főhajásra – arra a királynőre emlékezve, aki éksze-

reit, királyi jelvényeivel együtt az épülő Jagelló Egyetemnek adományozta. A Mária-kápolnát ma is inkább Báthory-kápolnaként emlegetik: az erdélyi fejedelemség után lengyel királlyá választott Báthory elhunyt után özvegye, Jagiellonka Anna, vörös márvány és alabástrom síremléssel adózott férje emlékének. Miként Hedvig szarkofágján, itt is magyar nemzeti színű szalagokkal ékes babérkoszorúk jelzik: a Krakóba látogató magyar turista nem feledte a Balassit is pártfogásába vevő, az erdélyi fejedelmi szék után a lengyel trónt elfoglaló magyar főurat.

Látni kívánjuk természetesen a lengyel romantika két óriásának: Adam Mickiewicznek és Juliusz Słowackinak nyughelyét is. Henryk máris a Lipski-kápolna felé indul, s követve őt eljutunk a kápolna alatti *kis kriptába*, ahol a két költőóriás emlékének adózhatunk. A Mickiewicz- és a Słowacki-élmény egyetemista éveim óta kísér, Angyal Endre tanár úr hosszasan méltatta mindkét poéta világirodalmi rangú, Párizsban és Londonban sem ismeretlen alkotó életművét. Amaz a *Krími szonettekkel*, az *Ősök* és a *Pan Tadeusz* című alkotásaival lopta be magát szívembe, Słowacki pedig – noha jelentős drámákat is írt – elsősorban lírai költészetével. Mindkettő ette az emigráció keserű kenyerét, s mindkettő a romantikus létforma: a nyugtalanság, szabadságszeretet, szerelmi csalódás kifejezője. Rám annak idején a *Krími szonettek* orientalizmusa, formai bravúrja hatott – bár csak Angyal tanár úr improvizatív nyersfordításai nyomán kaptam e kötetből ízelítőt. S persze nagy hatással volt rám a *Pan Tadeusz* című epikus remekmű is a maga biedermeieres, a kelet-európai nemesi udvarházak világát megjelenítő élet- és élményanyagával, amelyet Angyal tanár úr okkal rokonított Turgenyev prózájával.

Székesegyházbeli sétánkat a királyi kriptában fejezzük be, ahol a hajdani uralkodók koporsói mellett találjuk Tadeusz Kościuszko, Józef Poniatowski herceg és természetesen Lengyelország 20. századi újjászervezőjének, Piłsudski marsallnak szarkofágját is. Ez látványos nemzeti kegyhely, koszorúk, nemzeti színű szalagokkal ékes friss virágcsokrok, égő mécsesek, gyertyák sokasága borítja a nyughelyet, ami 1961-ben is annak a hadvezérnek és államférfinak tiszteletét jelenti, aki annak idején nemcsak Varsót és Lengyelországot, egész Európát mentette meg a vörös hadsereg hódításától, amikor tönkreverte a Tuhacsevszkij vezette vörös armádiát. Látogatásunk idején Magyarországon még tabu téma, hogy e győzelemhez a döntő segítséget a hazánkon át és hazánkból érkező lőszerszállítmány jelentette. A moszkovita lengyel pártvezetés sem merte megakadályozni a naponta ismétlődő zarándoklatot, valójában nemzeti tüntetést...

A királyi palota udvarára nyíló kapu előtt állunk, Henryk a kapu fölötti feliratra hívja fel figyelmünket: „Si Deus nobiscum, qui contra nos” (Ha Isten velünk, ki ellenünk.) A kapun belépve a palota díszudvarán állunk, hajdani lovagi tornák, királyi ünnepségek, fogadások színhelyén. Reneszánsz könnyedség, derű, pompakedvelés, arányosság árad az építészeti kompozíció mesterművéből, s még több

csoda a látogatható termekben. A követeket fogadó, avagy „fejes” terem mennyezetét harminc keretbe foglalt fej ékesíti, amelyek különböző társadalmi csoportok egy-egy tagját ábrázolják: van itt bajszos sisakos katona, apród, babérkoszorús költő, polgárasszony, hercegprímás stb., másolatai a dísz- és emléktárgy-kereskedésben meg is vásárolhatók. A termék falait *arasnak* nevezett, a gobelinre emlékeztető faliszőnyegek takarják. Egy részük az Ószövetség történeteit jeleníti meg: az első emberpárt, „összüleinket”, Ádámot és Évát; Káin és Ábel történetét; azaz a testvérgyilkosság jelenetét.

A további termék is faliszőnyegekkel, s festményekkel ékesek, a bibliai történetek mellett (Bábel tornyának építése, az Úr haragra gerjedése, a bábéli nyelvvazar, a Vízözön) a lengyel történelem és az uralkodó ház életéből vett jeleneteket, eseményeket, a hajdani királyi udvar fényét, pompáját, egy-egy uralkodó nevezetesebb csatáját (az orszai, a szmolenszki csata) ábrázolják.

Kint már erősen sötétedik, Wawelbeli sétánkat a fegyvertár megtekintésével zárjuk, s indulunk hazafelé. Útközben Henryk, tudván, hogy a lengyel nemzeti italnak számító *miód pitnynek* (mézbor) kedvelője vagyok, egy kisvendéglőbe visz bennünket – mézbor kóstolóra. Kerestem egy-két üzletben – mondom Henryknek –, de sehol sem kaptam. „Ja! Karácsony előtt a lengyel nemesek felvásárolják a boltok készleteit – a hagyományos nemzeti ital nem hiányozhat ünnepi asztalukról.”

A Jagelló Egyetem. Az 1364-ben Nagy Kázmér alapította univerzitás történelmi épülete: a Collegium Maius. A gótikát reprezentáló műemlék kapuját áhítattal lépjük át. Árkádos udvara, az emeletre vezető díszes lépcsősor, dísztermei, kincstára, az egyetem egykori professzorait s az intézmény múltjának emlékeztető eseményeit ábrázoló festményei, s az épület földszintjén látható alkimista laboratórium egyaránt a középkor óta virágzó univerzitas szellemét árasztják. Az alapító Nagy Kázmér olyan híres intézmények mintáit követte, mint a paduai és a bolognai egyetem, ahová fél Európa tanulni vágyó ifjúsága zarándokolt évszázadokon át. A tudás, a tudomány, közép-európai fellegvárának számító Jagelló Egyetem hallgatói között megannyi magyar tudós, író, fordító tanult. Az ulica Bracka 5. sz. alatti ház máig őrzi a krakkói magyar diákság emlékét. A Bursa Hungarorumban 1470 és 1535 között magyar diákok sokasága talált otthonra.

A szünni nem akaró hóesés s a változatlanul -20°C alatti hőmérséklet a két ünnep közötti napokban visszafogottabbá tette városnéző sétáinkat. Két-három napon át, délutáni órákban, a zord idő ellenére, meglátogatom néhány éve Egerben megismert kollégámat, Andrzej Olszewskyt. Művészettörténetet tanít a Jagelló Egyetemen. Lembergben született, ám 1945-ben, Lengyelország határainak sztálini átrendezése miatt, ingó és ingatlan vagyonukat hátrahagyva, el kellett menekülniök a városból. Andrzej egyetemista, majd tanársegéd Krakkóban,

nagymamája szerény lakásában talált otthonra, ahol a zimankós téli délutánokon egy forró tea és sütemény mellett beszélgetünk a lengyel történelmi sorsról, családjuk viszonyairól, magyarok és lengyelek évszázados töretlen barátságáról, s persze a lengyel irodalomról, kultúráról. Andrzej meglepően jól tájékozott a magyar–lengyel irodalmi kölcsönhatások, politikai kapcsolatok kérdéskörében, Báthory István lengyel trónra kerülésének történetét épp oly jól ismeri, mint jeles költőnk: Balassi Bálint költészetének, életművének lengyel vonatkozásait. Nem is beszélve a lengyel katonaköltő: Adam Czachrowski magyarországi életrajzáról, egri és esztergomi katonáskodásáról, Balassial való kapcsolatáról. Eger el-este után hazatérve írta meg nem jelentéktelen, a végvári harcok emlékét idéző költeményeit.

A lengyel irodalom iránti vonzalmamat konstatálva máris megígéri: elküldi nekem Juliusz Kleiner ma már a *klasszikus* jelzővel illelhető irodalomtörténetét s Reymont műveinek tizenegy néhány kötetes népszerű kiadását. Reymont novelláinak megismerésével a hányatott, háromszor feldarabolt, német, orosz megszállást elviselni kényszerülő lengyel nép megpróbáltatásokkal teli sorsát éltem át...

Újév után, az első munkanapot követően búcsúzunk Krakkótól, s barátainktól – Henryktől sajnos mindörökre: krakkói utunk után néhány hónappal – vélhetően a börtönben töltött évek megpróbáltatásainak következményeképp – gyomorrákban meghalt.

Utazásunk most kellemesebb volt, az időjárás is enyhébbre fordult. Krakkóból a reggeli órákban induló vonattal Katowicéig utaztunk, ahonnét mintegy félórás várakozás után a Varsó–Budapest nemzetközi gyorsal indulhattunk fővárosunk felé. Esti órában érkezvén, csatlakozás híján szállodában kell töltenünk az éjszakát. Szerencsére a pályaudvarhoz közel, az Astoriában találtunk szobát...

Domonkos László

A tanárnő kérése

Lantos Andrásné született Janák Katalint nem tudni, miért becézték éppen Katrin-cának, anélkül, hogy a többségnek a leghalványabb fogalma lett volna arról, köznévi értelemben mit is jelent ez a szó (lepelszerű, ám keskeny, szélein csíkozott gyapjúszőttest, csángó szoknyát). Mindenesetre Lantosné Katrinca volt, Katrinca lett, így hívták nemcsak azok, akiket tanított, de mindenki a gimnáziumban.

Lantosné kitűnő tanár volt. Dömének egészen harmadik második félévéig fogalma sem volt, hogy József Attiláról tanárként így is lehet beszélni. „Hát, nehezen álljuk meg, hogy ne úgy fogalmazzunk: nemcsak a magyar, de talán az egész világirodalom legnagyobb költője áll előttünk” – kezdte Katrinca legelső József Attiláról szóló óráját a három á-ban és Döme úgy érezte, áramütés bénítja meg a testét, feszes kötelék húzza mozdulatlanra a derekát, távolról egyre erősödő, gyönyörű gitárszóló-dallam hatol a fülébe, szeme előtt meg koncentrikus körökben haloványkék és ezüstösen fehérülő arc-kontúrok libegnek, a lelkesült, izmokat szétpattintani akaró öröm, döbbsenten vette észre, olyan erős, egy pillanatra még szinte a lélegzetét is elállító vad nemi vágyakozásba csapott át, hogy ijedten lenézett az ölébe, vajon látszik, látszhat-e mindebből valami. (Lantosné enyhén szólva nem tartozott az idomaikkal ruhájukat rögvest szétfeszítő, nagy álomcél-tábla-szexbombák közé, félhosszú szoknyája alól formásnak cseppet sem mondható, enyhén dongaszerűnek tűnő, sovány lábszáruk villantak elő, melle szinte észrevehetetlenül lapos, valószínűtlenül apró, hátsó fertálya kicsit sem domborodott a többnyire sötét szoknyából, ha olykor ábrándosan lassú és hosszú léptekkel elsétált a padsorok között, Döme felől vékony bámulat-kondenzcsíkot húzva maga után. Az arcát viszont a fiú igen szépnek, legalábbis izgalmasan eredetinek, utánozhatatlanul egyéninek, nagyon-nagyon-nagyon katrincásnak találta, az óriási, kicsit csodálkozva-merengve néző melegbarna szemek, a kreolos arcbőrből előbuggyanó húsos, kissé vastag szája, a mindig-mosolygósnak tűnő ajkak – Döme maga is igen elcsodálkozott, hogy a fej enyhén negroid, vad szokatlansággal egzotikus jellege mennyire elhomályosít lábakat, melleket, feneket, mindent – hát még mikor Lantosné a különböző József Attila-versek elemzésekor, akárcsak Elemér, a matektanár, a tábla felé fordult és a krétával nekibőszült gyorsasággal mindenfélét kezdett róni a fekete felületre. Félig képlet, félig biológia-kémia mintázatú sejt (vagy mi a fene)-vázlatokhoz hasonlító ábrákkal illusztrálta-magyarázta-jelenítette meg a költő – így mondta – komplex képalkotásának részleteit, és Döme, mintha a mesebeli varázspálca tényleg megérintette volna, érzett is a vállán valamit, sorra-rendre megértette az egymásból kibomló és egymásra épülő költői képek, metaforák, metonímiák, szinezteziák és

hasznos szövevényének együttesét, mint amikor a kirakós játékból végre összeáll az egész, a teljes kép, amint a fény hálóját lassan emeli és beomlók az alkonyok, a bársony nesz tényleg remeg, a nedvesség meg motoz a homályban. Katrinca olyan magától értetődő természetességgel magyarázott, értelmezett, elemzett és fejtegetett, melegbarna, nagy szemeit néha kicsit huncutul, néha figyelmeztetőleg körbejáratva az osztályon, mintha mindig, mindenhol és mindenki ezt csinálta volna, láthatólag mélyen átélte, élvezte és mintegy magába asszimilálta a Döme-tekinteteket és a hol értetlenül, hol csodálkozva, hol elragadtatva figyelő tizenhét-tizennyolcéves szemeket-fületeket, Döme egyáltalán nem lepődött meg, mikor pár hét múlva éjszakai képzelgéseiben már – dongalábak ide, kicsi mellek oda – Katrincát már az addigi sztárok, a földrajztanárnő Edit és a nála két évvel idősebb szomszéd lány, Vera mellé határozottan és öntudatosan felzárkózva találta – ott is kellett hagyni köztük, pontosan tudta. Nicki barátjának erről ugyan nem beszélt, de szívesen megtette volna – Nicki ehelyett viszont újra meg újra belekényszerítette a politizálásba, még a tavaly augusztusi – a Balatonon átért – csehszlovák balhét hozta elő, noha azt már szinte a kutya sem emlegette, miként a szinte semmi nyilvánosságot nem kapott, csak holmi sutyorgásokból-pletykákból úgy-ahogy hallott pesti, múzeumkerti esetet sem, hogy januárban egy ipari tanuló srác a bevonulás elleni tiltakozásul fagyújtotta magát, ugyanúgy, mint az unásig-rendszeresen ismertetett, az amerikaiak háborúja ellen így protestáló dél-vietnami szerzetesek. Döme csak arra emlékezett, hogy a kempingben éjjel a haverja szüleinek sátrában ugyanúgy szólt a rádió, mint öt éves korában otthon a szobában, csak itt nem zöld macskaszem villogott, hanem a táskarádiót szorongatva Komáromi bácsi dörgő hangja kommentálta a közönyös éjben a hallottakat. Nicki nem szállt le a témáról, hosszasan elemzett és fejtegetett szovjet imperializmust emlegetett, és szovjet elnyomást, egészen másként értékelt, mint a tévében meg az újságokban, néha kicsit halkabbra fogta, aztán megint elragadta az indulat: „hát édesapám, azért eléggé szégyelltem akkor, hogy magyar vagyok...” Dömének felrémlt az ezúttal nem a zene miatt hallgatott Szabad Európa a tisztán érthető mondattal, „... hogy magyar csapatok is részt vettek Csehszlovákia szabadságának eltiprásában”, a szókincs és a szóhasználat a zenehallgatás, a Délutáni randevú meg a Tinédzser parti közben óránként sugárzott – csak annyira-amennyire hallgatott – hírekből némileg ismerősnek tűnt, Nicki most is majdnem pontosan ebben a stílusban, ezzel a szóhasználattal és ebben a hangnemben beszélt – azon kapta magát, hogy mind kevésbé tudja kivonni magát mindennek a hatása alól. Új volt, izgalmas és – érezte – valahol a mélyben nagyon is igaz.

A tapsikoló jázminok és a szellőzködő, langy meleg egymásba fonódó, koncentrikus körei a táblán, azután a többi, matematikai egyenletekre emlékeztető jel – nyílak, plusz meg mínusz, ilyesmik –, mint aki borba fojt be bünt és fortélyos félelem, ami igazgat, és a többi. A Hazám. Amikor odáig értek, hogy „adj emberséget az

embernek, adj magyarságot a magyarnak” – hirtelen eszébe jutott valami. És máris, villámsebessen döntött: beszél Katrincával. Igen, csakis vele. Mert vele kell. Megkeresi a tanáriban, amilyen hamar csak lehet.

Katrinca szeme kicsit felcsillant, mikor Dömét meglátta. Döme úgy érezte, mint-ha a tanárnő kicsit várta volna, kicsit számított volna erre – amint megtudta, hogy Döme keresi – a kollégák a végtelen téglalap hosszúságú tanári egyik elhagyatottabb szöglete felél terelték a fiút – , Katrinca máris sietett oda, elé. Az elemzéseket szinte hipnotizáltan figyelő, értő és szenvedélyesen érdeklődő diák, szakmai tapasztalata és női ösztöne egybehangzóan súgta, kizárólag fontos, számára rendkívüli jelentőségű dolog miatt akarhat beszélni vele.

Döme nem volt zavarban, inkább tanácstalan volt, hogyan, miként is vezesse elő a mondandóját. Tudta – nem volt nagy kunszt rájönni –, hogy természetesen a legutóbbi, a Hazám-at vizsgáló verselemzéshez kell kapcsolódnia, inkább a konkrétumok egyértelmű megnevezésétől ódzkodott, maga sem tudván, egyféle, otthonról is hozott óvatoskodás vagy a szükséges, ésszerű elemi taktikai érzék miatt kellene másként – de hogyan? – fogalmaznia.

Katrinca melegbarna, szép nagy szemei barátságos biztatással szegeződtek rá. Úgy érezte, talán kicsit kedélyeskedve kellene elővezetni az egészet.

– Hát, tanárnő, a legutóbbi elemzés után, ott a végén, hogy adj emberséget az embernek, adj magyarságot a magyarnak...

– Igen?

Katrinca közbevetett kérdése kislányos volt, majdhogynem kacér. Váratlanul felbátorodott.

– Hát szóval, akkor az jutott eszembe, hogy tavaly augusztusban azért eléggé szégyelltem, hogy magyar vagyok...

A tanárnő arca megmerevedett, komoly és megfontolt kifejezésűvé vált, de tekintetét egy pillanatra sem vette le Döme arcáról.

– Hogyhogy?

Csend.

Lantosné szükségét érezte, hogy gyorsan és határozottan megszólaljon.

– Az egy szükséges és elkerülhetetlen lépés volt. Egyszer majd mindenki meg fogja érteni, hogy nem tehattünk másként.

„Tehettünk”. Mi. Többes szám első személy, villant át Dömén. Nem is jutott más eszébe. Nem szólt. Elhűlve, de közönyösnek tűnő, egykedvű bambasággal meredt maga elé.

*

„A felderítők késő éjjel, jóval éjfél után értek a határhoz. A sorompó fel volt nyitva, a túloldali szét volt törve. Láttuk, hogy csak magyar határőrök teljesítenek szolgálatot, odaát sehol senki. A tábla – „Sahy” – körül is teljes néptelenség. Bent a faluban

még reggel és délelőtt is csak néhány ember az utcákon. Szótlatlanul álldogálnak, nézik a magyar katonákat. Később és másutt sem nagyon van másként, csak két dolog feltűnő – nagyon feltűnő. A láthatóan frissen felfestett nagy, magyar nyelvű feliratok – „Magyar katonák! Rákosi Mátyás büszke lehet rátok!” – meg a legtöbb helyen azok a pillantások. Főleg idősebb férfiak meg nők részéről. Volt azokban idegenkedés, de fura, érthetetlen gyengédség-féle is. Persze, akkora frász dörömbölt mindenkiben, hogy ezeket csak jóval később kezdtük emlegetni. A rettegés már jó ideje velünk: még júliusban készültségbe helyeztek, vagy három hét múlva kaptuk meg a mozgósítási parancsot, de már mindenki suttogetta, ez éles helyzet, nem gyakorlat, az egész 8. hadosztály a nagykanizsai, a zalaegerszegi, a nagyatádi lövészrezreddel, Marcali, Lenti, Tapolca, benne műszakiak, hákások, utászok, légvédelmisek, vévések, még javítók és szállítók is. Hová, merre: senkinek fogalma sem volt. Mindenkinek előjöttek a gyerekkori, 56-os emlékek, ez csak fokozta a szorongó rettegést. Mikor – ott, Sahyban, aminek különben Ipolyság a magyar neve, megtudtuk, 1938-ban ezt a helységet csatolták legelőször vissza Magyarországhoz – az első két cseh egyenruhással találkoztunk (amolyan csendőr-félének néztük őket, aztán megtudtuk, egy Népi Milícia nevezetű egyenruhás rendfenntartó szervezethez tartoztak), az egyik fickó odajött hozzánk és rossz magyarsággal elkezdte magyarázni, hogy eltévedtünk, ez itt már Csehszlovákia: nem akartunk hinni a fülünknek. Mindenesetre a gyors parancsra azonnal lefegyvereztük a manust, igaz, a társa közben elmenekült, de fegyverhasználatra nem került sor. Utána üzemképtelenné kellett tennünk a posta és a vasútállomás híradó-berendezéseit... El kellett foglalnunk a megszállási körzeteket, később, utólag hallottuk, hogy úgy 12 ezer négyzetkilométernyi területen tíz helyőrséget kialakítva állomásoztunk Dél-Szlovákiában, és ez a régi Észak-Magyarország, a Felvidéknek nevezett rész volt. A határ éjjeli utáni átlépésének napján, 1968. augusztus 21-én délután 2-re már Párkány, Léva, Érsekújvár, Nyitra, Nagykürtös, Nagytapolcsány, Galgóc, Pöstyén, Szered, Vágújhely az ellenőrzésünk alatt van, később Nagyszombat is. A poltájon – mert tartottak nemsokára, aztán is elég sűrűn – az ezred-polhelyettes ismertette, hogy a megszállt csehszlovák területeken nyugalom van, de általános a tartózkodás katonáinkkal szemben és a lakosság csak szórványosan tiltakozik a katonai jelenlét ellen, Érsekújváron és Nyitrán azonban csapatainknak figyelmeztető lövéseket kellett leadniuk a tüntetőkkel szemben.”

A nagydarab, borostás férfiú kifújta magát, elsimította haját enyhén izzadó homlokáról és hozzátette: a kint töltött két hónap alatt sok mindenhez hozzá lehetett szokni – például az addig elképzelhetelen, több helyütt látott rajzhoz: Brezsnyev = Hitler – és még többet lehetett tanulni. („Rájöttünk, hogy az erőt nem a létszámunk – már tudjuk: kb. 12 ezer 500 –, nem a fegyvereink – 155 harckocsi, 200 löveg, kétezer különféle gép és gépjármű – biztosítja, nem. Egészen más... Léván odajött egyszer egy középkorú férfi, azt mondja magyarul, fiúk, először is, ez nem Levice. És

nem az a baj, hogy bejöttetek, hanem az lesz az, ha kimentek. Mi azt hittük, Cseszkóba jöttünk, Cseszkóban vagyunk, közben hol itt, hol ott magyarul beszélő nők meg férfiak könnyezve-mosolyogva-gyengédkedve próbáltak gondoskodni rólunk, hoztak ezt-azt, derűs biztatással-szeretettel nézegettek bennünket. Mi meg bamba értetlenséggel, méla-tudatlan csodálkozással bámultunk vissza rájuk, poltájon ezt-azt hallottunk a Prágában meg másutt történetekről, magukat harckocsik elé vető fiatalokról meg a ruszlikra öklüket rázó, ordibáló sokezes tömegről, persze hogy nagyon jólesett mindez, még ha nem is értettük ezeket a nagyon furcsán viselkedő, felénk különös szeretettel közeledő itteni embereket. Igen, ez erőt adott a sok szar-ság elviseléséhez – halványan tán sejteni kezdtük egy kicsit, merre hány méter is lehet a valóságos helyzet errefelé meg úgy általában ezeken a mi itteni vidékeinken is, csak hát nagyon is megvolt végig a magunk baja, hol a felszereléssel, hol a szolgálattal, hol a parancsnokainkkal, hol a túlbuzgó, ostoba és magukat elemükben érző barom polhelyettesekkel, poltisztekkel.”)

Szusszantott, láthatóan be akarta fejezni. Aztán felcsillant a szeme. Fáradtan felemelte a karját. „Egy esetet azért még el kell mondanom. Járőröztünk a Vág partján. Észreveszünk egy csónakot, még vizes benne az evező. Nem lehetnek messze. A közelben ártéri erdő, benne tisztás. Látjuk, a tisztáson a fűben mozgás. Csendben, lassan körülvettük. Hát egy fiatal pár, egymásba gabalyodva rendesen, körös-körül gyönyörű napfény, pipacsok, sűrű lombok, ezek se látnak, se hallanak. A járőrparancsnok persze rájuk kiáltott: befejezni, álljanak fel! Fölugrottak, persze úgy meztelenül, alig-ruhában. Odamentünk, elfogtuk őket. Felöltöztek. Még most is látom, a fiúnál valami festékes tarisznya-féle volt, rongyos, koszos, csirizes-ragadós... Föl az autóra, bevittük őket. Ott már többé-kevésbé mindannyian éreztük: nincs mit mondanunk, pedig hát értettük egymást. Azzal a már megszokott jó á-zó tájszólással elkezdtek szidni bennünket, no, hát megfogtuk őket, nem szégyelljük magunkat, kiket szolgálunk mi?”

Nem szólt többet. Koraőszi táj rajzolódott ki mögötte, még dúslombú fákkal, vízen csillámló napfénnel, és magabiztosan kéklő éggel odafönn, magasan, nagyon magasan.

*

A halászcsergőben meleg volt és olyan zsvaj, amit csak osztályteremben, órakezdet előtt lehet megélni. Majdnem teljes létszámban ott is vidámkodott mindenki, a megasszonyosodott lányokról messzire virított a festéközön és hullámokban áradt az illategyveleg, az a néhány fiú elégedett mosollyal szorongatta a poharát, a tanárok közül az osztályfőnök és két másik már nem élt, de Lantos Andrásné úgy is mint Katrinca elégedett mosollyal nézett végig az egybegyűlteken: láthatóan majdhogynem díszvendégnek tekintették, szeretett-ünnepelt kiválóságként vették körül – háttározottan valami emelkedett ünnepélyesség, az aktuális összejeövetel apropóján túli

rendkívüliség növekvő fénye világította be a pincehelyiséget. Természetesnek tűnt, hogy éppen Katrinca emelkedik szólásra, ő köszönti a társaságot. Kedves természetességgel és átéléssel mondta el, hogy hát igen, immáron két évtized telt el és a húszéves érettségi találkozó mennyi mindenre – „mennyi régen várt, talán szokatlan, de annál nagyszerűbb” találkozásra, „akár szembesülésre is” ad alkalmat és neki külön milyen különleges, „borzongató és édes” érzéseket adományoz az ilyen esemény. Ez a mostani találkozó azonban még mindezekén túl is különleges, fűzte hozzá váratlanul, hiszen olyan nagy, egész életünkre kiható változások kellős közepén vagyunk, amelyek alapjaiban változtatják meg személyes életünket éppúgy, mint az ország, a hazánk sorsát, nemrégiben lezajlottak az évtizedek óta első szabad választások, új társadalmi rend van kibontakozóban, egyáltalán: minden téren körülményeinket teljes mértékben új alapokra helyező idők következnek. „Így hát éppen most közületek olyasvalakinek kell szólnia és üdvözölni mindnyájunkat, aki a maga módján talán a legrégebbi idő óta a legtöbbet, a talán leginkább értékelhetőt tette mindezt, aki szerintem erre a legméltóbb és a legalkalmasabb.” Dömére nézett. „Így hát arra kérlek, éppen most, éppen itt és éppen te: szólj néhány szót hozzánk.”

Döme nehézkesen felállt. Kicsit fájt a feje, ahogy oldalt fordult, mintha kis nyílalást érzett volna a nyakában. Mély lélegzetet vett, és nekikezdett.

Angyal, firenzei Uffizi képtár

Kertész Éva

Számvetés

(Kilencven év emlékeiből)

Ülök szétvetett lábbal egy hatalmas lavór fölött a szoba közepén, és mosok. Akkor a hasam, hogy már alig érem el a ruhácskákat, de nincs mese, itt az idő, ezeknek mostantól ragyognia kell.

Tíz évvel vagyunk a háború befejezése után, de az én anyukámnak még nem volt annyi pénze, ideje, igénye, energiája, hogy helyre hozassa a fürdőszobát (Apunak sem). Az a gyanúm, hogy anyunak leginkább az energiája veszett lenni a pincében, pontosabban abban az üregben, ahova egy bomba sodorta az otthonát. Ez itt, amiben vagyunk egy elhurcolt zsidó család üres lakása volt, amibe beköltöztünk a bombázások után. Szedett-vedett otthonunk darabjait a házban élők adták össze.

Most Pesten vagyok, mert a szülésorvosom szerint állandó figyelemre van szükségem. Dini már falun van, ahol ezután élünk majd, mert a Philaxia (gyógyszergyár) nem tudta kifizetni a lakást, amit ígért, ha náluk, nekik végzi a kísérleteit. A lakás árának a felét nekünk kellett volna letenni, de a mi bukszánkából pontosan az a fele hiányzott.

Ma tehát, fürdőszoba helyett a szobában mosom a baba holmicskáit, melyek között ott lapul az én nánai anyukám által készített sok gyönyörű ingecske is. Mert pillanatokon belül jön a gyermek, a konyhát pedig nem lehet fűteni. A kisebb szobában már az íróasztalon áll a szennyes kosár fehérre sikálva, úgyis, mint gyerekágy. Abba tesszük majd a kicsit, ha hazahozzuk a kórházból. Innen visz minket Cibakházára a sógorom, mert neki van autója. Nekünk nincs. Nem csak azért, mert nincs pénzünk rá, hanem, mert nincs autó sem Magyarországon. Nincs. Az országban sincs. Elvitték a háborúba mindenkitől, akinek volt, s csak annak van, aki gondosan eldugta akkor. Egyébként a sógorom Jászberényben lakik, onnan jön értünk Pestre, előbb hazavisz minket Cibakházára, tőlünk pedig hazamegy. Jó hosszú napja lesz.

Szegény drága anyukám! Annyira várta ezt a babát, azt mondta éjjel is ott lesz a kórházban, amíg, meg nem születik. Ő fogta meg először. Az ő karjából került a ruhás kosárba. Ő fürösztötte először.

Kuporgok egy szekér hátuljában, mellettem rengeteg élelem, ruhanemű becsomagolva, egy vesszőkosár szalmával töltve, tetejében egy kotlós a tojásain. Kínos az egész helyzet, és megmagyarázhatatlanul kényelmetlen. A valóságban is, hiszen a lábamat is alig bírom kinyújtani, a kotló pedig utál. Az imént is belemart csőrével az ujjamba, pontosan ott ahol tegnap elvágtam.

Kislány vagyok még, el sem tudnám mondani, mi zavar ezzel az utazással, mégis valószerűtlennnek érzem azt, ami történik velünk. Az Alföld közepéből indulunk kora reggel lovas kocsival, sötét este van, mire emelkedik az út előttünk. Itt kezdődik a Mátra. Elfáradt mindenki, főleg az állat. Ő, a mi Kokettnek nevezett lovunk. Dolgozott, húzott egész nap minket maga után. Noha megálltunk időnként, kapott vizet és zabot, apu ki is fogta a hámból, hagyta kicsit legelészni. Ilyenkor mi is kinyújtózkodtunk.

Felsőtárkányig meg sem álltunk igazán. Itt befordultunk egy hatalmas kapun. Kijöttek elénk a háziak. Szeretettel fogadtak. Úgy gondolom már utólag, hogy le volt levelezve a jövetelünk. Számomra idegenek voltak, akiknél megszálltunk, de nagyon kedvesen fogadtak. Bevitték a lovat a maguké mellé az istállóba, ellátták, ahogy kellett. Kínáltak vacsorával minket is, de nem kértük. A kotlót nekik hoztuk ajándékba. Meg még mást is, nem tudom, miket. A néni bekísért minket a szobába, ahol meg volt vetve az ágy, s mondta, vetkőzzek le gyorsan, bújjak ágyba. Meg is dicsért. Azt mondta, szép kis úrilány vagyok.

Kérdezte anyutól, ki vagyok én, miért ez a nagy sietség. Csak nincs valahol baj? De ő azt mondta, lefeküdni, ha nem gond, mert nagyon fáradt. A néni kedvesen mosolyogva ott hagyott bennünket. Én a bőréhez bújtam, a karjába fúrtam a fejem, és elaludtam.

Fontosnak tartom ezeket az emléktöredékeket előcsalogatni magamból, amelyek még felötlenek előttem, mert nagyon remélem, hogy ők lesznek azok, amelyek átsegítenek későbbi életem alakulásának megértésében. Tudnom kell, mi miért történt.

Ebben a történetben éppen megyek haza az Andrássy úton, amelynek egy ideig Népköztársaság volt a neve, és nagyon sírok.

Nagyon fáj a mutató ujjam már éjjel is, reggelre olyan gyulladt volt, hogy el kellett mennem az SZTK-ba. Ott kaptam fájdalomcsillapító injekciót, és leoperálták a körömöt. Akkor nem fáj. Mondták, most már kimehetek az anyukámhoz, aztán haza. Egyedül voltam. Még nem múltam tizenhárom éves, de engem nagykorúsítottak otthon. Anyu is dolgozó nő lett közben. Amikor már az Andrássy útra értem, kiment az érzéstelenítő hatása, egyre erősebben fáj a kezem, és nem volt nálam egy fillér sem, hogy csillapítót vettem volna. Elárvultam, és nagyon sírtam. Pontosabban bögttem, és sajnáltam magam. Otthon hideg volt a lakás és rendetlen. Senki nem tette rendbe, mielőtt dolgozni ment. Nem maradtam otthon. Elmentem sírni Simor Jutkáékhoz. Simor néni nem dolgozott, fényes tiszta lakásban fogadott, adott csillapítót, lefektetett, betakart, simogatott, s én sírdogálva elaludtam.

Amiről most írok, mások elmondásából tudom, de érezni akarom az akkori érzéseimet. Anyu karjában utazom, még nem tudok járni, csak ülni, de anyu sima, és finom. Ölel engem, és ez nagyon jó. Jó nekem a karjában. Biztonságos. A szót még nem ismerem, de érzem. Meg is szoptat közben, mert hosszú az út. A nagymamámhoz megyünk Átányra. Tőle tudom a történetet. Már indulni kellett volna anyunak, nagyapám vitte volna a vonathoz. Engem nem vitt magával. Ott hagyott. El-elindult, de a kapuból mindig visszafutott sírva. Én nagyanyám karjában ordítottam, tudtam, valami elmondhatatlan dolog történik, dobáltam magam, nem akartam, hogy úgy legyen, ahogyan történt. Aztán anyu mégis elment, és én sírva, szepegeve elaludtam nagyanyám vállán. Mire másik anyu megérkezett, már fel sem ébredtem. Ő vitt magával lovas kocsin Tiszanánára. Többé nem sírtam. Tiszanánán engem nagyon szerettek.

Most hosszan írok Tiszanánáról, ottani életemről. Ahol úgy éreztem, az, az ott-honom, az a biztonságom, ahol, ha igényeltem, ölbe vettek, ha kértem etettek, fektettek, kényeztettek. Azaz, nem is éreztem, csak most tudom már, hogy úgy volt.

A szüleim, apu és anyu felváltva látogattak engem, de nem dajkáltak, mert nem igényeltem, nem kértem, nem is engedtem. Ők pedig nem akarták megingatni a nyugalmamat. Apró gyerekként láttam az én anyukám minden rebbenésén, hogy szeretne ölbe venni, cirógatni, de én nem mentem hozzá. Így csak a szemével simogatott. Hogy tudott simogatni! Én pedig büntettem. Nem tudtam, hogy azt teszem, de úgy volt.

Időnként hazavittek Pestre, ott igényeltem a személyre szóló szeretetet, de rövid idő múlva megbetegedtem, és vissza kellett vinni a nyugodt biztonságos helyre. A háború szele már érezhető volt. Apu tudta is. Politizált. Óvodába Pesten íratlak be, de már voltak szirénázások, berepülések. Bebetegedtem. Az a tény, hogy nyolc hónapra születtem, egy kilogramm negyven dekával, amikor még nem volt inkubátor, sem erősítő gyógyszerek, nem segített engem a stabil fejlődésben. Iskolába is Pesten kezdtem járni, de fél évben meg kellett szakítani. Éretlen voltam még az iskolai életre. Hazavittek. Oda-vissza jártam haza, mindig másik anyuhoz és apuhoz. Már azt sem tudta, hol az otthon. Éreztem, hogy ez nem jól van így, de akkor már dúlt a háború, annak végéig Nánán maradtam.

Egy éves koromban anyu, és apu elvittek valahová, ahol egy bácsi vizet öntött a fejünkre, és azt mondta, így lesz ez jó. Babszyka, a nővérem is ott volt akkor Tiszanánán. Ő már hét éves volt. Megkeresztelődtünk. Ők lettek a keresztszüleink is. Éreztem, itt minden értem történik. Még ez a „vizeskedés” is.

A tirolai ruha. Volt egyszer egy tirolai ruha. Erre emlékszem. Fehér horgolt blúz puffos ujjal. Méregzöld horgolt bő szoknya, szoknya két pántja hátul keresztbe,

elejét fekete pánt fogja össze a mellemen, fekete pánt közepét apró színes virágok díszítik. Szoknya alján fekete csík, közepében apró színes virágok. Az apró lány, aki viseli, én vagyok. Vasárnap van. Onnan tudom, mert apu csak vasárnap délután dőlt le pihenni. Természetesen én is mentem vele. Hiszen mindig a sarkában voltam, ha elértem. Subát terített a kamra földjére, mert akkora hőség volt kinn, hogy már a meztelen földre is lefeküdtünk volna. Apu a subára dőlt le. Oldalra fordult, karja a feje alatt, én mögé feküdtem, szorosan a hátához nyomultam, átöleltem, úgy aludtunk.

Jönnek, nyomulnak az emlékek, és kezdem érteni, milyen szerencsés az, aki tud jól szeretni, és akit jól szeretnek. Hiszen ezen múlik minden! Milyen minőségű szeretetet kaptál születésed után, és hogyan?!

Ma már tudom, és boldoggá tesz, hogy tudom, hogy az életem elején minden értem történt. Az én létemért, a túlélésemért. Azért váltak meg tőlem, hogy túléljem korai érkezésemet. Azért fogadott az a másik asszony akkora szeretettel, hogy neki is legyen saját gyereke, ha csak időlegesen is. A többi már hab a tortán. A többi maga az élet. Sajnos, az élet nevű tortán alig van hab.

Életem elején volt a torta, és külön a hab, de később már se hab, se torta, mert anyut kifosztotta az élet, megszűnt a biztonsága, munkába kényszerült, már nem volt több energiája, amiből nekem is jutott volna elég. Maga mellett akart tudni, hazavitt, de már az én szeretetemből éltünk ketten. Arra pedig az eny+ém még nem nőtt fel. Szerencse, hogy a nővérem tudta őt jól szeretni, csucsujgatni. Aztán megbetegedett szegényke, és el is ment korán, de akkor már gyerekeim voltak nekem is, azokat csomagoltam a szeretetembe, átminősült a kapcsolatunk. Ekkor már neki volt szüksége rám. Már voltam is neki.

Tiszanánán is tette a dolgát az élet, anyu is a halálával ért el engem. Még megismerte a tíz napos kisfiamat, de már csak feküdt nagy betegen, fájdalmak között. Már nem tudott dajkálkodni sem. Én őt igen. Aztán ő is itt hagyott. Apu, a nánai, a kőszikla, a hatalmas, haláláig megmaradt nekem. Apu következett Pesten Ő volt az utolsó. Szinte beleköltöztem. Mindenkinek a szeretet adagja az övé lett ekkor. Ő kapta, örökölte. Nem tudom milyen volt valójában. Hogyan élte meg, vívta meg a saját szeretetét, amivel nem nagyon tudott gazdálkodni. Vagy elhagyta, vagy nem érte utol.

Megbékéltem.

Tormássy György

Karácsonyi gólya

A hálósobában vártam szüleimmal a Jézuskát.

– Csengetett már? – kérdezte édesapám. – Kimegyek, megnézem, mi lehet odakint.

A villanycsengő gombját a bejáraton kívülre szerelték. Kérdezősködésekre elmondták, hogy a Jézuska az ajtón vagy az ablakon keresztül jöhet be. Megszólal a csengő. Ajtónyitás zaját halljuk.

– Nem láttam semmit – jött vissza édesapám.

– Biztosan az ablakon át jön, az van közelebb az utcához – mondta édesanyám, és kérdően nézett édesapámra. – Csengetett, bemehetünk?

– Menjünk már – türelmetlenkedtem.

Édesapám bólintott, kinyitotta az ajtót. Elakadt a lélegzetem. Gyertyafényben pompázott a közel két méter magas karácsonyfa, amit addig fenyőfának ismertem. Édesapám csillagszórókat gyűjtött, édesanyám a színesen csomagolt ajándékokról mondta el, kinek hozta a Jézuska. Éreztem az égő gyertyák, a csillagszórók illatát. A színes, csillogó díszek között, arasznyira a csúcson lévő dísz alatt, fenyőágon ülve, piros csőrű gólyát találtam.

– Ő hozza majd a csőrében a kis testvéredet, azért pihent meg itt a fán – mesélte édesanyám.

Elkápráztattak a fények, csodák, események. Nagy riadalom zavarta meg boldogságomat. A karácsonyfa gyertyájától meggyulladt a fa és a függöny. Szüleim vízzel teli vödörrel rohantak az oltáshoz. Boldogságom dühre váltott. Védni akartam lakásunkat, megszabadulni boldogságom égő forrásától. Indulatosan, megoldást is keresve szóltam:

– Dobjug ki jaz egészet az utcája.

Ez a mondásom bejegyzésre került a családi legendáriumba.

A következő karácsonyokig sok minden történt. A gólya elhozta Zsuzsanna húgomat. Megtanultam levelet írni: „*Levél a Jézuskának: Ha megérdemlem, kedves Jézuskám, akkor a következő dolgokat szeretném: Egy tarsasjátékot, 12 db színes ceruzát, radirt és egy táskát. Kispest, 1947 december hó 15-én Tormássy György*” – olvasható a helyesírási hibákkal megőrzött vonalas füzetben. Családunkban szokás volt levelet írni, vagy később a „*Mit kérsz a Jézuskától?*” kérdést feltenni.

Édesapám érettségivel állástalan, majd villanyszerelő segédmunkás lett. A gyertyákat gyertya alakú izzólámpákra cserélte. Én nőttem, a karácsonyfák rövidültek. Édesapám a karácsonyi István-napot tartotta, így nem lett sem új kenyér vagy alkotmány ünnepi a névnap. Az idő múlását években, karácsonyfákban, fenyő-

fákban, majd ismét karácsonyfákban mértük. A gólya külön dobozban, vattában pihente ki karácsonyi és időnként év közbeni szereplését. Rugóból készített egyik lábát pecsétviasszal javítani kellett. Ez nem zavarta abban, hogy két kisbabát hozott családunkba. Karácsonykor továbbra is a csúcs közelében díszítette a fát.

Húgommal elköltöztünk szüleinktől. Megbeszéltük, hogy a régi szokásokra emlékeztetve a villanyégőket kis gyertyákra cseréljük. Én hozom a karácsonyfát, húgom díszíti fel. A teraszon faragtam a fa alját, hogy belemenjen a talpba. A konyhai kés ma is őrzi munkám nyomát. Adventi kirándulásra Bécsbe autóztunk. Reggel értünk be a városba. Barátaink vásárlásának befejezésére várva őriztük az autót. Láttam, hogy nyugdíjaskorú néni visz hálóba csomagolt karácsonyfát. Alja olyan, mintha ceruzahegyezővel faragták volna meg.

– Biztosan nincs konyhakése a kézi faragáshoz – meséltem visszaérkezett barátainknak a hideg reggelen. – Vagy itt, Bécsben mások a karácsonyi szokások.

Néhány évvel később nálunk is kezdtek a faárusítók hálót húzni a fára. Praktikus gondolkodású ismerősünk műanyag fát vett, mert minden évben felállítható és zuhannyal portalanítani lehet, bár illata nincsen. Az idén különböző fenyőillatokat lehetett vásárolni, „hála” a vegyipar fejlődésének. Az ajándékozzunk vagy ne? kérdés modern gondolkodásunk terméke. Indok mindkét válaszra van. Vajon mikor lesz műanyag flakonban válaszadást segítő „szeretet” spray?

Egyszerűbb, technikai kérdés oldódott meg családunk karácsonyi szokásainál. A csengő változott villanyról indiaira. ENSZ ösztöndíjjal tanultam Indiában. Díszes, csilingelő bronzharangot vettem. Azóta – vallási kérdéseket félretéve – ez jelzi Jézuska érkezését.

Karácsonyra készülve megbeszéltük, hogy milyen karácsonyfát vegyünk. Gyermekekkorunkban kétméteres fát hozott a Jézuska. Most legyen magasabb, mint a négyéves Sári unokám. Zsófi még pólyás, neki még minden magas. Mi léptünk először. Az egy méternél valamivel hosszabb fát talppal együtt hozta a futár és tette le az erkélyre. Díszeink a régiak. Fiamék is kicsi, de kiültethető fára gondoltak. Ez is a mi ajándékunk lesz. Telefonon rendeltük meg ugyanabból a budai kertészetből. A futár a fa árának háromszorosaért szállította volna ezt is, ezért a fiam vitte ajándékunkat hozzájuk. A jövőre gondolva elhatároztuk, hogy ezentúl kiültethető karácsonyfát hoz majd a Jézuska.

Karácsony este égtek a gyertyák, csillagszórókat gyújtottunk. Sári izgatottan tépte le a színes papírt a dobozokról.

– Ez könnyű, mert a Zsófié – mondta és tovább válogatott az ajándékok között. Bonyolítottam a helyzetet:

– A Jézuska karácsonyfát is hozott neked, amit otthon kapsz meg, mert tudja, hogy szereted a virágokat, madarakat. Kiültetitek a kertbe. Vízet adsz neki, ápolod majd, hogy akkorára nőjön, mint az ablakunkból látható magas fa.

Sári a gyertya és a csillagszóró fényétől csillogó szemekkel figyelt rám és nézte a fát.

– Nézd! Piros csőrű gólya is van rajta – figyelmeztetett.

Sok minden eszembe jutott, mielőtt megszólaltam:

– Először az anyukám és apukám tette a karácsonyfájukra, mielőtt születtem. Egyszer elmeséljük majd, miért került a gólya a karácsonyfa csúcsa alá. Sári, addig is boldog karácsonyt!

Angyal, Firenze

Antal Attila

Hószakadástól virágnyílásig

(Sárospataki emlékmozai)

*A 70 éves Bertha Zoltánnak,
aki az alábbi sorokat olvasva talán
szívesen idézi fel saját pataki élményeit.*

Hatalmas telek zúditották rám havukat, de az ünnepváró kegyes dallamok s a felmenőktől örökölt szokások otthonossá tették számomra az évutókat. A karácsony-éjszakákon a csillagszórók kihunyása s a gyertyák eloltása után nekiindult családunk a harangszavas városközpontnak. Öcsémrel rendszerint versenyt futottunk a templom homorúra kopott kőküszöbéig. Nem szegte kedvünk az se, hogy lilás-vörös arcunkat tűpárnának használta a jeges szembeszél.

A tavaszoknak is megvolt a maguk szokásrendje. Március tájt az útszélek árkaiban halk csobogású olvadékvíz sodorta hullámlovas gyufaszálaimat. Aztán hogy az ég lehelete melengetőbbé kedvesedett, el-elkéstem az iskolából, úgy lekötötte figyelmem a Kazinczy utcán az előkertek virágainak versengése. A tanévek utolsó heteiben képzős lányok hajoltak dülöngő betűim fölé vizsgatanításaikon, illatos bőrükre piros foltokat rajzolt az izgatottság. Szabadulva a fegyelem s fegyelem koordináta-rendszerétől, gyakran néztem gyönyörködve, hogy lobognak a fecskerajok zászlai a tetők fölött, s hogyan dicsekszik fél évezredes sziluettjével a várnegyed a virgonc tavasznak. Legszívesebben egy ugrással a Király-hegyen teremtem volna, hogy csorba csúcsáról átöllelhetőnek láthassam a várost.

Szerettem csavarogni barátaimmal a főutcán a langyos alkonyokon. Derengve világítottak a muskátlik az ablakokban, a szúette rámákról monoton neszezéssel pergett a festék. A járda benépesült fagylatozó családokkal, fiatalokkal és táskarádió-zenével. Kirajzottak udvaraikról a seprűs bajszerű öregurak is, és nekiláttak a jókívánságok begyűjtésének. Nincs belőlük ma már mutatóba se, portáik hamu-leheletével együtt eltűntek az időben végképp.

Társaimmal olykor kigyalogoltunk a városon túli mellékutakra is. Tapostuk a port a sziklával és üdezöld rétekekkel integető dombok között. Szabadnak éreztük magunkat, pukkadoztunk minden semmiségen, kedvünket összekoccantva nórákat csiholtunk, élesztettük, fújtuk a paraszát lánggá, hadd lobogjon. A visszaúton viritó bodzák sorfalai között haladtunk. Bókoltak a gyér autóforgalom szelében a galaxis alakú virágok. Majd a bokrok ürét csönd lehelte, kora esti pára töltötte meg. Csillagzó bodzacsokrokkal tértünk haza.

Ballagás a gimnáziumban az 1960-as évek derekán. Orgonaillatú hőség. Állók végzős ismerőseimre várva a tömegben az intézmény udvarán. Ácsingózás, fejforgatás: merre is járnak épp a ballagók? A kapualjból egy pipacspiros szoknyás kislány iramodik felénk, s lelkesen kiabálja: „Jönnék! Jönnék!” Valóban, dagadó árként ömlik is már az Iskolakert felől egy fiúosztály férfias zengésű éneke: „Mi búcsúzunk és elmegyünk, a mi időnk lejárt...” Izgatott moraj, örömfüttök...

Csodaként éltem ezt meg tízévesen. A zengés kellemesen megborzongatott. Nem sokat tudtam az egykori pataki diákok életéről, de annyit már hallottam felőlük, hogy szerettek énekelni – kórusban is. A búcsúzó fiúk hangja visszarepített az elmúlt századokba, a hajdani diákkórusok világába, hol az egyházi énekek mellett szerepet kaptak a világi dalok is. Régi áhítatok, szerelmek ízét éreztem a számban. Pataki gimnazista-létre vágytam, az itteni gyertyázó gesztenyefák alól szerettem volna elballagni a felnőttkorba. Nem így lett, apám munkahelyváltása miatt elköltöztünk a Bodrog-parti Athénból. A beteljesületlenség hiányjele máig szálkásan virít emlékezetem irkalapján.

Rosso Fiorentino, Lanton játszó angyal

Murawski Magdolna

Ejnyebejnye

A gyerekek alaposan belemerültek a játékba. Kisfiúk, kislányok játszottak vegyesen. Valami különös nyelven társalogtak egymással, amit nehezen értett a régi-módi öregúr, aki tisztes távolságból hallgatta őket. Nem mintha bele akart volna avatkozni a dologba, csak éppen ott pihent egy padon, nem messze tőlük. Az élet már csak ilyen. Egy játszótéren vagy egy parkban a legtöbb ember vagy túlkoros, vagy még igen zsenge korú. Nagyszülők és unokák, jól megfér egymással a két generáció. Nekik már nincsenek harcaik egymással, a gyereknevelés felelőssége egyértelműen a fiatal szülőké.

Az öregúr nem sétáltatta éppen az unokáit, hanem csak betért a parkba, mivel a flaszteren nem volt kellemes a séta. Orvosi tanácsra naponta megtett egy hosszabb utat, körbejárva nagyjából a belvárost, ahonnan most szinte menekült, úgy tombolt a nyár.

„Jó lenne eltenni ebből a sok napenergiából télire”, gondolta magában, „kevesebb lenne a fűtési költség, annyi biztos.” De hát ez még nagyon is a jövő zenéje volt. Az energiatárolás gyerekcipőben járt, előbb ki kell dolgozni a mikéntjét, hogy aztán technológiává fejlesszék. „Az már nem az én időm lesz”, gondolta rezignáltan, és kissé kinyújtóztatta fáradt lábait.

Épp rosszkor tette, mert nem vette észre, hogy egy kisgyerek, aki az anyjával sétált volna, akkor kezdett el rohángálni. Megbotlott a kitett lábakban, nagyot esett, majd hangosan bömbölni kezdett. Mielőtt a bácsi reagálni tudott volna, hogy elnézést kérjen, a kismama durván rákiabált:

– Nem szégyelli magát? Vén hülye! Direkt felgáncsolta a kisfiamat!

Azzal felkapta a síró kisfiút, és sietősen távozott. Az úr hiába is szóló utánuk:

– Elnézést kérek! Nem volt szándékos. Nem is láttam, hogy errefelé tart a kisfia.

Duzzogás, csöztetés, jó messzire elvonulás, a távolból még szitkozódás. Nagyjából ennyiben lehetett összefoglalni a történetet. Az öregúr bánta nagyon, hogy figyelmetlen volt, de hamar lehiggadt. A sértettek elvonultak, a bocsánatkérés nem használt semmit, nem volt mit tenni.

Hamarosan ismét a zsinatoló gyerekcsoport hangjai ütötték meg a fülét. Valamin civakodtak és ugyanolyan ideges hangnemben, mint az iménti kismama. Két hang, egy kisfiúé meg egy kislányé, kivált a többi közül. Ők fújták a leghangosabban a magukét. Egyre dühösebben rikácsoltak egymásra, a többiek meg mintha adták volna alájuk a lovat:

– Ne hagyd magad, Dzsina!

– Csak kalapáld el jó alaposan, Patrik!

Nem kellett nekik sok biztatás, már valóban közel jártak a tettelegességhez, amikor megállt mellettük egy fiatalember. Pár pillanatig nézte a jelentet, majd fülön fogta a két veszekedőt és elválasztotta őket egymástól:

– Na, tűnjetek a francba mind a ketten! Mit lármáztok itt? Az egész parknak a ti vinnyogásokat kell hallgatnia.

– Nem is én voltam a hibás! – bömbölte a kisfiú. – Ez a hülye Dzsina akaszkodik folyton rám!

– Nem is igaz! – sikoltotta a kislány. – Mindig Patrik pofátlankodik velem!

De nem volt mese, a nagyfiú felemelte a kezét, erre mindkét gyerek gyorsan iszkolni kezdett.

A fiatalember határozott léptekkel elindult ellenirányba. Részéről a vita rendezve volt. Most már nyugodtan sétálhatott. De nem sokáig, mert megérkezett a barátnője, akivel letelepedtek egy közeli padra és hosszú beszélgetésbe fogtak, majd csókolózni kezdtek.

Az öregúr zavarban volt. Illene odébbállnia, hogy ne zavarja a fiatalokat, de a lába még egy kis pihenésre vágyott. A levegő fülledt, még itt, a parkban is, ha innen kisétál, még jobban kínozni fogja a meleg. Úgy döntött, hogy vár egy kicsit. Elfördította a fejét, nehogy úgy érezzék, hogy fixírozza őket. Féldoldalast fordulva erőltette, hogy másfelé néz, de sehogy se volt jó. A nyaka nem bírta a kitekeredett fejtartást, feszengett. Meg hát a fiatalok is! Az ő idejében ilyen nem illett nyilvánosan... A rendőr meg is bírságolta volna őket. És hát ők, akkori fiatalemberek, jobban tisztelték a nőket.

Nem sokáig ült így. A gyerektársaság megint felélénkült. Látták, hogy a fiatalember mással van elfoglalva, hát újra kezdték a civakodást. Félszemmel ugyan figyelték a nagyfiút, de már nem nagyon tartottak tőle. Így van ez, ha az ember fajta veszekedni kezd. Úgy bele tudják lovalni magukat, hogy a pulykaméreg majd szétveti őket. Akár egy kocsmai verekedésben, beleavatkozik boldog-boldogtalan, és a végén azt se tudják, miért kaptak össze. Fő, hogy kiverekedhetik magukat. A gyerekek ugyanúgy. Talán mert ezt látják a felnőttektől. Meg persze a tévé... onnan se tanulhatnak sok jót...

Az öregúr még mindig ezen töprengett, amikor két gyerek megint kivált a csapatból és egyenesen őfelé tartott. Labdát kergettek, folyton elszedték egymástól. Aztán az egyik felkapta a labdát és futni kezdett, éppen az öregúr felé. A pad mögé került, ahol a bácsi ült, az innenső oldalról a másik fiú nézett vele farkasszemet. Oldalazva ugráltak, ki tudja kicselezni a másikat. Észre se vették, hogy mennyire zavarják vele az öregurat, akinek többször is a lába bánta a gyerekek csetepatéját. Hol felbotlott benne az innenső fiúcska, hol rátaposott, mert nem a lába alá nézett, hanem folyton csak a társát figyelte, hogyan kaphatná el. Odáig

még nem jutott el, hogy bocsánatot kérjen érte, mert egyre csak a társát üzte volna. Visongtak, csúfolkodtak és nagyon csúnyákat mondtak egymásnak.

Az öregúrnak mára már elég volt a világ zajából. A legszívesebben hazafelé indult volna, hogy a bezsaluzott hűvös szobákban húzza meg magát, de még mindig fájt a lába, pláne, hogy most még meg is taposták a vásott kölykök.

A csókolózó fiatalembernek viszont kezdtek az agyára menni. Felpattant és el akarta kapni a vásott kölyköket.

– Nem megmondtam az előbb a társaitoknak is, hogy ne huzakodjatok folyton?! Az se zavar benneteket, hogy letapossátok ennek a bácsinak a lábát?

Az erőviszonyok megint a fiatalember javára dőltek el. Megfogta a két srácot, a grabancuknál fogva megemelte őket, mintha össze akarná csapni őket, akár Toldi Miklós a farkasokat, majd rájuk rivallt:

– Na, most rögtön bocsánatot kértek a bácsitól! Egy-kettő!

A gyerekek igen megrémültek, de érezték, hogy a nagyfiúnak igaza van. Egészen alázatosan húzták össze magukat és alig hallhatóan rebegtek:

– Bocsánatot kérünk! Máskor nem teszünk ilyet.

A fiatalember letette őket, aztán az öregúrhoz fordult:

– Hát szóljon már rá valamit! Maga nem akarja megdorgálni őket egy kicsit, hogy ilyen szemtelenül megtiporták?

A bácsi nézte, nézte a gyerekeket, majd a fiatalembert, aztán vissza. Kissé eltűnődött, aztán elmosolyodott és gyorsan lezárta a vitát:

– Ejnyebejnye!

A fiatalok meglepődve néztek össze. Egy pillanat csönd, aztán mindenki elsomfordált. Azaz dehogyis. A kissrácok úgy eliszkoltak, mint akiket puskából lőttek ki. Csak a padon várakozó lány küldött egy szimpátiamosolyt a bácsi felé.

A park hirtelen kiürült. A civakodó gyerekcsoport is feloszlott, eltűntek, mint a kámfor. A fiú meg a lány is elsétáltak valamerre.

Az öregúr maga maradt. Most már nyugodtan kinyújtóztathatta volna a lábait. Mégis felkelt, elballagott. Úgy érezte, ki kell mosnia ezt a sok trágár szót a füléből. Lassan kifelé sétált a kapu felé. Aztán egyszer csak megállt. Egy feketerigó ugrált elé a járdára és hangosan kiabált.

A bácsi lenézett rá és csak ennyit mondott neki:

– Nahát, már te is kezded? Mi van ma, hogy mindenki a bolondját járja?!

De nem kergette el a madarat. Csak állt és várt. Aztán a rigó meggondolta magát és elugrált valahová a fűbe. Az egyik bokor alatt pár kisrigó várta nagy csipogva. A csőrüket tátogatták mindnyájan.

– Szóval ezért gurultál dühbe, komám? – küldött feléjük egy mosolyt a bácsi.

– Védted a famíliádat, mi? Tőlem ugyan nem kell. Már itt se vagyok. De te azért csak gondoskodj róluk rendesen! Ejnyebejnye!

M. Fehérvári Judit

„Hic locus est ubi mors”¹

Álmodom. Az időben csaknem negyven esztendő²t repülök vissza. Boldog huszonöt esztendőös vagyok. Éppen evezek. Hol úszom, hol a lapátok ütemére feszítem izmaim, és élvezem a vízpartot. Imádok kiugrálni a csónakból és frászt hozni a bent ülőkre. Gyors vagyok. Testem, akár a gazellaké. Még kecses, nem látszanak rajta a későbbi esztendők lelki szenvedései. A pillanatoknak élek. A jövő oly messze van, hogy nem érdekelnek sem rózsái, sem tüskéi. Immáron négy esztendeje házasságot kötöttem azzal az emberrel, akit akkoriban a legjobban szerettem. Még nem tudom, hogy a világunk tele van hazugsággal, hamissággal, álságos emberekkel, hiszen számomra minden olyan harmonikus és békés. Erős a jószágba vetett hitem.

Nem gondolok semmi rosszra. Máskor is előfordult már, hogy egy-egy nap nem telefonált. Úgy hiszem, nem történt vele semmi érdekes sem. Általában ő hív. A férjem nem szereti, ha belevisít a világunkba. Elmúlt délután öt óra. Egyedül vagyok ebben a hatalmas kertes házban. Kicsit fáj a fejem. A torkom egyre jobban örvöl. Alig kapok levegőt. Koppannak a fájdalomcsöcseppek. Már nem tudok beszélni sem. Megpróbálok aludni, de nem hagy békén valami megdöbbenő erő. Tudom, hogy meg kell küzdenünk egymással. Ha most veszítek, hiába az Örökké! ígéretem, a férjem is verebát szenved és el fog feledni engem is, szerelmünk sorait, mondatait is. Emlékezem. Otthon vagyok. Anyával kettesben élünk. Édesapám felment a csillagokkal táncolni, mi pedig minden egyes este integetünk neki. Ő pedig visszaragyon ránk. Így kommunikálunk. Ismerjük egymást. A fényképalbumjainkban lévő közös fotóinkat gondosan körbevégtük és összemontázsoltuk a régi életünket a mostanival. Nyilallik mindenem. Bénán fekszem, szeretnék megszólalni, de nem tudok. Zsibbadok. A nyelvem letapad a szájpaddlásomban. Kint villámlik és dörög. Lehet, hogy kigyulladt a házunk. Füst szag terjeng és kábító hűség burkol be. A combjaimon már legalább másodfokú égések hólyagosodnak és érzem, ahogyan a lángok lemarják a húst a testemről. Ez nem jó beállás – mondaná a gimnázium művészeti vezetője. Próbáljunk meg egy másik snittet! Túl kell lépnetek a fájdalomküszöbötökön! Hajnal kettő van és mi még mindig a suliban vagyunk. Vizsgálunk. Anya néha fel van háborodva ezen, mert reggel hét óta csak teljesítünk és teljesítünk. Persze, azért éjjelente főz ránk, hiszen nappal

¹ A „hic locus est ubi mors” a latin mondás, melynek jelentése „itt van a hely, ahol a halál”. Gyakran kiegészítik a „gaudet succurrere vitae” résszel, ami annyit tesz, „örül, hogy segíthet az életnek”. Eredetileg bonctermekek bejártatánál használták, hangsúlyozva a halál és az élet közötti kapcsolatot a gyógyításban. (Internet)

ő is tanít. Esténként szokta behozni az ebédet, majd végig ott marad velünk. Sokan szeretik. Néha a konyhában alszik, mikor a barátaim is hazavisszük pihenni. Mindent tudunk egymásról. Nem tetszett neki a férjem, de megértette, miért éppen őt választottam. Azt gondolom, most ki fog robanni az agyam, és millió darabra fröcs-csen nyomban. A szemeim... Fennakadtak és minden homályos. Az egész múltam is kezd ellillanni valamiféle csatornaszerűben ragadtam. Isten! Hallasz? Segíts! Ez nem egyszerű torokgyulladás.

Fiatal korunkban nem foglalkozunk a halálunkkal. Annyira messze lehet még. A betegségeinknek sem tulajdonítunk nagy jelentőséget. Előttünk az ÉLET. Bármilyen lehet belőlünk, ha igazán elszántak vagyunk. Lesznek majd gyermekeink és unokáink, szép szerelmünk egymásban tükröződik vissza, amíg együtt vagyunk e bolygón. Ismét evezek. Velem szemben egy fiú a saját verseit olvassa fel nagy átéléssel. Költő lesz belőlem, meglátod! – mondja. Még nem tudja, hogy mennyi megalkuvással jár, ha tisztán kitarja szárnyait. Nem érdekel különösebben ez a lélek, de csöndben hallgatom. Már nem emlékszem, csak a nevére és a széles mosolyára. A férjemmel sokkal szebb kalandjaink voltak. Pedig ő csak egyszerűen volt. Politizált ugyan, amit nem szerettem. Figyeltem, de nem reagáltam. Teljesen akart engem, s minél előbb egy gyermeket is. A Hármas-Körös partján fogant meg a lányunk. Esténként elképzeltem, milyen lesz. Csodaszép Angyal érkezik majd a Földre – gondoltam, miközben hatalmas amúrok ugráltak körülöttünk. És itt, áldott állapotban egyszerre én, az egyetemi hátúszó bajnok, elfelejtettem a vízi világot. Sárgás víz ömlött a szemeimbe, orromba, húzott, vonzott a meder. Csaknem megfulladtam.

Nem tudok többé gondolkodni. Bármit megtennék, másképpen élnék, hogy legalább méhem gyümölcse megszülethessen. Hol marad a férjem? Miért ment el éppen ma? Mikor jön haza? Legalább a tűz ne terjedne tovább. Lángol a testem. Élve hamvadok el. Krematóriummal lett a házunk. Anya megmondta, hogy nem lesz annak jó vége, ennyit dolgozom. Tegnap hívtam, hogy ne aggódjon, de fáj ez picit a torkom. Éppen díszleteket válogattam egy előadáshoz. Baljós jelek kísérték a napom. Villámlott, dörgött, leszakadt az ég, körülöttem minden tiszta jég volt. Aztán irány a vonathoz, zötykölődés hajnali kettőig. Siettem, hogy még átölelhessem az orgonáink és a fűzfánk. Boldog voltam és szabad. És most „Földet a földnek, hamut a hamunak, port a pornak.” Csodaszép pillangók cirógatják az arcom. Érezni nem érzem, de látom őket. Amig tudok, kitartok. Rám került a sor, de távozásom még egy hét kóma után következett csak be. Szeretteim ma sem értik, miért éppen én kellettem Istennek. Élhetnék az életüket, de nélkülem, az a fiatal evezőlapátokkal megörökített feleség mára alig bír járni is, élni is, velem együtt szállt a sírba minden, mi egykor ő volt: az édesanyám. És a velem kapcsolatos sejtése örök sebet nyitott a szívére, féktelen, pangásos elégtelenséget.

Jámbor Ildikó

Bevezetés az Édenbe

Piros almával, szédült szerelemmel, és az elmúlást kísérő szomorúsággal vegyes emlékek fűződnek ahhoz a tivadari egy héthez, amit most megidézek. Nemrégiben, egyetemi 45 éves évfolyamtalálkozóunk hívta elő a nevezetes alkalom emlékét. 1974 szeptemberében hatvanadmagammal töltöttünk egy hetet almaszedéssel a Tisza parti kedves (akkor még) faluban, Tivadarban. Magáról a településről nem sok emlékünkn maradt, talán a faluszéli kocsmá csak, meg néhány fehérre meszelt falú régi és újabb sátor tetős ház, de az sem biztos, nem teljes utca kép. Ami viszont bizonyos emlék, az a sebtében tákolt, fagerendákból ácsolt, és katonai sátorral leborított szála, amelyben azt a felejthetetlen egy hetet töltöttük. Az ifjúsági szövetség szervezte (a KISZ) az őszi munkát, gondolom, karöltve a helyi mezőgazdasági üzemmel. Önkéntes alapon, de legfőképp kalandvágyból mindannyian elmentünk, a teljes első évfolyam a debreceni egyetemről.

Még csak néhány napot töltöttünk az Alma Mater padjaiban, még csak belekóstoltunk a tudományokba, de vágytunk az élményekre. Arra is emlékszem, hogy bevetve magamat a filozófiai tanulmányokba, egy karcsú kötetet vittem magammal Tacitus elmélkedéseiből. Honnan is jött az ötlet, hogy a római történetíró gondolatait befogadhatom a gyér világú ebédlő zajos diáktársakkal körbevett asztalánál? Ilyenek voltunk akkoriban.

Mondom, a hivatalos indok almaszedés volt. Elképzelhetetlen méretű és színű harsogó almákat szedtünk napközben. Este viszont ebben a tábori, hevenyészett csűrben aludtunk, ahol padló helyett a vaságyak alatt a jó meleg, és sáros nyírségi anyaföld volt, felettünk a csillagos ég, s ami a legkülönösebb, a lányok és fiúk lakhelyét egyetlen sátorlap, azaz függöny választotta el egymástól. Tanári felügyelet sehol, alig múltunk tizenennyolc évesek. Itt kezdődtek felnőtt életünk első tapogatózó lépései az önállóság felé. A szállás a gát mellett volt felépítve, a túloldalon a csendesen áramló Tisza, s az akácfák, ártéri füzek, felettük a fekete, csillagokkal teliszórt ég.

Talán a harmadik napon már bor is került a táborba. Mi lányok nem nagyon merészkedtünk ki, hanem a pingpongasztalon ülve, meg a töltés oldalában elszórtan csoportosulva váltottuk meg a világot, s elfogadtuk a bort meg a pálinkát, amit a férfineműek demizsonban hoztak be a szálláshelyre. Az egyik csoporttársam, Judit, szelíd szavú, szigorú erkölcsű nevelést kapott, hosszú hajú leendő lantintanár a reménybeli történészt és társadalomkutatót várta minden este, de az csak nem akart megérkezni. Akkor már két hónapja randiztak, s várta őt a kollégium előtt Gerzson, akivel az atyai tiltás ellenére Judittal érzékenyebb kapcsolat

formálódott. Egyszer aztán bebátorodva úgy tíz óra tájt benyitott a női szakaszba (azaz félrehúzta a függönyt), s mit kellett látnia? A Judit ágyában egy másik férfinemű tanárjelölt feküdt. Az eset merőben félreértés volt, amit aztán nem lehetett kimagyarázni. Gerzson, a mi hősünk a látványtól, s a gyanútól olyannyira bűnnek adta a fejét, hogy mindjárt a férfikompániához csatlakozva átballagott a hídon, s amit sem előtte (elmondása szerint), se utána nem tett, istenesen, vagy inkább emberesen berúgott.

Elmesélem, ami velem történt. Egy filmszínész fizimiskájú geográfussal andalodtam el a fák közé, s bizony elcsattant az első csók is (melyben része volt az elfogyasztott alkoholoknak is), s aztán emlékezetem szerint átmentünk a töltés túoldalára, s hol egymást, hol a holdat, hol pedig a Tiszát néztük, aminek sötét hajjai csendes duruzsolással futottak tova. Hajnalig ültünk ott, pedig a szeptember végi éjszakai hűvösség nem igazán marasztalt volna, de kabátokba, plédbe burkolóztunk. Sohase tudom már meg, hogy miért nem lett folytatása ennek az andalító estének, amikor talán elkezdődött valami. Igaz, utána ez a fiú más lánnyal is mutatkozott, de fél év elteltével már nem tért vissza az egyetemre, lakóhelyén egy szörnyű motorbalesetben, mindössze húszévesen halt meg.

Az almaszedés napjai vidáman teltek. Tele voltunk szabadságérzéssel, energiával, s a végén teleraktam a még Szovjetunióból hozott fekete bőr utazótáskámat almával, s azzal az örömmel indultam haza, hogy a családtagokat is megörvendeztetem a gyönyörű nyírségi táj gyümölcs ajándékával, teljesen legálisan. A péntek délutáni vonat elvitt Debrecenbe, majd a Szolnok felé induló vonat helyett ugyanazon a vágányon az ellenkező irányba a Csopra menő szerelvényre szálltam. Ki se néztem az ablakon, tele voltam élményekkel, gondolkozni valóval, amikor már másfél óra elteltével le akartam szállni Kisújszálláson. Felismerve ezt, egy Kék nevű településen szálltam le, s ott a kismegállóban töltöttem két és fél órahosszát az ellenirányú vonatra várva. Úgy éreztem magam, mint Dsida Jenő *Nagycsütörtök* című versének szereplője. Rajtam kívül talán még egy várakozó volt, a hideg, meg a metsző őszi szél. Éjfélre értem haza, boldogan nyújtottam át az almákat szeretteimnek. Az almát, ami az éden jelképe is. Az almát, amivel megelétem, de el is vesztettem az egyéni boldogságot.

Ennek éppen ötven esztendeje, s csak az egyetemi évfolyam találkozó hozta elő az emlékekből. Azóta sem jártam ott.

Kaszás István

Csók és halál

Nyomás oka volt annak, hogy a Kiülös kávézó Főfőzője megvásárolta a Zsötem márkájú, made in France lélegeztetőgépet. Fagolyós számológépén összeadott és kivont, megállapította, megéri a befektetés.

Elege volt már abból, hogyha a tündérszép Bori, az énekesnő betért a kávézóba, Pultos Gazsinak elállt a lélegzete és moccanni sem tudott. Kétségtelen, ha a Főfőző meglátta Borit, első gondolata neki sem a szeplőtlen fogantatás volt. Ha a mokka hajsziñű szépség nem csak kávé ivott, hanem egy adag gesztenyepürét is megevett, akkor Gazsi elveszítette az eszméletét, újra kellett éleszteni.

A segélyhívásra most is Misi doktor érkezett.

– A hypoxia, vagy más néven oxigénhiányos állapot az, amikor a testünk, vagy annak egy része meg van fosztva a megfelelő oxigénellátástól – magyarázta a doki az eszméletvesztésből visszatérő Gazsinak.

– Az artériás oxigén koncentráció változása normális esetben is előfordulhat, például fokozott testmozgás alkalmával – folytatta, miközben visszapakolt kopott orvosi táskájába.

– Na, ez a veszély nem fenyeget – mormogta Gazsi a nyolc asztalt számláló kávézóban.

A vizsgálatot befejező doki meglátta Borit. Neki is elállt a lélegzete.

– Ugye, ugye doktor úr, most már érti! Nem kell ide artériás izé.

– Mennem kell, várnak a betegeim – igazított a nyakkendőjén, majd lendületes léptekkel elhagyta a kávézót.

– Még csak egy szódavizet sem fogadott el soha – csóválta a fejét a Főfőző.

Az ajtócsapódásra, az eddig megbüntettetett gyermekként a sarokban mereven álló Bori is megmoccant. Láttá, hogy Gazsi visszaállt a pulthoz. Megkönnyebbülten, egy léggömb felfújásához elegendő levegőt sóhajtott ki, majd sietősen távozott. Odakint a szél incselkedett a szoknyájával. Hol rátapasztotta, hol fellibbentette.

Az új lélegeztetőgép pótolta Misi doktort. Az alkalmazottak büszkék voltak Zsötemre. Amikor elmentek mellette, mint egy szerencsehozó talizmánt, megsimogatták. Egyedül Gazsi utálta. Arról álmodozott, hogy egyszer majd Bori fogja újraéleszteni, szájon át adott mesterséges lélegeztetéssel.

– Az életemet adnám egyetlen csókjáért – suttozta maga elé.

Fent a magasban egy repülőgép körözött.

*

Nem csak Pultos Gazsi lélegzete állt el, ha Bori belépett a kávézóba. A halkan zakatoló pénztárgép is megállt művelet közben. A fogyasztás nettó árát még csak-csak, de az ÁFA-t már nem volt hajlandó befogadni. A környék lakói, jó idő esetén a háztetőről figyelték rajtra készen, hogy mikor érkezik Bori a kávézóba. Semmiféle félelemérzet nem volt bennük.

Bár látták a tévében az elképzelhetetlent, a szomszédos háborút. Látták, hogy az ostromlott városban nincs áram, nincs ivóvíz. Ott messze, az üveghegyen túl, azok az emberek a szebb időkben beültek a kávézóba –, gondolták együttérzően – de most kénytelenek pincében fagyoskodni.

Ilyen nálunk nem történhet meg! – vallotta a Kiülős kávézó közönsége. S amint feltűnt a láthatáron Bori, tódultak a kávézóba, mert nettó áron lehetett fogyasztani.

A konzervatív Főfőző újra és újra elővette a fagolyós számológépet. Összeadott és kivont. Megállapította, hogy ÁFA nélkül is nyereségesen üzemel a kávézó. Elmosolyodott, amikor meglátta a fogason félve ott díszelgő vörös színű női kalapot, ami eltakarta egy férfiesernyő kampóját. Talán a megcsalt férj elől menekülő szeretők hagyták ott? Megbocsátóan legyintett.

A konkurencia próbálta átcsábítani Borit egy márvány padlójú és vörösfenyő burkolatú, kávéházba, ahol főleg bukott politikusok, egykori olajszőkítők és úgazdagék kavarták a szürkés árnyalatú jeges kávé. Ők terjesztették zavaros eszméiket a női egyenlőségről. Mivel jó kapcsolataik voltak a média sztárjaival, az új tanok gyorsan terjedtek, és már-már dogmává merevedtek.

Nem gondoltak arra, hogy homokba süppedő lábnyom az életük, melyet a dagály egyszer csak elborít. Félelem nélkül, istenfélelem nélkül éltek.

– Miért adnám át a helyemet egy nőnek? Az ő átlagéletkoruk magasabb, mint a miénk – ordította a volt bizalmi az Összefogás kávézóban, ahol a tiltó tábla ellenére többen dohányoztak. – Fordítva! Nekik kéne átadni a helyüket! Mindenki röhögött.

– Én ugyan nem adnám rájuk a kabátot sem, rám se segítik fel bőfögte Maxos Tóni.

– Jól beszélsz! – Kis szünet után – Nem dadogsz! – tromfolt a bizalmi. – Ha magam elé engedném a nőt, vagy a csomagjával segíteném a vonaton, még azt hinnék lenézem, hogy ő erre nem képes. Akkor mi lenne a női egyenlőséggel, he? – és megdicsőülve nézett szét a társaságon. Bori nem vágyott közéjük.

A lóvátett lovagok színházi előadásának szünetében megkörményezte őt egy volt országgyűlési képviselő.

– Magának nem csak a hangja csodálatos – és szemével végig pásztázta Borit.

Áh, a másság lovagja, ismert rá a férfira Bori, akit eddig csak a tévében látott, és olyankor mindig átkapcsolt.

– Jöjjön át hozzánk az Összefogás kávézóba. Énekelhetne nekünk.

Összefogdosás vagytok ti, nem összefogás – gondolta Bori.

– Nem vagyok politikus, sem a barátaimat, sem a kávézómat nem váltogatom – és lassú eleganciával tovább lépett.

– Anyja lánya! – bólogattak elismerően a színház büféjében időzők. Bori özvegy édesanyja sohasem hagyta, hogy férjéről múlt időben beszéljenek. Az elhunyt felöltője most is ott lógott a fogason, ahol a megboldogult hagyta. Bori apja nagy lovi rajongó volt. Kabát nélkül rohant le a lakásból, hogy futam kezdésre odaérjen. Nem ért oda.

Otthon, a fogason lógó kabátján máig érezni lehet a füstszűrős symphonia illatát. Egyedül Bori fedezett fel rajta olyan parfümillatot, amit anyukája sohasem használt. Gyűjtőktől, nem kis pénzért vásárolt régi Symphoniát. Köhögött, miközben a függőfolyosón néhány szál cigarettával újra füstölte apja kabátját.

*

Délelőttönként a Főfőző sakkozott a szomszédos házból pontban tízkor érkező egykori balszélsővel, Kovács huszonkettővel.

– A szokásosat? – kérdezte Amálka a felszolgálónő.

– Aha – válaszolta a szókincsét hét lakattal őrző balszélső. A pályán sem beszélt, inkább csak mutogatott. Főleg a bírónak és a partjelzőnek.

Amálka ottfelejtette magát a sakkasztalnál. Mint gyermek a tábortüzet, megigézve nézte Főfőzőt. Jobban szeretem amikor mesél, gondolta. Olyankor a plafonon csillagok ragyognak, és a Göncöl szekér zötyögése elnyomja a kávégép zaját. Egy láthatatlan hajtincset igazított meg a homlokán, ahogy visszament a pulthoz.

Megkezdődött a parti. A Főfőző a sötét bábukkal játszott. Azok illetek gondolatához.

Otthon a falunkban a kamrában, padláson és a pincében mindenki legalább egy évre való ételt, italt tárolt. Ahogy visszagondolt ifjúkorára, májusi orgona illatát érezte a sakktábla felett. Ha embermagasságú hó lenne, akkor is működne ez a kávézó – nyugtatta magát. Kávéból rengeteg van, de liszt, cukor, lekvár és tojás is van bőven a raktárban. Bármikor tudunk friss süteményt készíteni

– Víz, víz az nincsen! – hangosította fel gondolatait sakk közben.

– Mit mondasz? – nézett fel a sakktábláról Kovács huszonkettő.

– Lali –, hajolt bizalmasan sakktársához. Ha nincs áram a városban, akkor fűtés sem lesz, de ennél is fontosabb a víz.

– Milyen hülyeségeket beszélsz, mindjárt adok neked egy gyors mattot.

– Lali nem érted? Azok ott az ostromlott városban – és fejével valahová a távolba bólintott – szerencsétlenek a radiátor vizét engedték le lavórba, hogy inni tudjanak. – Kovács huszonkettő kezében megállt a felemelt sakkbábú, mint az autó a piros lámpánál.

– Csak nem gondolod, hogy itt is háború lesz? – Kovács huszonkettőnek eszébe jutott, hogy amikor az épülő új lakótelepre költöztek, akkor a régi családi házak udvarán levő kutakat az építőbrigádok betemették. Furcsállotta akkor is. Miért nem elég lefedni, miért temetik be? Elhessegette akkor aggodalmait. Kamra ugyan nem volt az új lakásukban, csak a konyhában egy tároló szekrény. De volt meleg víz, távfűtés, és ami a fő, a tévében sok csatornát lehetett fogni.

Főfőzőnek más járt a fejében. Mama szeme mindig fátyolos lett, ha vizet kértem tőle. – Igyál inkább teát kisunokám – és gyorsan elfordult. Nagyobbacska voltam, amikor megtudtam, hogy Papa a háborúban halt meg. Az egész ház a pincében szorongott, mert bombáztak. Elfogyott az ivóvíz. Papa felment, hogy vizet hozzon a közkútból. Homlokából vér, a golyó lyuggatta kannából víz folyt, amikor rátaláltak.

– Nem, nem gondolom, hogy háború lesz. De van olyan ország, ahol minden család három havi élelemkészletet tárol. A hadköteles férfiak pedig otthon tartják a fegyverüket. Nem is támadta meg őket senki századok óta – és a Főfőző heves mozdulataival lesöpörte a sakkbábukat.

Mindenki őket bámulta. Még senki nem látta ennyire szenvedélyesnek a Főfőzőt. Amálka csillagszóró szikráit látta a szemében. Ebben a pillanatban talán Borit is elkápráztatta volna.

Csudabogárnak tartották. Sötétbarna, presszókává színű zakót és kapucsínót idéző, bézs, enyhén karamell árnyalatú pantallót viselt. Karórát csak ritkán hordott. Számára a Ciszter templom harangja jelentette az ebédidő kezdetét. Nem volt mobilja – minek is – ott a kávézó előtt az érmés telefonfülke. A fülke illatozott az egykor a kagylóba mondott ételreceptektől. Főfőző mindig tapintatosan kopogott a fülke ajtaján, mielőtt belépett. Hajdan kimondott szerelmes ígérek susogását nem akarta megzavarni. Megvárta míg az utolsó sóhaj is az éterbe száll, csak azután dobta be az érmét és tárcsázott.

A kávézó közönsége is konzervatív volt. A férfi vendégek le-, illetve felsegítették a nőkre a kabátot. A nőket könnyen fel lehetett ismerni ápolat, hosszú hajukról. Többnyire szoknyát hordtak, amelyet kecses kézmozdulattal igazítottak maguk alá, amikor leültek. Senkinek nem tűnt volna fel, ha a sarokban terpeszkedő zongoránál maga Mozart búvóli a billentyűket.

Mozijegyet egyet vegyek? – Vegyél kettőt veled megyek – hirdette a falon az egyik megsárgult plakát.

Mellette a másik, még izgalmasabb volt. *Évák eledele kávé.* – Nézd csak, fordítva olvasva is ugyanaz! – suttogták a párok. Az asztalok mellett tébláboló Főfőző elégedetten dörögött. – Nocsak, nocsak.

Távolról, dörgés hallatszott. Megremegett az ablaküveg, a kávécsészék összekoccantak. Mint őrtüzek, fények gyúltak ki a szomszédház ablakán. Átellenben a sokkarú csillár, hétfejú világító sarkánynak tűnt.

*

Amikor Bori először megpillantotta a festményt a régiségbolt sarkában, csak egy egyszerű tájképnek vélte. A naplemente arany fényben fürösztötte a békés vidéket. Aprócska ház simult a dombtető fáihoz. Üveges csillogású hegyek látszottak a távolban.

– Pont ilyenre vágytam – mondta az eladónak – és máris lakása falán látta a képet. Vonzotta szemét az árnyalatok finom játéka és a régi fakeret, amely mintha titkot rejtett volna.

Megvette, és a nappali falára akasztotta. Napokig elsétált mellette anélkül, hogy különösebb figyelmet fordított volna rá. Aztán egy este, amikor fáradtan ült a kanapén, és a tekintete véletlenül rásiklott a képre. Furcsa érzés fogta el.

Mintha azok a lángok a hegyek előtt nem lettek volna ott. Vagy a ház ablaka lett sötétebb? Megrázta a fejét, és arra gondolt, kimerültem ma is.

De a következő napokban a változások egyre nyilvánvalóbbá váltak. A festmény színei fakóbbak lettek, a naplemente elé füstgomolyag tolakodott. A dombtetőn álló ház ablakaiban halvány fények kezdtek pislákolni. Mintha valaki ott bent mozgott volna.

Néhány nap múlva, éjszaka Bori repülőgép zúgásra ébredt. A hangok a festmény felől érkeztek. Hosszú percekig semmi sem történt. Azután, a szeme sarkából észrevett egy mozdulatot. Egy árnyék suhant át a kisház egyik ablaka mögött.

A lélegzete elakadt. Szándékosan nem pislogott, nehogy elszalasszon valamit. És akkor meglátta, hogy a ház ajtaja kinyílt. Egy apró, fekete alak állt a küszöbön, mintha egyenesen őt nézné.

Bori szíve hevesen vert. Hátra hőkölt. Amikor visszakapta a tekintetét a festményre, az alak egy lépéssel közelebb jött hozzá. – Na ebből elég legyen! – kiáltott hangosan, és énekszóval űzte el rémlátomását.

Ugyanazon az éjszakán Gazsi azt álmodta, hogy a Tihanyi Apátságnál belekiabálta az éjszakába: szeretlek Bori! A visszhang válaszolt neki: Inkább legyünk barátok, átok, átok, átok.

*

A különféle Szolgálatok felfigyeltek a Kiülös kávézóra. Nagyon gyanúsak tartották, elsősorban a társaság összetétele miatt.

– Tényleg külön neműek látogatják a kávézót? – faggatta legjobb ügynökét a Főszolga, a Szolgálatok vezetője.

– Esküszöm Főnök, hogy így van. És a személyzet is két nőből és két férfiből áll.

– Nem tartod te ezt gyanúsak? – és feje úgy járt oda-vissza, mint egy ingaóra.

– Többször is ellenőriztettem őket. Nem látjuk nyomát, hogy demokratikus és szabadon választott rendszerünk erőszakos megdöntésére törekednének.

– Az ördög nem alszik! Ezt a bölcsességet a Főszolga még a kiképzés során tanulta.

- Látnom kell azt a helyet! – és azonnal telefonált beosztottainak.
- Kerítetek nekem egy gázszerelő ruhát és szerszámos készletet.

Másnap a Kiülősben nem keltett különösebb feltűnést, hogy egy gázszerelő, a csak elektromos fűtéssel ellátott kávézóban, hol a gázórát, hol a konvektorokat kereste. Sok hóbertos ember megfordult már itt. A Főszolga, hogy hitelesebben alakítsa a gázszerelőt, időnként szentséget. Emlékezett, hogy a lakásában mennyit káromkodtak a duguláselhárítók, amíg a lefolyóban levő dugulást megszüntették.

– Tulajdonképpen kollégák. Ők dugulást, én pedig kémeket hárítok el – és már is a nép egyszerű fiának érezte magát.

- Mi ez a zúgás? – kérdezte a személyzetet.

– A főnökünk furat a pincében. Olajat keresett, de csak vizet talált – válaszoltak nevetve.

- Ja, már értem – de valójában semmit nem értett. Számolni kezdett.

– Az ott egy férfi, az ott egy nő. Az ott egy férfi, az ott egy – úristen, micsoda gyönyörű nő! A Főszolga összezavarodott és újból kezdte a számolást. Hátrányban volt a Főfőzővel szemben, mert nem hozott magával fagolyós számológépet.

Főfőző, ellentétben pultos Gázsival, nem írt verset soha Borinak. Figyelmeztést is csak most az egyszer. A kis papírkát a kávéalátét takarta.

Legyen óvatos, szemben az a gázszerelő zsarú! Nem tudom mit akar!

Bori szemhunyorítással köszönte meg figyelmeztetést. – Apánál a lakásban is kerestek írásokat – idézte fel, és megborzongott. Nem találták meg, mert a mesekönyveimbe rejtették. Úgy mosolygott, mint egy hajmasnis kislány. A latte árnyalatú táskájából már kiismerhetetlen arcú nőként tükröt, púdert, rúzsot varázsolt elő, és munkához látott. Igazából a smink semmit nem tették hozzá szépségéhez, de a Főszolgát minden esetre zavarba hozta. Ki tudja hanyadszorra kezdhette újra a számolást.

Annyira megkeveredett a végén, hogy amikor a pultos megkérdezte tőle – az úrnak mit kínálhatok? – csak annyi jutott eszébe, hogy *jég dupla whiskyvel*. A személyzet megkönnyebbült sóhajtása tájfunként lesodort néhány virágcserepet az ablakpárkányról.

– Kicsit habókos a fazon, de aki Nagymenő slágereit ismeri, rossz ember nem lehet – állapította meg a személyzet. Pult alól kerítettek neki két ampullányi whiskyt.

Hetekkel később a Főszolga összeállította a Minisztérium számára a jelentést. Az összegezés megállapította, hogy a Kiülös kávézó működésével kapcsolatban alkotmányossági aggályok nem merültek fel. A vendégkör és a személyzet az ország területi integritását pillanatnyilag nem veszélyezteti. Mivel a Szolgálatok képzési és oktatási rendjében alapkünnének számít az *Az a gyanús, aki nem gyanús* című ronggyá olvasott könyv, most már a fővárosból is lejártak különféle – a kávéházban addig nem látott – egzisztenciák. Turistáknak álcázták magukat. Volt

közöttük, aki januárban sílécekkel, társa ugyanakkor napernyővel és úszógumival lépett be. A klímaváltozás hatásainak várható borzalmaira felkészített kávéházi közönség nem talált ebben semmi kivetnivalót.

A régiek szerint, járt ide Füttyös Gyugyu is. Gyugyu összetekert újsággal csapkodta a nők fenekét az utcán, és a kávézóban zokszó nélkül megitta a másoknak felszolgált kávé. A még élő szemtanúk csak suttogva meséltek róla.

– A levert forradalom után, tankágyúval belelőttek a színházba – óvatosan körbe nézett a nagy idők tanúja – akkor lett Gyugyu légnyomós – és mutatóját a halántékán forgatta.

A Szolgálatok számára a levert forradalom már lerágott csont volt, ügyet sem vetettek ezekre a történetekre. Nem tartották veszélyesnek.

Egyedül Bori volt veszélyes. Életveszélyes! Áramszünet volt éppen. Zizegve megremegetek az ablaküvegek, amikor belépett a kávézóba. Gazsi nyomban összeesett. A lélegeztetőgép nem működött. A gyönyörű nő a férfi fölé hajolt. Gazsi homlokát kissé lefelé, állát pedig felfelé nyomta.

Amikor ajak ajkat ért, a templom falán azon a híres freskón a megfeszített Krisztus vérző lábától karnyújtásnyira, az angyalka elszenderedett. Rózsaszín ujjacskáival szorongatta ugyan a végítélet harsonáját, de aki csak ránézett rögtön látta, ma már nem fújja meg. Egész délelőtt mozdulatlanul kellett állnia, vakuval fényképezték a japán turisták. Nem csoda, hogy elfáradt. A déli harangszó is tapintatosan elhallgatott.

József, a bírósági fogalmazó friss krémest evett a kávéház pultjának közelében. Nem újraélesztést, hanem csókolózó párt látott maga előtt, bár a gőzölgő kávé miatt nem tudta kivenni tisztán a kontúrokat. Elhatározta nyomban, hogy megkéri Klára tanítónő kezét, akivel tanévkezdés óta keddenként együtt ebédeltek.

A kellő lélekjelenléttel rendelkező Marika, a szemközti színház jegypénztárosa az ablak mellől felugrott, és odasietett Gazsihoz, készen arra, hogy Borit bármelyik pillanatban felváltsa. Várakozás közben kézi táskájában keresgélte az elkenődésmentes és vízálló rúzsát. Amálka most is csak a Főfőzőre figyelt. Levette nyakáról a Párizsban vásárolt kendőjét, és megtörölte vele az aggodalomtól ráncos, verejtékező homlokot.

Közben egy jóvágású férfi lépett be az ajtón. Körülnézett, majd megkönnyebbültén leemelte a vörös színű női kalapot és férfiesernyőt a fogasról. Hangosan megköszöri a torkát, de senki nem figyelt rá. Csendben kilépett az ajtón.

Bori még fújta és fújta a levegőt. Főfőző hirtelen megrázkódott.

– Elvégeztetett – suttogta maga elé. Gáspár halálos nyugalommal feküdt Bori karjaiban. Kérészéletű volt az a csók. Utóbb tiszavirág csóknak nevezte a közönség.

Másnap amikor a fekete kávéhoz illő zászlót kitették a kávézó bejárata mellé, repülők kezdtek körözni a város felett. Mint a költöző madarak, rajban érkeztek.

A pincében a Főfőző megállás nélkül palackozta az ivóvizet.

Kaiser László

Gina

*(Librettó)**Vajda János emlékének***Szereplők:**

Gina

János

Herceg

Róza

Oroszy

I. jelenet*Magyarország, budai utca, egy ház előtt, 1850-es évek eleje*

- HERCEG Válaszodért jöttem újra. Gazdagság, fény, ragyogás vár rád. Szépségedhez lesz méltó körülöttem majd a világ. Mitől félsz?
- GINA Nem félek én semmitől, herceg úr. Csak nehéz volt meghozni ilyen fiatalon a döntést.
- HERCEG Kértelek és ostromoltalak eleget, gyönyörűségem. És ígértem!
- GINA Válaszom: igen. Egy szegény budai fodrász lánya nem tud hosszasan ellenállni. De beszéljen apámmal, az ő engedélye is kell.
- HERCEG Apád sem fog ellenállni! Minden pénzt megér nekem, hogy mellettem legyél, Bécsben. Erre vágyom, mióta megláttalak.
- GINA Bécs... Bécs...
- HERCEG Az az én birodalmam. Egyik palotámban te leszel az úrnő!
- GINA Palota, Bécs... Bécs... A bécsi élet...
- HERCEG Rád vár! Beszélek nyomban apáddal, ha áldását adja *(elővesz egy nagy köteget pénzt)*, indulhatunk, itt a hintóm. *(Bemegy a házba)*
- GINA Mint a mesében, erről álmodom sivár gyerekorom óta. El innen, el, el ebből a szomorú városból, el a nélkülözésből. Gazdag akarok lenni, bállokba akarok járni, zene, tánc, mulatság kell. Anyám, te segítesz fentről?
- JÁNOS *(Jön)* Döntöttem. Meghoztam a végső döntést!
- GINA János, mondanom kell valamit...
- JÁNOS Ne, hallgass meg, Gina.

- GINA Gina! Én?
- JÁNOS Tegnap, hogy elváltunk, újra írtam egy verset rólad. Valami más név kellett, olyan, ami forró, ami lüktet, ami sugárzik, ami méltó hozzád. Georgina lettél nekem. Mostantól Ginának hívlak, szerelmem!
- GINA Szerelmem?
- JÁNOS Igen, szerelmem. Az vagy, mióta először megpillantottalak. Azóta marcangol a vágy. Ezért döntöttem úgy tegnap este, hogy – elveszlek feleségül.
- GINA Alig ismerjük egymást, az a néhány találkozás.
- JÁNOS Tudnod kell, hogy ki vagyok: magyar költő, újságíró. A tollammal keresem szerény, de tisztességes pénzemet. És házasságra érett: voltam tiszt az osztrákok elleni szabadságharcunk idején, lettem lefokozott közlegény a bukás után, voltam hivatalnok, lettem szerkesztő, meg tudok állni a lábamon. Két szerelmem, két szenvedélyem van: az irodalom és te! Mind a kettő a jövőm. Mind a kettő az életem! Azért élek, hogy írjak, és azért is írok, hogy egyszer veled élhessek.
- GINA Bevallom: tetszett, ahogy udvarolt, furcsán, kopottan és mégis büszkén. De maga nem tetszett soha igazán, János.
- JÁNOS Lehetetlen.
- GINA Nem érezte?
- JÁNOS Miért nem mondtad meg? Gina...
- GINA Ismeri maga a nőket?
- JÁNOS Csak annyit tudok, hogy egy nő megbabonázott. Te! Végzetesen, szenvedélyesen és mindörökké!
- GINA Képtelen vagyok elképzelni az életemet maga mellett. Játsoztam, játszottunk kicsit, ennyi történt. Egy udvarló a sok közül. És most menjen, mert az én végzetem más utat jelölt ki. Más utat – és mást.
- JÁNOS Gina, szerelmem, adjál időt, hogy jobban megismerj engem!
- GINA Nem! Mondom, más utat rendelt a végzetem. Tudnia kell: mindjárt indulok. Indulok, mert visznek. Visznek, és én nem akarok búcsúzni senkitől. Ami meg kell, úgyis megkapom!
- JÁNOS Hová indulsz?
- GINA Bécsbe!
- JÁNOS Éppen Bécsbe? A gyűlölt Bécsbe?
- GINA Mit számít ez? Oda, mert ott a jövőm. Késő már minden, János, késő, a végső döntést mégis én hoztam meg.
(A házból kilépő hercegre mutat)

JÁNOS Érttem már... Pénzes vad... Méltatlan vad. Hozzám képest bizonyosan.
GINA Szeret, imád.
JÁNOS És én? És én? Gina, mi lesz velem?
GINA Majd elfelejt.
JÁNOS Soha! Képzeletem mindig utánad fog járni! Gina!
GINA Mindig?! Isten áldja! Isten áldja, költő barátom!
(*A herceghez megy*) Indulhatunk, barátom!
HERCEG Enyém vagy végre, enyém a szépséged, a fiatalságod. Hagyjuk ezt a szürke várost. Vár Bécs, a fény, a ragyogás.
GINA A fény, a ragyogás. Az élet.

II. jelenet

*Bécs, nagyvilági élet, utcai forgatag
(zene, szöveg nélkül)*

III. jelenet

Gina szegényes lakása Bécsben

RÓZA Bocsánat, hogy magára törtem.
GINA Ismerjük egymást?
RÓZA Én jól ismerem magát.
GINA Nem emlékszem. Hol találkoztunk?
RÓZA Még nem találkoztunk.
GINA Talán a cirkuszban látott?
RÓZA Nem, dehogy.
GINA Akkor honnan ismer?
RÓZA Versekből.
GINA Versekből?
RÓZA János. János, a költő. Emlékszik?
GINA Nem!
RÓZA Pedig megkérte a kezét még Budán. Budán, régen!
GINA Ó, igen. Már emlékezem. Istenem! Húsz éve... Milyen rég volt.
RÓZA A felesége voltam. Mindig magáról mesélt. Minden magához írt versét olvastam. Sose felejtette el Gináját.
GINA Nagy költő lett?
RÓZA Ő nagyra tartja költészetét, és én is!
GINA Milyen fiatal! A lánya lehetne. Mondja, boldog?

- RÓZA Elváltunk, de még szeretem. Felejthetetlen!
GINA Akkor miért váltak el?
RÓZA János nem tud együtt élni senkivel, olyan a természete. Elviselhetetlen. Én meg nem bírtam mellette.
És nem bírtam, hogy mellette magával kellett élnem.
GINA Velem?! Ezt hogy érti?
RÓZA Volt már szerelmes?
GINA Nem, miért lettem volna.
RÓZA Ezért nem érti. János talán szeretett néha, engem vonzott és taszított.
De magába volt mindig szerelmes.
GINA Húsz év után? Még most is?
RÓZA Igen. Tudom. Talán ezért nem kellettem neki igazán.
Talán ezért mogorva mindenkivel, még azzal is, aki nagyra tartja...
GINA De maga mit akar tőlem?
RÓZA Látni akartam, látnom kellett!
GINA Miért? Miért?
RÓZA Miért? Látnom kell, hogy kit szeret az, akit még én is szeretek.
GINA Hát jól nézzen meg, mivé lettem. A jótevőm, a herceg meghalt, magamra maradtam. Amíg élt: ünnepeltek Bécsben sokat, tomboltak, amikor táncolni vagy lovagolni láttak. Aztán elhagytak.
Ez lettem, akit lát. Élni kell valamiből, semmihez sem értek, csak a lovagláshoz. És még örülhetek neki, aki munkát ad.
RÓZA Kicsoda?
OROSZY *(be)* Jó estét, hölgyeim. Indulni kell, kezdődik az előadás.
GINA Ő, az igazgatóm.
OROSZY *(Rózához)* Új barátnő? Nem jön megnézni?
Talán maga miatt összeszedi magát.
GINA Miért mondod ezt, imád még a közönségem.
OROSZY Úgy, ahogy én...
GINA Gonosz vagy és igazságtalan!
OROSZY Volt, kitől tanulnom, amikor még nem kellettem! Amikor még nem volt szükséged rám...
GINA Ne kezdjed, vár a munka. Menjünk!
RÓZA Én is?
GINA Jöjjön, ha tényleg látni akar. Hiszen látni akart.
OROSZY Jöjjön, kedvesem!
RÓZA A cirkuszba?
OROSZY Cirkuszba!
GINA Cirkuszba!

IV. jelenet

Cirkusz pénztára előtt

- OROSZY Vehettek volna több jegyet is.
Máskor vidámabban árulj!
- GINA Akkor is hozzám jöttek, hogy lássanak a porondon.
Rám kíváncsiak, rám! Rám és a lovas számomra.
- RÓZA Ó, Istenem!
- OROSZY Látja, szegények vagyunk, de dolgozunk tisztességesen. Járnak hozzánk a bécsi népek, de Bécsen túlról is.
- GINA Mennyi embert meghódítottam. Az én szeretett közönségem!
- OROSZY Most hódítsál! Ma.
Ne hozz szégyent rám!
- RÓZA Ó, Istenem!
- GINA Nem jön megnézni?
- RÓZA Nem érzem jól magam, inkább maradok itt.
- GINA Mennem kell, kezdődik a számom. *(Be a porondra)*
- OROSZY Tényleg a cirkusz csillaga volt, káprázatos csillag.
És hogy szerettem. Imádtam! De nem kellett neki.
Előbb a herceg, aztán ezernyi férfi.
S amikor kapaszkodni kezdett belém, már ő nem kellett.
Megkopott a cirkuszban is. Azért adtam neki munkát, most is adok.
Mégis csak hoz néhány nézőt, egykori rajongóit, akik emlékeznek egykori bájaira.
Így vagyunk már összeláncolva, ki tudja meddig... Ki tudja, meddig...
- RÓZA Ó, Istenem, Gina! Ilyennek kell látnom.
- OROSZY Én innen nézem őt, a mutatványát és a porondot: a szokásosnál is rosszabb.
S milyen türelmetlen most a szeretett közönsége. Alig tapsolnak.
- RÓZA Nem sajnálja? Mondja, nem sajnálja?!
- OROSZY Nem mindegy? Ő sem sajnált, amikor epekedtem utána. Dolgozzon, amíg bír, s én megfizetem...
- RÓZA Megtapsolták!
- OROSZY Sovány taps ez, sovány, mint a bevétel.
De hát ez van, ennek is örülni kell...
- GINA *(Be)* Nem voltam igazán jó!
- RÓZA Megtapsolták!

- GINA Nem voltam jó! Nem a cirkuszban voltam, nem itt a porondon, ezt a közönség is érezte. Másutt járt az eszem: vissza a múltba, az ifúságba, vissza Budára.
Megjelent előttem János arca, a búcsú pillanata.
Erre gondoltam egyfolytában. Milyen rég volt, milyen rég! Mennyi minden történt azóta. Elröpült az idő.
Valami azt súgja: látnom kell Jánost. Igen, erre vágyom.
(Rózához) Azt mondta, nem felejtett el, mindig engem emlegetett és még mindig szeret. Nagyon és szenvedélyesen! Kérem, vegye rá, hogy meglátogasson Bécsben.
Kérem! Megteszi?
- RÓZA Megpróbálhatom. Találkozunk olykor...
- GINA Ígérje meg, hogy ráveszi.
Maga ismeri igazán, hiszen a felesége volt, tudnia kell, mivel érheti el, hogy megkeressen.
- RÓZA Talán csak annyi kell, hogy János megtudja, Gina akarja a találkozást.
Az ő Ginája, aki mindig vele maradt.
- GINA Igen, találkozni akarok vele. Mindenképpen.
- OROSZY Hölgyeim, engem vár a közönség.
- RÓZA Menjünk, Gina, hazakísérem.
- GINA Megígérte, megígérte.
- RÓZA Megígértem. És így lesz. Jánosért is!

V. jelenet

Előkelő Bécsi cukrászda

- GINA Miért nem jön? Már itt kéne lennie. Miért nem jön?
- RÓZA El fog jönni. Megígérte, ahogy én megígértem magának, hogy ráveszem... Bár nem ment könnyen, János furcsa és kiszámíthatatlan. Azt mondta, valami nagy, rejtett bánat van benne mindig, bánat, amit az ember érez és nevezni nem mer.
- GINA Milyen szép és milyen szomorú.
- RÓZA Azt is mondta, csöndesült szíve többé nem ég soha, nem bántja újabb szenvedély. Talán ezért nem kellettem neki igazán. Talán ezért ígérte meg végül, hogy megkeresi.
- JÁNOS (be)
- GINA Itt van! János!
- JÁNOS Gina! Te lennél? Ó, Istenem! Nagy úr az idő!

- RÓZA Nagy úr az idő...
- GINA János! Látni akartam, köszönöm, hogy eljött. Akkor még mindig ott vagyok a szívében.
- JÁNOS Én is akartam látni, de főleg magammal szembenézni.
- GINA Nem értem!
- RÓZA Én igen! S jobb, ha elmegyek, már nem kellem én. *(El)*
- JÁNOS Hóhár és kegyetlen idő, nagy munkát végzett.
- GINA Nem is örül, hogy találkoztunk?
- JÁNOS Elkövetkezett! Ez volt hátra még, ezt hozta az irgalmas végzet. Látom a megbánást rajtad, talán ezért is hívtál. Nem tévedek, ugye?
- GINA Megbántam sok mindent, igen, ezért is hívtalak.
- JÁNOS Emlékezel?
- GINA Emlékezem.
- JÁNOS Emlékezzünk. A múltból fölmerül egy pillanat, mint óceánból elsüllyedt sziget. Emlékezz rám, és én látom újra ifjú arcodat. Emlékezem!
- GINA Én is emlékezem!
- JÁNOS És én arra is, hogy bájaidból méltatlan vadakra pazaroltál kincseket.
- GINA Ne mondd! Kérlek, ne mondd! Nekem fáj ezt hallani, még ha igaz is. Fáj, nagyon fáj. Ne mondd!
- JÁNOS De mondom, mert ezért lettünk azzá, akik most vagyunk: siralomházi lelkek. Mi nem veszítettük el édenünket, mert nem is volt soha. Bennünk most nem az elvesztett, de a soha el nem nyert éden fájdalma van. Szenvedtünk, bűnhődtünk mind a ketten. Gina, te szenvedtél úgy, hogy nem gondoltál rám, én meg azért, mert mindig velem voltál... Közben múltak az évek könnyörtelenül. Megöregedtem! A sír előtt egyre jobban látom: a teremtésben nincs irgalom. Nincs irgalom!
- GINA Így váljunk el újra?
- JÁNOS Az ég örökre eljegyzett velem!
- GINA Az ég örökre eljegyzett? Örökre...
- JÁNOS Te voltál az igazi hitvesem. Imába, dalba, versbe foglaltam neved, ez a szerelem örökkévalósága a halálban. Örök élet a költészetben. S hogy mi vagyok én neked, most már tudod, erre gondolj, ha már nem leszek!
- GINA Imába, dalba, versbe foglalták nevem
- JÁNOS Imába, dalba, versbe foglaltam neved, Gina!

VI. jelenet

Szegények kórháza Bécsben

- GINA Nincs senkim, nincs semmim. Ennyim maradt. Ennyi: a beteg, öreg testem. Ide jutottam az egykori fényből. Ide jutottam Budától Bécsig. Halott mindenki, és én is meghalok.
- RÓZA Én még élek, veled vagyok, veled maradok.
- GINA Te maradtál egyedül, milyen furcsa a sorstól. S mellettem vagy időtlen idők óta.
- RÓZA Mert szeretlek, s mert szerettem valakit, akit téged szeretett. Nagyon szeretett.
- GINA Sokan szerettek...
- RÓZA János...
- GINA János is... De most nem rá gondolok... Szépség, ifúság, mulatság, gazdagság, pénz, ragyogás volt egykoron. Ó, herceg úr!
- HERCEG *(mint látomás megjelenik)* Hogy szerettelek, s lettél szívemnek és Bécsnek ünnepezt csillaga. Aztán döntött az ég.
- GINA Elhagytál örökre, s engem elhagytak az emberek. Nem engem szerettek, rajtam keresztül hódoltak neked.
- HERCEG Ne feledd: csodáltak. Csodálták tested minden porcikáját, táncodat és lovaglásod.
- GINA Meg a fiatalságom, amiről azt hittem, sose lesz vége. Aztán az is elmúlt: az idő könyörtelen.
- OROSZY *(mint látomás megjelenik)* Szerettelek! De mint az idő, te könyörtelen voltál.
- GINA Aztán te hozzám, ahogy az imádott szerelmesből megunt lovarnő lett. A cirkusz káprázatából egy öregedő asszony.
- OROSZY Melletted maradtam, melletted a szegénységben is.
- GINA Én meg eltemettelek.
- RÓZA Emlékezz, Gina, emlékezz Jánosra. Ő mindig szeretett s neked hódolt mindig.
- GINA Hódolt vagy magát szerette bennem? Vagy szeretni akart, hogy szenvedhessen? Annyit tudok: másra vágytam, és már János is halott.
- RÓZA A mi halottunk immár több mint tíz esztendeje.
- GINA Alig volt hetven, hogy ő is elhagyott, én meg hetvenen túl követem őt. Őt is...
- JÁNOS *(mint látomás megjelenik)* Nem kellett, mégis örökké élsz verseimben. Örökké éltél mindig bennem.
- GINA Tudom, imába, dalba, versbe, foglaltad nevem.

JÁNOS Együtt éltünk.
RÓZA Együtt! És én megbocsátottam! Neked, neki, nektek!
GINA Megbocsájtás?
HERCEG, OROSZY, JÁNOS *(együtt)* Gina! Gina!
GINA Lehet a teremtésben irgalom? Olyan könnyű lett nekem, hogy itt
 vagytok. Minden olyan könnyű. Könnyű és békés... Békés.
 (Meghal)
RÓZA Istenem, meghalt! Nyugodjék békében!
HERCEG, OROSZY, JÁNOS, RÓZA *(együtt)* Gina! Nyugodjék békében!

(Rózsa Pál operájának szövegekönyve)

Giovanni dal Ponte triptichonjának részlete

Aniszi Kálmán

A múlt öröksége a jövő záloga

Deák-Sárosi László (sz. 1969) Herczeg Ferenc-díjas költő, filmesztéta, nyelvész, korábban klasszikus gitáros. Székelyudvarhelyi születésű, Parajdon felnőtt székelymagyar. Ezt azért jelezzük itt, mert a műveivel való ismerkedésünk folyamán ennek jelentősége lesz.

– *Kérlek, beszélj röviden fiatal éveid szerteágazó tanulmányairól.*
– Az érdeklődésem mindezen szakmai, művészeti és tudományos ágak iránt megvolt, de a világ változott sokat tizen- és huszonéves koromban, így az ideális törekvéseket össze kellett egyeztetnem a lehetőségekkel. Tizennégy évesen még a zene és a költészet érdekelt a leginkább, de klasszikusgitár-szak nem volt Romániában a felsőoktatásban, ezért matematika karra jelentkeztem. Közben jött az 1989-es fordulat, ami Temesváron ért egyetemistaként, és a változáson felbuzdulva Magyarországra jöttem zenét tanulni, majd Luxemburgba. Bár előadóként felléptem néhány rangos helyen is, de a zenén belül egyre inkább az elmélet és a zeneszerzés érdekelt volna. Sokáig nem tudtam olyan munkát találni, ami mellett zenészként kibontakozhattam volna, így egyéb munka és család mellett újra tanulásra adtam a fejem. De a filmelmélet és a nyelvészet is rendkívüli módon vonzott. Bár nem terveztem előre, a korábbi tanulmányaimat és tapasztalataimat szerencsére be tudtam építeni az új törekvéseimbe és szakmámba. A zenei és matematikai ismeretek nagyon is kellett a filmelmülethez és a verstanhoz is. Azok nélkül egyik területen sem tudtam volna új, paradigmaváltó elméletet írni.

– *Nemcsak verseket írsz, hanem a versírás mikéntjeivel, az elméletével is foglalkozol. Önálló versesköteteid mellett, mint a Teremtés (1992), A kögyerek játékszere (1996), Az igazság szája (1998) több antológiának, tanulmánykötetnek szerzője, másoknak társszerzője és társszerkesztője is vagy: 111 vers a Sóvidékről (2010), Üzenet, másképp (2012), Miért írunk verset? (2013), Irodalmi karácsony (2016), Ének a Küküllőhöz (2017) stb., a tudományos, verstani, szemiotikai és filmelméleti kiadványokat nem is sorolom cím szerint, mert megtekinthetők az MTMT-ben a nevedre rákeresve. Miket vizsgálsz bennük? Ezekben milyen főbb kérdéseken töprengsz?*

– Kifejezetten a verstannal a kétezres évek eleje óta foglalkozom. A magyar bölcsész és tanári szakon a szakdolgozatomat is metrikából írtam 2007-ben. Előtte és utána is több tanulmányt írtam, előadtam konferenciákon, például az Arany 200 emlékévkapcsán az Országos Széchényi Könyvtárban, a tanulmánykötet címe: „Volt a hazának egy-két énekem” – ARANY 200 (2018). Több mint

két évtizednyi kutatásom összegzése *A háromszólamú vers – Új magyar verstan* (2023), ami egy 512 oldalas monográfia, a műfaj történetében először hangzó *Példatár*ral. Az OSZK és az SZFE együttműködésében, a KIM támogatásával jelent meg az Úveghegy Kiadónál. Ebben összegzem a verstan eddigi eredményeit, legalább ötven százalékban megújítva minden fejezetét. Ami legjobban érdekelt, az magának a nyelvi ritmusnak és a versritmusnak a lényege, és hogy miképp lehet megszólaltatni úgy, hogy az értelmi tagolás, hangsúlyozás is ép maradjon. Ezt, szerintem én oldottam meg elsőként a dallamhangsúly-elmélet továbbfejlesztésével, összefüggő rendszerének a kidolgozásával. A honlapomon és az OSZK listáján ingyenesen elérhető a hangzó *Példatár*am, ellenőrizhető a tény. Korábban zavart ugyanis engem, hogy még a saját verseimet se tudtam úgy elolvasni, hogy vagy a ritmus, vagy az értelmi nyomatékolás ne csorbuljon. Két évtizednyi munka után mégis sikerült. Nem kellett hozzá számítógép és mesterséges intelligencia, a magyar nyelvvel összhangban lévő hangsúlyozási és tagolási rendszert Kazinczy és Arany is kidolgozhatta volna. Szerencsére ők és más nagy magyar költők is sok jó ritmikus verset írtak, csak a jó megszólaltatásukra nem volt még recept 2023 előtt.

– *Te tudatosan elevenítetted fel, nyúltál vissza az egykori, a valamikori állapot-hoz, amikor a vers és a zene egy töről fakadó művészi kifejezésmódként élt? Amikor vagy a zenéhez írtak verset, vagy a vershez zenét. Gondoljunk Balassi Bálintra...*

– Részben tudatosan, részben ösztönösen, hiszen a nyelv, a vers ritmikája mindig is ellenállhatatlanul vonzott. Csak a vers megszólaltatásához nem volt jó dikciós recept, ahogy említettem. A recitált (nem énekelt, de ritmikusán megszólaltatott) vers igénye határozottan valamikor a 18. század végén jelent meg, miután elterjedtek a nyomtatott könyvek, a néma olvasás és a szövegvers is. Csak a verstant azóta – mintegy bő kétszáz évig – nem dolgozták ki szervesen és teljes egészében. A verstan a 21. századra olyan lett, mint egy romos vár, ami azelőtt kezdett omladozni, mielőtt teljesen megépült volna. A 17–18. századig minden verset énekeltek, részben recitáltak, ami – főleg az éneklés – megőrizte a versnek az előadói jellegét, és biztosította többé-kevésbé a komplexen jó hangsúlyozást is. A ritmikus vershez azért tértem vissza, mert a ritmus a vers fő és legszebb, leghatékonyabb stíluseleme, ami biológiai énünkből és a nyelv alaptermészetéből következik. Erről kár lenne lemondani. Nem állítom, hogy nincs jogosultsága a szabad versnek, illetve a szóképek és alakzatok (figurák és trópusok) költészetének, csak a költők még töredékében sem használták ki mindmáig a nyelv és a vers ritmikai lehetőségeit. A ritmikához való visszatérés nálam nem egy poros konzervatív ötlet, hanem kortalanul érvényes, egyben korszerű művészi lehetőség.

– *Azt látom, hogy a recitálás markánsan, hallhatóan és meggyőzően megszólal A háromszólamú vers monográfiád hangzó Példatárában, ami 66 klasszikus magyar verset tartalmaz. A te verseid meghallgatható módon ez idáig énekelve*

jelentek meg CD-lemezek, vagy könyvet és CD-t is tartalmazó kiadványként. Ott van például a passióról írt szonettkoszorú, a Keresztút, amit Kasó Tibor dalnok zenésített meg és adott elő a 2025-ben megjelent CD-n.

– Az énekelt vers prozódíája a recitáláséval ellentétben nem volt „kidolgozatlan”, hiszen a dalnokok és a zeneszerzők, legalábbis a tehetségesek, a nagyok ösztönösen érzették, hogyan lehet és kell tagolni, illetve hangsúlyozni énekelve. Már a lírai verseimet több dalnok, zeneszerző megzenésítette. Kasó Tibor mellett ki kell emelnem Németh Viktort és a Nojata duót. A zene, a zenei hangsúlyozás fedeztette fel velem a recitálást is, ami a hangmagasságokat is hangsúlyként használja, egyébként természetes módon. *A Keresztút*, ami tudtommal az első szonettkoszorú a passióról, legalábbis magyar nyelven, a megírás szintjén is azért volt már izgalmas nekem, mert a formai kötöttségeket nem akadályként éltem meg, hanem lehetőségként. Zárójelben megjegyzem, hogy ezt a versciklust nem jambusban írtam, ami nehezen illeszthető a magyar nyelv hangsúly szerinti ereszkedő lejtéséhez, hanem állandó szótagszámú sorok és a forma rímképlet megtartása mellett tagoló ritmusban, ami egy ősi magyar ritmus.

– *A formai, ritmikai kihívásokon kívül mi készítetett, kényszerített arra, hogy versciklust írj Krisztus szenvedéstörténetéről?*

– Ösztönösen vonzott a téma. Az alapok megvoltak, hiszen vallásos keresztény családban nőttem fel. Ugyanakkor volt egy tudatos elhatározás is bennem, hogy írjak valami olyat, ami talán érdekli az édesanyámat, a falumbeli rokonaimat, az irodalommal egyébként nem mindennapi kapcsolatban lévőket. Aztán rájöttem, hogy kötött témában is írhat az ember a saját érzéseiről, a világról szerzett tapasztalatairól.

– *A szonettekben írt passiód részben lírai, részben epikus forma. Azonban az utána következő önálló műveid mind kifejezetten elbeszélő jellegűek, egyértelműen verses epikák, sőt műfajilag eposzok. Miért nyúltál vissza ezen régi, archaikus elbeszélői forma és műfaj felé? Például a Libás Matyi című kiseposzodban, ami 2013-ban jelent meg könyvként és 2019-ben megzenésítve, CD-n?*

– Az eposz valaha a műfajok királya volt, az őskortól egészen a középkorig. A romantika is élt vele, és egyes népi művészeti közegekben ma is művelik. Ami olyan sokáig bevált, azt fel lehet újítani, és meg lehet újítani. Formailag és tematikailag is izgalmas kihívásnak érzetem. Az eposz is előadói műfaj, ezért kerestem és találtam olyan alkotótársakat, akik zenét írtak hozzá, majd lemezre rögzítették. Nekem meggyőződése, hogy egy mű lehet egyszerre rétegzetten mély, és ugyanakkor bárki által hallgatható, élvezhető, akár első hallásra. A végigénekelt eposz műfaját félezer év után újítottuk fel és meg. A szöveges hagyomány a romantika koráig élt, paródiaként és stílustanulmányként tovább is, de én komolyan gondoltam, nem idézetként vagy ujjgyakorlatként.

– *Ennek a kiseposzodnak a címe Libás Matyi, az alcímében pedig jelezve van, hogy „igazi magyar rege”. A mű felépítése, szerkezete milyen lényegi elemekben tér el a Fazekas Mihályától?*

– A mintát felvállaltam, és követtem tematikusan és formailag is, de ez nem másolás, és nem paródia, hanem – mondhatnám – folytatás. Az én kiseposzom is négy levonásból áll. Minden levonás száz soros. A Fazekasé is száz soros lehetett eredetileg, csak átdolgozta, és némelyik pár sorral rövidebb vagy hosszabb lett. A sorok nálam is hexameterben szólnak, de én a levonásokat a szerkezeti és tartalmi áttekinthetőség kedvéért tízsoros szakaszokra osztottam. A mottót Fazekastól vettem, és nálam is van kiadói, illetve szerzői bevezető. A művet Farkas Mihály Ambrus és Tóth István „Sztív” zenésítette meg pazar ötletességgel és összetett stílusban. Az alaphangnem rockoperára emlékeztet, de számos stílusbeli kitérő van klasszikus és népzenei irányba. Az ének helyenként két- és háromszólamú, de a kíséret is alkalmaz más hangszerek mellett rézfúvósokat, furulyát, marimbát, orgonát és csembalót is.

– *Az utótanulmányban azt írod, hogy a történet egy „alapkonzfliktust” jelenít meg, ami évezredek óta sem oldódott meg. Mi ez? Nálad miért Libás Matyi a Ludas Matyi?*

– Az alaptörténet már egy sumer-akkád tanmeseként is fennmaradt. Lehet, hogy Fazekas azt ismerte és használta fel, vagy valamilyen fordítását, átdolgozását, és a történet később folklorizálódhatott, épp az ő műve hatására. Az „alapkonzfliktus” az, hogy a gazdag, befolyásos ember visszaél a hatalmával, és elveszi a szegénytől azt a keveset is, ami neki van. A szegény pedig jogos bosszúval él. Ez időtlen történet. Én viszont azt a változatát írtam meg, amikor az igazságosztó szegény ember szerepét elorozza és kiforgatja egy álruhás gazdag, itt nálam Matyi, aki Döbröginék a fia. Korunkban a képmutatás minden határon túlmegy. Matyi pedig azért „Libás”, mert a történetem vállaltan utal arra, hogy 2008 körül a libatenyésztők pénzét eltözsédték, a műben elkártyázták. A negatív főszereplő, Matyi sorsát megjósoltam, mert a mintája a kiseposz megírása után öt évvel lemondott frissen választott politikusi tisztségéről, és külföldön épített magyar szempontból és általában, dicstelen karriert.

– *A Nyolcágú csillag – Székely Mózes és a brassói csata (2019) eposzod történelmi témájú mű. Ez a történelmi tematikájú alkotásod egyszerűen magával ragadó, lenyűgöző; keserű és felemelő egyszerre. A székelymagyarok és az ősszmagyarság számára jelentős öntudatépítő opus. Dr. Bertha Zoltán irodalomtörténész szerint benne képet kapunk a fiataloknak oly fontos nemzeti önazonosságra, keresztény erkölcsiségre, hazaszeretetre, szülőföld iránti hűségre, közösségi önvédelemre irányuló erkölcsi-emberi kötelességről, hogy csak ezt említsük. Elmondanád ezt röviden, tömören?*

– A művel az egyetlen székely származású fejedelemnek és 1603-ban vívott tanulságos, végzetes csatájának akartam emléket állítani. A tizenöt éves háború idején zűrzavaros politikai és katonai viszonyok között maga a hadvezér és később fejedelem is sodródott, vergődött, többször hibázott is, de végül megtalálta azt az utat, ami az egységhez vezet, és amit sokkal hatékonyabban tudott követni két nem sokkal későbbi utódja, Bocskai István és Bethlen Gábor. A fiatal, akkor 23 éves Bethlen Gábor is részt vett a brassói csatában Székely Mózes oldalán. Bethlent a csata után meg akarták választani fejedelemnek, de ő lemondott, az akkor idősebb és tapasztaltabb Bocskai javára. A kiséposz tehát az egység fontosságáról szól, negatív és pozitív példákkal. A történettel azokat a hibákat és erényeket vázolom fel, amelyek ma is szükségesek az egyéni és közösségi sorsvállaláshoz. Konkrét helyzetekben, jelenetekben, amikor kinagyítva megmutatkozik az adott döntést meghatározó emberi jellem.

– A Nyolcágú csillag *formailag nagyon jól szerkesztett, fegyelmezett mű. Nyolc énekből áll, énekenként 33 versszakból, 99 sorból, összesen 792-ből. Miért ez, a talán túlzottnak tűnő szabályos tagoltság? A számok is jelentenek valamit?*

– A ritmus nagyobb léptékben, a mű szerkezetében is ritmus, és a forma nem akadály, hanem segítheti is az alkotót, engem legalábbis segít. A számok pedig nem mágikusak, de jelképesek. A székely székek száma nyolc, a hagyomány szerint Székely Mózes buzogánya pedig nyolcágú volt. A hármas tagolás, ami ritkább, de nem páratlan a magyar versirodalomban, a szentháromságra, az Erdélyben a korban elismert egyházak vagy egyháztípusok számára, a nemzetalkotók (magyar, székely, szász) számára utal, mindez magában a műben is ki van fejtve. Egy ének 99 sorból áll, ami a tökéletességre való törekvés jelképe, ez például már Danténál is előfordul. Ami pedig a kisszerkezeti tagolást illeti, az számomra a legfontosabb. A sorok felező tizenkettesből állnak, és egy versszak három soros. A tercett első és harmadik sorának vége rímeli egymással, a középső sor pedig szabadon lebegő, x. Ez a forma jelképezi a bomlást és a megmaradt harmóniát, mivel a zártság az egységet erősíti. Mindez nem csupán elméletileg jelkép, hanem szerintem a hangzásban és érzetben is érvényesül.

– *Ha már hangzás, akkor a Székely Mózes-eposz nyomban hangos-könyvként jelent meg Fábri Géza zenéjével, Dóczy Péter rendezésében és mintegy 14 fős alkalmi társulat előadásában, neves színészekkel és zenészekkel. Miért éppen így adtátok közre?*

– Az eposz előadói műfaj, és egy általunk vélt érvényes megszólaltatást választottunk. Az eposzt ugyan hagyományosan egy énekmondó adja elő, de a művet hangzás szintjén részben megdramatizáltuk. A mesélő hangja két részre oszlik. Amit szemtanúként mond, jelen időben, azt Dóczy Péter recitálja, az általánosabb és a rezonőri részeket Fábri Géza énekli. Ezenkívül vannak a műben monológok

és párbeszéddek, amelyeket hangjáték- és hangoskönyvszerűen egy-egy színművész szólaltat meg.

– *A két tárgyalt eposzod és még a Három sing a jutalom... (2025), amiről még lesz szó, úgynevezett kiséposzok vagy epüllionok, előadva egy-másfél óra körüliek. A pozsonyi csata, 907 (2023) azonban a szó közismert értelmében is eposzi méretű: 3500 sorból, 60 énekből áll, és előadva közel 7 és fél óra. Milyen célból lett ilyen nagy merítésű és méretű?*

– A terjedelmet maga a történet, annak jelentősége és a műfaj határozza meg. Nem érdemes valamit vázlatosan megírni és előadni, ha az több részletességet, figyelmet kíván. *A pozsonyi csata, 907*-tel egy egész korszakot igyekeztem megidézni, 9 év főbb eseményeit, a honfoglalásnak vagy a magyarok többedik visszatérésének nevezett időszak lezárását. Nyilván, középpontban a sordöntő 907-es csatával. E honvédő csata részleteit nem kívánom itt részletezni, most elég annyit megemlítenem, hogy utána 123 évig nem lépett idegen hódító hadsereg magyar felségterületre. Mindenesetre egész történelmünk egyik legfontosabb eseménye. Nem véletlenül van olyan civil kezdeményezés, ami azt akarja elérni, hogy a csata évfordulója, július 7-e legyen nemzeti ünnep. Céлом volt, hogy emberközelbe hozzam a csatát, az előzményeit és a korszakot. Az eseményeket két fiatal harcos és hadvezér szemszögéből mesélem el, ők Árpád nagyfejedelem 3. és 4. fia, Jelek és Jutas, akik részt vehettek cselekvőként ezekben az eseményekben.

– *Az eposznak van egy mesélője, aki mint szemtanú számol be a csatáról és az előzményeiről.*

– Az eposznak általában alapeleme, hogy van egy elbeszélője. Ezt én úgy képzeltem el, hogy ő Árpád nagyfejedelem énekmondója. Az is egy fontos cél volt, hogy minél több vonatkozásban belehelyezkedjünk a 9. és a 10. század fordulójának világába. Az akkori nyelvet nem tudtam rekonstruálni, de azért az újkori és az azt követező időszak kultúrszavait kerültem. Az archaikusságot a téma és a verselés adja. A befogadhatóságot a tagoltságra és a zenére bízam, bízunk. A sorokat felező tizenkettesben írtam, végrímek nélkül, belső rímek csak néhány dialogikus és lírai jellegű résznél vannak, ami alkalmi stilisztikai kitérő is egyben. A három soros versszakok egyszerre keltik a nyitottság és a lezártág érzetét. Korábban nem gondoltam volna, hogy a rímtelen felező tizenkettes ritmikus versszöveggé képes hatni, de úgy vélem, ezt a hatást sikerült elérni, különösen az énekelt változatban. Fábri Géza hosszú, intenzív munkát fektetett a zenei rekonstrukcióba. Népi, historikus és saját dallamokkal, motívumokkal dolgozott ki egy sokszínű zenei szövetet, amelyben a kort megidéző stílusban mesélhette végig a 60 Éneket.

– *A Három sing a jutalom... Székely kiséposz (2025) a székely világba kalauzolja az olvasót. Mesélj nekünk erről a „hőskölteménynek” is nevezett satirikus*

történelmi-mitologikus kiséposzról. Mikről, kikről szól? Honnan, miből szerezted, kaptad hozzá az ihletet? Ez egy nagycsalád történetének egyféle megéneklése?

– Nem csupán a *Három sing a jutalom...* székely eposz, hanem mind a négy, amit ezidáig megírtam, befejeztem. Még *A pozsonyi csata*, 907-ben is van egy fontos székely mellékszál. A többi háromban pedig a főhősök és a székely jog a történet középpontjában áll. A *Nyolcágú csillagnál* ez egyértelmű, de a *Libás Matyiban* is a népi ellenállás és lázadás alapja egy „Ezüstbullá”-nak nevezett törvénykönyv, ami a székely jogot, a *Lúdas Matyiban* hivatkozott „Hármaskönyv”-et (Werböczy *Tripartitumát*) és ugyanúgy az „Aranybullá”-t is jelképezi. A *Három sing a jutalom...* nem családtörténet, bár beledolgoztam az apai dédnagyapám életének és halálának néhány mozzanatát, amit megőrzött a családi legendárium. Az események sora fiktív és mitologikus, de minden meseszerű mozzanatából felsejlik az a valóság, ami a székelységgel történt azóta, hogy 1876-ban megszüntették a székely székeket, és betagolták a vármegyerendszerbe. Ez mindenképp egy értékvesztést jelent, felbomlást, amire még ráakódott az iparosodás, a világiasodás, a világháború, Trianon és a román uralom. Mindezek áttételesen benne vannak.

– *Közvetve mindez valóban megjelenik a kiséposzban, de maga a történet a dédnagyapád hét próbájáról szól, és a próbákat szerzői elől- és utoljáróbeszéd keretezi. Mi adta mindennek az alapját, és a hét próbában mi mindent kell a dédapának legyőznie?*

– Sok motívum, toposz állt össze szerves egységgé. Az alapgondolat az volt, hogy mit kezd a székely kisember, a magyar ember és általában a kisember a 19–20. század fordulóján és után bekövetkezett változásokkal. Minta volt a görög mitológiából Héraklész 12 próbája. Az eposzom hőisének „csak” hét próbát kellett kiállnia. A hetes szám jellegzetesen magyar (hét törzs, hét vezér stb.), de hét a száma a keresztény kultúránkban a fő bűnöknek és azok ellentéteinek, az erényeknek is. A próbák közül egyeseknek vannak megfelelői a dédapám életéből és halálának körülményeiből. Például az utolsó próba, az egyetlen, amit elveszít, úgy ér véget, hogy halálra dolgozza magát, hogy megszerezze egy sor szántóföld tulajdonjogát. A valóságban is azt tatja róla az emlékezet, hogy halálra dolgozta magát, és erre még a sírfeliratában is utaltak: „*Három sing a jutalom, ezért szerezhett sok vagyon.*” A „három sing” a szemfödél hosszának mértéke.

– *Ez a sírfelirat, legalábbis annak az első fele az eposzod címét is alkotja, és benne teljes terjedelmében a Tizedik Énekben is. Ilyen módon a sírfelirat magának a versformának is a meghatározója.*

– Pontosan. Semmi sem légből kapott, hanem megvan a valóságban a mintája, a csírája. Az epitáfium a végrímek miatt sorpárként értelmezhető, a 7 és a 9 szótagos sorok együtt asszonáncpárt alkotnak. Én enne a két sornak a negyedszerezéséből alkottam egy versszakot, egy keresztrímes oktávát. A sírfeliratban

lévő szabados asszonáncot fölülírtam úgy, hogy az oktávéban nem párrímes ösz-szecsengés van, hanem keresztrímes, így az 1. a 3., a 2. a 4., az 5. a 7. és a 6. a 8. sor végével rímel. A sorpárok kiadnak egy aszimmetrikus belső tagolású, 7 és 9 szótagos, összesen 16 szótagos nagysort. Az epikus jelleg így a ritmusban és hang-zásban is érvényesül.

– *Ha megnézzük alaposan, akkor nincs két azonos formájú és metrumú epikus költeményed vagy eposzod. A Keresztút szonettkoszorú, a Libás Matyi hexameter, a Nyolcágú csillag félrímes tercett felező tizenkettesben, A pozsonyi csata, 907 rímtelen tercett felező tizenkettesben, a keret pedig ötsoros felező nyolcas, az első sor egy szótaggal rövidebb, az utolsó eggyel hosszabb. A Három sing a jutalom... pedig egyedi lelemény, saját versszaktypussal, az általad is leírt oktávával. A Három singnek a formai elemeiről még ejtsünk pár szót.*

– Ez a kiseposz is nagyon szabályos keretben van elmesélve. 1064 sorból, 133 versszakból, 13 énekből áll. A középső 7 ének a 7 próba, az első 3 a felvezetés (invokáció, enumeráció stb.) és az utolsó 3 a szerzői kitekintés a jelenig. A próbák egyenként 13–13 versszakból állnak a keret énekei 7–7-ből. Hogy épp melyik ének melyik sorszámú versszakja és sorszámú sora mit tartalmaz, annak is helyenként van jelentése, de ezt nem mondom el, fedezze fel magának az olvasó, ha érdekli. Itt jegyzem meg, hogy Fábri Géza, aki ezt a művet is megzenésítette remek áthallásokkal erősítette a kiseposz szerkezetét. Például a 10. Ének tragikus mozzanatának dallama a Végső Ének utójátékában mint egy győzelmi induló tér vissza. Azt sugallja, hogy a székel ember és általában a kisember akár még a saját halála árán is győz.

– *Beszéljünk még kicsit általánosságban ezekről a művekről. Közös jellemzőjük, hogy epikusak, a történet fontos fő- vagy mellékszála székel vonatkozású, mindegyik kiadvány tartalmaz egy szerzői utószót, mindegyik illusztrált különböző mértéken, és valamennyi mű megzenésítve is megjelent a szöveges mű után vagy azzal együtt. Kezdjük az utószóval. Miért tartottad fontosnak kiegészítéseket írni ezekhez a művekhez, nem elég az, amit önmagukban elmondanak?*

– Nem gondolom, hogy az eposzaim e kontextuális kiegészítések nélkül nem érthetők és nem élvezhetők esztétikailag. De mivel egy valaha sikeres műfajt újítottunk fel és meg, mintegy öt évszázad múltán, ezért talán érdemes magáról a műfajról is beszélni. Az *Utószókat* publikálhattam volna külön cikk, tanulmány formájában, de szerintem jobb, ha egy kiadványba kerül a kapcsolódó művel. Az eposzokban bemutatott történetek és korszakok világa nem közismert. Az emberek keveset vagy semmit nem tudnak a székel szokásjogról, de nem közismert Székely Mózes fejedelem és a tizenöt éves háború időszaka sem. A pozsonyi csata már közismertebb és népszerűbb téma, de azzal kapcsolatban sok a tévhit és félremagyarázás.

– *Mik azok a legfontosabb ismeretek a székelységről, amelyeket megírsz az eposzaidban, és történeti előzményként ismertetsz az Utószókban?*

– Nehéz röviden összefoglalni, ezért ajánlom inkább a négy *Utószót*. Néhány lényeges dolgot azonban megemlítek kedvcsinálónak. A székelység a hagyomány szerint a hunok leszármazottjai, és nyelvileg, önazonosság-tudat szempontjából a magyarság része. Történelmi források is utalnak arra, hogy Árpád nagyfejedelem magyarjainak bejövetele előtt is a Kárpát-medencében éltek. Valószínűleg ennek is köszönhető az autonómiájuk, aminek azért nincs eredeti alapító dokumentuma, mert az alapja az ősiség. A székelyek a Magyar Királyságon belül teljes körű önrendelkezéssel bírtak, autonómiájuk állam volt az államban, saját szokásjoggal, jogi, közigazgatási és hadi szervezettel. Vezetőjük a király által kinevezett, de általuk megszavazott ispán volt. Szabadságjoguk alapja, hogy szükség esetén saját költségen és hadi felszereléssel vonultak a haza védelmében háborúba. Státuszukat Werbőczy István 1517-ben kiadott *Tripartitum* (*Hármaskönyv*) című jogi kódexe is elismerte. A székelyek jogállását, különállását több királyunk és fejedelmünk is meg akarta kurtítani vagy szüntetni. A szokásjog és az autonómia lemorzsolódásokkal ugyan, de 1876-ig fennmaradt, amikor a Magyar Országgyűlés a haladásra és a modernizációra való hivatkozással megszüntette a székely székeket.

– *A Három sing a jutalom... épp arról az időszakról szól, ami után megszűnik ez az autonómia? Milyen hatással volt ez a jogi, közigazgatási változás a székelységre, az egyes emberekre nézve?*

– Egyértelműen, hiszen a székely jog és életforma jelentős mértékben őrizte a magyarságnak egy ősi, archaikus társadalmi és jogi berendezkedését, ahol egyenlő volt a személyi, a kisközösségi és a nagyközösségi (nemzeti) tulajdon. A székely jog korlátozta az egyének számára a tulajdonszerzést, és a vagyonszerzést, másképp mondva a magántulajdont, ami jelenleg az egész világ egyik nagy problémája. Amikor 1876-ban megszüntették a székely önrendelkezést és a székely szokásjogot, szabad teret kapott a halmozás, a többség számára az elszegényedés. Ez a „haladó” reform tette lehetővé a Székelyföldön a románok és a szászok jelentős mértékű tulajdonszerzését is. Mindez összességében a magyar ajkú székelyek lélekszámának csökkenését is eredményezte.

– *Székelymagyar kiléted befolyásolt-e élet- és világlátásodban, szójárásban, gondolkodásban, előadásmódban?*

– Úgy vélem, hogy igen, és jelentős mértékben. Már az, amit a szüleimtől, a családomtól, a parajdi őshonos emberektől tanultam, elsősorban mint magatartásformát, mindig mintaként szolgálnak. Hogy legyen kiállításunk önmagunkért, szűkebb és tágabb közösségünkért, a székelységért, a magyarságért megalkuvás és nagyobb kompromisszumok nélkül, azoknál, akikre én felnéztem és felnézek, nem üres frázis volt, hanem valóság. A személyes tapasztalataimat pedig kiegészít

szíttetem történelmi ismeretekkel, megírtam ezekben az eposzokban, hogy a jó minták remélhetőleg másokat is inspiráljanak, székelymagyarokat és magyarokat egyaránt. Mivel az ember a stílus és a stílus az ember, így a székely gondolkodás és a szóhasználatot is a magaménak érzem, ezért mindez az eposzokban is tükröződik. A *Három sing a jutalom...* a leginkább székely művem. Abban a szóhasználat is erősen tájjellegű, ezért még rövid szószeretetet is mellékeltem a kiadványban.

– *Köteteid minden második oldalát képek, illusztrációk díszítik. Miért tartottad szükségesnek?*

– Nem mindegyik könyvemnek és nem minden második oldalán található illusztráció. Van, amelyiknek csak a borítójához készült illusztráció, mint a *A pozsonyi csata*, 907 könyvhöz/hangoskönyvhöz, illetve a *Libás Matyi* könyv (2013), majd CD-kiadásához (2019) is. Hogy épp mennyire lett színes vagy illusztrált egy kiadvány, az a terjedelemtől, a formátumtól és a finanszírozási lehetőségektől is függött. A *Nyolcágú csillag* úgynevezett digipack hangoskönyv formátumban jelent meg, a CD-tokban a teljes szöveggel, mind a 64 oldal illusztrálva. Mivel a filmelméleti szakmám révén is kedvelem az összművészeti hatást, ezért a mű élményét szeretném minél többértükben átadni az érdeklődőknek. A *Nyolcágú csillag* grafikáit Lőrincz Katalin rajzolta, az összes többit B. Tóth Klára, egyeseiket fiával, Borda Mátyással közösen.

– *Mindegyik kötetnyi eposzodhoz egy-egy hanglemezt mellékelsz, amelyek ének-szóban, hangszeres zenében rögzítik a cselekményeket. Méghozzá a korabeli dallamvilágnak, zenei kifejezés módjának megfelelően. Ezzel is éreztetni kívántad a beszéd és a muzsika, a vers és a zene korabeli szimbiózisát?*

– Ezek a zenei CD-k nem mellékletek, legfeljebb technikai értelemben. A zene, a megzenésítés mind az öt esetben a verses művel egyenrangú művészi alkotás. Az eposz előadói műfaj – hangsúlyozom ismét, de a líra is, egyetértve a vers és a zene eredendő szimbiózisával és a vers oralitásban gyökerező genezisével –, így előadva, elénekelve érvényesül igazán. Ami valóban közös a kiadványokban, az az, hogy az eposzok és a szonettkoszorú is elolvashatók és meghallgathatók teljes terjedelmükben.

– *Meglepett, amikor megláttam, hogy igen sok válogatott versed online érhető el. Ez új mód? Könyv formában is megjelentek ezek a versek? Miért tartottad fontosnak verseidet így (is) közzé tenni? Könnyebben megy, többen olvashatják, esetleg olcsóbb?*

– A világhálón, pontosabban a Magyar Elektronikus Könyvtárban közzétett verses válogatásom nem olyan terjedelmes. Napjainkban sokan élnek ezzel a lehetőséggel, ízelítőnek szántam azt a csokrot. Lehet, hogy frissítenem kellene ezt a válogatást, hogy az újabb művekből is elérhető legyen néhány, mert ebben a csokorban még túlsúlyban vannak a korai, lazított formavilágú versek, és alig van

bennük az epikus művekből. Igaz, az eposzok egészben vagy részben szintén elérhetők a honlapomon és a videócsatornámon.

– *Filmesztéta, klasszikusgitáros is vagy. Megosztanád velünk ez irányú tevékenységed lényegét?*

– A klasszikusgitárt hosszú évekkel ezelőtt félretettem, bár még ma is azzal nyugtatom magam, hogy nem véglegesen. A filmesztétikai tevékenységemről annyit, hogy ez az egyik tanult szakmám, a doktori értekezésemet a mozgókép retorikájának megalapozásából írtam, ami megjelent még a védés évében, 2016-ban *A szimbolikus-retorikus film* címmel. Számos elméleti és filmelemző munkát írtam, ilyen témában előadok konferenciákon, és van egy filmes ismeretterjesztő műsor az M5 kulturális csatornán, ami már harmadik éve fut, heti rendszerességgel, csütörtökönként 21 órától, *Sztankay mozija* címmel, és annak vagyok a társszerkesztője, illetve állandó szakértője.

– *Fejezzük be a beszélgetést egy jövő felé tekintő kíváncsi kérdéssel: mik a legközelebbi alkotói terveid, céljaid?*

– Tervezek írni még eposzt, verstani és filmelméleti műveket is. Jelenleg két munkám áll kiadásra készen, amit hangoskönyvként szeretnék megjelentetni. Az egyik *Népi gyerekmondókák dallamhangsúlyokkal*, ami az egészen kis gyermekeknek tanítja meg a recitáló tagolást és hangsúlyozást. Ezt a Magyar Művészeti Akadémia egyéves alkotói ösztöndíjával írtam, szerkesztettem, és szintén az MMA támogatásával fog megjelenni. Az *öröm útja* pedig egy szakrális, pünkösdi tematikájú versciklus, amit 15 különböző klasszikus időmértékes és újmértékes versformában írtam, és Szemerédi Bernadett recitálásában lesz hallható.

Balogh Ferenc

Exhibicionizmus

Apám makacs hitét,
anyám naiv tekintetét,
nagyanyám igazságát
s nagyapám konokságát
tettem be tarisznyámba,
hogy vegyítsem
a dédszülők ráncos kezével,
s Assisi szellemében
szétosszam
köztetek.
S így
végre
fullasztó
önnön – glóriám
is letehetem...

arc-zárvány

elnyűtt arcom mint zárvány
titkoknak őre
kínban is néma marad

Csended átölel

(Bükkszentkereszt, szentségimádás)
Oltáriszentség.
Kisnővérekkel térden.
– csended átölel.

A döbbenet némasága...

(R.I.P Kovács Gergő)

a döbbenet némasága ajkamon
szíved utolsó dobbanása:
félbehagyott hitvesi csók,
megszakadt apai ölelés
karod nem feszít ideget
nem kell már célba lőnöd:
mert hiszem, hogy célba értél
most már ráérsz
nem rohansz többé
a beszélgetést is befejezzük:
csak kicsit később,
az öröklétben
- ideje hozzád türelmesednünk
Ügyvéd Úr! Barátom!
Isten veled!

Tudat

(N. L. G – nak)

Homlokomon átfutó
tűzvörös fájdalom:
ráncok.
Elkövetett és
elkövetetlen
bűneink:
láncok.

Juhos-Kiss János

József Attila a Dunánál vár

Magyarországért, egy szép nőért
a kemény katonák tűzbe mentek,
markotányosként se követheted.
Ma béke van, vad szerelmed dűl,
ölelése öreg korodra sem csitul
– viszonzózzák a halhatatlan múzsák!

József Attila a Dunánál vár,
száz éve remél, költi a dalát,
nézi, hogyan úszik el a dinnyehéj,
népek frissítik fáradt szemét.
Naponta alábukik a büszke Nap,
a horizont őszibarackot hoz,
a részeg szél élvezi illatát.
Dunának, Oltnak egy a morajlása:
hamis, süket világunk nem hallja;
hortobági viharok tépnek szét,
Kárpát-szerelmed sóhajába vész,
mert nem jöhet haza, hozzád!
Tavalyi levelet sodor a szél,
az Országház tövébe tolja.
A szerelmedet más simogatja.
József Attila a Dunánál vár,
családi tűzhelyet neked ígér.

Kispest-Wekerle, 2025. május 20.

Az óránk még ketyeg

Az óránk még ketyeg,
váratlanul egyszer leáll.
Minden ízületünk nyekereg,
új kütyünk nem reagál,
szívünk azonnal leáll.

Tovább nem szédíthet földi
nyavalyáival a világ!
Már semmi sem fáj, a régi
álmaink katáng s virág!

Szent Ágoston az időről:
ha nem kérdezik, tudjuk,
mi az, ha megkérdezik
akkor már nem tudjuk.

Mi tudjuk, hogy szeretteink,
hőseink s mártírjaink
örökkön örökké élnek,
könny s vér nélkül védenek.

Csak kér a kéz

Csak néz a szem,
Csak ver a szív,
Csak kér a kéz:
Fegyvert nem ragad!
Szittyák, pártusok,
Hunok, avarok,
Magyarok szellemét
Széthordta a szél.
Nem a mienk a föld,
Hol csontjaik porladnak,
Hol szerettek, szültek,
Életre-halálra
Vágtattak, vágtak,
S győztes csatáik
Félbe maradtak.
Csak néz a szem,
Csak ver a szív,
Csak kér a kéz:
Istent, vezért, hazát
S a szeretet hatalmát!

Drotleff Zoltán

Révbe érni végül

Többször elbódultam!
Majdnem felfordultam!
Ej, még nem szeretnék!
Van mit befejeznék...
De tudom, nem tudom,
hiába akarom!
Tavaszmegszakad,
és minden úgy marad,
utána meg semmi,
s nem tudhatja senki...
Mi lesz burkán kívül,
ami földbe évül!
Ékül, belül révül,
örök káosz épül?
Mely, tán mégis készül,
révbe érni végül?

Wilhelm Ottó

Áldás

Ünnep köszönt: felkelt a Nap,
fényt, meleget, életet ad;
zöldbe kondult a lomb-harang,
kezdődik a napi kaland;
tőle kapunk éber-álmot,
minden percben legyen áldott!

Anyám örömében fogant:
ős-boldogság, asszony kaland;
a mennyország földre szakadt:
kilenc hónap üdv, áldozat
-tőle kaptam élet-álmot,
minden percben legyen áldott!

Árnyékával óvott Apám,
megmutatta, mi az irány,
aztán, bátorságtól telten
gyakran mögüle kilestem
-tőle kaptam célt és álmat,
minden percben legyen áldott!

A nagymamám ráncos keze
lány kovással tapaszt ide,
most is látom, amint dagaszt
s mellkasából sóhajt fakaszt;
-kisütötte a kalácsot
minden percben legyen áldott!

Nagyapámon a csizmaszár
úgy fénylett, mint a vizes sár;
bajuszát a mise előtt
kipödörte és megfürdött
-becsületére vigyázott,
minden perce legyen áldott!

Fújhatnak viharos szelek,
ajándék, hogy itt élhetek;
az ég nincs máshol ily közel,
a hazám táplál és ölel;
– tőle kaptam hitet, álmat,
minden percben legyen áldott!

A Teremtő nem hatalom,
szeretet ő és oltalom,
Nappal küldi a mosolyát
és megölel majd odaát-
Ő alkotta a Világot,
minden percben legyen áldott!

Ne tépjed le a virágot!

Ne tépjed le a virágot,
vele pusztulnak az álmok,
avval ölsz életet, jövőt:
szépsége sikít és hörög.

Tudod-e, hogy évezredek
terve, vágya benne rezeg;
tudod-e, hogy ő üzenet –
aki pusztít öl és temet!

A virág illata csábít,
színes szirma vonzó kárpit;
násza után lehet termő:
benne bujkál a Teremtő!

Ne tépjed le a virágot,
vele pusztulnak az álmok,
szépsége sikít és hörög:
avval ölsz életet, jövőt...

Bakacsi Ernő

Halottak napja

Mindig rövid hajad volt, alig vállig érő,
szőkésbarna, majd őszülő,
és végül teljesen fehér.
Illata körbe leng, látom, hogy sül a kenyér
Látlak. Most főzöd a levest,
vagy éppen nyújtod a rétest.
Rántást kavarsz és párafelhőben sikálsz
a vásznat, teknő oldalán.
Fiam, hozz egy veder vizet –,
mondod. A parázsos vasaló simít inget
és lóbálsz, hogy a parázs
felizzon. Látom a kalács
hogyan formálódik bütykös ujjaid között
Ahogy Te: senki sem főzött
Érzem, megsimítod fejem
és most is hallom hangod, amint kamasz kezem
ujjai közül kivered
a cigit. Várj csak, te gyerek,
megmondom apádnak! Én meg elfutottam, ki
Nem tudta meg soha senki.
Bocsáss meg, ne haragudj rám
Már én is ősz fejjel állok sírodnál, anyám
Tudom, most is vigyázol rám.

Eger 1999. november 1.

FORMA–1

Kesjár Csaba emlékére.

Bőg a motor, ötszáz lóerő ágaskodik.
Lábak a pedálon, feszült pillanat
Villan a lámpa, remeg a gép, iramodik
huszonkét szörny tizedmásodperc alatt

Sivítva pörög a kerék, füstől a gumi
Kétszázezer felajzva figyel és néz,
hogyan az első kanyarban hogyan forog, töri
össze egymást ember és gép. A szélvész

lassú e halálos tülekedéshez képest...
Jön a sikán, közeledik a palánk,
mögötte egy pillanatra látni a filmet...
A kanyarban lefelé sodor a halál

Csúszva pörög az autó, repül a kerék
Rohan a cirkusz tovább, megállás nincs...
A pilóta összpontosít, csupa veríték,
szeme előtt a pálya és dicsőség.

Parádóhuta, 1999. július 10.

Eső után

Párapamacsok szállnak fel,
mint füstoszlop, mint a jel
Pipál az öreg, a Mátra,
neki már ez a szokása.

A patak tajtékozva
rohan le. Permetet szórnak szét a kövek...
A vén szikla nevetve áll, mint a cövek...
Dagad az avar, nagyot lélegzik a lomb,
ködben a szemközti domb.

Bokor alatt kidugja fejét a gomba
részeg örömmel, sűrűn egymást karolva.
Fácán kakas kakatol
a cserjésben valahol.

Vargyog a béka, őz les ki nyiladékon
Egyszer csak feltör a fény is a korongon
Fürdés után jót nevet,
nyújtózik a természet.

Parádóhuta, 1999. június 22.

Diszkóban

Villódzó fények, nem lát jól a szem,
s közben úgy százötven decibel
üvölt. Ringó testek a parketten...
Testszag és parfüm illat keverten
az alkohol búzzal együtt kering.
Egy artikulátlan üvöltés kint...
Amott – csapzott hajú fiúk között –
részegen egy tini lány röhögött.

A klozeton egy srác sugárban okádik,
a drogos bambán vigyorog, míg a
másik
szintén „belőtt” társa a nőjét cibálja
és megüti, mert az nem, ne – kiabálja.

A hétfői újság gyászrovata:
A diszkóból hazafelé tartva...
árokba borult... fának ütközött...
leszámolás volt... tévedésből ölt...

Sírj! Üvölts!, mert a rádió így szólt:
most egy csendes nyugodt hétvége volt.

Parádóhuta, 1999. szeptember 27.

Csák Gyöngyi

Nagy László születésnapján Utazás II.

Ma lennél hetvenéves,
létemben örökmécses,

igazra intő,
tenyérvnyi földemet
cinkos hűséggel kísértő

igazság-parazsa
létezés homályban,
vakablak nyitató
ismeretlen tájra,

beköltöztél hatalmas,
halhatatlan fákba,
lombod gyökérindulatnak
haragoszöld árnya,

mikor holt tavaszból
versben sóhajtasz fel,
fehér havazás ül
világ-szemeidben.

Végtelennek tűnő,
hosszú ezüst-éjben,
didergő csontjaid
fényekről zenélnek,

citerák és lantok
húrja pendül bennem,
ezerfelé biztatsz
gyémánt-vízesésben,

úszni árral szemben
makacs, igaz szóval,
hogy időm szívében
csobogásom halljam

Tündéridők között
csodák csontvázai zötyögnek
szürke jelen-saroglyában,
büszke őseinkkel kihaltak
a gyors lovak is mára,
mielőtt a világvég előtti
nap bekövetkezik,
vezess el uram Normáliába!

Hazám

Sebhelyes ország,
vadrózsa szép,

Maradj haza,
melegség szavamban,

Összetéveszthetetlen
bármilyen földdel,

Maradj érzet, valami
boldog részegségben,

Halottak emlékü ország,
vadrózsa szép.

Kávézás közben

P. P Z-nak

Reggeli kávézás közben
a laptopon olvasom szabad versed
feltűzel a kígyózó gondolatsor
eleven lángot fújtat az.
telítve tragikomikummal
megmosolyogtat, közben erőset üt,
hiába bagyuláltad mondandód humorba

üssön is versed minden
hamis istenségre vágó, új
isten-bábokat gyártót, imádót!

A beindított, bátor
beszédlavinát odázni
tovább már nem lehet
Barátom, nemcsak a csillagok útját,
a fekete lyuk titkát,
meg a szörfrepítő hullámok
természetét fürkészted lelkesen,
látteleletet adsz e korról,
hisz az emberi faj természetét
is nagyon jól ismered-.

Csáky Károly

És folytatása furcsa teremtésnek

És révületbe
esnek
kicsinyke hittél
magukat
isteneknek hitt
csörtető
bégető-
i
a
nyájnak.
S mint földönjáró szentek
önmaguktól telve,
égre
feszülve,
mindent leintve,
oltárukat emelnék
könnyű szerrel
a mennybe.

Remény köztőszóval

(Esterházy János keresztje alá)

És megtépázva
is úgy tenni,
mintha
semmi sem történt
volna.

És roppant
teher alatt
is elhinni,
hogy ez még
nem a gerincroppanás.

És szisszenni
csak,
ha ordítani
kellene.

És elmondani
újra,
hogy minden próbatétel
javunkra válhat,
a fájdalom
megválthat
minket.

Kórkép

(Esterházy János emlékének)

Nem
szólalhatok
meg
Uram
égboltod alatt.
Pedig a csillagot,
az ötágút
már leverték
kik egykor
pecsenyéjüket
annak fényénél sütögették.
Most piros könyvecskéit
a pártnak
átváltoztatják oltárod árnyékában.

Látod,
elvégezték dolgaikat
a kirakatrendezők is,
hogyan új elv-
társulatokat
jegyezhesse be
érthetetlen nyelveken
a megbízható bírák,
kiknek zsebében
nemsokára Júdás-pénz tömörül,
s palástját lobogtatja
a hatalom.

Zsoltár kegyelemért

Már összeérnek
reggelek
és esték,
rövidülnek
a széles utak.
Megbuktak, jaj
napjaink
az idők
végezte előtt.

Valahogy
hinni kellett volna mindig
az örökkévalóságban,
pótolni minden mulasztást,
s bűnbocsánatot nyerni
megbocsájtható bűneinkért,
hogyan bejussunk
a még nyitható
szűk kapun
országodba Uram.

Sándor József

Elmúlt újra egy év

Elmúlik majd ez az év is,
Vajon mit hoz a Karácsony?
Köd telepedett a kertre,
Mára szomszéd is kohácsol.

Nem is várja már a tavaszt,
Háza fala is lemállva.
Kapunál várja ebédjét,
Harang szavára vigyázva.

Nem mondom

Nem mondom, hogy
Nincsen gondom,
Akad nem is kevés.
Sokszor nehéz az ébredés.
Ritkul talán a szívverés?

Ez már úgymond,
Nem is zavar,
Akad némi ritmuszavar.
Hogy túléljem,
Van remény.
Garantálják a vének,
A kuszált, kódolt gének.

Konczek József

Az én szégyeneim

(Mesélek a kislányomnak)

Az is olyan szégyellni való volt,
hogy a kirakatba kivettek pár mosószappant,
s odaírták, „áruhalmozó”,
alája az osztálytársam családja nevét.

Az is olyan szégyellni való volt,
hogy az iskolában hideg volt a kályha,
és a kémiatanárnő vállára terített nagykabátban
írta fel a táblára a hákettőöt, meg az ennaóhát.

Az is olyan szégyellni való volt,
hogy a boltban egy hosszú plakátra
azt írták, hogy „népünk erős bástya”,
mármint, hogy „nem rés a béke frontján”.

Az is olyan szégyellni való volt,
hogy én akkor verset írtam arról, hogy a tőkés
háborúra uszít, de a nép az bizony ezzel szemben
nyitott éles tőrkes (hiszen így jött rá a rím).

Az is olyan szégyellni való volt,
hogy egy költő már azt írta, hogy a nép már egyetért,
én meg úgy éreztem a karének órán, hogy
hogy sorba áll húsért, tejért, és nem, hogy küzd a szép életért,
pedig akkor őrsvezető voltam,
be is mondtak¹, s az énektanárnő
sarokba állított büntetésül.

¹ az árulkodás szava gyerekkoromból

Az is olyan szégyellni való volt,
hogy az áprilisi ünnepén én mondtam a verset,
rövid nadrágban, mert akkor még nem volt pénz hosszú nadrágra,
s az idegen hadsereg tisztje nem emelte kezét a sapkához,
nem tisztelgett a magyar Himnuszhoz.

Az is olyan szégyellni való volt,
hogy az ilyesmiket akkor nem szégyelltem, csak tanultam,
mondtam is, de azt mondták: szeressem a Szovjetuniót,
én tehát szerettem. De azért a Berghauser Katit sokkal jobban.

Az is olyan szégyellni való volt,
hogy a szódavizes kocsi rúdja mellé fogva csak egy ló volt,
csendben várt a gazdájára, néha kicsit bókolt,
a homlokán fehér folt volt, afféle kis hófolt,
de az szeretni való volt.

Az is olyan szégyellni való volt,
hogy nem tudtam megmutatni, hol a Baleárok,
s mintha most is ott állnék és azt várnám, súgjon valaki,
csak arra várok.

*Magyari Barna***Extra legenda**

a nyári este
lelkemben mulat
mondatom élet
feni a huzat

szenvedélyt lesek
verslábon állva
hevesen durran
a gén-petárda

valami szól – a
dallam egyedi
vénám húrjait
szép nő pengeti

lelkes élménnyel
felszállok újra
ihlet-táj körül
röptet a múzsa

minden erénye
dolgozik bennem
s teljes lényével
szívemre ejtem

Természeti varázslat

szívünk küldte
a nagy orkánt
lefújta a
farmerszoknyád

melltartódban
nem volt semmi
kebled pár csók
kezdte enni

jól vizsgázott
a bőr-térkép
azt mutatta
ami élmény

Ferenczfi János

Az a sezlony

az én hajóm:
Hét tengerek úrhajója,
csillagösvények tudója,
szikrát rúgó csillag pejko
gyémánt szalmás istállója.
Kicsi konyha volt az otthon,
ablak alatt állt a sezlony.
Ha kinéztem, komor éjen,
Göncölszekér döccent éppen,
rúdja mondta: ott az észak,
mesekönyv volt minden évszak,
a Fiastyúk kiscsibéi
szerte futnak, mégse félti.
Minden álom ott világol,
nincs ott közel, nincs ott távol.

Az a ház és az a konyha,
mélyre merült, tegnapokba.
Álomtalan, csillagtalan,
felnőtségem holnaptalan.
Fenn az égen Göncöl döccen,
Nem hallja más, nem látja más,
csak egy szőke gyermek bennem.

S a lány szalad

Furulyát farag kínomból,
Fűzfa hajlású haragomból
A nyár,
S kacag, kacag, kacag...

Furulyám fújja szelíden,
Trillájára hajlik a szívem,
S a lány
Szalad, szalad, szalad.

1986

Eszébe jut a lány

Parafrász Tisza Kata Eszébe jut a fiú című versére

Eszébe jut a lány, akit akkor látott, amikor
a régi ruhásszekrényt cipelték le a lépcsőn.
A liftbe nem fért be, és a lépcsőfordulókban
megszenvetkedtek minden centiméterért.
A verejték a szemöldökéről a szemüveg
lencséjére cseppent, és a pólóját teljesen
átitatta. Az arcán megült a költözködés pora.
Az a lány megfogta a lépcsőház ajtaját,
amíg nyögve és görnyedve kivitték
a nagy régi szekrényét a házból. Az a lány
rámosolygott, és ő megborzongott ettől.
Azóta gyakran eszébe jut, mikor kávéval
kezében leül az új lakásban, a nagy régi
szekrénye mellé, és felidézi azt a forró
napot, azt a jóleső borzongást, azt a lányt.
Mindig megpihen egy emlék hűvösében.

Mátay Melinda Mária

Léleklakat

Kezed árnyéka
közös kilincsen,
volt hozzá kulcs is,
de most már nincsen.

Te kívül, én bent –
halkabb a hangod.
Titokzugomban
szeret az arcod.

Öleljük egymást:
csodák a csöndben.
Lelkemen lakat.
Bízom a nincsbén.

A Mesterem

A halál peremén
az örök-változatlan
hullámszik és szeret.

A hétfátyoltáncú időben
teremti önmagát a létezőkben,
szemlélve, hogy közös minden egy.

Ő a Mesterem. Az Isten.
Élni tanít a véges
végtelenítettben.

Huszonegy grammnyi húsba
tuskolt jussom a kulcsa,
mi világokon átvezet.

Most itt van még dolgom.
Látnom kell mint
szelídülnek a szörnyek,

hogy szökkennek szárba
életvirágai a vad örömnél,
s tesz erőssé, szabadít fel

a régvolt fájdalom. Szeretni
tanít a Mester. Szeretni
mindhalálig, kitartón, nagyon.

Tapasztalni a teljességet
a tükröződő padozaton:
hogy minden mind-egy, vég nélküli,

s a létezésünk sose volt hatalom.

Petrusák János

Más már

Elveszett,
Megveszett,
Kiveszett,
Elcseszett
Tehetség vagy!
Csak te figyelj
Magadra,
Ha más már
Nem teszi!

Gyáva – én

Gyáva vagyok!
Elképesztően gyáva
Mikor szembe jön
Az érett élet
Én lecsukom szemem
Hogy meg ne lássa
Senki, én ki vagyok

Mese

Mese a barátság!
Teljesen az.
Ha hiszünk benne,
Csak akkor van!

Jön

Jön AZ, ha nem keresed!
Nem kerested, nem jött.
Kerested, azt úgy se,
Hogy hagyd a fenébe.
Mivel ott volt:
Mindig is veled.
Hát, csak nézz!

? ? ? ? ...

Kérdőjeleid vannak,
Ha, már kérdezni akarsz
Legfőbbként, hogy miért kaparsz?
Te is kurta, de neked se lesz
Az életben úgyis
Minden előre
ELRENDELTETETT?

Olyan

Olyan a szerelem,
Mint a betegség.
Elkapod, s benned
Van, aztán majd
Kigyógyulsz belőle.
Mert nehogy már,
Beteg maradj!
Ha meg a gyógyulás
Nem sikerül?
Semmi baj!
Csak belehalsz.
Addig élsz,
Még a szerelem...

*Radnai István***térfél**

kísértének a háborús romok
 kísértének
ötvenhat árnyai kísértetek
romok egy város fullad bútorok
lógnak az emeletekről
 ágyútorok
villan kilövés füleddel érzed
nyugati széllel új háborús
 beszédék
megannyi rabló megannyi Führer
harsány a szavuk atomhalál
 a fűszer

odakint süt a nap végre nyár van
égnek a házromok nincs villany
imbolygó fénnel kísértének
 apák az árnyak
eljön az este de elillan
a hársak illata konyulnak
 a virágok
mielőtt érne a gyümölcs
 letörnek az ágak

ostrom

óriástermetű fák vajon hány
ostromot értetek meg csupasz falak
előtt vergődő haldokló ahány
elmosódott kép történelmi alak

évszázadok időmérnökei
akik népeket igáznak örökké
világot átfogó törökjei
és a keresztény még sem lett törökké

ma pázsiton lépked a szerelem
kézen fogva emlékezik velem
hányszor váltott lombot ez az évtized

téli szelek rázták az ablakot
könnyet hullattak nyári záporok
amíg árnyékot ad nem cserél szívet

a tudat peremén

neki jussa nincsen elhagyja a földet
a lélek volt s ami ruha rajta
ami ruha rajta a sebezett test az égett
eget perelne a száj ha volna

a fejjel együtt az akna elhordta
elhordta az agyapépet csontszilánkot
tépett kiáltást amely a földbe égett
imádkozna ha lenne s káromolna

valami dallam járta asszonysikoly
és gyereksírás valami örökre
elveszett ünnep elmaradt kézfogó
magva szakadt család dollárért felélve

amihez semmi jussa szava sem volt
csak a hatalomnak amely maga is szolga
maga is szolga rozoga vénemberek
agyában termő gomba sötétben láthatatlan

Vas István asszonyaihoz

régi asszonyok megbarnult fényképek lakói
feszes vagy egyre lazább ruhákban
nap-barnította testtel kinőve tüdőbajból
íme ma is jön a spanyolnátha vagy keleti
rokona és amíg felnéztek a sminkelő-
tükörbe a hátatok mögött gyűrődik a század

halott lovagok és porladt forradalmár
országatlan birodalmak váltógazdasága
még szültkö hogy az élet meg ne álljon
s olykor levetitek nemcsak a kékharisnyát

kiáltsatok hát
ne csak ringassátok a testet-lelket
ha van még egyáltalán lélek
mert ma itt Európában csak kalitkában énekel
legyen az aranyozott
vagy kukázó csikkszedők
aluljárója az élet alatt

régi asszonyok
az almárium kulcsát sajnos megtartottátok
elvittétek valami ismeretlen világba
most élünk-e vagy csak annak látszik mindez
ne csontöleléssel válaszoljatok

Ocsovai Ferenc

Gyémánt a porban

Mennyit ér az aranybánya, amíg mélyben sorvad?
Mi marad a havas csúcsból, ha zord jege elolvad?
Kalitkában mennyit ér a széptollú madárka,
sivatagban mire jó a partravetett bárka,
s mennyit érnek a felhők fölött a csillagok
(hiszen a földi lények olyankor mind vakok),
vagy a csengő hárfa, amelyen senki sem játszik,
vagy a gyufa, mely fullasztó zivatarban ázik,
s a szerelem, amelynek szárnyait lenyesték,
s a kút, amelynek minden vizét már kimerték,
s mire jó az országút, ha jármű ott nem halad,
s mennyit ér az ajtó, ha rajta csüng a lakat?
Mennyit ér a temérdek ígéret és jóslat,
ha gégém a hatalmas világhoz nem szólhat,
mert meddően sugdolózik és ámít annyi csoda,
mert folyton szaggat éles korlátjaim foga,
s a rabló idő nem csiszolja hangomat simára,
hanem csak a torz vadonban üszkösödik bája,
míg megfosztják attól, hogy nyakéken csillogjon,
s koszos, rút kikötőkbe húz vissza egy horgony?!
Bennem a zsarátnok úgy nem soká' loboghat,
ha kárba vész az ösztön, mely síromból kimozzgat,
s miközben ingyen adom nem ismert kincseim',
megrekedek a Létezés legalsó szintjein.
Nem hiszem, hogy kibontom e sötét alagutat,
nem értem idelelni, térképem mit mutat,
fáklyát meg ha olykor valaki gyújt nekem,
továbbra is csak lefelé kanyarog a verem...
Ám nem egyedül sikoltozom palástoló ködben –
merev, keskeny ösvényemről nem egyedül jöttem,
s annyi virágot ragadott el már a hurrikán,
melyekből nem termett csak koldus vagy kurtizán,
s, hogy mi lett volna gyümölcsükből, nem tudhatja senki –
a kavargó por pompájukat mind el fogja fedni.
Fenn talán a sors üres kegyencei ülnek,

kiket tágas, melengető palotákba szültek,
mégis: fakó, borongós fényt fakaszt ecsetjük,
míg *mi* a legszebb színeket azért keverjük,
hogy száználmas enyészetben bukdácsoljon nevünk,
habár másutt drágakőként ragyogna életünk...

Tablóképen

Bekereteztek hát engem is valahára.
Felragasztanak a szeszélyes idő falára.
Beterelnek majd engem is a néma akolba,
így követeli tőlünk a mindenható Forma.
A név minden kép alól büszkén néz vissza még,
mígnem lekopik a betű, nincs többé különbség.
Csak egy pillanat, amíg az örökléttől duzzad –
néhány év és a kegyetlen Feledésbe fullad.
És ki az, aki tudja, az ifjú tekintet mögött –
aki látszólag mosolyog a többi között –
milyen csalódások, fájdalmak, szerelmek,
vad kihívások és vánszorgó érzelmek;
mire gondolhatott, amikor gyúlt a lencse,
merre fogja vetni később a szerencse?
Hiába igyekszik a sok makacs kísérlet,
nem lehet megmenteni az elmosódó képet.
Akár egy kósza villanás: eddig élt az egész,
azt is kitörli majd a pókháló és a penész.
Talán nem is ültettem senki szívébe virágot,
meddőn könnyeztem magamból fáklyalángot,
és ha egyszer e világból végleg elballagok,
a jövő deákjának csupán ennyi maradok.

Simek Valéria

Megtámaszkodtál

Megtámaszkodtál a hajnali fényben, és végig botoztad vele az egész napot.

A hegyek láttán nyugalom szállt meg a szerte hulló tavasz árnyai alatt.

Nézted, hová szállt a Nap arca, a lángok épülete.

A leomló évek hová sodródtak a magasság tenyerén?

Derékba tört virág

Ajtódon maszatos foltok, tapogatózó kezéd után.

A kinyíló hűtőből a terülj asztalkám ételeit sorakoztatod.

Megállsz, próbálsz felegyenesedni a felnövő naphoz, de félúton megáll tekinteted a tükör vonzásában. Mint a derékba tört virág, szemtől szembe látod az igazságot.

Félve lépsz. Egy-egy elakadó gondolat után nyúlsz, tekintetteddel segítséget kérsz a szavak kereséséhez.

Belém kapaszkodsz, magadhoz húzol, egészen le a kapanyél magasáig, ameddig nyaraidban hajoltál.

Visszakötés

Lelki csillapító- köldökzsinór- visszakötés- míg élek és Te élsz.

Hallom hangod az éjszaka csendjében, ruháidon érzem a világító petróleum illatát. A delelőn túl, a valóság talaján.

Égi hullámverés az akácvirágzásban.

Meghitt szótlanság Veled, mely kirepít a hétköznapi világomból. Hajamon

végig sétáló ujjaid már a múltat fonogatják.

Beszédes tekintetedet a távoli, nyílni próbáló jácintok, burjánzó orgonabokrok között kutatom.

Bűnvallás és bocsánatnyerés nálad, térdepelés a szó hatalma és igazsága előtt.

Varjú Zoltán

Mint késő esti fényben

„A költészet a legboldogabb és legnemesebb elmék legjobb és legboldogabb pillanatainak lenyomata.”
(Percy Bysshe Shelley)

Mint késő esti fényben egy árnyék
halad mögöttem, úgy lépek át
nappalból a szürkületbe. Már-
már múlt időm se fáj, de még
bennem lüktet, mint hangtalan
vonatban a sok-sok félhomály.

Már nem kell álmodnom, a valóság
is álom, és megtanultam írni
a csend szavaival, a versem már
nem lázad, nem kér, nem vádol –
csak elbeszél egy arcot, ki tegnap
itt maradt, hiába volt távol.

Azt hiszem, így is jó, hogy csend
vagyok a zajban, s ha néha szólnék is,
csak magamban beszélek, mint az,
ki tudja már: a szó nem változtat
semmin, csak elvet még egy hangot,
mely másokban megéled.

S hogy elmegyek majd, oly
természetes, mint az, ki mindig
is ment – észrevétlenül –
s marad utánam néhány elrejtett
szonett, mint a homlokon az ér,
mikor az belülről feszül.

De mégis, újra írok. Mert írok érted is,
hiába nem tudod – Te vagy ki hisz
nekem. Tegnapomban holnapom temet,
akár az O betűt az ékezet. Míg bennem
él a szó, veled beszélgetek, nincs
semmi baj, majd, ha eljövök: megérkezek.

Világos fekete

„Nem emberi lények vagyunk, akik spirituális élményeket élnek át, hanem spirituális lények, akik emberi tapasztalatokon mennek keresztül.” (Pierre Teilhard de Chardin)

Világos fekete a sötét fehér
mint imára kulcsolt két tenyér
úgy válik el a sötétől a fény
tény a tény olykor fikció
a rossz ellentéte hiába nem hiszed nem a jó
hiánya többlet annyira árva
égigérő mélység az alacsony magaslat
akár egy bátran kimondott gyáva javaslat
olyan út ami bejárhatatlan
sokaknak pedig beláthatatlan táv
a messze távol mégis oly közel
önmagukban épült templomi oltár
ahová a megfáradt lélek
minden egyes nap imádkozni jár

Szent Péter-bazilika szenteltvíz tartója

Balajthy Ferenc

Faltörő kos

Agyhalott termeken, és utcákon át,
Árad a tömeg, mint a hangyaboly.
Üsd meg a főnyereményt, ne a bokád,
S matt színű bábukkal ne vacakolj!
Kerüljön a dugó, nagy taxis blokád,
Ne huhogj éjjel, mit egy vén bagoly!
Nem lehetek Nap, de jó fényt vetek rád,
Egy élted van, abba mindent pakolj!

Állj a vártán, melledet jól kidülleszd,
S kiálts pusztaiba, – panel áthallik!
Forr a bor és forr a dal, el nem züllesz,
Hídra feszülj, kényelmes, s aranylik!
Idegenbe akkor se menj, ha küldtek,
Dolgod temérdek, tenned, itt van mit!
Akik egykoron, magas lovon ültek,
Könnyen szétszórják a „forradalmit!”

A kesze-kuszaság, mint egy Őskáosz,
Őrzöd, mi rég volt, azt hiszed megtart!
S legyen, ki múltból, a jövőbe áthoz,
Szép gyufásdobozba majd belerak!
Álmodni nem kell, a bűnnek ne áldozz,
Megvéd még a test, egy Krisztus falat.
Mindig szeress, embert/istent ne átkozz,
E kossal dönthetsz le, – minden falat!

Mag(tudat)hasadás

(Filotermonukleáris reinkarnációk)

Hol minden összeér: édes a sóssal,
Magam s a mi, gyűlölet a csókkal. –
Sötét és a fény, reggel és az este,
Öröm bánattal, nincs, s van kertje.

Hol minden összeér: hőség és a fagy,
Oldás és kötés, nagy tenger s patak.
Magasság és a mélység, kint és a bent,
Tiszta és szenny, az itt, s a Végtelen!

Hol minden összeér: szavak és a tett,
Vihar a csenddel, szellem és a test.
Koporsó és bölcső, születés s halál,
Mindig mit keres, s a mindig talál!

Hol minden összeér: szült idő s a tér,
Szelídség vadsággal, hit és remény.
Fehér és a fekete, s tűz meg a víz,
Hegy a völgygel, szakadék és a híd.

Hol minden összeér: sírás, nevetés,
Szörny és szépség, a hely és nehéz.
Sár az arannyal, botor és nagyokos,
Szitokszó imával, Menny és Pokol!

Hol minden összeér: szeret, nem szeret,
Szabadság s rabság, – nem, és a lehet.
Bűn bűnhődéssel, hazugsággal való,
Jó s a rossz, – halhatatlan, s halandó.

Hol minden összeér: zűrzavar s a rend,
Csillaggal Hold, elátkozott s a szent.
Páratlan párossal, – szándékkal a cél,
Hontalan Honnal, halott, s ki még él!

Hol minden összeér: Szív és a Haza,
Veszett mennydörgés, s a költő dala.
Vér verítékkal, – gazság, s a becsület,
Vég s az Örökké, – Lét és Feszület!

Hol minden összeér: valók, s a mesék,
Minden a Semmivel, Földdel az Ég!
Hol minden összeért, szétválnak utak,
(Hasad a Mag,) – és – (hasad a Tudat!)

Juhász Pál

Csókodért jöttem

Halálos csókodért jöttem,
szerelem takarót szőttem.
Szépségedtől vágnak döltem,
Letörölted mosoly könnyem.

Szerelem csókodért jöttem,
ölelés takarót szőttem.
Érintésedtől felnőttem,
lecsókoltad mosoly könnyem.

Szeretet csókodért jöttem,
barátság takarót szőttem.
Karodban órákig bőgtem,
elapadt örökre könnyem.

Csókodért hiába jöttem,
érted hull már minden könnyem.

Parádsasvár, 2025. január 12.

Hangszerem a líra

Szavamba nem vágott senki,
a sajnálat küszöbén lihegett
mindenki. Vakargatva a heget,
a nyomoromat jöttek ízlelni.

Nem jártam, nem beszéltem,
ettem két szomjas görcs között,
csukamáj olaj párát leheltem,
vetköztetett, ki tanítómnak öltözött.

Értettem szavát, fájt a bólintás,
priccsek döltek dominóként mögöttem,
érthetetlen ordítás a megnyílás,
annak örültek, hogy végre bőgtem.

Akaratom kincsesládájába túrtam,
megtanultam, egyedül jáni, beszélni,
kevesen hitték, hogy lesz múltam,
magamat tanítottam meg remélni.

Taníthatnék, ha hallgatnának rám,
tudatlan ködbe, rémülten néznek,
már nem szorítja mellemet a hám,
írnoka vagyok a szenvedésnek.

Dadogok még, ülve egyenesen állok,
magamból kihoztam, ami tőlem tellett,
hangszerem a líra, csendesen kiálltok,
már nem vakarom lelkemen a véres sebet.

Parádsasvár, 2025. május 12.

Orosz Margit

Tükör előtt

Fényre forduló tekintettel
amint épp' a tükörbe néztem,
visszatekintett rám ősök sora,
mély múltból – a kútból
szép szavú írkokok,
tűztekinetű tanítók
mellett, délceg katonafiak.

Távol a röghöz kötött élet,
apám apjának fájó sorsa,
anyai nagyanyám sikolya
fia elvesztését siratja,
így maradt árvának
szegény anyám, sorsom
fonta fonálán tovább.

Hangjuk átível folyók zajlásán,
századok mocskos dagasztásán,
ereikből a vér átfolyik
gyermekeimbe,
visszatér sápadt kedvem,
összeforrt hitem
Isten elé viszem.

Aprócska láncszem a létláncba'
Add, Uram, ne hiába!

Otthon

Ahol alacsonyan járnak a fellegek,
ahol őszi ködök ölelnek hegyek alján,
fűszál tövében megpihen harmat könnycsepp,
fények ágán rügyet keres a bizalom,
ott van az otthonom.
Reménnyel tömött párnára fejem hajtom,
tél suhanású nesz-takaróban takaródzom,
ajtók sarkig nyitva állnak, visszavárnak,
ahol a békesség magva szárba szökken
az anyák szívében.

2025. április

Öltöztető

Csavarjatok be a télbe,
hómezőknek fehérjébe,
jégpáncélos, kemény éjbe,
csont- emlékek fenekébe.

Tél után meg tavaszt várva
szomjas csöndben zöld mohába,
reménységnek rügy-ruhája
csókjaimat majd kibontja.

Lökdössetek be a nyárba,
fénytől izzó ájulásba,
nád-ölelő víz fodrába,
rám találjon jövő álma.

Csak őszbe ne öltöztessen,
avar-csőndbe, senki engem,
hol a varjú hegyes csőre
belezabál a jövőbe.

2025.06.08.

Predák Anna

Tornazsák

Elférünk mind az ágyon,
kócosan és félálomban.
Megint az a főcímdal szól a másik szobából,
a karakterek nevét sosem jegyezzük meg.

Nincsenek elvárásaink,
napról napra élünk tág szemekkel.
Zsírkkrétát lopunk, tompa tűkkel varrunk.
Morzsolódó gumilapokon szerepet cserélünk,
ezerszer jobb színészek vagyunk másoknál.
Beöltözünk, kelletlen kiöltözünk,
ha kérik,
padokat borítunk egymásra,
szőlőt dobálunk a fehér falnak,
mókusokat keresünk a zöldben:
ez nem változott.

A bókokat akkor sem tudtam elfogadni.
Szorgalmasan nőtt a szeder, ribizli, málna,
bátran dobtam át a kerítésen a játékokat,
a kutya úgysem harap a túloldalon.
Irigy voltam a medencétekre,
a szőke hajadra.
Napernyőre a tűző napon.
Nem tudom, hányszor festettem át a falapokat,
mindig egyre élénkebbre.
A pincelejáró hideg, durva köve hiányzik a leggyakrabban.
A bújócskák dohos illata, a paprikák a kert végéből.
Mikor még kicsi volt a kezed,
kicsi volt az enyém is.
Kicsit nagyobb.

Négyévesen ötletünk sem volt, mi történik, ha valaki meghal,
de megbeszéltük, mikor ő jön, mi a sírjára köpünk.
Komolyan is gondoltuk.
Ha néha nagyobbbat nyelek, eszembe jut.

Hogy kidobtam a tornazsákod.
Hogy nem tudtam, mi az a harag,
de kiüvölthettem volna a torkomat a helyéről.
Hogy milyen mély volt az a kút a ráccsal
és a meztelencsigákkal.
Megmutatom tereinket másoknak is,
mikor beszélek róluk, mégis idegennek hatnak.
Mintha nem velem történt volna mindez.

Ha rád nézek, megtalálom a gesztenyevadászt.
A pocsolóban álló kislányt, aki hangyákat szed le a fa kérgéről,
és apró ujjai közt szétnyomja őket.
Az esernyőt elfelejtettük, de
majd beszélek én, ha gondolod.
Csak kísérj el.

Vasi Ferenc Zoltán

Felhagyott kísérlet

Fogadalmi elhatározásom
egy töltényhüvely.
Hogy főbe röptsem magam.
De ha az kitudódik,
hogy nem Egy van,
három volt (ellopták)...
Így hát vagyok –
fejben épen,
tettre készen!
Elmaradott.
Csonka-országnyi «önhatalom».

Felsóhajtság

álmodra áldás
Békédre ébredés
Rést ki üt szívemre
– kakukktójáson?
Színekre szín legyen:
láncon viselt álmok
Ki költ tenyeremből
májusvirágot?

Jellemrajzok

Törpe a valóság, ha a kín nagy,
fájdalmától a mellkas beroskad.

Hív a föld, elég volt már lenni.
Még egy utolsó sóhaj. És: ennyi!

1.
Remek ember vagyok.
Érnek ugyan fagyok.
Ha elszomorodok,
akkor is én vagyok.

2.
Aljas vagyok, számkivetett,
földhöz nyomnak a fellegek.
Nem is vágyok szabadságra,
aki rendes, annak jár csak.

3.
Sérült lélek egyre eped –
égboltozat is megreped.
Onnan suttog túlvilágnak:
(Inkább tenném, minthogy várjam!)

4.
Ördögh-barát, idefigyelj!
Isten fintora az ember.
Férfi-nő mit egybe rendez
sohasem lesz tökéletes.

5.
Róka kerget, macska fut.
A vándor is hazajut.
Kincset hozott, önmagát.
Összeszalad a világ.

Véssey Ede

Régen ábrándoztam

Lassuló szívemben elmúlt a nyár heve,
eltűnt a hajdani meleg tartaléka,
megborzongtat jövőm lopakodó tele,
ha elhagyni készül erőm maradéka.

Boldog emlékeim terítem magamra,
lelkembe biztató meleget lehelnek,
sohasem hagynának magamra maradvá,
ha mélyre süllyedek, magasba emelnek.

Sok másom nem maradt, javaim elszórtam,
megtartott értékem szavak szövevénye.
Fontos embereknek hasznára nem voltam,
lettem idegen táj furcsa jövevénye.

Reméltem egy nyitott, őszinte életet,
régen ábrándoztam teljes szabadságról,
azt hittem, másféle földrészre léphetek,
nem tudtam, hasonló lesz a sorsom bárhol.

Főnix-szárnyú éltem eljövendő célja
elmúlt tetteimben mindig benne rejtett,
de elzárt sorsomra nincsen kellő példa:
otthonom nem ismer, hazám elfelejtett.

Mintha egy idegen bolygóról szólnék,
szavamra nincsenek tisztán ráhangolva,
versem, mint holtágra kivetett hordalék,
nincs, ki eszméimet hinni vállalkozna.

Küldöm azért messzi jeleim szüntelen,
életem végéig, ha erőmből telik,
míg nem lesz a világ bűnösből büntelen,
s embertársaim majd egymást átölelik.

Márton Károly

Megszégyenülve

Megszégyenült
A borospohár:
Légyfogó lett
Ünnepek után.

Valaki jár

Valaki jár,
Tüzet csihol,
Ott, ahol egy
Szikra is sok.

Egy vágyam maradt

Bobory Zoltánnak

Amire vágytak, elértem,
Hogy születésem túléljem.
Nekem is egy vágyam maradt:
Túléljem a halálomat.

Nagy Lászlóhoz

Verseid fogságában élek,
Mint apád nikotinében egykoron,
Versek lelkét szívom magamba,
S mégis mitől kezd sárgulni fogsorom?

Németh Nyiba Sándor

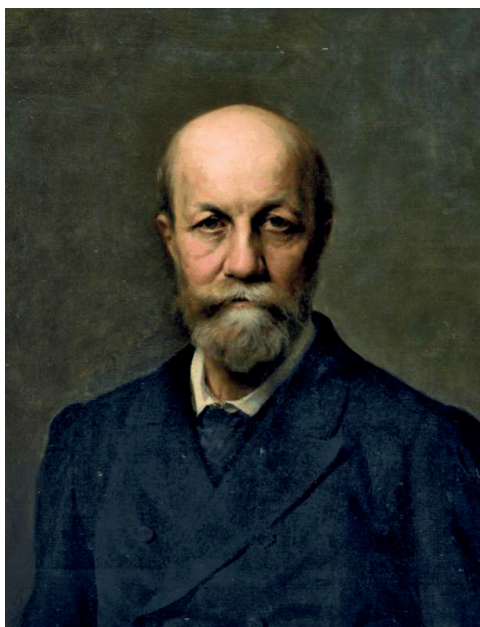
Jókai-Feszty villa

Az 1880-as évek körül telekhez juthattak a képzőművészek, az Andrássy útból oldalán, a mai Bajza utca környékén. A kor neves festőinek és szobrászainak az Epreskert és több műteremlakás, illetve villa adott otthont. A Jókai-Feszty villa az egyik ilyen ház, majd tíz éven keresztül töltötte be a kultúra- és társadalomépítő szerepét három karizmatikus lakójának köszönhetően.

Jókai Mór nevelt lányával érkezett a Bajza utcai villába. A Jókai háztartásban az összes nő Róza volt. Jókai első felesége Laborfalvy Róza, Fel volt háborodva mindenki Jókai választásán (második feleségénél is), mert színésznő, az ifjú forradalmárnál 8 évvel idősebb, és még egy házasságon kívül született gyermeke is volt Lendvay Márton színésztől. A kislány Benke Róza 12 éves. Felnőttként ő is egy törvénytelen gyermekkel ajándékozta meg a családot, szintén Róza lett. Benke Róza fiatalon, a legkisebb Róza születésének évében meghalt, Jókai ezért a nevére vette. Így lett első feleségének unokája a nevelt lánya. A kislány apja a pletykák szerint id. gróf Andrássy Gyula, aki nem vállalta fel soha.

Jókai Mór 1890-ben, első felesége halála után, fogadott lányával, Jókai Rózával és férjével, a híres festővel, Feszty Árpáddal közösen vették meg a mai Bajza utca 39. szám alatti telket. Feszty a velencei paloták mintájára építtette az ívelt ablakos villát, az író pedig növényekkel tette otthonossá a kertet. Feszty a villa építése előtt sokat járt Velencében. Palotákat, díszítéseket rajzolt le, el is hozott épületekről levert díszeket. Így került a villába két kőoroszlán, ablakdíszek, ajtókeretek, kilincsek, műterem berendezésének némelyik darabja.

Az emeleten Jókai élt, a földszinti ötszobás lakásban a fiatalok. Jókai lakosztálya két szobából állt: egy 50 m²-es dolgozószobából és egy másik nagyobb szobából. Ehhez épült 1894-ben egy kis fürdőszoba és egy kishálószoba. Feszty 100 m²-es műtermének gerendás faragott famennyezete egyedi volt. A villa maga két tömbből állt: a

Kmety utca felé a műterem, a Bajzára a lakóépület néz. A bejárat előtt a kertből feljövő lépcső tágas terasszá bővült, ahol futtatott vadszőlő alá lehetett kiülni.

A család társasági élete a pompás helyiségek köré, a dolgozószoba, műterem és Fesztyné mahagóni szalonja köré szerveződött. Itt alakult ki az első igazi magyar művészszalon. Borús napok köszöntöttek a villára, mivel az idős Jókai házasságot kötött a 20 éves, Nagy Bellával és elköltözött. Feszty tönkrement, el kellett adni a villát. A festő lánya, Masa szerint Bródy Sándor ötlete volt a Petőfi Társaság, amely Herczeg Ferenc elnökletével 1907-ben megvette a házat, így a ház XX. századi története egy szecesszió jegyében történt átalakítással Petőfi-Jókai emlékházként indult, ez lett a Petőfi Irodalmi Múzeum elődje. 1908-ban a Vágó-testvérek tervei alapján a szecesszió jegyében középületté építették át, felhasználva a műtermet és a villaépületet is. Vállmagasságig Zsolnay kerámia burkolatot kapott a homlokzat, és teljesen elvesztette velencei palota jellegét.

A 2. világháborúban a villa megsérült, majd Kaesz Gyula, a szecesszió esküdt ellensége megfosztotta a házat minden díszétől, és lebonttatta a Vágó-testvérek által épített toldalékot. A Petőfi Irodalmi Múzeum Károlyi Palotába költözésével a Természettudományi Múzeum Embertani tára kapott itt helyet, a műterem csontraktár lett. Az 1990-es években Kő Pál szobrászművész dolgozott itt.

Ma a villa ugyan őrzi az olaszos reneszánsz hangulatot, de a mellé tapasztott kopár falú óriás inkább emlékeztet elhagyott ipari épületre, mint rendezvény helynek adó villára. A ház falára lett elhelyezve a Petőfi-kút. Hatvany Lajos irodalomtörténész, Petőfi-kutató menekítette ide. A Petőfi család utolsó ismert lakhelye udvarán állt ez a kút, a Marcibányi házban. A ház falán Jókai-emléktábla áll, Szentgyörgyi István szobrász munkája. Sok-sok éve az ajtaja zárva, a Bajza utca híres villája.

Orosz Margó

Tollas Tibor költő-író emlékének, költészetének adózva

Tollas Tibor költőre, szellemi hagyatékára emlékezem, az összetartozásra, a ránk hagyott szellemi értékek mellett a tett erejére, a sorsfordító cselekedetre, s az emlékezet ébrentartására törekszem. A szó és a tett egységének tükrében értelmezem írásait. Ennek az egységnek a megnyilvánulását érhetjük tetten az alábbi Tollas-sorokban: „*Nemcsak a szó, nemcsak a vers, / a tett, mi fennmarad... / A tett az Időbe ereszt / mély, szívós gyökeret,*”

Kecskési Tollas Tibor 1920. december 21-én született a Borsod megyei Nagybarcán. Apja, Kohlmann Tamás ezredes arra volt büszke, hogy nagyapjának testvére, Kohlmann József, császári tiszt, 1848-ban, mint tábornoki honvéd-ezredes az osztrák és cári seregek ellen harcolt a magyar szabadságért. Anyja, Kecskény Jolán, aki édesanyjától, született Gelei Katona Zsuzsannától, a református zsoldosfordító leszármazottjától, nemcsak a szülői házat, de a haza szeretetét is örökölte, melyet négy gyermekének adott tovább. Az anyja családi nevét 14 éves korában vette föl a költő. Középiskoláit Kőszegen, majd egy év után hét évet a soproni Rákóczi Ferenc Honvéd Reáliskolai Intézetében végezte. Innen került Budapestre, a Ludovika Akadémiára, majd 1940-ben avatták hadnaggyá. Hadibeosztásban 1945 tavaszán mindkét keze súlyosan megsebesült. 1945-ben az úgynevezett demokratikus honvédség tisztjeként szolgált. 1947-ben hamis vádakkal letartóztatták. A kiszabott tíz év büntetésből kilenc évet letöltött, majd a politikai perek felülvizsgálata után, 1956 júliusában szabadult. A váci börtönben gyűjtötte egybe az első magyar szamizdat írásokat, a *Füveskertet*, összesen 12 kézzel írott füzetet, mely celláról cellára vándorolt, végül falba rejtve várta sorsát. Három példányt sikerült közülük nyugatra csempészni. Nagyrészt ezekből válogatva adták ki Bécsben a már említett versantológiát, a *Füveskertet*. Bármennyire is paradox, az összezárt-ság föl szabadította a szellemet.

Az 56-os forradalomban a budapesti Nemzetőrség összekötő tisztjeként vett részt, majd a vereség után emigrált. 1956 decemberében Bécsből *Nemzetőr* címmel útjára indult az általa alapított egyik legnagyobb hatású emigráns irodalmi lap, amelynek negyven éven át volt a szerkesztője és a kiadója. Az újságban igyekezett életben tartani az 56-os forradalom eszméit. Tollas Tibornak köszönhető – Az 1956-os magyar szabadságharc visszhangja a nagyvilágban alcímmel megjelentetett – Gloria victis-antológia is. Az idegenben élő költőről, tevékenységéről így ír

Medvigy Endre irodalomtörténész: „Az emigráció fennmaradását és a magyarság megmaradását szolgáló kovász-ember, aki gyűjtőhatású szónok, szervező.”

Család, otthon

1958-ban Bécsben megnősült. Magyar felesége, Kecskési Mária (Maja) etnológus, aki 1967-től a müncheni Néprajzi Múzeum tudományos munkatársaként tevékenykedett. Három gyermekük közül Tamás és Csilla Bécsben született, Krisztina lányuk már müncheni otthonukban látta meg a napvilágot.

Költővé válás

Tollas Tibor embert próbáló, mostoha körülmények között nőtt nagygyá, érett költővé.

„Költészete a nyugati, sőt az egyetemes magyar irodalomban is egyedülálló jelenségnek számít. A hajdani katonatiszt előtt a börtönben világosodott meg történelmünk megannyi baljós mozzanata, személyiségét – parányi mécssem: a hitem – a „börtön-világosság” szabadította föl. Lírájának klasszikus darabja a *Bebádogoztak minden ablakot* mindennél világosabb protestálás a zsarnokság ellen. 1956 tavaszán ugyancsak a váci börtönben született Összeomlás című elbeszélő költeménye, amely a második világháború poklában szenvedő magyar hadsereg visszavonulását önéletrajzi elemeken keresztül idézi fel – megrázó erővel. Nyugatra menekülése után – a magyar forradalom igazságait éltetve – Tollas költészete tovább gazdagodott. Nem csupán társadalmi kérdések kerültek érdeklődése homlokterébe, hanem – lásd későbbi köteteit – a család, az otthon, a szerelem, a férfi és nő harca a személyiséget gazdagító boldogságért.” (Szakolczy Lajos)

Bár a naiv hangú zsengek, a magyarnóta-szerű fájdalmas rigmusok is figyelmet érdemelnek (*Ezüst habokon; Virágzik a cseresznyesor;*), de úgy vélem, sokszor hallott, megírt élményeket ismételnék, amit a költő saját élményének érez, talán menekül a valóságtól. Ezt példázza *A dal* című verse is: *Álomhajó szívtengeren, / Lebegve harmatcseppeken / Vagy képzelet szőtt mennyei alak, / Igen, emlékszem, csak álmodtalak.*

Fiatalkori költészete, e zsenge hajtások után, a rabságban teljesedik ki. Így lett különleges pálya az övé, és nem kevésbé rendhagyó, hiszen, mint már korábban utaltam rá, a versíró fiatal személyiségét a börtön szabadította föl. A börtön jelentette számára, mint megannyi rabnak: Kárpáti Kamilnak, Béri Gézának, Szathmáry Györgynek, Gérecz Attilának, azt a helyet, a „szabadegyetemet”, ahonnan a fény felé nyújtózkodhattak.

*Az életből csak ennyi fény maradt:
Csillagos ég, tenyérenyi napsugár.*

*Ezt vártuk nap-nap, homályos falak
Üregéből estéinkint-délután.
S elvették ezt is, a tenyérnyi napot,
Bebádogoztak minden ablakot.*

Mindmáig aktuális, leghíresebb „történelmi” verse a *Bebádogoztak minden ablakot*. A tizenegy versszakra tagolt sodró lendületű költemény lázad a börtönlét, az egyetemes rabság ellen, fogcsikorgatva pöröl, gondolatait a történelmi háttér sodorja, a minden embert megillető lélegzés, az ember joga, a szabadság képi ereje.

*„A rádiók csak üvöltsék rekedten
A szabadságot s az ember jogát.”*

*„S Váctól Pekingig zúgják a rabok:
„- Ha nem vigyáztok, az egész világon
Bebádogoznak minden ablakot!”*

Börtön a börtönben, ahol a *Húsz szem cseresznye* a szabadság jelképeként villan: *„S eggyé lettünk, mint eljegyzettek, / Krisztus testének sejtjei, / Kikben egy lélek fénye reszket, / de nem tudják kizengeni”,* s az itt zengő karácsonyjé lesz a szabadító, a betlehemi fényben: *„Királyaid csillag vezette / S nem állta útjuk senki sem. / Engem hét falon át hozott hozzád / Parányi mécssem: a hitem.”* (Fekete karácsony)

Személyiségében két véglet találkozik: az érzelmesség, a játékoság, s ennek elmenteként az igazságot hirdető indulat. A nyugati világban, amikor Kodály zenéjét hallgatta az „otthonos otthontalanság” szólalt meg lelkében, született verssé, miként a *Hiába* című verse is példázza:

„Hiába harminckét torony, / München harangjai, / bennem kéttornyú otthonom / visszhangját hallani.”

Lírája egyre bővült, gazdagodott. A *Csak ennyi fény maradt* (1959), a *Járdaszígeten* (1967), az *Eszterlánc* (1969), az *Irgalmas fák* (1975), megjelenését követően az ötödik verseskötet, az *Évgyűrűk* (1979), saját alkotások mellett angol, német, francia műfordításokat is tartalmaz. (Pl. Goethe, Heine, Paul Verne, Robert Burns műveit fordítja.)

A 70-es, 80-as években keletkezett költeményeiben, így a *Forgószelemben* (1983), *Varázskör* (1988) és a *Hazafelé Válogatott versekben* (1991) nem csupán a társadalmi-nemzeti sorskérdések foglalkoztatták, hanem a hazai táj, a gyermekkori emlékképek, a szerelem, az anyanyelv, a szülőföld iránti szeretet, a család ismétlődő témái költészetének. A szerelem mélyülése, az apai érzés jövőt teremtő boldogsága meg-megcsillan verseiben: *„Most még, miénk vagy katicabogárka, / a*

tenyerünkön tartjuk sorsodat / s inkább nap-nap hiszünk a csodákba, / hogy nem röppensz el, minden így marad, / te csonka ágon nyíló csöpp szírom, / Csilla virágom, csillagom.” (Altatódal Csillának). Több versének központi motívuma a fa, az élet-halál metaforája, konkrét, de érzelmeket megmozgató tárgyfelsorolás: „Élet-fa, szemöldökfa, karfa, ajtófélfá, / , / lármafa, szolgálfa, bitófa, fejfa, kopjafa, / koszorúfa, keresztfa.” (Fából faragott litánia – részlet)

Létösszegző, Istenbe vetett hitét bizonyító imádságok, fohászok is megszólalnak köteteiben. (*Könyörgés szép halálért*) Több versében felidézi a művésztársak, költő-rabtorság emlékeit is. *Több mint húsz éve eltemettünk / fiatal költő szép halott / arcodon börtön sápadtsága, / bíbor virág, rá vér fagyott.”* – a *Beszélő* című költeménye Gérecz Attila emlékére íródott.

A Hazafelé válogatott verseket tartalmazó kötetének egyik legszebb vallomása a kötet címadó verse, amelyben a hazatérés sokszor megálmodott pillanatait ragadja meg. Miért szép? Erre a kérdésre keresem a választ Tollas Tibor Hazafelé című versének tükrében.

Különös feladat magyarázni a „magyarázhatatlant”, a költő érzés-és gondolatvilágát. A vers egy lelkiállapotnak, közérzetnek a kifejezése, amelynek megértése függ az olvasó érzelmi hőfokától, nyitottságától. A verselemzés tehát nemcsak értelmi magyarázat, hanem betekintés a költő lelkivilágába, ábrázolásmódjának jellegébe, így ad egyfajta esztétikai alapot, s egyben élményt az olvasó számára.

Tollas Tibor e versének megközelítése kihívás, tekintve a költemény születésének körülményeit: A mű 1954-ben íródott a váci börtönben. A rabságban megszületett költő honfoglalása, amikor fölfedezte és megértette létének lényegét: hiába a fogság, a lélek szabad, s a szülőföld, – a bükkí táj, a Bánvölgye, a szülőfalu, Nagybarca – várja hű fiát. Ezt az érzés-és gondolatvilágot úgy tudja kifejezni, átélteni, hogy azok számára is újat mond, akik születésük óta ebben a környezetben élnek.

A Hazafelé arról tesz tanúbizonyságot, hogy a költő olyan fundamentummal indult a világba, melyet a szülőfaluhoz, az édesanyához való feltétel nélküli ragaszkodás jellemez.

A költemény fő motívuma a szeretet, elsősorban az anya iránt érzett mély gyermeki szeretet, a szülő gyermek apoteózisa, amely a verset egységbe zárva jelenik meg az első és az utolsó versszakban.

Az első versszak metaforája egyértelműen kifejezi az anya utáni vágyat:

„...mágnese a szeretet. / / anyám annak sarkköve.”

Hasonlata pedig a helyes útmutatást adó anyai szeretet, ha úgy tetszik útravaló megfogalmazása: *„Mint az iránytű úgy mutat / Mindig haza és jó utat.”*

A második versszakról a természet mély jelentést hordozó képeivel bemutatja a bükkí táj jellegzetességeit, szépségét, a metaforikus kép érzékelteti a hazatérő költő végtelen örömét, *„piros batyuját”*.

A vadnai állomás után még csak fölsejlik a gyalogoló költő előtt a kicsiny falu, Nagybarca téli képe, ám annál diadalmasabban hirdeti metaforáival, táncos ritmusával a hazatérés diadalát: „*Szívem csengőit hallgatom.*” „*Betűzi: – Jön már a fiad –! / Kottái élő verebek / Kottázzák ki a nevemet.*”

A természet és a költő örömteli összefonódása, egymásra találása ez a vers. E találkozás reális, megfigyelt valósággá lesz a megszemélyesítések és hasonlatok által: a híd megcsodálja a poétát, „*Gömör, mint szép lány, úgy könyököl,*” hívogatja a költőt, majd váratlanul tűzként gyúl ki a nyolcadik strofa rendkívül élénk, izzást idéző sora: „*Kigyúl az ég és meghasad, / Most öntik Ózdon a vasat. / A hegytetőről üzenet, / A Bükk nyújt örömtüzeket.*”

Mintha csak ez az izzás azért lenne, hogy ennek ellentétéként visszatérjünk a szülőfalu tiszta, őszinte, nyugalmat árasztó szeretetéhez, mely érzést a megszemélyesítés, jelzők halmozása és az alliteráció jelenít meg: „*Falum megismer, integet, A nénje / Pólyája puha, friss, fehér, / A nénje húzta rá, a tél.*”

Így érkezünk meg az utolsó versszak már-már himnikus szárnyalásához, mely a fokozás eszközével élve kiragadja az élet örök szimbólumát, a gyermek-szülő szoros kapcsolatát: „*... anyám szeme vár, / Minden gyémántnál ékesebb, / Minden csillagnál fényesebb, / A menny sincs soha oly közel, / Mikor az anyám átölel.*”

Tollas Tibor *Hazafelé* című tájversében a hazatérés pillanatainak hatását, az öröm kiteljesedését ragadja meg. Harmonikus egységet teremt a külső világ ábrázolása és az ember legbensőbb érzéseinek kifejezése között. Ezt az összetartozást, természet és ember szoros kapcsolatát hivatottak hangsúlyozni a sorvégi összecsengések, a páros rímek is.

A mű középpontjában az ember áll, aki átéli a boldog hazatérés élményét. A látomás, a megjósolt hazatérés 1990-ben valósággá lett. Ekkor látta viszont hön szeretett szülőfaluját, Nagybarcát. Ahogy álmaiban már annyiszor, a valóságban is Vadnától gyalogosan érkezett: „*Szánkó helyett hát talpamon / Szívem csengőit hallgatom.*” Így köszöntötte a fehérbe öltözött havas tájat, szülőhelyét, s az őt szeretettel váró embereket, régi barátokat, iskolatársakat, egykori szomszédokat. Ezt követően több alkalommal hazalátogatott. Különös iróniája a sorsnak, hogy a szabad világban megjelent versei – akár a börtönben írottak – sokáig csak „csempészárúként” jutottak haza. Azonban nagy elégtételt jelentett számára, hogy az 56 után felnőtt fiatal „búvópatak-nemzedék”-nél visszhangra találtak ezek a versek. A sors ajándékaként közel félévszázados hazai hallgatás után szabadon is eljutottak versei az otthoni olvasókhoz.

Emlékezete

Tollas Tibor 1997-ben hunyt el Münchenben. Végakarata szerint hazai földben nyugszik, szülőfalujában, Nagybarcán.

Emlékét mi, a Bánvölgyében, a nagybarcai emberek, és a környéken élők egyaránt őrzik. A Tollas Tibor Emlékház, a költő egykori szülőháza a település kulturális központja: közösségi találkozások, kulturális események színhelye. Helyet kapott benne a Tollas Tibor Emlékszoba, a Dr. Almássy Balogh Pál, Kossuth háziorvosának életét bemutató emlékszoba, a Kecskési Tollas Tibor Könyvtár, a helytörténeti szoba és a Falumúzeum. Az emlékház parkjában áll a Lakiteleki Népfőiskola által adományozott kopjafa, amely Tollas Tibor életútját jelképezi, és amelynek párja a Lakiteleki Népfőiskola parkjában található.

A költő születésének 100. évfordulója alkalmából a *Tollas Tibor Öröksége* című pályázat keretében többnapos rendezvénysorozat valósult meg. Az ünnepi megemlékezést a hagyományt követő 24. Nemzetközi Tollas Tibor Szavalóverseny nyitotta meg, ami idén 26. alkalommal szólította meg határon innen és túl az általános és középiskolásokat.

Örökség címmel versfilm készült Tollas Tibor verseiből a költő születésének 104. évfordulójára Belényesi Miklósnak köszönhetően, amit 2024. december 27-én mutattak be először.

Nagy megtiszteltetés számomra, hogy két előadó mellett a film versmondójaként 12 Tollas-vers gondolatait, érzéseit tolmácsolom, s a filmbeli szereplésem által is részt vettem a költő szellemi hagyatékának ébrentartásában.

A Tollas Tibor Emlékház falán immár emléktábla hirdeti, itt született és itt töltötte gyermekéveit a költő. Az emléktábla elhelyezését a Lakitelek Népfőiskola Alapítvány, a nagybarcai Kecskési Tollas Tibor Emlékére Alapítvány és a költő családja támogatta. Ünnepi beszédet Lezsák Sándor mondott. A műsorban Tollas Tibor versei mellett fölcsendültek a költő kedves népdalai gyermekei tolmácsolásában. A megemlékezésen részt vett a költő három gyermeke, Tamás, Csilla és Krisztina, két unokája: Péter és Attila, Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyei Kormányhivatal, a környező önkormányzatok vezetői, Nagybarca küldöttei, valamint mindazok, akik emlékét őrzik.

A lélekemelő ünnepi együttlétén a diadalmas új emberre, a költőre, a megtett életút állomásaira emlékeztünk. Arra az életútra, amely Nagybarcáról indult, és amit „makacs hűséggel” járt végig, hogy aztán végrendelete szerint ez az út Nagybarcán érjen véget.

A „varázskör” bezárult, 1997-ben Tollas Tibor végleg hazatért.

Emléktábláján kőbe vésve áll: „*Szülőfalum, ha el is hagyatalak, /makacs hűséggel követsz te engem*” (Tollas Tibor: *Makacs hűséggel*)

Irodalom

Szakolczay Lajos: *Tollas Tibor költészete*. In: Tollas Tibor: *Tollas Tibor összegyűjtött versei és műfordításai*. Budapest, 2006. Mundus Magyar Egyetem

Lisztóczy László

„Szívem a szíveddel lüktetett”

*Magyar költők válogatott versei az édesanyjáról*¹

A magyar líra egyik legszebb és leggazdagabb témaköre tárul föl ebben az antológiában. Az édesanya alakja, aki a feltételt nem szabó, viszonzást nem váró, gyermekéért minden áldozatra kész szeretet megtestesítője.

Öt idézi az első ismert magyar vers, az 1300 körül keletkezett *Ómagyar Mária-siralom* is: a legszentebb édesanyát, mindannyiunk édesanyját, a Fiát sirató Szűz Máriát. Olyan szép és formagazdag, hogy okkal feltételezhetjük: voltak előzményei. Ma is eséllyel indulhatna a legszebb magyar versre kiírt vetélkedőn, idézendő versszaka pedig a legszebb magyar strófára kiírt pályázatot minden bizonnyal meg is nyerné gyönyörű, rímelő megszólításaival és töismétléseivel, gondolatpárhuzamaival, az egész szemelvényt behálózó betűrímeivel és fokozásaival:

Világ világa,
Virágnak virága,
Keserűen kínszatól,
Vasszegekkel veretel!

Irodalmunk régmúltjához, forrásvidékéhez jelzi az utat a párját ritkítóan gazdag magyar népköltészet is. A *Mit sír édesanyám?* címen közzétett Mária-siralom Erdélyi Zsuzsanna archaikus népi imagyűjteményéből származik.

A Fájdalmas Szűzanya emléke a későbbiekben is vissza-visszatér a kötetben, és a témakört a szakralitás magasságába emeli. Táplálta és erősítette ezt a törekvést, hogy államalapító királyunk, Szent István gyermekének, Imre hercegnek, a trónörökösnek a halálát követően Szűz Mária oltalmába ajánlotta hazánkat. Nehéz időkben hozzá fordult, tőle kért segítséget a magyar költők végeláthatatlan sora.

Az *Ómagyar Mária-siralom* több XX. századi költőnket – közöttük Áprily Lajost és Weöres Sándort – közvetlenül is megihlette vagy újraírásra ösztönözte. Ezek többsége a kötetben is föllapozható.

Líratörténetünk legkorábbi századaiban anya-verssel még viszonylag ritkán találkozhatunk. Az egyetlen kivétel Janus Pannonius, a nagyváradi kanonok, majd

¹ A közelmúltban megjelent versgyűjtemény önálló közleménnyé formált előszava.

pécsi püspök, aki főpapi alázattal siratta meg V. Miklós pápa édesanyjának a halálát négy latinul írt költeményében, és három művében megörökítette a saját édesanyja elvesztése miatt érzett gyászát és fájdalmát is.

Őt követően egészen Petőfi föllépéséig – a memoárokon, a prédikációkon és a Mária-tisztelet költői örökségén kívül – alig-alig tűnik föl irodalmunkban az édesanya képe. Kiváltképpen nagy a csönd a XVI. és a XVII. században. Az időbeli folytonosság igénye, a kiválasztott szövegek szépsége és érdekessége mégis arra ösztönzött, hogy néhány szemelvényt az érintett századokból is az összeállításba illesszek. A Winkler-kódexben megőrződött, *Édes anya, bódog anya...* kezdetű töredék, *Az ítéletről* című Bornemisza Péter-versből kiemelt részlet, Hajnal Mátyás két Stabat Mater fordítása és a *Régi ének Nagyboldogasszony napjára* csupán ízelítő a korszak eget és földet, az istenit és az emberit megbonthatatlan egységbe foglaló és soha meg nem szakadó Mária-kultuszából. Idézek egy frappáns, a ház-népéről „gyorsan, serényen” gondoskodó asszonyt dicsérő részletet is a *Példabeszédek könyvéből* Károlyi Gáspár fordításában. Ezt a gondolatpárhuzam kifejező-eszközén alapuló verses forma is indokolja.

A XVIII. században – és nagyrészt annak utolsó évtizedeiben – már egyre kevésbé volt sziszifuszi munka a témakört gazdagító kuriózumok keresése. Így találtam rá például Szőnyi Benjámin *Szülő asszony kiáltása* című versére, melynek a lírai hőse Szűz Máriához fohászkodik, hogy könnyítse szülését, enyhítse fájdalmát. Vagy Virág Benedek *Gyászkalapos* című epigrammájára, melynek a címszereplője csak a kalapdíszével gyászolja édesanyját, a szívével nem. Vagy úgyszintén Virág Benedeknek arra a szonettjére, mely a hazáját önfeláldozóan szerető spártai anya példáját idézi. Vagy Verseghy Ferenc *Egy keserves Anyának egyetlen egy fiának véletlen halálán esett szomorúságáról* című versére, mely egy halálos balesetet szenvedett fiúról szól, aki bedugta a fülét „az Anyai szóra”. Újfalvy Krisztina *Anyai fájdalom*, Dukai Takách Judit *Juliskám halálára* című remekében a saját kislánya elvesztését siratja. Csokonai Vitéz Mihály azért mond köszönetet egy fiatalon elhunyt édesanyjának, hogy szeretett hazáját „hasznos tagokkal” gyarapította. A *Pirongatol, édesanyám* című Vitkovics Mihály-versben életre keltett leány felnőtté válásával részesíti meglepetésekben édesanyját. Ezeknél is érdekesebbek Gyöngyössy János *Születési versek...* címen idézett sorai, melyek költészetté formálták a gyermekvárás élettani mozzanatait is.

Külön is figyelmet érdemel Fazekas Mihály két idevágó, háborúellenes francia fordítása. A kiváló debreceni költő, Csokonai földije, kortársa és barátja másfél évtizeden át maga is katonáskodott. 1782. április 16-án – megszakítva debreceni kollégiumi tanulmányait – közhuszárnak állt II. József úgynevezett Császárhuszár-ezredébe, és Galíciában, 1788-tól pedig a török elleni háborúban harcolt. 1789-ben hadnagyi rangot kapott. 1790-ben ezrede kisegítő erőként részt vett a

moldvai osztrák–török–orosz háborúban. A napóleoni hadjáratok idején, 1793 és 1796 között megjárta Franciaországot, Dél-Németalföldet, Hollandiát és Németországot. 1796-ban főhadnaggyá léptették elő.

Tiszti rangjáról csakhamar lemondott, és még kinevezése esztendejében visszaköltözött szülővárosába, Debrecenbe, ott élt és alkotott haláláig. A két említett műfordítás ezt követően keletkezett, és a költő pályafordulatának az indítékait, katonaként szerzett tapasztalatait, a háborúból való kijózanodását is dokumentálja. Összesen hét műfordítását ismerjük, közülük négy francia eredetű. A két itt idézett átültetés francia szerzője Fazekas Mihály monográfusa, Julow Viktor szerint ismeretlen. *A fia halálán kesergő anya* címűnek a kéziratával egy magyar tisztára ajándékozta meg a költőt. Fordítását Fazekas elküldte a bécsi *Magyar Hírmondónak*, és meg is jelent a folyóirat 1796. március 22-i számában a következő bevezetővel: „Bús versek, melyekben egy érzékeny francia anya öntötte ki megsebhedt szívének érzéseit, midőn kedves fiának a hadban lett elesését megértette. Egy magyar huszártisztünk nyerte ezeknek originálját a múlt esztendő októberének vége felé valamely fogoly francia tisztől; és megpróbálta, amint maga fejezi ki magát, magyar rámára erőltetni.” A bennük rejlő tematikai és eszmei rokonság alapján minden bizonnyal ugyanettől a francia szerzőtől származik az *Egy anya a táborba induló fiához* című fordítás eredeti szövege is.

A témakör a XIX. század első felében és mindenekelőtt a reformkorban vált igazán népszerűvé a magyar költészetben. Szívsimogató adalék ez történelmünk egyik legszebb korszakának a szellemi örökségéhez is.

A fordulatot Petőfi Sándor hozta, aki igen gyakran és evidens módon énekelte meg édesanyját. Az a költő, akit az egyszerűség, a mindennapi élmények és érzések esztétikumma lényegítése emelt a legnagyobbak közé. A családi költészetnek ő volt a megteremtője líráinkban. Az ő zsenialitása szabadította meg visszavonhatatlanul költőtársait és utódait is attól a szemérmességtől, amellyel kötetünk témaköréhez viszonyultak. Őt követően már kevés olyan magyar költő született, aki ne foglalta volna rímekbe az édesanyja iránt érzett szeretetét és háláját.

Néhány további költőre és versre is szeretném még föl hívni az érdeklődők figyelmét, szempontokat nyújtva és kedvet teremtve a kötet főlappozásához.

Megrendítő családi tragédia bomlik ki Tóth Kálmán verseiből. Édesanyja utolsó évtizedeit „kórógyban” töltötte: költő fia újra és újra megörököltette méltósággal viselt szenvedését, a rendhagyó körülmények között is megnyilvánuló figyelmes-ségét, tapintatosságát és jóságát, iránta érzett, sírig tartó és a síron túl is benne élő szeretetét.

Meghatóan szép és érdekes a két Kiss József-vers, melyekben a költő édesanyja elvesztését siratja. „Zsidóasszony” volt, Máriának hívták, és a költő a *Madonna*

című versben – zsidó identitását megőrizve – párját ritkítóan finom és rokonszenves költői leleménnyel fordul a testvérvallás, a kereszténység felé:

*Áldom a szívet, mely világra hozott,
Engem – az élő kárhozatot.*

*Zsidóasszony volt az édesanyám,
Máriának hívták e földi tanyán.*

*Én a fia vagyok, szegény útvesztett,
És roskadozva hordom a keresztet...*

Sajátos színt képviselnek a válogatásban Ady Endre anya-versei. Ő az édesanya alakjában az erkölcsi tisztaságot és nagyságot, az életteremtő, önfeláldozó szeretetnek a példaképét látta. Makkai Sándor mutatott rá, hogy a magyar líratörténetben Balassi Bálintot és Ady Endrét avatta kiemelkedő költővé a keresztény hagyományban oly jelentős szerepet játszó bűntudat és bűnbánat: mindketten annak a hatására váltak világirodalmi rangú szakrális lírikussá. Ady anya-verseiben is fölbukkant a bűntudat szorongató élménye: Isten után az első helyen édesanyjától kért bocsánatot elrontottnak ítélt életéért.

Kaffka Margit – Újfalvy Krisztinára és Dukai Takách Juditra emlékeztetően – édesanyaként szólal meg a kötetben. Szerepel a válogatásban a legnépszerűbb verse, az 1903-ban keletkezett *Petike jár* is, melyet még nem a saját gyermeke ihletett, de magával ragadóan gyöngéd és szeretetteljes hangütése a leendő édesanyát előlegezi, alkotója legszebb, legszemélyesebb vágyairól tanúskodik. 1905. január 5-én kötött házasságot Fröhlich Brúnó erdőmérnökkel, a következő évben született meg első és egyetlen gyermekük, László. Őt örökíti meg a *Lackó* és az *Emberke* című költemény, melyekben Kaffka Margit a közvetlen élmény megragadottságával és hitelességével avatja be az olvasót az anyaság – Ady egyik szószerkezetét idézve – „csodálatos csodálatosságába”.

Életrajzi adatok és versek egyaránt szemléltetik, hogy szenvedélyesen szerette az édesanyját Juhász Gyula is, akitől igazán elszakadni soha nem tudott. Az a kilenc költemény, mely itt elolvasható, talán a legszebb verscsokra az összeállításnak. Kosztolányi Dezső is azok közé a költők közé tartozik, akik a legtöbb verssel szerepelnek a válogatásban, és ő játszott a legtöbb húron is.

Megindító és az egész életműben ritkán előforduló gyöngédség hatja át Kassák Lajos anya-verseit. Az egyik legjelentősebb prózai műve, az 1937-ben megjelent *Anyám címére* is az édesanyját szólítja meg. A levélregény élére ezt a mottót illesztette:

*Emlékszem, emlékszem fekete kendődre,
fekete kendődben halovány orcádra.
Halovány orcádnak szívemben a mása,
bölcsőm ringatója, könnyem letörlője.*

*Könnyem letörlője, bölcsőm ringatója,
vezérelj nyugtalan fiadat a jóra.*

Az idézett sorok fölbukkannak ebben az összeállításban is a *Variációk anyám nyelvére* című, két részből álló költemény első darabjaként. Ott a „nyugtalan” szót a „vezérelj” szó megismétlése helyettesíti. Ez az alkotás eredetileg Kassák *Aján-dék az asszonynak* című versgyűjteményében látott napvilágot úgyszintén 1937-ben, kevéssel az *Anyám* címére megjelenését követően.

Mécs László anya-versei közül a legtöbb önálló kötetben is megjelent: 1993-ban látott napvilágot az *Anyá kell! Versek lányokról és anyákról* című, a papköltő verseiből szerkesztett válogatás Rónay László szerkesztésében és utószavával, Simon András illusztrációival és a budapesti Vigilia Kiadó gondozásában. „A földi dolgokat mindinkább a lélek fölényével nézem” – vallotta a költő 1932-ben a *Pesti Napló* egyik tudósítójának. A lélek szemével, a premontrei szerzetes hitével és emelkedettségével nézett az édesanyákra is. Ez az erkölcsi emelkedettség szólal meg például *A királyfi három bánata* című versében, a kötet egyik legnépszerűbb darabjában. Szenvedélyes hangon ostorozta „anyátlan kora szégyenét”, morális válságát, és sürgette az erkölcsi megújulás szükségét *Anyá kell!* című költeményében. Szerinte ennek a megújulásnak az anyai szeretet lehetne az ösztönző mintája és mércéje.

Az erdélyi Áprily Lajos és Reményik Sándor kötetünkben közölt versei azt is meggyőzően szemléltetik, hogy miért tartoznak mindketten a legnépszerűbb magyar költők közé határon innen és túl.

Nagyon szépek, méltán közkedveltek Várnai Zseni versei, melyekben a saját anyasága örömeit és gondjait osztja meg olvasóival.

A „leganyásabb” magyar költő József Attila. Számára az édesanya a legtisztább és a legönzetlenebb szeretet megtestesítője volt. Szerinte az anya és a gyermek közötti viszony a legizóbb és legmegbonthatatlanabb szeretetkapcsolat a világon. Erre a teljességre és tökéletességre vágyakozott egész életében. A gondoskodó és megalkuvást nem ismerő anyai szeretetre sóvárgott a szerelemben is, gondoljunk például *Gyermekeké tettél* című versére vagy a *Ha nem szorítsz úgy kebeledbe...* kezdetű verstörödékére. Az *édesanyjának* címzett verse meg is téveszti az olvasót: soraiban a kedvesét nevezi földi mennyországa édesanyjának.

Hasonlataiban is föl-föltűnik az édesanya képe. Anya-hasonlattal indítja például az *Óda* gyönyörű, a mérhetetlen és múlhatatlan szeretetről egybefűzött, felejtethetlen hasonlatcsokrát is:

*Szeretlek, mint anyját a gyermek,
mint mélyüket a hallgatag vermek,
szeretlek, mint a fényt a termék,
mint lángot a lélek, test a nyugalmat!
Szeretlek, mint élni szeretnek
halandók, amíg meg nem halnak.*

József Attila alkotta meg a legszebb szóképet az anyaság jellemzésére. Egy 1937 végén, költői pályája végéhez közeledve írt, *Édesanyám, egyetlen, drága...* kezdetű verstöredékében szülőanyját a „szüzesség kinyílt virágá”-nak becézi. Nehéz könyvek nélkül végigolvasni ezt a töredék formájában is tökéletes alkotást:

*Édesanyám, egyetlen, drága,
te szüzesség kinyílt virága,
önnön fájdalomad boldogsága.*

*Istent alkotok (szívem szenved)
hogyan élhess, hogyan teremtsen mennyet,
hogyan jó legyek s utánad menjek!*

Szeretném fölhívni az érdeklődők figyelmét, hogy Szigeti Lajos Az „édes mostoha”. József Attila anyaverseihez címmel szép tanulmányt írt a költőről.

A témakör legnépszerűbb verseit József Attila kolozsvári barátja, Dsida Jenő alkotta. Anyák napján az ő verseit szavalják a leggyakrabban, az ő nevével találkozhatunk a legsűrűbben az interneten is. Érzelemgazdagsága és gyöngédsége kiváltképpen népszerűvé avatta az *Édesanyám keze* és a *Hálaadás* című költeményeit. Az egyszerű, tiszta, hétköznapi érzéseknek ő volt az egyik legművészebb kifejezője a magyar lírában.

Ki ne emlékeznék megrendült és együttérző szeretettel Radnóti Miklós *Húszonnyolc év* című versére:

*Erőszakos, rút kisdéd voltam én,
ikret szülő anyácska, – gyilkosod!
öcsémet halva szülte-d-é,
vagy élt öt percet, nem tudom,*

*de ott a vér és jajgatás között
úgy emeltek föl a fény felé,
akár egy győztes, kis vadállatot,
ki megmutatta már, hogy mennyit ér:
mögötte két halott.*

Meglepő és elgondolkoztató, hogy Hárs György Péter *Az anya ölelése – Radnóti Miklós kereszténysége* címen írt tanulmányt az idézett vers alkotójáról.

A gyűjtemény talán legszebb – számomra is igen kedves – darabja Weöres Sándor *Anyámnak* című költeménye. A kötet címe is ezt a verset idézi. A költő négy itt közölt alkotásából a *Buba énekét* a gyermekeknek, a többi a felnőtteknek címezte, tanúsítva, hogy mindkét korosztály fantáziáját, ízlését és szóhasználatát tökéletesen ismerte és magas rangú költészetté formálta.

Szédítő mélységek tárulnak föl Pilinszky János anya-verseiben. A korlátokat nem ismerő, mindent elfogadó és megbocsátó anyai szeretet példáját, nélkülözhetetlenségét ő ragyogtatja föl a legnagyobb költői erővel. *Átváltozás* című négy-sorosában például így:

*Rossz voltam, s te azt mondtad, jó vagyok.
Csúf, de te gyönyörűnek találtál.
Végig hallgattad mindig, amit mondtam.
Halandóból így lettem halhatatlan.*

Váci Mihálytól, akit Illyés Gyula a hazai „szocialista” államfordulat legtipikusabb és leghitelesebb szószólójának nevezett, két vers olvasható az összeállításban. Ellentét feszül a két alkotás között. Az első, az *Anyám, add ránk áldásodat!* még az ateista költő szép vallomása, a második, az *Áldott vagy Te* pedig mély és tiszta átélése Jézus Krisztus kereszthalálának, az Őt sirató Szűzanya fájdalmának.

Az összeállítás főszereplői közé tartozik Nagy László és Juhász Ferenc is: mind mennyiségi, mind minőségi szempontból talán ők gyarapították a legértékesebb művekkel a témakört. Sajnálatos, hogy két legjelentősebb idevágó alkotásukból – területi okokból – csak szemelvényeket idézhettem. Nagy László *Rege a tűzről és jácintról* című, 1956-ban keletkezett költeményének a varázslatos szépségét a belőle kiválasztott részletek is szemléltetik. Teljes terjedelmében közlöm Juhász Ferenc *A szarvassá változott fiú kiáltozása a titkok kapujából* című remekét. Annál nagyobb próba elé állított *Anyám* című, 1969-ben napvilágot látott lírai eposza, melyben a kiváló költő édesanyja halálát gyászolta meg. A hatalmas, kozmikus magasságokba és távlatokba szárnyaló műből nem volt könnyű viszonylag kerek egésznek tekinthető szemelvényeket kiválasztani. Az idézett részletek ta-

lán így is betekintést nyújtanak Juhász Ferenc szenvedélyes, lendületes, az egész mindenséget magához ölelő képalkotó fantáziájába, nyelvteremtő zsenijébe és az édesanyja iránt táplált, a tér és az idő korlátaival is dacoló szeretetébe. S talán kedvet adnak az egész mű elolvasásához is.

Megrendítő élmény szembesülni Hervay Gizella személyes tragédiájával: máriás versben siratta meg Szilágyi Domokossal közös gyermekük, Attila (Kobak) elvesztését, aki 1977 márciusában a bukaresti földrengés áldozata lett.

Előszóval iktattam a kötetbe azoknak a költőknek a verseit, akikkel különösen kegyetlenül bánt a történelem hidrafejű réme, és ismertségük, megítélésük ma sem méltó alkotói rangjukhoz – gondolhatunk például Somogyváry Gyula tragikus sorsára és máig tartó mellőzöttségére.

A költőket születésük időrendje szerint sorakoztattam egymás után. Egyedül Szendrey Júlia a kivétel, akit férje, Petőfi mellé soroltam: kettőjük neve elválaszthatatlanul összetartozik, és a *Bölcső mellett* című versben kifejezett élményt együtt is átérték.

Munkám közben az antológiának négy előzményével találkoztam, mindegyiket föl is használtam a tájékozódáshoz. Az első az *Édesanyámnak szeretettel* című gyűjtemény, mely 1989-ben jelent meg Sinkó Ferenc válogatásában és szerkesztésében, Sinkó Veronika rajzaival, a Móra Ferenc Könyvkiadó emblémájával. Az *Ajándék anyámnak* című összeállítás 1996-ban látott napvilágot Urbán László válogatásában és szerkesztésében, a Magyar Könyvklub kiadásában. 1999-ben került a könyvesboltokba az *Arany-ima az én anyámnak. Válogatás a magyar irodalomból* című gyűjtemény úgyszintén a Magyar Könyvklub emblémájával, válogatta és szerkesztette Ambrus Éva. Az *Anyá. A magyar irodalom legszebb művei az anyá-gyermek kapcsolatáról* című kötet 2002-ben jelent meg a budapesti Aquila Könyvkiadó gyűjtésében és gondozásában. Mind a négy gyűjtemény prózai szemelvényeket is tartalmaz.

Régi könyveim között is két olyanra akadtam, amelyeknek hasznát vettem a gyűjtés során. Az egyik *A megmérő idő. Az emberélet fordulói romániai magyar költők verseiben*, mely 1996-ban jelent meg a sepsiszentgyörgyi Castrum Könyvkiadó gondozásában, a *Verseken tündöklő Erdély* című antológiasorozat darabjaként. A másik a *Régi nagy Patrónánk. Magyar Mária-versek* című, Antalóczi Lajos közreműködésével elkészült kötet, mely Egerben látott napvilágot 2000-ben a Főegyházmegyei Könyvtár és a Kisboldogasszony Plébánia emblémájával. Az első antológia gyarapította a kötetben szereplő erdélyi magyar költők és versek számát, a második pedig táplálta és erősítette azt a korábban már méltatott tényt, hogy líráinkban az anyaság eszméje szervesen összefonódott a Mária-tisztelettel.

Természetesen a legtöbb anyaversre az elmúlt hónapokban végzett kutatásaim során bukkantam. Számuk többszörösen meghaladja azoknak az alkotásoknak a számát, amelyek az említett kötetekben láttak napvilágot.

A kötet megszületését nem kis mértékben inspirálták azok az egyre inkább szaporodó jelenségek is, amelyek az anyaság – s azzal együtt az apaság – rangját és szépségét negligálják. Értelmetlen és elfogadhatatlan ötlet például az édesanya és az édesapa szónak az I. és II. számú szülő elnevezéssel való fölcserélése. A kezdeményezés hátterében a devianciák egyre gátlástalanabb és abszurdabb – az ókori Róma hanyatlására és csúfos bukására emlékeztető – kultusza, a genderpropaganda áll. Erre az egyetlen válasz csak a humanizmus elvein alapuló, a szeretet korlátlan hatalmát hirdető erkölcsi megújulás lehet, melynek szükségszerű folyamánya a másság tisztelete is.

Legyen ez az antológia térben és időben egyaránt messze hangzó tiltakozás az Isten teremtette világnak, az élet természetes rendjének önkényes megváltoztatása ellen, melynek a következményei beláthatatlanok!

„SZÍVEM A SZÍVEDDEL LÜKTETETT”

Magyar költők válogatott versei az édesanyáról

Válogatta, szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta:
Lisztóczy László

Frang Gizella

„Csak az őrzők mások”

Gondolatok Jezsó Ákos: Éjfélre kialszanak a lángok című regényéről (2025)

Nehéz hatásosat és sok újat írni Jezsó Ákos trilógiájának harmadik részéről, hiszen a regény a korábbi család- és generációs regénysorozatának folytatása. A „Megyek túlra” Trianontól 1948-ig, a „Mécse a ködben” az 1950-es évekig követi a felvidéki magyarság sorsát, míg ez a kötet, az „Éjfélre kialszanak a lángok” a 1960-as évektől egészen a közelmúltig tekint, s a felvidéki magyarság 20. századi és 21. század eleji sorsát tárja elénk, az identitás, az asszimiláció és az emlékezet kérdéskörében.

Jezsó nem csupán érdekfeszítő, kiváló könyvet kínál az olvasónak, hanem mindhárom kötetében olyan morális tartalmat is felmutat, amivel Embernek lehet maradni a különböző okokból elembertelenedő világban is. Az idén megjelent regénye is keresztényi megbocsátást, szeretetet, mint alapvető erőnyeket sűríti irodalmi köntösbe úgy, hogy a nagy történeti szálba személyes sorsokat sző a családi regény szerkezete szerint, emellett pedig a magyar közösségi emlékezetet is fókuszba helyezi, így válik az a magyarság sorsának összetett irodalmi feldolgozásává. A regény történetei nem a távoli múltból, nem idegen világokból erednek, hanem nemzetünk életéből, sorstragédiáiból. olyan időszakokat dolgoz fel, amelyek felidézése során felmenőinkre gondolhatunk, szüleink, nagyszüleink sorsproblémáira, életére, s talán a mai generáció, ha olvassa e könyvet, jobban megérti őseit, a történelmet és egyáltalán: a magyarság nem is olyan egyszerű, sokrétű érték- és lélektanát. Nem véletlen tehát, hogy a szerzői előszóban Jezsó Ákos a következőt fogalmazza meg: „egyszer (...) *alaposan kibeszéljük magunkat, és (...) őszintén elmondjuk, mi bánt (...). Mert magyart és szlovákot egyaránt ez vezeti, ez vezetheti a megbékélés és a reménybeli barátság felé.*” Annak ellenére hiszi, hogy a „*más tudatú ország (...) nem tiszteli magyar gyökereit.*”

Ahogy a két korábbi kötet, mint előzmény, ez is generációkon átívelve mutatja be a kisebbségi lét dilemmáit: hogyan lehet megmaradni magyarnak idegen hatalom alatt, hogyan őrizhető meg a hit, a nyelv és az emlékezet egy változó világban. És arról is ír, hogyan lehet megérteni – de talán el nem fogadni – a feloldódást, a megélhetésért, sőt, a túlélésért való küzdelmet. Mindezt pedig világos, érthető nyelvezettel teszi, karakteres nyelvi regiszterváltásokkal, izgalmasan, lendületes történetmeséléssel, finom jellemrajzokkal, érzékletes, látványos leírásokkal. Az időváltások, melyekben a jelen és a múlt különböző síkjai jelennek meg egymást váltva, és a szinte filmes gyors vágások, vagyis a párhuzamos történetek közötti

ugrások pedig a fikciós- és a kalandregény hangulatát teremtik meg a családregegyben. Így elmondható tehát, hogy ezekkel az eszközökkel a nemzetben való keresztény szemléletű gondolkodást, elköteleződést finom arányérzékkel és kellő mélységgel jeleníti meg regény formában. Az emberi értékeket sorsok felelevenítésével mutatja be, finom arányérzékkel és kellő mélységgel megrajzolt karaktereken keresztül. Ezek a figurák ráadásul az egykori magyar élet hús-vér szereplői voltak, és a regényben is a valós történelmi helyükön, idejükben mozognak, olykor az író adta neveken, olykor a történelem alapján nevesítve, konkretizálva.

A regénynek nem is egy főhőse van, hiszen főhős az a bizonyos irodalmár, Jáky László, aki majd az ismeretlenné vált író, Ádám hagyatékát feldolgozza. A másik főszereplő természetesen az az „anyaországban” élt író, akinek könyvek sokasága került ki a keze alól, aki végig népének és szűkebb pátriájának életével foglalkozott, s még díjakat is kapott, mégis kiesett a kollektív irodalmi emlékezetből. Ugyanígy főhős Ádám özvegye és az író unokatestvére is, aki viszont az Ipoly északi, azaz a mai szlovák oldalán lakik. Az ő élettörténetükön keresztül azután még sok más rokon, felmenő sorsa idéződik fel a történelem viharos forgatagában. Minden megjelenő szereplő az önmegtartás vagy az önfeladás dilemmájával küzd. S hiába fogadkozik (miként Ádám unokatestvére apjának), a családi vagy politikai nyomásnak engedve próbálja életét folytatni.

A regény címadó mondata, „Éjfélre kialszanak a lángok”, egyszerre konkrét és metaforikus: az idő múlását, a kihunyó emlékezetet, ugyanakkor a kitartás drámáját is jelenti. Jezsó Ákos e prózájában is a sötétség és a fény feszültsége dominál, hiszen „*A fény addig él, amíg valaki őrzi.*” Ez a – mondhatni, a regény kulcsmondatává váló – kijelentés mégis a derengést, a fény felé mozdulást sejteti, nem véletlen, hogy az irodalmár magában Adyt, Pilinszkyt és Faludyt idézi...

A regény cselekménye a 1960-as évektől indul, s a 2010-es évekig tart. Ez az időszak a felvidéki magyarság számára viszonylagos stabilitást, ugyanakkor lassú asszimilációt jelentett. A nyílt elnyomás helyét a közöny, a feledés és az elvándorlás vette át. A szerző realista alapossággal, de lírai érzékenységgel ábrázolja ezt a korszakot. Azt a korszakot, amelyben a falusi közösségek lassan megszűnnek, az iskolák bezárnak, a templomok kiürülnek. A fiatalok már a városba, sőt, a fővárosba Pozsonyba, illetve Budapestre vagy még távolabb, Nyugatra mennek. A szomorú vagy enervált szülők pedig azt mondják, sőt, talán hiszik is, hogy „*legalább ott ember maradhatsz, nem csak magyar.*” Ez a mondat tragikus egyszerűséggel mutatja meg a kettős identitás fájalmát.

A sokszálú történet több helyszínen (pl. Felvidék, Magyarország) játszódik tehát, bemutatva a kisebbségi lét problémáit, a történelmi traumákat, a személyes és közösségi emlékezetet. A szerző figurái hús-vér alakok, akik sorsuk változásával lelkükben, céljaikban is formálódva élnek meg saját drámájukat. Akár az előd

kötetek, akár a jelen regény karaktereit és katarzisát nézzük, mindegyikben az élethelyzet és a morál, a test és a lélek között feszül drámai konfliktus.

Az Éjfélre kialszanak a lángok című regény története a '60-as évek magyarlakta területein, emellett Magyarországon játszódik. Túl vagyunk Trianonon, túl a II. világháborún, mégis ebben is fel-felvillannak az országcsonkítás és a háború szörnyűségei, az áttelepítések fájdalmai, felvillan '63, s megjelennek a későbbi évek „puhuló” diktatúrái is... A tömeges gondolkodás szerint itt már nem a hit, vagyis az Isten, nem a haza, a szülőföld és a kultúra a legfontosabb norma és erő; egyetlen marad csupán, de az is megkopva: a vérségi kötelék, a család.

Míg a korábbi, véres történelmi korban játszódó regények azt sugallták, hogy normál békeidőben, kiegyensúlyozott politikai környezetben, stabil anyagi háttérrel a régi, hagyományosnak is mondható, másképp általános emberi normarendszert könnyebb követni, e kötet rációfol erre. Nem, nem a vérzivatar, nem a gyilkos diktatúrák, hanem az emberi tartás megléte vagy hiánya tartja meg vagy üresíti ki a lelkeket, a normarendszert. Sokkal nehezebb megtartani az ilyen értékeinket, amikor a világ alattomosan áll tótágast szellemileg, erkölcsileg és társadalmilag, s mint ragadozó, kebelezi be és teszi sablonosan egyformává a közösségeket, egyéneket.

A regény- és elbeszélői forma az előző kötetekhez némi változást hozott, hiszen több epizódból áll, novellaszerű szerkesztés jellemzi. Az Irodalmár és Éva finoman megrajzolt belső monológjait gyakran párhuzamosan, gyors váltásokban látjuk, vagy az álom motívumban megjelenő Ádám, illetve családja életének jellemző állomásairól is villanásokban értesülünk. A regény szerkezete tehát mozaikos, fejezetei novellaszerűek. Minden rész egy-egy generáció vagy közösségi esemény köré szerveződik, de a motívumok és utalások révén szorosan összekapcsolódnak. A nézőpontváltások (első és harmadik személy váltakozása) az emlékezés töredezettségét hangsúlyozzák: a múlt nem egységes, hanem darabokból áll, amelyeket újra és újra értelmezni kell. Vagyis a már említett időbeli ugrások, generációváltások, helyszínváltások segítik a generációs és történelmi tematizálást és a döntések okainak megértését. A valós időből így tudunk visszatekinteni a múltra, azon belül pedig sokszor a régmúltra. Ezt a múltidézést a leírások is segítik vagy a hangulatot, vagy a régiséget mutató leírásokkal. A hangvétel gyakran lírai, balladisztikus az elbeszélésekben – különösen a kisebbségi lét kapcsán, de a magyar viszonylatban is. Ilyen például már a regény elején szakadó eső borongós jellege, amiben nem csoda, hogy az Irodalmár kelleetlenül indul egy kistelepülésre (Bodorra), ahol a főnöke által kiosztott feladathoz kell anyagot gyűjtenie. De hasonló hangulatú Ádám fényképalbumának régiséget mutató leírása is, vagy László (az Irodalmár) gyermekkori kedves helyeinek állapota, az omladozó gyár, az

átalakuló sziget, hiszen „Budapest már nem az a Budapest”, illetve a Sáros megye megnevezése, ahol lassan, de felszívódik a magyarság az idegen tengerben...

A vallásos és történelmi nyelvezet természetes módon jelenik meg a mindennapi beszédben, s ez adja a líraiság mellett a realista hitelességet. A nyelvezet és a stílus jelképi értéke más képekben is megjelenik, ilyenek például a tájleírások, mint lelki tükrök. Amikor a hős hazatér a szülőfaluba, a természet csendje az eltűnt közösség hiányát fejezi ki: „A dombon álló templom tornyát már nem hallani messziről. A harang még szól, de csak a madaraknak.” Az ilyen mondatok az esztétikai szépségen túl filozófiai mélységűek is: a csend, az emberi világ hallgatása a feledés metaforája, bár még a madarak ott vannak, ők még hallják a harang szavát. Ők még tanúk, s talán őrzők is – jelképesen.

És ezek a többletjelentésű képek, szavak bármelyik helyszínre vonatkozhatnak, legyen az a „Felvidék,” mint általános helyszín, a Csallóköz, Budapest vagy Bodor, konkrét helyszínként, illetve Magyarország, mint centrum. Ezek kapcsolata a külhoni magyar lét és anyaország között részben eltéphetetlen szálakkal jelenik meg, részben az ősi föld kiürülését, az elszívó erőt is mutatják. E kapcsolatokban és a szereplők sorsának történeteiben megjelennek dokumentarista elemek, pontos és követhető történelmi hivatkozások.

A szerző nem kronologikusan mesél, hanem tematikusan: az idő nem lineáris, hanem körkörös, mint ahogyan az emlékezet... Ez különösen érzékelhető a „Viszszatér a fény” című fejezetben, ahol a narrátor visszatér gyermekkorá falujába, s az elhagyott templom padjain „még ott ülnek a régiek – ha becsukom a szemem.”

A történetfolyam komor vonala mellett étellel teli, sokszor abszurdnak tűnő elemek is keverednek. Ilyen az a kamaszkori csíny, amikor a fiúk a munkásörség gyakorlótelepéről virágot lopnak a „város bolondjának” a sírjára. Tettük emberi és őszinte, hiszen a halottat tisztelik, ugyanakkor vakmerő és majdhogynem rendszerellenes provokáció, hiszen a diktatúra egyik fegyveres testületének helyéről van szó. Ezzel öntudatlanul is valamiféle ellenállást mutatnak...

A regény címadó fő motívuma, mint arról korábban már szóltunk, a láng és az éjfél. Több részben is megjelenik, tág értelmezést biztosítva. Egyrészt a felvidéki nemzeti identitás, emlékezet kihalásának, elhalványulásának metaforája, másrészt a tűz, fény, sötétség, éjfél képei a veszteségeket, a megszűnő közösséget, az átalakulást sugallják. Ehhez kapcsolható a generációváltás kérdésköre is, az előre-gedés, a fiatalok elvándorlása, az identitásvesztés, az értékek átalakulása. A láng tehát a hit, az emlékezet és az identitás jelképe, amely nem csak fizikai fényforrás, hanem szellemi jelenlét: annak a jele, hogy még van, aki emlékezik. Amikor „éjféltre” kialszik, az nem csupán időbeli pillanat, hanem lelki állapot: az elfeledés ideje.

A tűz motívuma többféle formában tér vissza: gyertyaláng a templomban, a konyha tűzhelye, a gyerekek kezében lobogó gyufa, vagy a „kiégett ház” metafo-

rája. Ezek mind ugyanarra kérdeznek rá: mit jelent ma élni magyarként, amikor a múlt már csak parázslík, de a jövő bizonytalan? De ez a parázs, és a majd „éjfélre kialszanak a lángok” metafora a reményt is megmutatja, ami halvány ugyan, de létezik. Mert éjfél után, vagyis a legsötétebb órák után a természet körforgása szerint pirkadni fog, jön a hajnal, világosodik. Ez az asszociációs lehetőség megadja az esélyt, hogy a nemzeti és egyéni történetek jobbá váljanak, hogy az öntudat és a múltból táplálkozó jövő emelkedést hozzon lelki és szellemi szinten, illetve a népek közötti megbékélés jegyében is. Hogy a huszadik század fordulópontjainak (pl. Trianon, áttelepítések, kitelepítések, 1956/1963) hatása a felvidéki magyarokra és a csonka haza népeire ne csak pusztulást, fájdalmat jelentsen, hanem a jövőbe vetett hittel teli reménységet és elszántságot is. Az „éjfél” időpontja tehát a regényben fordulópont, de egyben a remény pillanata is. Ádám gyermeke ugyan már Budapesten él, de hazalátogat a nagyszülők sírjához, vagyis még élte az emlékezetet. A történetbe egyre mélyebbre merülő, s annak felelősségét átérző László pedig már nem csak irodalmárként, hanem Ádám örököseként fejt fel a szálakat, s adja tovább az emlékeket. Ő is új őrző, aki viszi tovább a kialudni készülő lángot, vagyis a könyv szavaival: „Csak a láng váltott őrzőt.”

Ez a folyamat élt végig a nehéz idők alatt a generációkban, s ki-ki a maga módján reagált rá. Hiszen a regény központi „csoportja” egy többgenerációs család, amelynek tagjai – a nagyszülők, a szülők és az unokák – mind másképp viszonyulnak a múlthoz. A nagyapa a régi világ tanúja, aki még emlékszik a kitelepítésekre. Az ő szavai az emlékezés kötelességét testesítik meg: „Nem az a bűn, ha elfelejtenek minket, hanem ha mi magunk feledünk.” A szülői nemzedék már a kíméletlen szocializmusban nő fel, és az alkalmazkodás stratégiáit követi: nem láznak ugyan, a nyelvet és a szokásokat azonban csendben, olykor titokban, van, hogy megveretést is vállalva továbbadják. A fiatalok azonban már kettős identitásban élnek – részben európaiak, részben felvidékiek, de jórészüket már szlovák... A regény egyik jelenetében a főhős fia így fogalmaz: „Ha magyarul álmodom, akkor még nem vesztettem el magam.”

A nők a regényben a hit és az otthon őrzői, ahogy Éva Ádám mellett (lám, már ez a névválasztás is biblikus hangulatú, az origót, az új kiindulást jelenti, bár gyermekeik már elszakadtak a szülőföldtől) a csendes és olykor szenvedő háttért és a megtartó erőt jelenti, de a férj halála után ő az egyik kulcs a személyes történet és a nemzeti történelem megismeréséhez. A nagymama alakja már-már misztikussá nő, hiszen ő az, aki minden elhunytért mécesest gyűjt, megidézve őket, s tovább éltetve emléküket.

A regény az identitás és közösség problematikáját több szálon is felmutatja. Túlnyomó részben arra a kérdésre keresi a választ, hogy mit jelent magyarnak lenni a Felvidéken, és mi minden jelenti a kisebbségi lét dilemmáit (asszimiláció,

nyelvi-kulturális veszteség, nemzeti emlékezet kihívásai), s ebben mi a család és a közösség szerepe. Ide tartozik az is, hogy milyen módon őrzi meg a közösség a múltját. Milyen kompromisszumokat kell kötni a megmaradásért. És ehhez két perspektívából is bemutatja a szerző a folyamatokat: a budapesti magyar illetve a felvidéki magyar viszony szemszögéből, egyben rávilágítva az „anyaországi” perspektíva és a határon túli közösség gondolkodásának különbségeire is.

Egy másik szál az emberi kapcsolatok formáit villantja fel érzelmi utalásokkal: Ádám és Éva (a nő szinte láthatatlan háttér), Ádám és apja (kemény és zsarnok apa), a felvidéki fiúk összetartása, László és Éva tiszta vonzalma... A családregegy szerkezeti kerete tehát szerteágazó: az egyes sorsoknak különböző szerepe van a történetekben.

Ugyanakkor beszélhetünk egy halvány, de jelen lévő társadalomkritikáról is, hiszen egyrészt a felvidéki magyarságban is tetten érhető a megosztottság az egyes kihívásokra adott válaszoknál, ahogyan a csonka haza is megosztott, sőt, a budapesti jelenetben szó szerint megjelenik, hogy politikusok gazdaságilag is felosztották a magyar fővárost...

A regény tehát, bár kalandregényként is megállja a helyét, valódi sorsokat feldolgozó, s az egész magyarság múlt századi történelmét megidéző történelmi családregegy. Vissza-visszanyúlva az '56 előtti időkre, a közelmúlt nemzedékeinek életét, túlélését és gondolkodását mutatja be. Az első részekhez hasonlóan a fény itt is a legfontosabb megtartó- és mozgatóerő, mondhatni, változatlanul az erkölcs, az emberség, a nyelv, a hit jelenti a fundamentumot: „Mert ha a szó kihuny, a láng is elvész” – János evangéliumára is utaló gondolat, hiszen ott az Ige testet ölt, s az Ige Istennél van, az a teremtető erő. Még az ateistának tűnő Ádám is megtalálja Istent a bajban. A karakterek tehát nem csupán általános megoldásokat keresnek, hanem morális iránytűt is ahhoz, hogy kitartással miként maradhat meg Embernek az ember a változó világban.

A mű tehát felhívja a figyelmet arra, hogy a közösségek maguk alakítják sorsukat a történelmi események árnyékában. Az emlékezet pedig nem csupán történelmi ismeret, hanem megélt múlt és továbbadott tudás, identitás, amely aktív és alakuló.

És nem csupán a Felvidéki, mondhatnánk, valamennyi elszakított terület magyarságára vonatkoznak a regényben megfogalmazott felvetések és a leszűrhető gondolatok, hanem az összmagyarságra is. És itt a csonka országban élőkre kiváltképp gondolnunk kell, hiszen a mondanivalóban jelenlévő kihívások sorát bővíteni lehet a mai, a világból jövő hatásokkal és kérdésekkel. Nem véletlenül jelennek meg olyan megállapítások a regényben, hogy „nem kell ma példakép”, hogy ma a „hiteltelen perccemberké kora” van, hogy gyakran az igazság manipulált, hogy a „társasmagányok” idejét éljük, hogy az értékek relativizálódtak, hogy a család,

az önzés, a korrupció, a magány és a hitetlenség éppen olyan egyéni és közösségi kihívás, mint volt korábban a politikai diktatúra, az elnyomás. Így a trilógia, s annak utolsó kötete túlnő a közép-európai magyar sors lírai krónikáján, általánosítható minden emberre: az Embernek maradás hitből jövő erkölcsi döntés kérdése, tudatos, s minden más megoldás ebből kell hogy fakadjon.

(Jezsó Ákos: Éjfélre kialszanak a lángok, Magyar Napló – Fókusz Egyesület, Budapest, 2025)

Törőcsik Miklós

„A Bükkben hamar őszi lesz a nyárból”

Tóth Marcsi: Erdő van idebenn

Tóth Marcsi, egy egri lány, a Petri-díj kitüntetettjeként lehetőséget kapott a Magvető Kiadótól, hogy megjelentetik a könyvét. Ez meg is történt 2025 tavaszán. Ennek az évnek az őszén ő kapta meg a legjobb első köteteseknek járó Margó-díjat. Örülünk Tóth Marcsi sikerének!

A rengeteg erdő, ahová vándorlása során mindig eljut a mesehős, a próbák és a megpróbáltatások helye. Itt dől el, ki milyen ember, s megkaphatja-e a jótette helyébe a jót. Danténál, amikor sűrű sötét erdőbe jutott, s az igaz utat nem lelő, az a szörnyű, kusza vad vadon az erkölcsi eltévelyedés vidéke. Joseph Condrádnál az erdő a dzsungel mélysége, ahol egy folyó az utazás helye a gonoszság világába, vagy talán éppen a Léthe ez, amelyik a Hadészba vezet; a hajóút pedig egyenesen a lélek útja a mélységbe, az elveszésbe, a kárhozatba. Még Descartes-nál is olyan az erdő, amelyben, ha eltévedtél, akkor se változtass irányt, ne keress új ösvényeket, mert csak egyenesen haladva juthatsz ki belőle, s akkor akár már mindegy is, hogy hová. Csak ne tévelyegj!

Tóth Marcsi könyvében, amelynek már a műfaji meghatározása sem olyan egyszerű, az erdő idebenn van. De mit jelent az idebenn? Vállalva minden félreértést, inkább az mondanám, hogy odabenn. Mert a szerző lelkében, tanúsíthatom, nem erdő van, nem sűrű, sötét rengeteg, hanem áttekinthető virágos rét, vagy még inkább egy gondosan ápolt virágos kert. S ha ez így van, akkor annak az erdőnek a hősök lelke mélyén kell odabenn lennie, sorsuk elveszettségében, életük kilátástalanságában, és abban, hogy mindennek nincsenek is tudatában.

Akik eddig beszéltek a kötetéről az átmenetiséget, a köztességet emelték ki. Hogy átmenet lenne a novella és a regény között! Mert különálló történetekből áll, nincsen epikus íve, bár a hősök vissza-vissza térnek, életüknek csak egy-egy mozzanata villan fel az elbeszélésekben. Az az enumeráció viszont, a szereplők (legalábbis egy részének) a felvonultatása, amelyet a kötet elején, egy temetés kapcsán láthatunk, azért mégis az elbeszélő tudatosságára, vagy legalábbis a szerkesztés tudatosságára utal. (Hiszen a megírásának az ideje szerint ez egy későbbi novella.) A záró elbeszélés seregszemléje egy utazás, egy hazalátogatás, egy autózás ürügyén, keretet ad a történeteknek. Az elbeszélő (Kismara) rejtett vagy tudatosan vállalt állandósága, a főszereplők (Dijanka és Mara) újabb és újabb

megjelenése és az ismerőssé váló nevek (Lotti, Ilus, Tatus) minduntalan felbukkanása átszövi és egységesíti a művet: mint egy laza regény, mint maga az élet.

Átmenet lenne a helyszín is, hiszen Egerben, Eger és Ózd között élnek az elbeszélés szereplői, de egy meghatározatlan faluban is, amelyet mi, akik itt, a környéken élünk, azért jól tudunk azonosítani, a pisztrángról, a vízesésről, de még a Gloriette-ről is (és amely falunak csupán az utolsó novellában mondják ki, majdnem, közkeletű formában, a nevét). Azok az emberek élnek itt, akik a műben mindig köztes állapotban vannak: nincs megállapodott életük. Vagy ha életükben valamilyen állandóságot is fedezünk fel, az nem más, mint a mindennapiság, az elveszettség, az esendőség állandósága, amely mögött oly gyakran egy tragédia rejtőzik. Egy menekülés, egy válás, egy anyagi csőd, egy gyermekhalál. Számomra a legmegrendítőbb (és csodálatosan megírt) az *Ilus fái* című elbeszélés, amelyben a gyermekét sirató anya „*csak ölelte a fát, nem mozdult, olyan volt, mintha egygyé vált volna az erdővel*”. Amely így egyszerre van odakint mint a Bükk erdeje és idebenn mint a lélek megszakadása. Némelyik hős megpróbál fellázadni a sorsa ellen, de még ez a lázadás is groteszk és képtelen, egy action gratuite, mint Lotti kukája a kirakatban, vagy egyszerűen menekülés a semmibe. Az említett helyszín, a helynevek, amelyek magától érthető természetességgel kötik össze a cselekvéseket, olyanok, mint Csebokszári lakótelep, Bélapát, Barcika vagy Csernely, annak, aki ismeri ezt a vidéket, jelzi az egyik problémát: van-e különbség a valóságos világ és a műalkotás világa között. Határozottan azon az állásponton vagyok, hogy van! Bármennyire is a való világból származik a műalkotás világa, honnét máshonnét származna, a kettő nem lehet ugyanaz. Az egyik valóságosan létező, a másik teremtett. Ennek a teremtett világnak is vannak saját törvényei, e szerint a törvények szerint kell működnie, miközben valahogyan átcsillan rajta a másik világ fénye, vagy rávetül az árnyéka is. Ha a műalkotás világát a valósághoz kellene mérni, nem fordulhatna elő olyan jelenet (lásd a *Livia* című elbeszélést!), amelyben a halott felesége mellett a gyászmise közben majd a temetési menetben a férj egy népies műdalt énekel: „*Bevallanám én is titkát szívemnek*”. Gyönyörű giccses műdalt! A mű világában ez nemcsak hogy meglepő és érthető, de nagyon szép is. Ne felejtsük: egy költő mondta, hogy a költő semmiből teremt új világokat! És Tóth Marcsi tud új világokat, saját világot teremteni hősei számára.

Amikor valaki meg akarta dicsérni a szerzőt (és ez az írónak is tetszett, persze, hiszen dicséret!), azt mondta, hogy látva a műben azt a hegyek közé szorult falut, látva azokat az embereket, akik életük körülményei között vergődnek, ő, az egyszerű olvasó, majdnem elfelejti, hogy itt fikcióról van szó. Hát ne felejtse el! Mert úgy kellene ezt értenem, hogy a műalkotásnál jobb műalkotás a valóság. Ha ez igaz lenne, ez az ítélet számomra elmarasztalás lenne. Hiszen akkor ez a mű (és természetesen minden más mű, regény, festmény, szobor, szimfónia stb.) nem is

tudom, mi lenne. Mondjuk, a valóság pusztá másolata, ha egyáltalán lehetséges ilyen. Nem lehetséges! Még egy fénykép sem az, nem másolat, s annak, aki filmet készít, vagy lát filmeket készülni, annak jobban kell ezt tudnia nálam. Tóth Marcsi ezt tudja is. Nemcsak a hősök sorsa egyedi itt a műalkotás világában, de még az illatuk is. Van, hogy valaki mögött parfümillat úszik a levegőben, míg másnak sós-sáros szaga van. Mindig a hősrre jellemző módon.

Az irodalmi alkotások esetében nagyon nehéz kérdés a nyelvi hitelesség kérdése. (Természetesen a tárgyi hitelességen túl.) Nekem volt szerencsém korábban olvasni Tóth Marcsi több novelláját. Mondhatom, mindet nagyon szerettem. Azokat is, amelyek már megjelentek, azokat is, amelyek, remélhetőleg a következő kötetben lesznek. Egy különbséget azonban az olvasott és a most megjelent szövegek között kénytelen voltam felfedezni. Ez mindjárt az első novella első mondata. Eredetileg így hangzott: „*Akkor adsz egy fekete nadrágot?*” A kötetben így: „*Akkor adol egy fekete nadrágot?*” Nem hiszem el, hogy a szerző intenciói szerint került ez így ide. Tudom, van, aki felénk ezt így mondja. De én ismerem Tóth Marcсит! Tudom, hogy magától ilyeneket nem írna. Viszont el kell fogadnom, hogy az ezután itt-ott felbukkanó szavak: gyön, vót, vótál, dógozik és nem folytatom, ezek tőle származnak. Értem én, hogy ezzel jellemezni akar. De egy beszédmodot jobban jellemez a szóhasználat, mint az ilyen kiejtés szerinti írásmód. Mint például a csernelyi drogozó fiatalok beszéde esetében, még akkor is, ha „csúnya” szavakat mondanak ki. Azt is tudom, hogy vannak olyan szubkultúrák, amelyeknek ilyen elképzelései vannak a népies beszédmódról. Ahogy olykor ki is emelik, dicsérőleg, hogy a szerző ismeri, alkalmazza és megismerteti a hevesi nyelvet. Azonban, még ha így is mondjuk, vagy megértjük, ha így mondják, egy műalkotásba *így* nem illik bele. Mert a kimondott szó esetén, a köznapi és természetes beszéd ezt, mintegy, hangsúlytalanul hagyja, egy irodalmi műben viszont külön funkciója kell, hogy legyen. Ott hangsúlyt kap, megemelkedik az értéke. Én nem látom itt ezt a külön funkciót. És különben is, ha már..., akkor miért *megyek* és miért nem *menek*. A példának okáért. Ahogy sokan mondják.

A másik: költők, s manapság már az írók is, a páros testrészek esetében többes számot használnak. Például szeme helyett szemei, karja helyett karjai, válla helyett vállai. Tóth Marcsinál következtelen a szóhasználat. Van amikor „helyesen” egyes számban mondja, van, amikor nem. Ez a költőknél magyarázható: a rím, a ritmus, ugye... Az íróknál nem értem. Az embernek lába van, térde van, karja van, válla van, combja van. Lába, amivel lép, térde, mert térden állva imádkozik, karja, amivel átölel, válla, ami rázkódik, ha egy öregasszony sír, combja, amelyet...

Bármilyenek is Tóth Marcsi hősei, bármilyen elveszettek, eltévelyedtek, bármennyire nincsenek is tudatában saját elveszettségüknek ott, a sűrű, sötét erdőben, ahol élnek, nincsenek tudatában az erdőnek sem, amelyik idebenn van, ő, a

megteremtőjük szereti őket. Mi is szeretjük. Szeretve sajnáljuk és sajnálva szeretjük. És bárhol is van az az erdő, legyen kint vagy odabent, odabent vagy idebenn, madár lakik benne, madár lakik tizenkettő és a közepében két szál aranyvessző virágzik. Ez az erdő a mi erdőnk, ezek az erdők a mi erdeink, és „bennük járni jó”.

Magvető Kiadó, 2025

Homa János

Bánatos, piciny madárka

Törő István kötetéről

Bánatos, piciny madárka címmel jelent meg Törő István új verseskötete. Amint a szerző írja: az elmúlt négy év versei, gyermekversei olvashatók benne. A Covid vírus okozta járvány, a pandémia miatti bezártság, az emberi viszonyok megváltozása volt hatással e versek születésére. A könyv második részében a gyerekekhez szól, s tréfás versekkel igyekszik velük elfeledtetni az eltelt nehéz időszakot.

Törő István magyar író, költő, újságíró, mezőgazdász, a Magyar Írószövetség tagja 1949-ben született a Mátészalkához közeli Nagydoboson. Mezőgazdásznak tanult.

Később magyar irodalomból, esztétikából és filozófiából szerzett diplomát, Budapesten. Tizenkilenc éves korában Diósdon, illetve Budapesten teremtett magának önálló egyszisztenciát. Fizikai munkásként, metallográfusként, önkormányzati projektmenedzserként dolgozott, újságokban publikált.

Versei, novellái, gyerekeknek szóló írásai 1970 óta jelennek meg. Írt szociográfiai feltáró művet A falusi életforma és változásai címmel 2003-ban, és zöldség-, gyümölcsstermesztési kézikönyvet, hiszen miként írtam is mezőgazdász diplomát is szerzett tanulmányai során.

Költői indulását Váci Mihály segítette az *Új Írás*nál, majd Simon István biztatva a *Kortárs* folyóiratnál. Példaképének és mesterének tekintette Fodor Andrást és Baranyi Ferencet. Írásai évtizedeken át megjelentek a napi-hetilapok hétvégi mellékleteiben, kulturális folyóiratokban, gyermek-és ifjúsági lapokban. Tucatnyi szépirodalmi antológiában szerepelt.

Írásaiban láttelepet igyekezett adni korunkról. Gyermekverseiből többet megzenésítettek, a Tankönyvkiadó az általános iskola irodalmi olvasókönyvében is megjelentetett belőlük. Törő Istvánt az Írószövetség két alkalommal, 1995-ben és 2000-ben is különdíjjal tüntette ki. Írói, újságírói munkásságának elismeréseként a köztársasági elnök a Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt állami kitüntetést adományozta, 2022 decemberében pedig Művészeti életpálya elismerést vehetett át.

Negyvenhat eddig megjelent önálló kötetét követte a most megjelent könyv. Az eddig megjelentek között az első az *Éltető világ* című verseskötet volt, amely 1989-ben látott napvilágot.

A *Bánatos piciny madárka* című verseskötetet Törő István 75. születésnapjára, 2023-ra időzítette a Biró Family Nyomda és Könyvkiadó.

Ebben a Covid által összetört világot igyekezett megmutatni. Ezt igazolja az is, hogy Az angyalokat tapssal dicsérik című versét a Covidban szenvedőknek szánta. Íme néhány sor a versből: „kór legyőzött, anyag elfáradt/ mártírja lettél emberfiának, / hogy élhetsz azok agyában, akik nem segítettek fuldoklásban...”

A koronavírus tombolása alatt szinte minden család megtapasztalta a félelmet, a kiszolgáltatottságot – napjaink szorongással, félelmekkel és aggodással teltek. A kötetben közölt versek a pandémia okozta bezártságot, a nyomasztó hírekkel teli világban megváltozott emberi viszonyokat és kapcsolatokat mutatják be, ugyanakkor a szerző mégis optimistán fordul a jövő felé, bízva a szeretetben és a szerelemben...

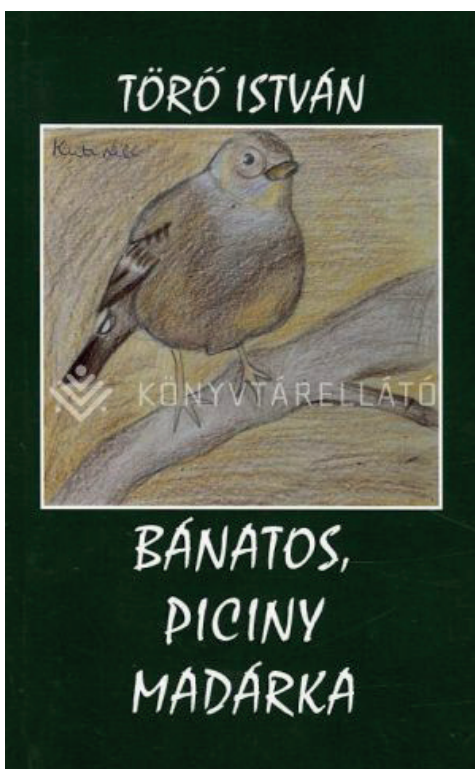
A kötetben találhatunk klasszikus verseket, ilyen például a *Csillagokban ébred* című. „Látod, a csillagok mily jámboran néznek? / birodalmat adnak, tágulást a térnek, /mily józanok az onnan jövő jelek, szíved élesztgető szikrázó üzenet...”

Természetesen a személyes hang is helyet kap Törő István költészetében, miközben a nagy költői elődök előtt is lerója tiszteletét (Niklán, a „magyar Horatius-nál”) Berzsenyi Dániel előtt, Niklán járva.

Berzsenyin kívül megemlékezik Petőfiről, Adyról, Kosztolányiról és Pilinszkyről. Törő *Tülléptél rajta* című versében így emlékezik Pilinszkyre: „A 'KZ láger' csonttá apasztott, / mint egy taglózó mai kellék, / most is zajlik az emlékezetben, / nehogy a bűnt útnak eresszék...”

A könyv utolsó fejezetei a gyerekeknek szólnak, szépreményű jelent és jövőt ígérnek. Ezt igazolják Gyerek-álom versének sorai: „Jó álomnak ára/ rég megírt füzetlap, / elfeledett játék, / amelyből kihagytak, / lovagolni griffen, / ülni púpos téven, /hogy majd te lehess, / sárkányölő legény...”

Törő István minden verséből bölcsesség árad. Egy tehetséges, tanult, sokat tapasztalt, a nyelvvel, mint munkaeszközzel kreatívan bándó, minden élethelyzetben az életet tisztelő ember bölcsessége. Negyvenhetedik kötetét mindenkinek nagy szeretettel ajánlom.

Madarász Imre

Berlin és Bécs: világvárosok és portréfestőik

Sinclair McKay brit történész *Berlin*-könyvének nem az a fő hibája, hogy hiányos, egyoldalú, kiábrándító. Hanem az, hogy hiányossága, egyoldalúsága mintha ráerősítene egy olyan európai metropolisz tragédiájára, melyről a legtöbбекnek (vagy sokaknak) legelőször (avagy elsőik között) a megosztottság, a kettévágottság, a megcsönkítottság jut eszébe. „Minden városnak van történelme, de Berliné már túlzás!” – olvasható az előszó címében; ennek stílusában és szellemében megkockáztathatjuk, hogy minden (történet)írónak jogában áll nem szeretni témáját, illetve „főhősét” és „címszereplőjét”, ám ekkora ellenszenvvel közelíteni hozzá „már túlzás”. A mű alcíme: *Élet és gyász a városban, mely a 20. századot formálta*. Nos, ebben a kötetben sokkal inkább a gyász uralkodik, mintsem az élet. Berlin huszadik századi történelméből lényegében csak két eseménysort tárgyal, kettőre fókuszál: a második világháborúra és a Falra. Berlin legnagyobb szégyeneire és fájdalmaira. Mintha más nem is lett volna fontos: a Weimari Köztársaság csupán a náciizmus előjátékának tűnik, Nyugat-Németország alig kap figyelmet és teret, a „falomlás” utáni újraegyesült Németország évtizedei pedig egyszerűen hiányoznak. A szabadság, az európaiság Berlinje „nem téma”?

A problémát, a hiányérzetet, az olvasói elégedetlenséget súlyosbítja, hogy éppen az említett tragikus történetekről más monográfiák sokkal színvonalasabban, alaposabban, áttekinthetőbben, lényeglátóbban, olvasmányosabban számolnak be: a világháborús apokalipszis véres záróakkordját jelentő berlini csatáról Antony Beevor, David Stafford, Robin Cross, Karl Bahm, Joachim Fest, Sven Felix Kellerhof, Mario Frank, „és még sokan mások”, a Berlini Falról (és előzményéről, az 1948–49-es szovjet blokádról és angol–amerikai légi hídról) Barry Turner, Frederick Taylor, Roberto Giardina, Magda Martini... McKay idézi a híres és korántsem alaptalan mondást, miszerint „akinek a kezében Berlin, annak a kezében Németország, és akinek a kezében Németország, annak a kezében Európa”, azonban a bizonyítékokkal, az európai és világtörténelmi dimenziók feltérképezésével adós marad. Amiképpen a kulturális vonatkozásokéval is: egyedül Bertolt Brecht bukkan fel több említésben, csak hogy újat róla sem olvashatunk a temérdek szakirodalom (Völker, Ewen, Vajda stb.) után. A legérdekesebb talán a gyönyörű színésznő, Hildegard Knef háborús megpróbáltatásainak és kalandjainak krónikája; kár, hogy sem itt, sem másutt nem sikerült igazán jól a „kisemberi” mikrotörténelem és a hatalmi-katonai „nagypolitika” összekapcsolása, amiképpen a kronológia és a motívumértelmezés is igencsak szétesik.

E várostörténet olyan sajtra emlékeztet, amelyben túl sok a túlságosan nagy lyuk. Reméljük, előbb-utóbb kezünkbe vehetünk olyan monográfiát is, amelyik Berlin majd' kilencszáz éves históriájából nem mindössze pár évtizedet ragad ki, és nem kizárólag

fekete festékkel dolgozik. Hiszen hogyha Berlin tényleg Európa egyik meghatározó jelképe, Európa is jobbat, többet érdemelne.

Olyan könyvet például, mint Angus Robertson műve: *Bécs – A világváros*. A skót diplomata-politikus, McKay-től eltérően, szereti „hősét”, városportréja tárgyát, városkrónikája teljességre törekszik, legalábbis végigkíséri a történelmi fejleményeket az ókori Római Birodalomtól a jelenkorig, s a kultúrtörténet bemutatását sem mellőzi vagy becsüli alá. „Városregénye” főszerplői a Habsburgok, akiknek dinasztiáját „az újkori történelem legjelentősebb uralkodócsaládjának” nevezi, s azt sem habozik leírni, hogy „Közép-Európa története az ő történetük”. Robertson szerint, amiképp a Habsburg Birodalmat európaivá, úgy fővárosát „világvárossá” is nemzetekfölöttisége tette.

A Habsburgok legnagyobbikának Mária Teréziát tartja, korántsem alaptalanul. Valamivel vitathatóbb Metternich herceg-kancellár és a Bécsi Kongresszus túlértékelése, az utóbbinak egyenesen Bécs legdicsőbb „pillanatává” való feltupírozása. E véleményével a szabadságukért, függetlenségükért harcoló népek – magyarok, olaszok, stb. – aligha értettek volna egyet, s igazságukat nemigen ellenpontoszhatja az amerikai diplomáciatörténész és fődiplomata, Henry Kissinger gigamonográfiájának álláspontja. Az Osztrák-Magyar Monarchiában az egységes Európa előzményét felfedezni hasonlóképpen túlzás, de hát Robertsonnál még Radetzky tábornagy is mennybe menesztenek (mivel – úgymond – „kétszer is megmentette Ausztriát és Európát a forradalmak sikerétől” – kétes dicsőség).

Rokonszenvesebb a bécsiek és általában az osztrák nép dicsérete: „a legnagyobb kübb nép, amellyel az európaiak földjén találkoztunk”, valamint a „fin de siècle”, a „belle époque” kultúrvirágzásának, „nyugtalan ragyogásának” magasztalása. Robertson Bécs-et a mi jelenünkben is – monográfiája eredeti címét idézve – „nemzetközi fővárosnak” látja, „egyedüli világvárosnak”. A „sokoldalú metropolisz”, amely „a változó idők közepette is mindig képes volt a megújulásra, mindvégig őrizte jellegzetes varázsát és eleganciáját” megdicsőül skót szerelmese lapjain, Robertson-t, az Osztrák Köztársaság elnöke méltán tüntette ki Nagy Arany Becsületrenddel.

Sinclair McKay: *Berlin. Élet és gyász a városban, mely a huszadik századot formálta*. Helikon Kiadó, Budapest, 2025

Angus Robertson: *Bécs – A világváros*. MCC Press, Budapest, 2025.

Bérczessy Lajos

Az élet művészete

Szeecessziós plakátművészet és tárgykultúra Magyarországon (1895–1914)

Mielőtt a címben jelzett témát kibontanánk, érdemes egy kicsit visszapillantani a világ dolgaira.

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc (orosz segítséggel történő) leverése után az osztrákok elvették a maguk rabló jussát. Megjutalmazták az árulókat, a zabigyerekből báróvá avanszált Haynaunak is szépen jutott a rekvirált javakból.

A megtorlás nemcsak elkeserítette, hanem meg is erősítette a hazafiakat. Hiába voltak renegátok, mint Görgey például, akinek idő múltával lovasszobor járt, míg az igazi hősnek, mint Batthyány Lajos, puskagolyó dukált.

Jó másfél évtizeddel később a kiegyezés (1867) nyomán megindult a fejlődés az immár monarchia konstellációjú államalakulatban, hazai tájakon is rohamos fejlődés kapott lábra. Hozzájárult ehhez a három városrész fúziója is (Pest, Buda, Óbuda), s lett Nagy-Budapest (1873).

Immár világvárosi aspiránsként építkezések, közlekedésfejlesztés, iparosodás magával hozta a polgárosodást, az igényeket.

Vessünk egy pillantást egy kicsit távolabbra. Amerika földjén dúlt a polgárháború 1860–65 között. (Több magyar is vitézként vett részt a harcokban.) E háborút a történészek *szeecesszió*sként emlegetik – elszakadást, szétválást jelezvén. Csak egy mondat erejéig megemlítve a zseniális francia író, Verne Gyula (magyarosan) *Észak – Dél ellen* című regényében írta meg ezt a témát.

De térjünk vissza a századforduló (1900) előtti és utáni pár esztendőre!

1896 a Millenniumi év volt. Az Ezeréves Magyarország emlékezete. Fölsorolni is hosszú lenne mi minden történt erre az eseménysorozatra készülve. A fővárosban – francia mintára – sugárút épült. S hogy ne legyen csak így, egyszerűen árválkodó ez a hely, mindjárt ki is ásták szorgos kezek az út árkat. Ide épült a kéregvasút, a millenniumi földalatti. (A kontinens első földalattija! Ma valami pogány lelkek szégyellik biztosan ezt a tradicionális elnevezést és metrószámozást adtak neki. Nehogy az a szegény ember, aki arra utazik, valami kis tudásmorzsára leljen.) De mit várhatunk a világtól amikor Rudolf Diesel nevét is lekicsinyítették dízellé. (Így lesz aztán a zavarodott fejekben Otto-dízel motor. Jaj!)

Modern kor hajnalán

A közvetlen művészeti kormegjelölések neo- előtaggal illeték a klasszikus stílus-követéseket (neogót, neobarokk stb.) a művészeti leírások.

Ezekről való eltérést kívánta az új korszakhatárt aposztrofálni a leváló, elváló, kiváló, elkülönülő új stílusú irányzat modern világa.

Német területen *jugendstil*nek, francia területen *art nouveaunak*, míg nálunk *szecesszió*nak nevezték el.

Gustav Klimt és művésztársai 1897-ben hozták létre a *Secession* csoportot, ami a stílus magyar elnevezését is adta.

A természet formáit, színeit dekoratív díszítésként jelenítik meg az építészettől, az iparművészetig, használati tárgyakig az alkotók. Magyarországon megalakult Gödöllői művésztelep (1901–1920) Körösfői-Kriesch Aladár és Nagy Sándor közreműködésével, ahol a különféle technikákkal alkotó művészek (szobrászok, gobelin – és szőnyegszövők stb.) hozták létre alkotásaikat.

Egészélet szigetének is nevezték e gödöllői elíziumot. Ez annál is inkább helytálló mert az egész életre jellemző módon éltek, dolgoztak, alkottak, amibe beletartozott a testkultúra is. Túl mindezekben, a magyar népművészet motívumait is „beleszőtték” alkotói világukba.

Egy kis kitérő: Feszty Árpád és művészcsapata ekkor festette meg a *Magyarok bejövetelét* (népszerű nevén a Feszty-körképet), és modelljeit a családi birtokról (Martos) hozta, akik szép népviseletben adták a mintát, színvilágot.

Malonyay Dezső ekkor írta *A magyar nép művészete* című, forrásértékű, nagy terjedelmű néprajzi-művészettörténeti művét.

A színekről: Egy alkalommal *Műteremlátogatás* címmel írtam sorozatot. Hincz Gyulát is fölkerestem angyalföldi műtermében. Hosszasan beszélgettünk, amikor szóba hozta egy érdekes művésztelepi élményét. Egy kicsi faluban telepedett le az alkotócsapat, és járták a vidéket, témákat vázlatolva. Egy meszelt falu ház előtt megállt és figyelte az ott ülő asszonyokat: hogyan varrják, hímezik az anyagokra a motívumokat.

Megkérdezte egyiküket: Honnan tudja, hogy mikor, milyen virág, levél következik egymás mellé? Az asszony csodálkozva ránézett és mondta: *Nem hallja, hogy a színek énekelnek?!*

A leglátványosabb megjelenítése a szecessziónak az építészetben jelentkezett. Nagy-Magyarország szinte valamennyi kisvárosában, városában – még most is – látható jellegzetesen szecessziós stílusjegyekkel épített, díszített központi épület, legyen az bank, színház vagy fürdő.

Mindezekhez hozzájárult az új anyagféleségek megjelenése is. Említsük meg a színes, díszes tetőcserepeket. Mondjuk a kecskeméti Cifrapalotát és fürdőnek

a budapesti Szent Gellért Gyógyfürdőt! Ma szemet gyönyörködtető, funkcionáló épületek. Nemcsak az eozinmázás cserép volt nagyszerű találmány, hanem az ólomberakásos, színes üvegű ablakok ma is csodások, melyek Róth Miksa keze munkáját dicsérik.

És ha már a szépségről beszélünk, említsük meg a budapesti Gresham-palotát is, aminek különlegessége volt már megépültekor a központi porszívó(!)

*

Részlet a Magyar Nemzeti Galéria kiállítás sorozatát leíró szövegből: Kiállítá-sunk egy sorozat második állomása. 2022-ben az *Art Deco Budapest. Plakátok, tárgyak, terek (1925–1938)* című tárlattal elindult a magyar plakátművészet ki-emelkedő korszakának feldolgozása. Erről folyóiratunkban is beszámoltunk.

A mostani, amint a címben is olvasható: *Az élet művészete. Szecessziós plakát-művészet és tárgykultúra Magyarországon (1895–1914)*. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest 2025. április 5 és október 5-e között volt látogatható.

Aki ez idő tájt ellátogatott a Galériába, sokszor akár az esős idő ellenére vagy a rekkenő hőségben, megtapasztalhatta, milyen sok látogató (köztük igen sok kül-földi) kereste föl a kiállítást!

A plakát a társadalomtudományi terminológia sorában a vizuális kommuniká-ción belül a marketing része, ahová például a reklám is tartozik. A „plakátírozás” (népies elnevezéssel) történetisége messzi időtávlatra nyúlik vissza. Akár a cé-gérek tárgyi világban is megjelent, adva ezzel a közönségnek támpontot, hol mit talál. Nem beszélve arról, hogy a cégértárgy aztán akár családnévi identifikációvá is válhatott – mondjuk Kovács, Borbély stb.

A modern világ is fölfedezte, fölhasználta a plakátot méretével, szín- és forma-világával, esetleg még blikkfangos szövegével a figyelem felkeltésére. Jól megje-gyezhetőnek, ugyanakkor rövidnek, „ütősnek”, frappánsnak is kellett lennie. Nem véletlen, hogy neves művészek, festők, írók, költők is „kirándultak” erre vizuális mezőre. Némely szövegek akár szállóigévé is válhattak.

A mintegy 120 plakát olyan művészekről is volt látható, mint Rippl-Rónai József, Vaszary János, Ferenczy Károly.

Voltak, akik a plakátra „szakosodtak”, mint Bíró Mihály, Faragó Géza. A plakát-művészet mellett látható volt a korszak szecessziós tárgykultúrájából több ipar-művészeti tárgy, kerámiák (köztük eozin mázasak is).

A bútorokból csak ízelítőül egy thonet újságtartó mutatta világhírű bútorgyár remekét.

Szólni kell a kiállítás gazdagon illusztrált, jól szerkesztett, tematizált katalógu-sáról is, amely idegen nyelven is hozzáférhető volt.

Voít Ervin: *Székesfővárosi Állatkert*, 1912
(Fotó: Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria)

Betűtípusok

Róth Miksa: *Felkelő nap* (1900; üveg mozaik, 171×76 cm; magántulajdon)

Bérczessy András

Eger a filmvásznon

Egert sokan szépsége, történelmi öröksége, hangulata miatt keresik fel, nem véletlen, hogy számos filmes alkotót is megihletett a város. A filmkészítés korai időszakában már forgott itt kamera. A rendezők ízlése, koncepciója, a technikai lehetőségek szerint egyes esetekben a film jelentős része, más esetekben csupán egy-egy rövid jelenet készült Egerben.

1936-ban készült *Havi 200 fix* című alkotást Balogh Béla rendezte, s olyan kiválóságok szerepelnek benne, mint Jávor Pál, Bársony Erzs, Uray Tivadar, Páger Antal, Salamon Béla vagy éppen Maklár Zoltán. A történet Egerből indul, s Budapestre tart, klasszikus vígjáték-elemekkel. A címmel azonos slágert Rozsnyai Sándor szerzte, szövegét Vadnay László írta, a film operatőre Vidor Andor volt.

Balogh Béla a rákövetkező évben, 1937-ben is forgatott Egerben, Rejtő Jenő *Úrlány szobát keres* című művének filmváltozatát készítette el, melynek operatőre Kurzmayer Károly volt. Zilahy Irén, Somló István, Kökény Ilona, Lengyel Gizi, Kabos Gyula, Ajtay Andor, Mihályfi Béla, Eszterházy Ilona és Pártos Erzs alakítják a főbb szerepeket. Eger utcái és természetesen a vár is megjelenik a filmben, ez utóbbi helyszínen bontakozik ki a történet végkifejlete.

Az előzőektől eltérően inkább drámai hangvételű a *Zárt tárgyalás* (1940). A filmben látható az egri bazilika, a Líceum épülete és a várból csodás panorámája Icsey Rezső kamerája előtt. A Kálvária dombon ülve mesél gyermekkori egri élményeiről a főszereplő Anna váratlanul felbukkant régi szerelme. A filmben hangsúlyt kap a zene, Fényes Szabolcs szerzeményei által. A filmet Radványi Géza rendezte, segédrendezője Máriássy Félix volt. A szereplőgárda itt is a kor ünnepeit színészeiből áll: Tasnády Fekete Mária, Páger Antal, Tímár József, Somlay Artúr jelenik meg a filmvásznon. A filmet kitörő lelkesedéssel méltatták a korabeli kritikák.

Mikszáth Kálmán nagy sikerű műve alapján készült a *Különös házasság* 1951-ben. Az egyébként is antiklerikális hangvételű regény kapóra jött a sztálini propagandának, s ezeket a részleteket jelentősen felnagyították, s a történetet is megváltoztatták kissé ennek érdekében.

Benkő Gyula, Gábor Miklós, Temessy Hédi, Somlay Artúr, Pécsi Sándor, Major Tamás, Gobbi Hilda, Ruttkai Éva – csak néhány név a parádés szereposztásból, s rövid jelenetekben felbukkant még Márkus László, Sinkovics Imre.

Maga a történet is kötődik Egerhez, a filmben felismerhető egri helyszínek: bazilika, érseki palota és a Líceum belső terei, a falusi felvételek egy része a szomszédos Szarvaskőben készült. Az operatőr Hegyi Barnabás volt. A film eredetileg szí-

nes volt, de kifakult. 1984-ben is feldolgozták többrészes tévéfilmként Mikszáth regényét, az „egri” jeleneteket azonban Székesfehérváron forgatták.

A *Bakaruhában* (1957) című film Hunyadi Sándor novellája alapján készült, az elsőfilmes Fehér Imre jóvoltából. A Monarchia idején játszódó történet filmváltozatának külső helyszíneinek java részét Egerben forgatták, 1956-ban. A Badal János operatőr képsorain megjelenik a mára elbontott épület, ami a Dobó téri áruház helyén állt, s beazonosítható még az Érsekkert, a Szenátor ház és a Kepes Központ.

A főszerepben a nyalka újságírót (Sándor), aki tartalékos egyenruhában udvarol, Darvas Iván alakítja, kiválasztottját, a székely cselédlányt (Vilma) Bara Margit.

A *Ház a sziklák alatt* (1958) című film Tatay Sándor novelláját dolgozza fel, a szerző erősen kötődik Badacsonyhoz, nem véletlen, hogy a film jelentős része is ezen a vidéken készült. A háború után játszódó tragikus történet egyetlen egri filmjelenetének helyszíne a Rókus-kápolna és temető. Makk Károly rendezőnek nagyon megtetszett az épület, s környéke, ezért a néhány perces részt itt vették fel. A főbb szerepeket Görbe János, Psota Irén, Bara Margit, Bihari József, Bárdy György és Szirtes Ádám jeleníti meg. A film operatőre az egri születésű Illés György.

A *Nárcisz és Psyhé* (1980) Weöres Sándor verses regényéből készült, a fiatal tehetség, Bódy Gábor rendező jóvoltából, a különleges képi világ Hildebrand István operatőrnek köszönhető. A nagyszabású produkció Ausztriában, Csehországban, Budapesten, Szarvason, Tatabányán, Vasszécsényben, Vácrátóton és Egerben készült, Patricia Adriani, Udo Kier, Cserhalmi György, Horváth Ágnes és Tóth Éva közreműködésével. A főszereplők egyik párbeszédének helyszíne a történet szerint a Rédei kastély, ezeket a képsorokat a Líceum lépcsőházában vették fel, s látható még a díszterem freskója és több belső tér részlete. A film vizionárius jelenetében megjelenik a bazilika épülete is.

A *Jumurdszák gyűrüje* (2006) film és játék egyben. A Komlós András rendezte történetben egy magyar származású amerikai újságíró utazik térben és (reménye szerint) időben, hogy felkutasson egy különleges rejtélyt. Az alkotás voltaképpen Eger bemutatására készült, így a város valamennyi turisztikai látványosságát felvonultatja. A játék forgatókönyvét Pierrot írta, zenéjét is ő jegyzi, Jamie Winchestterrel közösen, az operatőr Árva László volt. A főszerepet Görög László alakítja, többszörös szereposztásban láthatjuk az *Egri Csillagok* (Várkonyi Zoltán 1968-ban készült filmje) Jumurdszákját, Bárdy Györgyöt, szerepel még Ganxta Zolee, Jordán Adél, Kézdy György, Pásztor Erzsi és egri színészek is felbukkannak: többek között Dimanopulu Afrodité, Kelemen Csaba, Pálfi Zoltán, Rác János, és Sata Árpád.

A *Szinglik éjszakája* (2009) romantikus filmvígjáték nagy része Egerben játszódik, természetesen nem maradhat ki a vár, de a belváros terei, utcái is láthatóak, egy-egy autós vagy éppen motoros üldözésben, láthatjuk a főszereplők egyikét csatornából felbukkanni a Dobó téren. Sas Tamás filmje nem hozta a várt sikert, pedig ismert színészeket vonultatott fel: Hámosi Gabriella, Gallusz Nikolett, Sárközi-Nagy Ilona és Szávai Viktória alakítják a főszerepeket, s kamera elé állt még Hevér Gábor, Scherer Péter, Tordai Teri, Görög László, Ötvös András, Trokán Nóra és Korda György is megjelenik – és még sorolhatnánk a neveket. A helyi színészek itt is szerepet kaptak: Lisztóczy Péter, Venczel Valentin, Balogh András.

Eger és a film kapcsolata nem merül ki a felsorolt néhány alkotásban, sokan személyükben kötődnek a városhoz, akár filmkészítőként, akár szereplőként, s a város környékén is számos jeles mű készült.

Részlet a Szinglik éjszakája című filmből

Források: nfi.hu, port.hu, mafab.hu

E számunk szerzői

- Ambrus József (1966) Lajosmizse
Aniszi Kálmán (1939) Magyarkakucs,
Budapest
Antal Attila (1956) Nyíregyháza
Ádám Tamás (1954) Budapest
Bakacsi Ernő (1938) Eger
Balajthy Ferenc (1946) Székesfehérvár
Balogh Ferenc (1974) Noszvaj
Bertha Zoltán (1955) Debrecen
Bérczessy András (1975) Eger
Bérczessy Lajos (1949) Budapest
Bíró Balogh Tamás, Szeged
Bíró József (1951) Budapest
Bölöni Domokos (1946) Marosvásárhely
Csák Gyöngyi (1950) Budapest
Csáky Károly (1950) Ipolyság
Csontos Mária (1951) Sándorfalva
Cs. Varga István (1946) Eger
Demeter József (1947) Ballószög
Domonkos László (1951) Budapest
Drotleff Zoltán (1940) Székesfehérvár
Fellinger Károly (1963) Jóka
Ferenczfi János (1967) Budapest
Frang Gizella, Sopron
Fridél Lajos (1950) Eger
Gergely Gábor (1981) Eger
Hadnagy József (1950) Debrecen
Homa János (1956) Eger
Jámbor Ildikó (1955) Eger
Juhász Pál (1967) Parádsasvár
Juhos-Kiss János (1959) Budapest
Kaiser László (1953) Budapest
Kaszás István, Székesfehérvár
Keller Péter (1956) Szőlősgyörök
Kertész Éva (1934) Berettyóújfalu
Konczek József (1942) Pomáz
Ködöböcz Gábor (1959) Eger
Kuti József (1968) Pécs
Lőkös István (1933–2025) Eger
Madarász Imre (1962) Üröm
Magyari Barna (1965) Vésztő
Malejkó Norbert (1968) Miskolc
Márton Károly (1956) Marosvásárhely
Mátay Melinda Mária (1964) Budapest
M. Fehérvári Judit (1962) Debrecen
Murawski Magdolna (1950) Eger
Németh Nyiba Sándor, Budapest
Németh Péter (1966) Gyula
Ocsovai Ferenc (1995) Budapest
Orosz Margit, Bánhorváti
Parázs István (1952) Miskolc
Petrusák János (1970) Nyíregyháza
Pozsgai György (1954) Budapest
Predák Anna (2005) Délegyháza
Radnai István (1939) Budapest
Sajtos Orsi (1976) Budapest
Sarusi Mihály (1944) Balatonalmádi
Sándor József (1942) Kompolt
Simek Valéria (1953) Bakonycsérnye
Sípos Anna (1956) Miskolc
Szakolczay Lajos (1941) Budapest
Százaz Pál (1954) Nagyföldemes
Szente B. Levente (1972) Székelykeresztúr
Tormássy György, Budapest
Tornai Xénia (1968) Budapest
Török Nándor (1965) Budapest
Törőcsik Miklós, Egerszalók
Törő István (1949) Diósd
Vadász János (1951) Budapest
Varjú Zoltán, Paks
Vasi Ferenc Zoltán (1966) Tatabánya
Várady Endre (Nagy Tamás) (1953) Szolnok
Véssey Ede, Dallas
Wessetzky Dániel (1997) Veszprém
Wilhelm Ottó (1946) Székesfehérvár

Kötetünk illusztrációi Gergely Gábor felvételei.